

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ'NİN BELEDİYECİLİK ANLAYIŞI
İÇERİSİNDE SAMSUN BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Ethem Murat GÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR
EYLÜL 2013

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ'NİN BELEDİYECİLİK ANLAYIŞI
İÇERİSİNDE SAMSUN BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

THE DEMOCRATIC PARTY'S UNDERSTANDING OF
MUNICIPALITY IN THE CASE OF SAMSUN

Ethem Murat GÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Hakan UZUN

KIRŞEHİR
EYLÜL 2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma jürimiz tarafındanAnabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye.....(İmza)
Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)
Akademik Unvan, Adı-Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Modern anlamda yerel yönetimlerin gelişmesi Avrupa’da ortaya çıkan bir gelişme olmuştur. Osmanlı döneminde uygulanan yerel yönetim anlayışı zaman içerisinde yetersiz kalmaya başlamış ve Tanzimat ile başlayan süreç içerisinde gelişim göstermeye çalıştığı gözlenmektedir. Bunlara karşın Osmanlı yerel yönetimleri son derece kısıtlı kaynaklarla hizmet üretmeye çalışmış; çağın gerisinde kalan, kısır bir portre çizmiştir.

Cumhuriyet yönetimi her alanda olduğu gibi bu alanda da ciddi sıkıntılarla karşılaşması merkeze bağımlı bir yönetim anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Süreçte elektrik, su, kanalizasyon ve imar planlamaları gibi bir şehir için elzem olan konuların karara bağlanması da Ankara tarafından ilerleyen zamanda İller Bankası adını alan Belediyeler Bankası ve buna bağlı olan Fen Heyeti işbirliği ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Çok partili yaşam içerisinde önemli bir yer tutan Demokrat Parti’nin yerel yönetim politikasının tespiti ve uygulaması Türkiye’de belediyeciliğin gelişimi açısından son derece önemli yer teşkil etmektedir. Liberal anlayışa ve yerel yönetimlerin özgür olmasını savunan, bu görüşünü gerçeğe ne kadar yansıtabildiğini ve bu temelde bir taşra belediyesi olan, 10 yıl boyunca DP’li Belediye Başkanları tarafından yönetilen ve DP politikalarının bir kent temelinde Samsun’a yansımaları, kentin sorunlarına getirilen çözümler araştırmanın temel noktasını oluşturmuştur.

Bu temelde araştırma yapılırken; Samsun Büyükşehir Belediyesi’nin Arşivinden dönemin Belediye Meclis tutanaklarından, dönemin Samsun gazetelerinden *Samsun*, *Samsun Demokrat*, *Şamar*, *Yeni Selamet* gibi dönemin gazetelerinden, İller ve Belediyeler Dergisi serilerinden ve konu ile ilgili diğer çalışmalardan yararlanılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde konu ilgili belgeler ve TBMM’de dönem ile ilgili Zabıt Cerideleri de araştırılan kaynaklardan olmuştur. Ayrıca Samsun İl Halk Kütüphanesi’nde Samsun ile ilgili kaynaklar ve kent yıllıkları da araştırmaya dahil edilen belgeler arasında yer almıştır.

Araştırma, üç bölümden meydana gelmiş olup, birinci bölümde Cumhuriyetin ilanından itibaren kentleşme konusunda yapılan çalışmalardan, çıkarılan yasalar ve uygulamalardan; ikinci bölümde Demokrat Parti’nin kentleşme anlayışı, uygulamaları ve yasal zemindeki çalışmalardan; üçüncü bölümde de Samsun ve Samsun Belediyesi’nin 1950 yılına kadar yaptığı çalışmalardan söz edilerek bunun DP döneminde belediyenin çalışmalarına yansımaları ve kentin sorunlarına getirilen çözümler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın olgunlaşmasını sağlayıp, eleştirileri ile bana yol gösteren, bundan sonraki çalışmaların hazırlanmasında gerekli bilgi ve noktaları aktaran danışmanım sayın Doç. Dr. *Hakan Uzun*’a, öneri ve eleştirileri ile çalışmaya katkı sağlayan Ahi Evran Üniversitesi Tarih Bölüm Başkanı sayın Doç. Dr. *Yaşar Özüçetin*’e, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi sayın Doç. Dr. *Salahaddin Bekki*’ye çok teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim yaşantım boyunca benden desteklerini esirgemeyen, bu noktalarda olmamı sağlayan, her zaman yanımda olan, bir aile sıcaklığını bütün içtenlikleri ile bana yansıtan, üniversite yaşamımda gerekli bilgi ve donanımlarını aktaran OMÜ’nün değerli bir üyesi olan annem *Nesir Gül*’e ve değerli bir öğretmen olan babam *Mustafa Gül*’e bütün içtenliğimle teşekkür ediyorum, hazırlanan bu çalışmayı onlara atfediyorum.

20.09.2013

Ethem Murat GÜL

ÖZET

Belediye, il, ilçe, kasaba, belde vb. yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su, toplu taşıma ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, başkanı ve üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan örgüt demektir. Kent ise kendine özgü kültürü, dönüşümü, tarihsel fonksiyonu, değerleri, normları ve sosyal ilişkileri ile bir sistemi ifade etmektedir. Çağdaş anlamda belediyeciliğin gelişmesi ise kendi malî kaynaklarını yönetim organları aracılığıyla kullanan, özerk bir malî-idarî yapı ve bu yapının tüzel kişilik kazanması yoluyla şehirlerin kendi kendini yönetebilmesi imkânını kazanmasıyla gerçekleşmiştir.

Liberal yaklaşımlara göre yerel yönetimler, kendine ait bir tüzel yapısı, bağımsız ve özerk bir yapıya sahip olmakla beraber kendine ait maliyesinin bulunmasını öngörmektedir. Osmanlı döneminde Tanzimat sürecine kadar yerel yönetimler, vakıflar ve esnaf kuruluşları aracılığıyla devam ettirilmiştir. Fakat Tanzimat sürecine etkisi açısından ilk önemli adımlar II. Mahmut döneminde atılmış, İhtisab Nazırlığı kurulmuştur. Tanzimatçıların bu süreçteki esas amacı vergilerin düzenli ve hakça toplanması, hizmetlerin iyi görülmesi ve asayişin yerinde olmasıydı. Böylece oluşmaya başlayan belediyeçilik kendini daha çok ticaretin yoğun olduğu merkezlerde kendini göstermeye başlamıştır.

Belediye yapılanmasının gelişiminde Meşrutiyet döneminin en büyük katkısı Belediye'nin bir tüzel kişiliğe kavuşturulması olmuştur. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde çıkarılan "*Dersaadet Belediye Kanunu*" ve "*Vilayet Belediye Kanunu*" ile belediye bir tüzel kişiliğe kavuşturularak belediyeler bakımından sınırlı bir gelişmeye sahne olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ise Osmanlı Devletinden 389 belediye devralmıştır. Kentleşmenin gelişiminde önemli bir yer tutan sanayileşme ise Türkiye'de kentleşmenin yavaş olması, ciddi sorunlara neden olmamasından şehircilik çalışmalarının ülke çapında yaygın olarak ele alınması öncelikli olarak düşünülmemesine yol açmış, Ankara'nın imarı ve kent plancılığının yaygınlaştırılması çabaları birincil önem taşımıştır. Fakat 1928 yılına kadar bu planlama çalışmalarının yeteri kadar ilerlemediği ve 1882 yılından itibaren uygulanmakta olan ve günün şartlarına göre ayak uyduramayan *Ebniye Kanunu* yürürlükte kalmıştır.

Yetersiz kalan bu kanunun yerine 1924 yılında Ankara'da bir belediye yapılanması oluşturularak ilk adım atılmış olmaktadır. Belediyelere sağlanan geniş mâli olanaklar ise 1930 yılından itibaren önemli kayıplara uğramıştır. 1933 yılında çıkarılan Belediyeler ve Yollar Kanununun çıkarılması süreç için önemli bir adım olmakla beraber şehircilik mevzuatı hazırlanmamış, sorunlar Belediye Meclis Kararlarıyla halledilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte belediyelerin ihtiyaçlarının giderilmesi için Belediyeler Bankası kurulmuş, Belediyeler Bankası ile Fen Heyeti ile birlikte 1945 yılına kadar devam etmiş, 1945 yılında İller Bankası bünyesinde birleştirilmiştir.

Türkiye, şehirciliğin geliştirilmesi yolunda çeşitli çalışmalar da gerçekleştirilmiş ve bilim insanlarının katkılarıyla raporlar hazırlanmış ve bunun sonucunda Ankara'nın imarında hızlı yol alınmasını sağlamıştır. Demokrat Parti'nin yerel yönetimler politikasına bakıldığında yerel yönetimlerin yetki genişliğinden söz etmiş; ama planlar aracılığıyla illerin merkeze bağılılığı anlayışını benimsediği görülmektedir. DP döneminin kentleşme politikaları, sorunların zaman içerisindeki gelişimine göre şekillenerek, merkezi yapının yerel yönetimler üzerindeki etkisinin artmasıyla şekillenerek, çözüm arayışlarının da merkezi yönetime geçtiği görülmüştür.

Bu bağlamda Karadeniz'in önemli bir kenti olan Samsun'da belediyenin çalışmalarının DP politikaları ile bir uyum arz etmektedir. Samsun'un elektrik, su, kanalizasyon, imar plan çalışmaları Belediyenin birincil konusunu oluşturmuş özellikle Samsun Limanının hizmete açılmasıyla gelişimi hızlanan Samsun, daha çok yamaçlara yayılmak suretiyle yerleşim planları oluşturulmuştur. 1960 yılına gelinceye değin, bu gelişmeler doğrultusunda elektrik, su, kanalizasyon ve yerleşim planlarındaki gelişme, şehrin gelişimine orantılı olarak arttırılmaya çalışılsa da yeteri kadar ihtiyaca cevap veremediği görülmüş ve aşırı borç yükü ile görev yapmak durumunda kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Kentleşme, Yerel Yönetimler, Samsun, Samsun Belediyesi

ABSTRACT

Municipality means an organization that supplies public services like cleaning, lighting, water systems as well as trade audits to settlement center like cities, towns, districts, etc. Having a legal personality, it has a mayor and municipal members whom are elected by the public. Meanwhile, city means a system with its unique culture, transformation, historical function, value system, norms and social relations. Municipality in its contemporary sense has developed by using its own monetary sources through its administrative organs, forming an autonomous financial – administrative structure and getting a legal personality, all of which lay the groundwork for self administration.

According to liberal approaches, local authorities anticipate a legal personality with independent and autonomous structure and its own finance Office. During the Ottoman time, local governments had been maintained until the Tanzimat (Reorganization) period by foundations and tradesman institutions. The first significant steps affecting the Reorganization period were taken during the reign of Mahmud II and İhtisab Nazırlığı was established. The real goal of the Reformers at that period was to gather the taxes regularly and justly, perform the services orderly and maintain the public security. Thus, the concept of municipality mainly loomed large in the centers where trade was common.

On the development of municipal structuring, the greatest contribution of the Meşrutiyet period (the Constitutional Monarchy) was to supply municipalities with a legal personality. Municipality received a legal personality through the “ Dersaadet Municipality Law” and the “ Provincial Municipality Law” issued by the Ottoman Chamber of Deputies. In this way, a limited development in relation to municipalities was managed.

The Republic of Turkey took 38 municipalities from the Ottoman state. Since there was no industrialization having an important role in urbanization in Turkey, urbanization process actualized slowly in all over the country, not constituting the primary problem. Thus, construction and city planning of Ankara was placed emphasis. Yet, till 1928 it was seen that these plans had not worked well. Meanwhile, the Ebniye Law, which had been in force since 1882 but could not keep in step with the problems of the day, was still in force.

Instead of this law which was insufficient, a municipal structuring in Ankara was composed in 1924 as the first step. The huge financial sources for municipalities suffered a great loss starting from 1930. The 1933 Municipalities and Roads Law was an important step though the city planning legislation was not prepared and problems were tried to be solved by the decisions of the Municipal Assembly. The Bank of Municipalities was founded to meet the municipal needs. The bank continued to be active together with the Science Committee till 1945, and they were merged within the body of the Bank of Provinces in 1945.

Turkey performed some plans to develop urbanization in the country, some reports were prepared through the contributions of scholars. As a result, the construction works in Ankara were completed fast. When the Democratic Party’s (DP) policy on local authorities was analyzed, the broad authority of local governments can be seen though –as can be observed- the party seem to have adopted the mentality that municipalities were dependent on the centre. The urbanization policies during the DP period were formed according to the emergence of problems in time. The central administration increased its effect on the local authorities when it undertook the responsibility of solving the problems.

In this context, the municipal Works in Samsun, an important city of the Blacksea region, were performed in line with the DP policies. Electricity, water, sewage, construction plans became the primary topics of the municipality. Especially, the inauguration of the Samsun Harbor accelerated Samsun's development, and settlement plans foreseeing Samsun's expansion towards the hillsides were drawn. Until the year 1960, the electricity, water, sewage and settlement projects were tried to be adjusted to the city's development. However, it was observed that the plans could not meet the needs sufficiently and the municipalities had to perform their duties under the pressure of their huge debts.

Key Words: Democrat Party, urbanization, local authorities, Samsun, Samsun Municipality

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	
I. CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA TÜRKİYE’DE KENT VE BELEDİYESİLİK ANLAYIŞININ OLUŞUMU	6
1.1. 1923-1930 Dönemi Kent ve Belediyecilik Anlayışının Oluşumu ve Bu Bağlamda Çıkarılan Yasalar	6
1.2. Cumhuriyet Belediyeciliğinin Gelişiminde Ankara Faktörü	9
1.3. 1930-1945 Dönemi İç Siyaset’in Yerel Siyaset’teki Boyutu.....	10
1.4. Belediye Kanununun Hazırlanması ve Kentleşmedeki Önemi.....	11
1.4.1. Kabul Edilen Yasaların Teknik Boyutu, Şehircilik, Merkezi Yönetim ile İlişkileri Açısından Kriterleri, Amaçları ve Eleştirileri	12
1.5. 1930-1945 Dönemi Türkiye’de Kent ve Belediyecilik Anlayışının Oluşumu ve II. Dünya Savaşı’nın Türkiye’deki Kentleşme Politikalarına Yansımaları	14
BÖLÜM II	
II. DEMOKRAT PARTİ’NİN KENTLEŞME, BELEDİYESİLİK, MESKEN VE KONUT POLİTİKASI	19
2.1 Demokrat Parti’nin Kentleşme Politikası ve Köyden Kente Göç Sorunsalının Etkisi	24
2.1.1. Köyden Kente Göçün Yoğunlaşması, Nedenleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkisi.....	25
2.2. Konut Sorununun Açığa Çıkması ve Gecekondu Yapılaşması	30
2.3. Kentleşme ile İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar	33
2.3.1. Konutlaşma ile İlgili Yasal Düzenlemeler.....	34
2.3.2. 1950-1960 Dönemindeki İmar Planları ve İmar Yasalarının Getirdiği Değişiklikler	36
2.3.2.1. 1945-1955 Dönemi İmar Planları ve Uygulamaları.....	36
2.3.2.2. 1955-1960 Dönemi İmar Planları ve Uygulamaları.....	37
2.3.2.3. İmar ve İskân Bakanlığı’nın Kurulması	39
2.3.2.4. İmar Politikasının Genel Değerlendirilmesi	40
2.4. Belediyecilik Anlayışı, Uygulamaları ve Yasal Düzenlemeleri	42
2.4.1. Yerel Yönetimlerdeki Demokratikleştirme Eğilimleri	42
2.4.2. Yerel Yönetimlerde Gerçekleştirilen Yapılandırmalar	44
	VI

2.4.2.1. Belediyelerin Üstlenmiş Oldukları Görevler ve Yapılanmaya Etkisi	45
2.4.2.2. Belediyelerin İdari Yapılanmaları	45
2.4.3. Gelir ve Harcamalar Açısından Belediyelerin Durumu	46

BÖLÜM III

III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE SAMSUN BELEDİYESİ'NİN UYGULAMALARI VE SAMSUN'UN GELİŞİMİNDEKİ ETKİSİ.....	51
3.1. Canik Sancağı'nın Tarihsel Süreç İçerisindeki Demografik, Ekonomik-İdari Yapısı ve Belediye Örgütünün Kurulması	51
3.2. Cumhuriyet'in İlanı'ndan Önce Samsun'daki Belediye Faaliyetleri.....	54
3.3. 1922-1930 Yılları Arasında Samsun Belediyesi ve Çalışmaları	61
3.4. 1930 Belediye Seçimleri ve Samsun.....	64
3.5. 1931-1940 Yılları Arasında Samsun Belediyesinin Çalışmaları.....	66
3.6. 1946 Genel Seçimleri'nde Samsundaki Durum	72
3.7. 1946-1950 Dönemi Samsun Belediyesi'nin Çalışmaları.....	73
3.8. Demokrat Parti Dönemi'nde Samsun Belediyesi (3 Eylül 1950 - 27 Mayıs 1960)	75
3.8.1.Nurettin CERİDOĞLU'nun Belediye Başkanlığı Dönemi (08 Eylül 1950- 08 Ağustos 1951	76
3.8.2. Hamit Erip KENBER'in Belediye Başkanlığı Dönemi (08 Ağustos 1951 – 11 Ocak 1953	78
3.8.3. Nüzhet ULUSOY'un Birinci Belediye Başkanlığı Dönemi (16 Ocak 1953 – 13 Kasım 1955	83
3.8.3.1. Samsun Limanı'nın Yapımı ve Önemi	90
3.8.3.2. Samsun'da 1955 İl Genel Meclisi ve Yerel Yönetim Seçimleri	92
5.8.4. Nüzhet ULUSOY'un İkinci Belediye Başkanlığı Dönemi (16 Kasım 1955 – 14 Eylül 1957	94
5.8.5. Muzaffer UZAR'ın Belediye Başkanlığı Dönemi (1 Ekim 1957-27 Mayıs 1960	98
IV. SONUÇ.....	104
V. KAYNAKÇA	107
VI. EKLER.....	117

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
b.	: Basım
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	:Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Dan	:Danışman
Der.	:Derleyen
DP	:Demokrat Parti
Dr.	:Doktor
Ed.	:Editör
EGO	:Elektrik, Gaz, Otobüs İşletmesi
F.O.A	:Food and Agriculture Organisation (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı)
IMF	:International Monetary Fond
İ.Ü.	:İstanbul Üniversitesi
İTÜ	:İstanbul Teknik Üniversitesi
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsleri
md.	:Madde
Ord.	:Ordinaryüs
Prof.	:Profesör
S.	:Sayı
s.	:Sayfa
SCF	:Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	:Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TCF	:Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TL	:Türk Lirası
TMMOB	:Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği

TODAİE :Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
U.I.A :Union International of Architects (Uluslararası Mimarlar Birliği)
Vb :Ve benzeri
vd. :Ve diğerleri

GİRİŞ

"Belediye" sözcüğü, kökü itibarıyla Arapça olan "belde" kelimesinden gelmektedir. Belde ise, bir insan topluluğunun yerleşme niyetiyle oturduğu yer demektir. Belediye, en basit ifade ile; il, ilçe, kasaba, belde vb. yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su, toplu taşıma ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, başkanı ve üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan örgüt, şehremaneti anlamındadır.¹

Kent olgusunun demografik, idari, sosyolojik ve şehir plancılığı açısından birçok tanımı yapılabilmektedir. Kentin geniş anlamda tanımı yapılarak ise; tarımsal üretimin denetlendiği, ekonomisi, bunu destekleyecek şekilde tarım dışı üretime dayalı bulunan, teknolojik değişimin beraberinde getirdiği teşkilatlanma, uzmanlaşma ve iş bölümünün en yüksek düzeye ulaştığı, geniş fonksiyonların gerektiği nüfus büyüklüğü ve entegrasyon düzeyi yükselmiş, karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediği insan yerleşimleridir.²

Şehirleşme kavramı ise " Bir memleket ya da bölgede belli bir süre içinde genel nüfusun herhangi bir kritere göre şehir olarak kabul edilmiş olan yerleşmelerde yaşayan oranın yükselmesi"³ olarak belirtilebilir. Bir kenti ve yapılanmasını iyi değerlendirebilmek; kentin yakın ve uzak çevrelerle kurmuş olduğu ilişki durumunu anlayarak mümkün olmaktadır. Kenti, bir yaşam biçimi, sosyal ilişkiler ekseninde değerlendiren anlayışta kent kavramı, ne sadece nüfus ne de sadece bir yer olarak değerlendirilebilir. Kent, kendine özgü kültürü, dönüşümü, tarihsel fonksiyonu, değerleri, normları ve sosyal ilişkileri ile bir sistemi ifade etmektedir.⁴

Çağdaş anlamda belediyeciliğin gelişmesi, kendi malî kaynaklarını yönetim organları aracılığıyla kullanan, özerk bir malî-ıdarî yapı ve bu yapının tüzel kişilik kazanması yoluyla şehirlerin kendi kendini yönetebilmesi imkânını kazanması XII. Yüzyıl Avrupa'sında başlayan bir olaydır.⁵ XII. yüzyıla kadar Batı; XV. ve XVI. yüzyıla kadar da Orta Avrupa'da kentlerin yönetimi mutlak yetki ile hükümdar adına iş gören ve onun tarafından tayin edilen memurlara aitti.⁶ Süreçte Avrupa'da gayri resmi bir şekilde başlayıp; şehir yöneticilerinin yanında bölgenin nüfuzlu temsilcilerinin oluşturduğu "*konsil*" yapılanması da ortaya çıkmıştır. Yapılanmanın içinde yer alan tüccar ve zanaatçı lonca temsilcileri, ekonomik güçle birlikte siyasi nüfuzlarını da arttırarak yetkilerini devamlı kılmayı başarmışlardır.⁷

¹ **Türk Dil Kurumu**; Türkçe Sözlük, Ankara, 2005, s. 236.

² Hüseyin Hurma; **Türkiye'de Kentleşme ve Göç Olgusunun Siyasal Katılma Etkisi**, Dan.: Muhittin Tataroğlu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2003, s. 6.

³ Erol Tümetekin; **Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1973, s. 1.

⁴ Korel Göymen; "Türkiye'de Yerel Yönetim", **Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi**, C.10, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2842.

⁵ Şükrü Öztürk; **Cumhuriyet'in Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923-1946)**, Dan: Hasan Ali Şahin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2005, s. 9.

⁶ İlhan Tekeli - İlber Ortaylı; **Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi**, Ed.: Ergun Türkcan, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1978, s. 4.

⁷ Tekeli – Ortaylı; **Türkiye'de Belediyeciliğin...**, s. 5.

Bir devlette belediyenin ortaya çıkışının varlığını kabul edebilmesi için yerel yönetimin merkezi idareye göre varlık gösterebilmesi gerekir.⁸ Batıyı merkez alan ve bu merkeze göre dünyayı algılayan liberal yaklaşım, yerel yönetim çözümlemesini özgürlük, demokrasi, etkinlik ilkelerinden oluşan bir kurama dayandırarak bir tanım yapmaya çalışmıştır. Bu yaklaşımda yerel yönetimler, yerel halk tarafından seçilmiş kişilerce yönetilen, bir tüzel kişiliği olan, bağımsız ya da özerk bir konumu ve kendisine ait bir maliyesi bulunan yönetsel bir kurum olarak tanımlanmıştır.⁹ Dolayısıyla yerel yönetimler, kentleşmeye koşut olarak onun ortaya çıkardığı sorunları da çözmek amacıyla geliştirilmiş sistem olmuştur.¹⁰

Tanzimat'a kadar olan dönemde belediye hizmetleri, kadılar, muhtesipler, mimar ağaları, vakıflar ve esnaf kuruluşları aracılığı ile yapılmaktaydı. Bununla beraber Osmanlı Devleti'nde vakıfların etki alanı geniş olmakla birlikte kapsamında kentin alt yapısı ve sosyal hizmetleri ağırlıktadır ve Osmanlı'da vakıflar aracılığıyla şehirlerin ihtiyacı olan çeşitli kurumlar oluşturulmuş ve bunların etkin hizmet vermeleri için gerekli mâli kaynaklar temin edilmiştir. İlk belediyelerin kurulduğu 1856 yılına kadar şehirlerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin önemli bir kısmı vakıflar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹ Vakıfların sahip oldukları mal varlıkları ile şehir ve kasabaların ihtiyaç duyduğu altyapılar oluşturulmakla beraber bayındırlık faaliyetleri ile eğitim kurumlarının sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin finansmanı için kullanıldığı görülmektedir.¹²

Dış dünyaya açılmak, iletişim kurmak, bürokratik yapıyı etkinleştirmek, ticaret ağlarının gelişimi ve buna paralel olarak kentlerin büyümesi ve giderek önem kazanan siyasi ve mâli alandaki merkezi yönetim anlayışlarının Avrupa'da hızlı bir şekilde gelişmesi Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Bunun resmi bir belge olarak görünümü ise 3 Kasım 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayundur.¹³ Bu ferman, devlet ile tebâ arasındaki ilişkiyi yeniden sağlamlaştırmayı amaçlamış, yaygın bir ceza yasası getirerek bütün tebânın buna göre yargılanmasını, yargı bağımsızlığını, idam cezasının kaldırılmasını, vergi adaletinin düzenlenmesi, askerlik süresinin değişimi gibi çeşitli alanlarda yenilikler getirmiştir. Ama bu noktalardan en önemlisi ise hukuk devletinin temel ilkesi olan bütün insanlara verdiği can güvencesidir. Böylece vatandaşlar arasındaki eşitliği savunan Tanzimatçılar, devlete tâbi kavimlerin ve gayrimüslimlerin eşit olması anlayışına karşı, devleti dinden uzaklaştırarak bunun ilk adımını atmış bulunmaktaydılar.¹⁴

Tanzimat Dönemi kent yapılanması ve belediyeciliğin gelişiminde etkili olması açısından ilk önemli adımlar, 1826'da II. Mahmut döneminden itibaren modernleşme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1826'da başkentte İhtisab Nazırlığı, eyaletlerde de İhtisab Müdürlükleri kurulmuştur.¹⁵ Şehirlerin kolluk ve beledi fonksiyonları, vergi tahsili gibi

⁸ Öztürk; **a.g.t.**, aynı yer.

⁹ Birgül Ayman Güler; **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998, s.8.

¹⁰ Cemil Kılıç; **Demokrat Parti Dönemi'nde Kent Kentleşme ve Siyaset**, Dan.: Esat Öz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1998, s.4.

¹¹ Tahsin Özcan; "Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar", **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi**, Ed.: E. Özvar - A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 115.

¹² Özcan; **a.g.m.**, aynı yer.

¹³ Ayman Güler; **a.g.e.**, s. 65.

¹⁴ Ahmet Mumcu; **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I**, Ed: İhsan Güneş, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 2005, s. 26.

¹⁵ Hikmet Çolak; **1930 Belediye Seçimleri**, Dan: Temuçin Faik Ertan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 65.

görevleri bu memurluklara verilmiştir. İhtisap Nazırlığı gerçekte vergilerin toplanması, güvenliğin sağlanması, narhın uygulanması ve zorlayıcı tedbirlerle şehir hayatının tüm düzenini korumak gayesiyle kurulmuştur. Bu nedenle de İhtisap Nazırlığı yapıcı bir belediye hizmetleri bütününden çok, yasaklayıcı ve despotik bir uygulamanın tipik örneği olmuştur. Gerek başkentte, gerekse eyaletlerde İhtisap rüsumundan ve yolsuzluklardan dolayı şikayetler ve direnişler baş göstermiştir.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde sosyo-ekonomik gelişim, Avrupa ile aynı zaman diliminde tamamlanamamıştır. Ama Doğu monarşilerinde de merkezi yönetimin, ahaliyi dikkate alarak yönetime dahil etme yöntemi mevcuttu.¹⁷ Osmanlı'da belediye gelişimi daha çok ticaretin canlı olduğu yerlerde başladığı görülmekte ve İstanbul, İzmir, Tuna, Bağdat ve özellikle liman kentleri bunun öncülüğünü yapmıştır.¹⁸ Bunun sonucunda da Osmanlı idaresinde ilk belediye teşkilatı 1855 yılında İstanbul'da kurulmuş, 1864 tarihli *İdare-i Vilayet Nizamnamesi* ile taşra belediye teşkilatları harekete geçirilmiş, her yerleşim yeri belediye kabul edilmiştir. Belediye teşkilatlarını Dersaadet'in emriyle kuranlar; valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar ve müdürler olmuştur.¹⁹ 1867'de çıkarılan iki talimatname ile Tuna, Selanik, İzmir ve Bağdat gibi yerlerdeki belediye uygulamalarına yasal zemin sağlanmıştı. 1868'de çıkarılan *Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi* ile yeni belediye modelinin İstanbul için somutlaşmasını ifade ediyordu.²⁰ 1869 yılında da *Dersaadet Belediye İdaresi Nizamnamesi* ile belediye teşkilatının bütün İstanbul'a yaygınlaştırılması kabul edilmiştir. Bu kapsamda şehir, 14 belediye dairesine ayrılmıştır.²¹

Vilayet mevzuatına temel teşkil edecek kanun, 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile atılırken; 22 Ocak 1871'de *İdare-i Umumiyye-i Vilayet Nizamnamesi* yayımlanmıştır. Yeni kanunda vilayetler yukarıdan aşağıya doğru liva, kaza, nahiye ve karye şeklinde idare birimlerine bölünmüştür. Bir de 21 Şubat 1876'da 40 maddelik bir metin *İdare-i Umumiyye-i Vilayetler Hakkında Talimat* ilan edilmiş, böylece vali, mutasarrıf, kaymakam, hakim ve meclislerin görevlerine açıklık getirilmiştir.²² Böylece yerel yönetim için ayrıntılı hükümler getirilmiş oluyordu.

Tanzimatçıların belediyecilik konusundaki hareketi ise yukarıdan aşağıya doğru olup, belediye, halka benimsetmeye çalıştıkları bir teşkilat olmuştur. Onlar açısından önemli konu vergilerin düzenli ve hakça toplanması, hizmetlerin iyi görülmesi ve asayişin yerinde olmasıydı. Islahatçıların bu düşüncede olmasında ehliyet sahibi kadro yetersizliği unutulmaması gereken bir husustur. Islahatçılar, bütün sistemi merkezîyetçi bir şekilde radikalce değiştiremediler, ister istemez bilinen yöntemlere başvurdular. Tanzimatçılar, ilk olarak klasik bir kurum olan meşveret sistemini sürdürdüler. Tam bir merkezîyetçi anlayışla yola çıkan Tanzimatçılar, mâli merkezîyetçiliği sağlamak için de muhassıllık sistemini uyguladılar.²³

¹⁶ Çolak; a.g.t., aynı yer.

¹⁷ Nilgün Adıgüzel; **Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyecilik (1923-1938)**, Dan: Nuray Özdemir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 2010, s.3.

¹⁸ İlber Ortaylı; **Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1974, s. 127.

¹⁹ Abdülhamit Kırmızı; "19. Yüzyıl'da Osmanlı Taşra İdaresi", **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi**, Ed.: E.Özvar - A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 301.

²⁰ Tarkan Oktay; "Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi", **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi**, Ed.:E. Özvar - A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 378.

²¹ Nuri Tortop; **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994, s. 2-3.

²² Kırmızı; a.g.m., s. 307-308.

²³ Ortaylı; **Tanzimat'tan Sonra Mahalli...**, aynı yer.

1876 Kanun-i Esasi’de yerel yönetim birimi olarak; il özel yönetimi ve belediye yönetimine yer verilirken, Kanun-i Esasi’nin 108. maddesi vilayetlerin yerinden yönetim ilkesine göre yönetileceğini, 110. maddesi de il genel meclislerinin görevlerini öngörmüştür. 112. maddesi ise, belediye işlerinin seçim ile iş başına gelecek olan belediye meclisleri görüleceğini belirtmiştir.²⁴

Yerel meclisler, özellikle bayındırlık harcamalarında bir tutara kadar doğrudan harcama yapma yetkisine sahiptiler. Bayındırlığa ek olarak bina ve yollara ilişkin imar işleri, halk sağlığının eğitim-öğretim alanında okullar konusunda belirlenen kuralların denetimi meclis görevleri arasında sayılmaktaydı.²⁵

Belediye yapılanmasının gelişiminde Meşrutiyet döneminin en büyük katkısı Belediye’nin bir tüzel kişiliğe kavuşturulması olmuştur. Osmanlı Mebusan Meclisi’nde çıkarılan "*Dersaadet Belediye Kanunu*" ve "*Vilayet Belediye Kanunu*" ile belediye bir tüzel kişiliğe kavuşturularak belediyeler bakımından sınırlı bir gelişmeye sahne olmuştur. II. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında İstanbul’da *Dersaadet Belediye Kanunu*’nun uygulamaya konulması dönemin ilk gelişmelerini oluşturmaktadır. 1912 yılında çıkarılan *Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-ı Muvakkat* ile İstanbul’daki belediye sistemi yeniden düzenlenirken; taşradaki belediyeler konusunda 1877 tarihli kanun geçerliliğini sürdürmektedir.²⁶

Osmanlı Devleti’nin bir türlü ele alamadığı işlerden birisi de Türk şehir ve kasabaların imarı davasıdır. 1882 senesinde çıkarılan *Ebniye Kanunu* ile ancak bina aralarında yangın duvarları yapılmasına dair bir hüküm kabul edilmiştir. Bu kanunda her kasabanın kuruluş ve ihtiyacına uygun bir planın nasıl yapılması lâzım geleceğine veya imar tatbikatının ve yeni kurulacak şehir kısımlarının ne gibi esaslara dayanacağına dair bir hüküm mevcut değildir.²⁷ Yalnız kasabaların meskûn kısımlarında «*Tevsîi tarîk* » yol genişletmeleri yapılabileceğine, yangın yerlerinin tarla olarak kabul edilmesi suretiyle taksim edilebileceğine ve lüzumunda tarla ve bostanların mahalle haline getirilebileceğine dair satra şifa vermeyen bazı kayıtlar bulunuyordu.²⁸ Bu işler genellikle çok basit bilgi sahibi olan Belediye kalfalarının eline kalmış durumdaydı.

Gülhane Hatt-ı Hümayunun ilanından sonra ülke genelinde yapılan yeni yapılanmaya göre Canik sancağı, bu dönemde Sivas vilayetinden alınarak Trabzon vilayetine bağlandı. 1871 *İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi*’ne göre bazı livalar müstakil hale getirilerek doğrudan merkeze bağlandı. *Elviye-i Gayri Mülhaka* olarak bilinen bu sancaklar arasında Canik de vardı.²⁹

Samsun’da ilk belediye yapılanması 1869 yılında kurulmuş olup, ilk Belediye Başkanı da *Emrullah Efendi* idi. Belediyelere bırakılan sokak, meydan tanzimi, su ve kanalizasyon yapım ve onarım işlerinin düzeltilmesi yönünde çalışmalara Samsun için imar durumu da

²⁴ Ali Özcan; **Demokratik ve Katılımcı İlkeler Çerçevesinde Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yeniden Yapılanma Çalışmaları**, Dan: Ali Acar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005, s.83.

²⁵ Ayman Güler; **a.g.e.**, s.78-79.

²⁶ Oktay; **a.g.m.**, aynı yer.

²⁷ Mithat Yenen; “Türk Şehirleri ve Türkiye’de Şehircilik”, **Arkitekt**, C.1954, S. 269, Ankara,1954, s. 72-74.

²⁸ Yenen; **a.g.m.**, s. 72-74.

²⁹ Rıza Karagöz; "II. Meşrutiyet Döneminde Canik Sancağında İdari Yapılanma" , **Geçmişten Geleceğe Samsun**, Ed: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s. 67.

eklenmiş ve ilk ele alınan konu şehrin imarı olmuştur.³⁰ Hazırlanan planlar, Samsun ilk imar planları arasında yer almıştır. 1910 yılında müstakil Canik sancağı, merkez, Bafra, Çarşamba, Fatsa, Terme ve Ünye kazalarından meydana gelmiştir. Merkeze bağlı Kavak, Bafra'ya bağlı Alaçam ve Ünye'ye bağlı Karakuş nahiyeleri ile bu kaza ve nahiyelere bağlı toplam 1.096 köyün bulunduğu görülmektedir.³¹

³⁰ Bâki Sarısakal; **Samsun Belediye Tarihi**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2007, s. 88.

³¹ Nedim İpek; "Canik Umumi Meclisi" , **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler**, Samsun, 2003, s. 297.

BÖLÜM I

I. CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA TÜRKİYE’DE KENT VE BELEDİYESİCİLİK ANLAYIŞININ OLUŞUMU

1.1. 1923-1930 Dönemi Kent ve Belediyecilik Anlayışının Oluşumu ve Bu Bağlamda Çıkarılan Yasalar

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti’nden 389 belediye devralmıştır. Bu sayı Lozan Antlaşması (1924) ile Türkiye sınırları içinde kalan belediyeleri temsil etmektedir. 1930-1944 yılları Belediye Kanunu dahil tüm belediye mevzuatının denenerek yaygınlaştırıldığı, özgün çözümlerin arandığı Cumhuriyet Belediyeciliğin kuruluş dönemi olarak değerlendirilmektedir.³²

Cumhuriyetin oluşturduğu sanayi hareketi, yerleşme yapısını değiştirebilecek bir iş gücü çekimini henüz yakalayamamıştı. Dolayısıyla bu durum kentleşmenin yavaş olmasına ve ülke çapında hızla gelişmesine engel olmuştur. Kentleşmenin yavaş olması, ciddi sorunlara neden olmamasından şehircilik çalışmalarının ülke çapında yaygın olarak ele alınması öncelikli olarak düşünülmemiştir.³³ Cumhuriyet’in ilk dönem şehircilik faaliyetlerini iki ana grupta toplayabilmek mümkündür. İlki Ankara’da yoğunlaşan; fakat ülke düzeyine de yayılması istenilen kent plancılığı çabalarıdır. Diğeri ise 1911’de başlayan Balkan Savaşı’nın ve onu izleyen Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşlarının ürünü olan göçlerin yarattığı yerleşme sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalardır.³⁴

Cumhuriyet hükümetlerinin belediyecilik ve imar sorunlarına yaklaşımlarını ise belirle yen bazı noktalar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Batı Anadolu’daki kentlerin savaş sonrası koşullara kavuşturulması; ikincisi Ankara’nın 13 Ekim 1923’te başkent olarak ilanı; üçüncüsü kentleşme ve nüfus artış hızının çok düşük olması; dördüncüsü ise I. Dünya Savaşı sırasında paranın enflasyon yüzünden çok değer yitirmiş olmasıdır.³⁵

³² Tekeli-Ortaylı; *Türkiye’de Belediyeciliğin...*, s.25.

³³ Cevat Geray - Ruşen Keleş - Fehmi Yavuz - Can Hamamcı; “Şehircilik”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.9, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2359.

³⁴ Cevat Geray vd.; *a.g.m.*, aynı yer.

³⁵ İlhan Tekeli; *Cumhuriyet’in Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009, s. 32–33.

YILLAR	Belediye Sayısı
Cumhuriyet Öncesi	389
1923	421
1930	492
1935	505
1940	549
1945	583
1950	628
1955	809
1960	995

Kaynak: Korel Göymen, “Türkiye’de Yerel Yönetim” **Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi**, C.10, 1983.s.12.

Cumhuriyet şehirciliğinin temel noktası ülkeyi sağlıklı yerleşim yerlerine kavuşturmak-tır. Bu bağlamda belediyeler konusunda yürürlükte bulunan yasalar, yeni belediyeçilik sistemi kurmak açısından son derece yetersizdi. Buna karşın Cumhuriyetin ilanından 1928 yılına kadar olan dönem içerisinde ülkemizde henüz planlama çalışmalarının başlamadığı ve mevzuat olarak 1882 yılından beri yürürlükte olan ve yollar, yangın yerleri ve binalarla ilgili hükümleri kapsayan *Ebniye (yapılar) Kanunu*’nun uygulandığını görülmektedir.³⁶ Kanunun uygulanması İstanbul’da şehremaneti denilen bugünkü belediye örgütüne benzer bir örgütle yapılmaktadır. 1924 yılında 417 no’lu kanunla Ankara’da da böyle bir örgüt kurularak ilgili mevzuatın uygulanması sağlanmıştır.³⁷

Bu durum bir dizi yeni yasanın hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. İlk olarak Osmanlı döneminde yürürlükte bulunan *Rüsumu Belediye Kanunu*’nda belirtilen resimlerin çok düşük olması nedeniyle 20 Aralık 1923’te kabul edilen 388 sayılı kanunla inşaatların ruhsat vb. resimlerin arttırılmasına gidilmişti; ama belediyeler konusundaki önemli girişim, 26 Şubat 1924’te kabul edilen 423 sayılı *Belediye Vergi ve Resimleri Kanunu*dur. Bu kanun ile gelen kriterler şunlardır.

³⁶ Bilgen Hürriyet - Gül Özcan; **İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri**, Makine Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 1990, s.6.

³⁷ Hürriyet – Özcan; **a.g.e.**, aynı yer.

- Vakıf, akar ve bina gelirleri vergisinin meclis kararı ile % 25'e kadar munzam kesir eklenmesi olanağını her belediyenin alacağı % 25 hisseye çevirmiştir.
- İnşaat, ruhatiye ve tamirat resimlerinin miktarı, levha resminin kapsam ve miktarın akıl vasıtaları resmi ile kontrato resmi arttırılmıştır.
- Belediye meclisinin kararlaştıracığı mezbaha ücreti alınmasına olanak sağlanarak sağlık koşullarının iyileştirilmesine verilen önem Belediye Gelirleri Kanununa da yansımaktadır.
- Belediyelere geçmişte alınan vergilerin devamına olanak tanınmaktadır.
- İç gümrük vergisi olan oktruva “duhuliye resmi” adıyla korunmuştur.³⁸

İlk yıllarda belediyelere sağlanan geniş mâli olanaklar sonraki yıllarda çıkarılan çeşitli yasalarla kısıtlanmıştır. Bunlar 1926'da çıkarılan 755-883 sayılı kanunlar ile 26 Mayıs 1929'da çıkarılan 1454 sayılı kanunlardır. Böylece 1930'lara doğru belediye gelirleri önemli kayıplara uğramış bulunmaktaydı.³⁹ Özellikle 1929 ekonomik buhranı, süreci daha da hızlandırmıştır. Cumhuriyetin belediyeçilik alanında sergilediği diğer tavır da 16 Nisan 1924'te çıkarılan 486 sayılı *Umur-u Belediye Mûteallik Ahkâm-ı Cezaiye Kanunudur*. Şehir yönetiminin en önemli yetkilerinden biri, kendilerini ilgilendiren konularda yargı hakkına sahip olmaktır. 1 Mart 1926'da çıkan 765 sayılı kanununda yapılan değişiklikle de belediye suçlarına karşı belediyeler daha da güçlendirilmiştir.⁴⁰

22 Nisan 1925'te belediyeleri ilgilendiren önemli bir yasal değişiklik, 1882 tarihli *Ebniye Kanununun* 20, 21, 22, 23, 24, 25. maddelerinde yapılan değişikliktir. 642 sayılı kanunda özellikle Batı Anadolu'da yanan şehirlerin sorunlarını çözmek esas noktadır. Bu yasa ile 150'den fazla binası yanık olan yerlerde belediyelere önemli düzenleme olanakları verilmektedir. Bölgedeki belediyeler artık yeni planlar hazırlatacak, yanan yerler de tarla sayılacaktır. *Bonolar belediyelerce nakde tahvil veya gerek kendisine ve gerek âhara ait belediye rûsumuna mahsup suretiyle iştirâ olunabilir. Bunları karşılık göstererek istikraz aktetmeye belediye daireleri salâhiyettardır.*⁴¹ denilerek yangın alanında arsası olanlara kıymeti ölçüsünde bono verilecektir. Hazırlanan plana göre arsalar açık arttırma usulü ile satılacak olup, bono sahipleri arsanın yeni değerini ödemekte bu bonoyu kullanabilmektedirler.⁴²

Cumhuriyetin nüfus politikasına bağlı olarak sağlık konusuna da ciddi bir şekilde eğilmiştir. Bu konunun belediyeçilik alanındaki etkisi ise artan nüfusa paralel olarak sağlıklı içme suyunu sağlama görevinin belediyelere verilmesi olmuştur. Bu kapsamda 10 Mayıs 1926'da 831 sayılı Sular Kanunu kabul edilmiştir. 9 maddelik kanuna göre *Şehir ve kasabalarla köylerde ihtiyacı ammeyi temine mahsus suların tedarik ve idaresi belediye teşkilâtı olan mahallerde belediyelere, olmayan yerlerde köy kanunu mucibince ihtiyar meclislerine aittir.*⁴³ denilmiştir. Bu yasa ile de Cumhuriyet, belediyeler lehine bir adım atmaktaydı.

³⁸ Tekeli; *Cumhuriyet'in Belediyeçilik...*, s. 38.

³⁹ Tekeli-Ortaylı; *Türkiye'de Belediyeçiliğin...*, s. 33-34.

⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 4, C.4, 01.03.1341 (1926), s.370.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 2, C.3, 22.03.1341 (1926), s.458.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 2, C.3, 22.03.1926, s.458.

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 2, C.25, 10.05.1926, s.689.

1.2. Cumhuriyet Belediyeçiliğinin Gelişiminde Ankara Faktörü

Cumhuriyet'in simgesi sayıldığından Ankara'nın imarı ve kentleşmesi bu dönemin imar ve şehirleşme politikasında baş konu olmuştur. 1877 tarihli Belediye Kanunu ve 1882 tarihli *Ebniye Kanunu* Cumhuriyet'in dilediği şehircilik için gereken enerjiyi barındıramamaktaydı. İstanbul'da "Şehremaneti" olarak adlandırılan bugünkü belediye'ye benzer bir örgütün 16 Şubat 1924'te 417 sayılı kanunla da Ankara'da da böyle bir örgüt kurarak ilgili mevzuatın uygulanması sağlanmıştır.⁴⁴

Ankara, şehremini hükümetçe atanarak 24 üyeden oluşan bir Belediye meclisi tarafından yönetilecekti. Ankara Şehremaneti, İstanbul'a benzer olmakla beraber önemli farklılıklar da getirmiştir. Kanunun 2. ve 3. maddesine göre *İstanbul şohremanetince tatbik edilmekte olan nizamât ve talimat ve mukarererattan Ankara şehri ihtiyaca uygun olanları Cemiyeti Umumiye-i belediyece tetkik ve icabında tâdil olunarak Dahiliye Vekâletince tasdik edildikten sonra tatbik olunur. Ankara Şehremini Dahiliye Vekâleti tarafından nasbolunur. İstanbul Şehremininin vazife ve salâhiyetini haizdir.*⁴⁵ Dolayısıyla bütçesinin tasdiki ve kadrolarının ve maaşlarının tayin hakkı Dahiliye Vekaletine verilmiştir. Oysa İstanbul'da bu konularda Şehremaneti yetkiliydi. İstanbul Cemiyet-i Umumiyesinde seçilecek adayların emlak vergisi veren kişiler olması koşulu vardı. Ankara için bu koşul kaldırılmıştır. Yöneticiler, Ankara'ya yeni gelen bürokratlar olduğundan belediyenin yönetimini şehrin eski sakinleri olan emlak sahiplerine bırakmak istememişlerdir.⁴⁶

Ankara'nın imarı sırasında 3 milyon metrekarelik bir alanın kamulaştırılması, yarışma yoluyla bir imar planı elde edilmesi ve bu planın uygulanması için gerekli titiz ve örgütsel çalışmalar ortaya konulmuştur.⁴⁷ Öncelikle 1925 yılında 583 nolu kanunla 4 milyon metrekarelik alan istimlak edilmiş sonra da 22 Mayıs 1926 tarihinde 844 sayılı kanun ile Emlak ve Eytam (İskân) Bankası kurulmuştur. Bankanın olanakları bu dönemde büyük oranda Ankara'nın imarı için kullanılmıştır.⁴⁸ Ankara'nın çözülecek sorunları arasında elektrik, havagazı, su ve kanalizasyon gibi altyapı çalışmaları da bulunmaktaydı. Bu konuda yapılan ilk temaslar bir ABD firması olan *Ulen* ile oldu. Ayrıca 250 konutun yaptırılması da söz konusuydu. 1924 yılının ilk aylarında yabancı sermayeye duyulan güvensizlik girişimin yarıda kalmasına yol açmış ancak 1927 yılında bu kuşku atlatılarak 60 yıl işletme imtiyazı verilerek elektrik üretim ve dağıtım işleri 27 Mart 1927'de Alman *Didier* firmasına devredilmiştir.⁴⁹ Aynı tarihte aynı Alman firmasına 60 yıl süreyle havagazı işletme imtiyazı da verilmiştir. Bu gelişmelere rağmen su ve kanalizasyon işlerinin belediyece yürütülmesine devam edilmiştir.⁵⁰

⁴⁴ Hürriyet-Özcan; **a.g.e.**, aynı yer.

⁴⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 2, C.6, 16.02.1340 (1924),s.54.

⁴⁶ Adıgüzel; **a.g.t.**, s. 31.

⁴⁷ Feral Eke; "Türkiye'de İmar Mevzuatının Gelişimi", **Şehircilik Çalışmaları**, Ed.: Tahir Çalgüder, Nobel Yayınevi, Ankara, 2005, s.203.

⁴⁸ Geray vd.; **a.g.m.**, s.2360.

⁴⁹ 1927 yılındaki politika değişikliğinin nedeni Ankara'da konut sıkıntısının en çok hissedilmeye başlandığı yıl olmasıdır. Çünkü bu yıl Ankara'da yaşayan memurlara kira tazminatı verilmeye başlanmıştır. (Tekeli-Ortaylı; **Türkiye'de Belediyeçiliğinin...**, s.42.)

⁵⁰ Gündüz Ökçün; "1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1971, s.9.

1927 yılı Ankara'nın imarında sadece yabancılara imtiyazlar verilmekle kalmamış, önemli binalar yabancı mimarlara ve şehir planları da yabancı şehir plancılarına yaptırılmıştır. Bu döneme kadar kentte *Kemalettin, Vedat, A.Hikmet* gibi önemli mimarlar görev alırken; 1929 ekonomik buhranına kadar yerini yabancı mimarlara bırakmıştır. Ankara kenti için ilk yıllardan itibaren yapı malzemesi sağlanması, arsa temini, kredi kurumlarının oluşması için önemli adımlar atılmasına karşın; hızlı gelişen kentte gelişme planlama disiplini içinde olmuyordu. 1927 yılından sonra Ankara deneyinin belirli bir planlama disiplini içinde geliştirilmesi ihtiyacının hissedildiği görülmektedir.⁵¹ 1928'de çıkarılan *Ankara Şehri İmar Müdürlüğü Teşkilat ve Vezâifine Dair* isimli kanunun 2. maddesinde *Ankara şehri İmar müdüriyeti şehri haritasını ikmalden sonra müstakbel plânım ihzara ve bu plânı İcra Vekilleri Heyetince badettasdik neşir ve ilâna mecburdur. Bu plânda yapılacak tadilât dahi aynı merasime tabidir. Kezalik müdüriyeti mezkûre müstakbel plânın sureti tatbikma müteallik olmak icraatta takip olunacak sırayı da göstermek üzere ayrıca beş senelik bir tatbikat programı tanzim ve İcra Vekilleri Heyetince badettasdik her sene bütçesine göre bu programı tatbik eder.*⁵² diyerek planlı şehircilik uygulamasının başlangıcını oluşturmuştur.

İmar müdürlüğünün ilk adımı Alman *H. Jansen, M.Brix*, ve Fransız *Jausseley*'in davet edildiği sınırlı bir yarışma düzenlenmiş Prof. *Jansen*'nin raporu yarışmayı kazanmıştır. Ankara İmar planını hazırlayan *Jansen*, 1939 Ocak ayına kadar planın uygulanmasına ilişkin konularda danışman olarak çalışmıştır.⁵³ Bu bir bakıma planlı bir merkezileşme çabalarının da başlangıcını oluşturmuştur. *Jansen* planı, 23.7.1932'de Bakanlar Kurulunun 13209 numaralı kararnamesi ile onanmıştır.⁵⁴ Ama *Jansen* planı şehrin hızlı gelişimi, spekülasyoncu ve arsa vurguncularının yoğun faaliyetleri.⁵⁵ ve daha pek çok nedenle kısa sürede işlemez hale gelmiştir

1.3. 1930-1945 Dönemi İç Siyaset'in Yerel Siyaset'teki Boyutu

Türkiye'de kentleşme, 1950'lere gelinceye değin yavaş bir tempoda devam etmiştir. Savaş yılları içinde ise özellikle büyük kentlerin savunma zorlukları altında boşaltılmaları kentsel nüfusta önemli bir artışın olmadığını gösterir. Cumhuriyetin kurulduğu yıllar ile II. Dünya Savaşının yaşandığı yıllar arasında kentleşmede görülen hafif canlılık ise devlet eliyle kurulan temel sanayi kuruluşlarına bağlanabilir. Savaşın sona ermesiyle, savunma kaygılarının ortadan kalkması ve bir önceki dönemin küçük kentsel nüfusu, savaş sonrası kentleşmenin hızını artırmıştır.⁵⁶

1930 yılına kadar yerel yönetimlere birçok yetki ve olanak veren yasa çıkmasına karşın bütünsel bir düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir. Bu bütünleşmenin yapıldığı yasa 1580 sayılı Belediyeler Kanunu'dur. Bu kanunun çıkış sebebi ise Ankara'nın başkent oluşu ile iyice ortaya çıkan şehirleşme problemlerinin gündemi buraya çekmesinin yanında, bu sorunun

⁵¹ Fehmi Yavuz; "Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1952, s.17.

⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 3, C.6, 24.05.1928, s.400.

⁵³ Geray, vd.; **a.g.m.**, s.2360.

⁵⁴ Tekeli; **Cumhuriyet'in Belediyecilik...**, s.48.

⁵⁵ Falih Rıfkı Atay; **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2009, s.427.

⁵⁶ Kadriye Adıyaman; **Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği**, Dan: Ali Acar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008, s.33.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) programında yer alacak kadar konunun önem taşıması da etkili olmuştur.⁵⁷

Belediye Kanunu, yapılan devrimlerin bir devamı olarak görülmüş ve kalıcılığı için de halk ile doğrudan temas halinde olan bir kurum olan belediye'yi çağdaş normlarla düzenlemek temel nokta olmuştur İçişleri Bakanı *Şükrü Kaya* bu durumu şöyle ifade etmiştir. *Muhterem efendiler! Belediyelerimizin teşkilâtı esasiyesi demek olan bu ana kanun büyük inkılâbımızın bir cüz'ü ve eseridir. Cüz'üdür; çünkü kanunlarımız Cumhuriyet prensiplerine göre islâh edilirken en mühim bir kanun olan belediye kanunu ehli ile bırakılmazdı. Eseridir; çünkü Cumhuriyet olmasaydı bu lâyiha olmazdı. Hükümetimiz her işte olduğu gibi bu lâyihayı da Türk istiklâl ve inkılâbının büyük lideri Gaziden aldığı ilham ve onun çizdiği direktifle hazırlanmıştır.*⁵⁸ Kanunun gerekçesini açıklayan esbabı mucibe lahiyası'nda da şu ifadeler yer almaktadır; *"Cumhuriyet prensiplerini kabul ve tatbik etmekte olan memleketlerde müntahap idarelerin hakimiyeti milliyeyi ifade eden müntahaplar tarafından umumî belediye meclisleri (Cemiyeti belediye) vasıtasile murakabesi esasının tatbikidir ki cumhuriyet esaslar ile ahenktar bir manzume teşkil etmesi lâzım gelen belediyelerin hayatında feyizkâr tesiri yapmaktadır."*⁵⁹

Bakan *Kaya*, yasanın içeriği ve amacı konusunda da şunları söylemiştir. *'... İstihdaf ettiği gaye şehirlerimizin terakki ve İslahına mani olan ahkâmı kaldırmak bugünkü ihtiyaç ve zihniyete göre belediyeleri birer şehir, koloni haline koymak hemşehrilerin belediye işlerindeki karar, icra ve murakabe» salâhiyetlerini arttırmak, ihtiyaçları tasnifle mecburî vazife telâkki edilenleri muayyen ve müsbet bir programa bağlayan amelî ve teknik bir tarzda icra ettirmek bütçe ve hesaba ait muameleleri sıkı bir tarzda malî kaidelere bağlamak Devletin murakabesini tespit ederek belediye işlerini anarşiden kurtarmaktır.*⁶⁰

Cumhuriyet belediyeciliğinin ana noktalarını keşfetmek için konuya biraz daha ayrıntılı bakılmalıdır. Cumhuriyet'in düzenli kent yaşamı oluşturabilmesi sadece çağdaş uygarlık için olmayıp, eski Osmanlı liman kentlerinin halk arasında yaşayan hayalini de geçmek durumunda kalmıştır.⁶¹

1.4. Belediye Kanunu'nun Hazırlanması ve Kentleşmedeki Önemi

İçişleri Bakanı *Şükrü Kaya*, yeni bir belediye yasasına niçin ihtiyaç duyulduğunu şöyle ifade etmiştir. *Bugün belediye denilince hatırıma halle muhtaç ve müntazır birçok ihtiyaçlar ile, salâhiyet ve vasıta yoksulluğundan müşteki ve muvaffakiyetsizlikten muztarip heyetler ile bakımsız ve tutumsuz kasabalar geliyor... Millî hakimiyet teessüs ettiği günden beri Türkiye demokrasisi de âme vicdanının şehirlerimiz hakkındaki temayülüne itibala şehirlerimizin imar ve islâhile meşgul olmuştur. Fakat şehirlerimizin her memleketin eski şehirleri gibi kuruluşlarına ait büyük ve islâhî müşkül kusurları vardır. Bunlar eski zamanların şehir ve şehircilik telâkkisinin, mimarî tekniğinin mahsulleridir. Her eski şehir bu kusurlarla ve bu müşküllerle mahmuldür. Bu noksanları ve güçlükleri muayyen bir plân ve müsbet program dahilinde zamanla halletmekten başka amelî bir çare bulunamamıştır. Bundan başka efendiler, medeniyet cihanında şehircilik ilmî ve san'atı doğduğu ve şehirler*

⁵⁷ Çolak; a.g.t., s. 70.

⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s. 24.

⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s. 22.

⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s. 23.

⁶¹ Ekrem Ergüven; *Şükrü Kaya, Sözleri-Yazıları*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938, s.195.

*hususî itinalara mazhar olduğu zaman, bizim şehirlerimiz millî hayat ve faaliyetin her sahası gibi sultanlar istibdat ve anarşisinin ihmeline uğradı. Sonra da birçokları yakın zamanlarda halâ hatıranızı yakan istilânın seneler süren ateş ve demir kasırgalarına tutuldu. İstilâdan kurtulanlar işgal felâketine uğrayanları kurtarmak için bizzarur ihmal edildi.*⁶²

İkinci önemli gerekçe olarak meclisteki görüşmede yine İçişleri Bakanı Kaya tarafından dile getirilmiştir. Belediye kanunlarının büsbütün başka esaslar dahilinde yapılmış olduğu, hükümlerinin de sözü edilen görev ve ihtiyaçlara cevap veremediği gösterilmiş, eski kanunların belediyelerin bugünkü ihtiyaç ve zihniyetle uygun, düzenli çalışmasına ve devletin de bu çalışmayı düzenlemesine engel olduğunu vurgulamıştır.⁶³ Üçüncü gerekçe ise milletvekili seçimlerinin yaklaşması belediye heyetlerinin ise genel seçimlerde büyük önem taşıması olarak gösterilmiştir.⁶⁴

Devletin belediye işlerinde denetim hakkının düzenlenmemiş olması da bu değişiklik için bir gereklilik olmuştur. Cumhuriyet rejiminde “devlette ve kamu kuruluşlarında en küçük bir sorumluluk alan bir vatandaşın ef’âl ve amali burada Millet Meclisi huzurunda sorumlu olabilecek bir makama bağlı olması gerektiği” hususuna İçişleri Bakanı tarafından değinilmiş, belediyelerin idaresinden ve hesabından meclise hesap verecek sorumlu bir makam bulunmadığı, milletin bütün kaderine hâkim olan Millet Meclisinin yetkilerinin oralara erişmesinin zorunlu olduğu söylenmiştir.⁶⁵ Cumhuriyette kamu kurumlarında görev yürüten her vatandaşın sorumlu olması, hareketlerinin hesabını milletvekillerinin huzurunda vermekle yükümlü bir makama bağlı olmasının temel esas olduğunu vurgulanmıştır. Ayrıca Bakan, *kanunda bütçe ve hesap işleri de sağlam esaslara bağlanmış değildir. Demokrasi her şeyden evvel hesaplarının muntazam ve dürüst olmasını âmirdir. Bunun da en emin yolu dürüst olmak varidat ve sarfiyatı muntazam bir bütçeye bağlayarak tahsilat ve sarfiyatı kanun ve malî kaidelere göre yapmaktır.*⁶⁶ diyerek yasanın ekonomik boyutunu vurgulamıştır.

1.4.1. Kabul Edilen Yasaların Teknik Boyutu, Şehircilik, Merkezi Yönetim ile İlişkileri Açısından Kriterleri, Amaçları ve Eleştirileri

Yeni hazırlanan Belediye Kanunun amacının eski kanundaki şehirlerimizin ilerleme ve iyileştirilmesine engel olan hükümleri kaldırmak, bugünkü ihtiyaç ve zihniyete göre belediyeleri birer şehir haline getirmek, hemşehrilerin belediye işlerindeki karar, icra ve denetleme yetkilerini arttırmak, ihtiyaçları düzenleyerek zorunlu görev olarak görülenleri muayyen ve müsbet bir programa bağlayan amelî ve teknik bir tarzda icra ettirmek, bütçe ve hesaba ait işlemleri sıkı bir tarzda malî kurallara bağlamak, Devletin denetim ve kontrolünü tespit ederek belediye işlemini anarşiden kurtarmak olduğu mecliste dile getirilmişti.⁶⁷

Bu yasanın temel noktası, belediyeleri merkezi hükümetin doğal bir uzantısı olarak görmesidir. Nitekim yasa, zaman içinde birtakım değişikliklere uğramışsa da mantıken ve öngörülen örgütlenme biçimi 1961 ve 1982 anayasalarında da hemen hemen aynı kalmıştır. Sonuç olarak belediyeler, karar alma süreçlerinde, kaynak ve yetki kullanımlarında ve hatta haberleşmelerinde merkezi yönetimlerin sıkı ve ayrıntılı denetimine sokulmuşlardır. Bu

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.22.

⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.23.

⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, aynı yer.

⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, aynı yer.

⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.23-24.

⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.23.

yapılırken de belediyeler olarak en küçüğünden en büyüğüne kadar tek tip örgütlenmeye götürülmüşlerdir.⁶⁸

Milletvekili Ahmet Ağaoğlu, bu merkeziyetçiliğe karşı oluşunu şu şekilde dile getirmiştir. *Demek belediye teşkilâtı, yalnız ifa ettikleri vazife dolayısıyla değil, aynı zamanda da içtimaî ve siyasî bir terbiye mektebi olmak üzere telâkki edilmiştir ve bu telâkki çok doğrudur. Medenî milletlerin yetiştirdiği ricalin tercüme hallerini tetkik buyurursanız göreceksiniz ki bunların kısmı âzami hatta onda dokuzu belediyelerden yetişmiş insanlardır. Keza bugün dahi sabık bir Reisicumhur, doğmuş olduğu şehrin Belediye Reisidir. Demek ki belediyeler Devlet adamı yetiştirmekte büyük ve mühim bir müessesedir ve filhakika serbest müzakereye, serbest murakabeye, serbest mübadelei efkâra tehammül ve cemaati içinde ciddiyet, azim, sebat gibi hassalarının tenmiyesi için bu gibi içtimaî müesseselerin mevcudiyeti elzemdir. Bendenizin de bütün tenkitlerim bu idarei maslahat sahasına münhasır olacaktır, itiraf ederim, yine tekrar ediyorum çok büyük bir ilhamla bu kanun yapılmış, fakat Hükûmetçilik prensibi bu kanunun mükemmel ve Cumhuriyet esasına tamamen muvafık olarak gelmesine mani olmuştur. Salâhiyetinin bir kısmını valiye veya kaymakama veriyor. Bununla güya (Dekoisantrasyon) yapmış. Bu kelimeyi icat ettiler. Nasıl ki bizde tevsii mezuniyet; Osmanlı lisanına has olan mutantan, fakat neticede hiçbir şey ifade etmiyen bir şeydir. Mademki müdahale lâzımdır. Mademki nazaret lâzımdır. Dahiliye Vekilinin nazareti, müdahalesi daha müreccah değil midir? Çünkü Dahiliye Vekili uzakta mahallî dedikodularla, eşhas mücadeleler ile alâkadar değildir. Sonra Dahiliye Vekili, vaziyeti itibarile yüksek meselelerle meşguldür. Böyle ufak tefek şeylerin içine giripte filân adamı tutması, mevkü itibarile doğru değildir.- Halbuki tevsii meznuniyet sayesinde güya belediyelere serbesti verilmiş. Demekki, Dahiliye Vekili Beyefendi ve Dahiliye Encümeni arkadaşlarımız eski belediye teşkilâtının ademi muvaffakiyetini iki şeye atfediyorlar. Birisi merkeziyetçilik, diğeri de Hükûmeti merkeziye tarafından müdahale ve murakabe olduğu esbabı mucibe yazılıdır. Zikrettiğim fıkraları aynen esbabı mucibeden çıkartmışımdır; tecrübedide arkadaşlarımızın ve daha tecrübedide Devlet umurile meşgul olan Dahiliye Vekili Beyefendinin de itiraflarile sabittir ki merkeziyetçilik ve müdahale, belediyelerimizin şimdiye kadar maruz kaldıkları en büyük illettir. Cumhuriyetperver ve vatanperver esaslardan mülhem olarak belediye teşkilâtını ilmî esaslar üzerine vazetmişler... Fakat öteki taraftan sağ eller ile verdiklerini sol eller ile almışlardır. Bu kanunun 52 inci 62, 67, 72, 75, 87, 89 92 inci maddenin üçüncü fıkrası 94, 96, 97 inci maddeleri muhtar belediye mefhumundan tamamen aykırı olduğundan ve belediyelerin hürriyetini ihlâl ettiğinden bu maddeler müzakere edildiği vakit sırası ile arzı mütalea edeceğim.⁶⁹ demiştir.*

Ağaoğlu, kanunda bir taraftan genel seçim, kadınların katılımı gibi yeni ve güzel düzenlemeler varken; diğer taraftan Belediye Başkanını valinin onaylamama yetkisinin birbirine uyuşmayan yanları oluşturduğunun altını çizmiştir. Bu şartlar altında valilerin istediği kişiyi belediye başkanlığa getirebileceği, o zaman ise denetimin de ortadan kalkacağını, Belediye Meclisi ile başkan arasında bir anlaşmazlık çıktığında ise gerektiğinde valinin meclisi de feshedebileceği uyarısında bulunmuştur. Bunun dışında, “başkan şu kişi olacaktır, benim işime gelmeyen azlederim, Şurayı Devlete gönderirim” şeklindeki olası yaklaşımların, o belediyenin asıl mahiyetini bozacağını⁷⁰ da söylemiştir.

⁶⁸ Göymen; a.g.m., s.2842.

⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.24-25-26-27.

⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, aynı yer.

İçişleri Bakanı Kaya da belediye başkanlarının işlerinde sorumluluğunun, giderek Millet Meclisinin sorumlu tutabileceği bir makama kadar getirmenin demokrasinin esaslarından olduğunu anlattıktan sonra, kanunun maksat ve gayesinin memlekette belediye işlerinde karmaşayı önleyerek düzenli ve muayyen bir plân ve bir metot içerisinde, devletin yüksek denetimi ve gözetimi altında düzenlemek olduğuna değinmiştir. *Bizim, belediye kanununda istihdaf ettiğimiz şehirleri Devlet yapmak değil şehirleri Devlet şehri yapmaktır. Her şehir Devletindir ve Devletin onun üzerinde murakabesi olacaktır. Bütün şehirler arasındaki müsbet ve menfi tesanütler artmıştır. Devlet behemehal müdahale eder ve etmelidir. Yalnız Devletin müdahale ve murakabe hakkı kanunda sarıh olmalı ve zaruretlere münhasır kalmamalıdır. Lâyihanın gayesi de bundan ibarettir. Devlet kendisine kanunla verilecek hudut dairesinde belediye teşkilâtını tanzim ve belediye heyetlerinin muamelâtını ve bütçesini murakabe edecektir. Belediye kanunu lâyihası bu esaslar dahilinde tanzim edilmiştir. Ahmet Beyefendi emin olsunlar, demokrasiye dokunan hiç bir noktası yoktur Kanun tasarısının özünü de “Lâyihanın hulâsası, vasi salâhiyet, sıkı kontroldür” şeklinde özetlemiştir.*⁷¹

1.5. 1930-1945 Dönemi Türkiye'de Kent ve Belediyecilik Anlayışının Oluşumu ve II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'deki Kentleşme Politikalarına Yansımaları

Cumhuriyetin 1923-1930 döneminde Ankara deneyimi ile edinmiş olduğu belediyecilik anlayışını perçinleyen ve savaş öncesi şehirciliğimizi belirleyen gelişme 1930-1935 yılları arasında çıkarılan yasalar olmuştur. Ardı ardına çıkarılan yasalar sayesinde belediyecilik anlayışımız somutlaşmıştır. Bu yasalar; 3 Nisan 1930 tarihli 1580 sayılı *Belediye Kanunu*; 24 Nisan 1930 tarih ve 1593 sayılı *Umumi Hıfzıssıhha Kanunu*; 1 Haziran 1933 tarih ve 201 sayılı *Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu*; 31 Mayıs 1933 tarih ve 2256 sayılı *Okturuv*⁷² *Vergisinin Kaldırılarak Gümrük Resimlerine Yüzde 10 Eklenmesine İlişkin Kanun*; 21 Haziran 1933 tarih ve 2290 sayılı *Belediye Yapı ve Yollar Kanunu*; 9 Haziran 1934 tarih ve 2497 sayılı *Belediye İstimlâk Kanunu*; 7 Haziran 1935 tarih 2763 sayılı *Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu*'dur.⁷³

1580 sayılı Belediyeler Kanunu ile 53 yıl boyunca yürürlükte kalan Vilâyet ve Dersaadet Kanunları, 1924 Ankara Şehremaneti kanunu 1 Eylül 1930 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Belediyeler Kanunu tamamlayıcı özelliği bulunan Yapı ve Yollar Kanunu 10 Haziran 1933'te çıkarılmıştır. Yapı ve Yollar Kanunu ile 5 yıl içerisinde ve gelecek 50 yıl için kent planları hazırlatma zorunluluğu konulmuş, belediyelerin harita ve imar projeleri, yapı ve onarımları için uyulması gerekli teknik şartlarla ilgili hükümler getirilmiştir.⁷⁴ Ayrıca kanunun *Mütehasıslar tarafından yapılan beldenin müstakbel şehir plânı belediye kanununun 70 inci maddesinin 9 uncu fıkrası ile 71 inci maddesine göre belediye meclisi tarafından tetkik ve belediyenin ihtiyaçlarına uygun olduğu kabul edildikten ve mahallin en büyük mülki ve memurunun tasvibine ve Ankara İmar müdürlüğünün tasvib ettirildikten sonra herkesin malûmu olmak üzere belediye dairesine asılır ve keyfiyet halka ilân edilir. İmar müdürlüğüne vürudü tarihinden itibaren üç ay içinde tasdik edilmeyen plânları tatbikat başlamağa belediyeler salâhiyettardır. Belediye meclisi ile mütehasıs arasında zuhur edecek idarî ihtilâfların hallinde Dahiliye vekâleti hakemdir. Fennî hususlar hakkında ihtilâflar için hakem*

⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C. 17, 20.03.1930, s.30-31.

⁷² Okturuv Vergisi: Ticaret amacıyla şehirlere dışarıdan getirilen mallardan alınan giriş vergisidir. (Erişim: [http://tr.wikipedia.org/wiki/Okturuv vergisi maddesi](http://tr.wikipedia.org/wiki/Okturuv_vergisi_maddesi))

⁷³ Tekeli; *Cumhuriyet'in Belediyecilik...*, s. 50.

⁷⁴ Fehmi Yavuz; *Şehirlerimizin Büyümesi ve Bölge Plancılığı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara, 1958, s.28.

vazifesini Dahiliye, Nafia, Sıhhat ve içtimaî muavenet vekâletleri müşterek yaparlar.⁷⁵ ifadesiyle yer alan 3. maddesi ile imar planlarını onaylama yetkisinin Ankara İmar Müdürlüğü'ne verilmesi Ankara imarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu yasanın bazı sıkıntıları da söz konusudur. Belediyelerin kapasitelerine bakılmaksızın 50 yıl gibi bir sürede ve 5 yıl içinde plan hazırlatma zorunluluğu getirmesi planları etkisiz bırakmıştır.⁷⁶

11 Haziran 1933'te kabul edilen önemli bir diğer yasa da Belediyeler Bankası Kanunu olmuştur. Cumhuriyet'in kentlerde yapmak istediği dönüşüm kapsamında uygulamak istediği altyapı yatırımlarının finansmanını sağlamak konusunda karşılaşılan sıkıntıları aşabilme zorunluluğu bu kanunun çıkarılmasını hızlandırmıştır. Bankanın sermayesi 15 milyon liraydı.⁷⁷ Kanunun çıkarılma amacı 3. Maddede ifade edilmiştir. Bu maddede; *Belediyelere, şehirlerin tanzim ve tesisi işlerinde yapacakları esaslı amme hizmetleri için muhtaç olacakları parayı, yapılacak işlerin ehemmiyetine ve belediyelerin ödeme kabiliyetlerine göre ikraz etmek; kısa veya uzun vadeli avans ve cari hesaplar açmak veya bunlara tavassut ve kefalet etmek ve nizamname esas ile müsaade edilecek banka işlerini yapmaktır. Bankanın ikraz ve faiz muamelelerinde sermayesine iştirak eden belediyelere iştiraklerine göre müsavi muamele yapması esas olmakla beraber talebin çokluğu halinde yapılacak işlerin takdim ve tercihi ve iştirak hisselerinin nihayet iki misline kadar muamele yapması meclisi idarenin kararma bağlıdır. Banka, bundan fazla muameleler için Dahiliye vekâletinin muvafakatini almağa mecburdur. Banka yapacağı ikraz, avans ve cari hesaplar için lüzum gördüğü teminatı borç vereceği belediyelerden istemek salâhiyetine maliktir. Bunun için yapacağı ikraz ve açacağı cari hesaplar karşılığı olarak belediyelerin varidatlarından bir kısmını veya uhdelerindeki imtiyazların menafiini karşılık istemeğe ve icabında gayrimenkul teminat almağa ve bunlar üzerinde ipotek muamelesi yaptırmağa mezundur.*⁷⁸denilmiştir.

Belediyelere teknik yardım sağlamak amacıyla Belediyeler Fen Heyeti'nin de kurulduğu görülmektedir. Bu kurul, belediyelerin yapacağı harita, imar planı ve su işlerinde danışmanlık yapmak ve yaptırmakla görevlendirilmiştir. Belediyeler Bankası ile Fen Heyetinin işbirliği 1945'e kadar devam etmiş, 12 yıllık denemeler sonucunda Belediyeler Bankası ve Fen Heyetinin yerine 13 Haziran 1945'te İller Bankası kurulmuştur.⁷⁹ Kanunun 1. maddesinde kurulma amacı şöyle belirtilmiştir. *İl özel idareleriyle belediye ve köy idarelerinin ve bu idarelerin kuracakları birliklerle adı geçen idarelere bağlı, tüzel kişiliği haiz olan veya olmayan katma bütçeli idare ve kurumların imar işleriyle ilgili, konularla uğraşmak ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümleriyle bu kanuna bağlı olmak üzere İller Bankası adıyla tüzel kişiliği haiz bir banka kurulmuştur.*⁸⁰

Bankanın görev ve yetkileri 7. Madde'de belirtilmiştir. Buna göre; A) *Birinci madde de gösterilen idare ve kurumların, yapacakları mahallî, kamu hizmetleriyle ilgili tesisler yapılır ve diğer işler vücuda getirmelerini kolaylaştırmak; şehir, kasaba ve köylerin kuruluş ve imarı yolundaki plân ve programların gerçekleştirilmesini desteklemek amacıyla bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlamak; B) 3611 sayılı kanun hükümleri*

⁷⁵ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:4, C. 16, 10.06.1933, s. 938.

⁷⁶ Yavuz; *Şehirlerimizin Büyümesi...*, aynı yer.

⁷⁷ İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü; *50 Yılda İmar ve Yerleşme*, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Teksir Matbaası, Ankara, 1973, s.30.

⁷⁸ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:4, C. 16, 24.06.1933, s. 978.

⁷⁹ İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü; *50 Yılda...*, s.83.

⁸⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C. 18, 13.06.1945, s. 242.

geçerlikte kalmak şartıyla, bu idare ve teşekküllerin istemleri üzerine harita, plân, proje, keşif ve etütler yapmak veya yaptırmak; idare ve kurumların vücuda getirecekleri tesis ve yapılardan mahallince yaptırılmasına imkân olmayan veya banka tarafından toplu olarak yaptırılmasında fayda bulunanları İçişleri Bakanlığınca kabul edilecek ana programlar içinde meydana getirmek; C) Bankadan alınan kredilerle yapılan işlerden 3611 sayılı kanunla yapım ve denetlemeleri Bayındırlık Bakanlığına verilenler dışında kalanların isteme ve imkâna göre fenni mazeret ve denetlemesini üzerine almak; D) Birinci maddede gösterilen idare ve kurumlarına gerekli olacak makine, âletler ve edevat, gereç ve eşyadan temin edebileceklerini bu idare ve kurumlara satmak veya kiralamak; E) Bu idare ve kurumların banka aracılığı ile sigorta ettirmek isteyeceklerin menkul ve gayrimenkul malları sigorta ettirmek; F) Tüzüğünde izin verilecek banka işlerini yapmak; G) Yukarıda yazılı ödevleri yapmak üzere her türlü araç ve malzeme temin etmek ve bu işler için gerekli tesisleri doğrudan doğruya veya ortaklık suretiyle vücuda getirmek, bu konuda yapılacak işlere, gerekli görülürse, ortaklık etmek.⁸¹

Görüldüğü üzere Belediyeler Yasası, sadece belediyelerin imar işleri ile uğraşmayı öngörmesine karşılık; İller Bankası yasası, belediyelerden başka İl Özel İdareleri, Köy İdareleri ve bunlara bağlı kurumları da kapsamına almıştır. Ayrıca bankanın belediyeler ve öteki kurumlar için sadece bir kredi kurumu olmaması, sahip olduğu teknik kadro ile belediyelerce gerçekleştirilemeyen harita, imar planı, proje, keşif ve etütleri belediyelerin istemleri üzerine onlar adına yapan ya da yaptıran ve kurumlarca yapılacak tesislerden yaptırılma olanağı olmayan ve bankaca yaptırılmasına yarar olanları yapan kurum kimliği kazanmasıdır.⁸²

İller Bankası'nın teknik ve mâli yardımlarıyla yapılan imar planları ne yazık ki bir mecburiyetin ifâsı, istikraz (borçlanma) veya merkezden görülecek bazı yardımlar için lüzumlu bulunan formalitelerin yerine getirilmesi için sarf edilen gayretlerin mahsulü olmaktan ileri gidememişlerdir.⁸³ Dolayısıyla kentleşme, denetleme ve planlama aşamalarının devlet otoritesi altında gerçekleştirilmesi ve özellikle Ankara'nın imarı ile bir kentleşme modelinin uygulandığı ve ortaya konulduğu görülmektedir. Yasal olarak 1930'da çıkarılan ve bu yasanın tamamlayıcısı niteliğinde olan 1933 tarihli Belediye ve Yollar Kanunu belirleyici bir kanun olmuştur. Fakat bir şehircilik mevzuatı hazırlanmamış, eksikler Belediye Meclis kararları ile giderilmeye çalışılmıştır.⁸⁴

Türkiye'nin kentleşme politikaları söz edilen şeklide gelişirken; II. Dünya Savaşı sonrasında şehircilik, konut açığı ve imar konuları dünyada ön plana çıkması Türkiye'nin politikalarını da etkilemiştir. Avrupa'da bu soruna getirilen çözümler kapsamında yeni örgütlenmelerle yeni teknolojilerle, bu ağır hasarın izlerini silmek ve kentsel yapıların oluşturulması için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Savaş devam ederken bile birçok çalışma grubu araştırma yaparak raporlar hazırladı. Bu kapsamda İngiltere'nin dört tane önemli komisyon raporu bulunmaktadır. İngiltere'nin ön plana çıkmasının nedenleri arasında da henüz kapitalist sistemin hâlâ baş aktörlerinden biri olması ve 1929 buhranından

⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C. 18, 13.06 1945, s. 243-244.

⁸² İmar ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü; 50 Yılda..., s. 83.

⁸³ Yavuz, Şehirlerimizizin Büyümesi..., s.28.

⁸⁴ Vefik Kitapçıoğlu; "Muhtelif Memleketlerde Şehircilik", İdare Dergisi, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1953, s.12.

çıkabilmek için uyguladığı konut yapımı programının ona büyük bir birikim sağlamasından kaynaklanmaktaydı.⁸⁵

Bu kapsamda 1941 yılında yayımlanan ilk çalışma *Barlow Raporu*'dur. Rapor, nüfus yığılmalarının dağıtılmasını ve bölgeler arası dengeli bir nüfus dağılımı stratejisi uygulanmasını öneriyor, bunun için de ülkede çok yönlü şehirleşme politikası uygulayacak merkezi bir örgüte ihtiyaç olduğunu bildirmektedir.⁸⁶ Aynı yıl içerisinde de kırsal kalkınmayı sağlamak üzere *Scot Raporu* hazırlanmış, bu rapor da kırsal yapı ve inşaat hareketlerinin tarımı etkilemeyecek noktada geliştirilmesi, bunun için de azami gerekli olan şartları tespit etmekteydi.⁸⁷

1942 yılında da yayımlanan bir diğer rapor da *Uthwath Raporu*'dur. Rapor, kentsel arsa sorunlarına eğilen ve tüm arsalar üstündeki imar hakkının millileştirilmesinden söz etmekteydi. Yine 1942 yılında yayımlanan *Beveridge Raporu*, çalışanların sosyal güvenlik sorunlarını çözümlemeye yönelmişti. *Beveridge Raporu* kapsamında İngiltere'de 1943'te Kent ve Kırsal Planlama Bakanlığı kurularak, kent ve kır planları kanunu çıkarılmış ve 1945'te sanayinin kentlerin dışına alınmasını öngören kanunlar çıkarılarak, çok ses getiren Yeni Kentler Kanunu da 1946 yılında kabul edilmiştir. Bu kanunun en önemli özelliği ise bakana yeni kentler için istimlak ve inşaat için yeni imar şirketleri kurma yetkisini vermektedir. Dolayısıyla *Beveridge Planı*, *Barlow*, *Scot* ve *Uthwath* planlarını kapsayan geniş bir içeriği bulunmaktaydı.⁸⁸

Türkiye ise sistemini Batı ile uyumlu hale getirmeye çalışması ve ekonomisini de Batılı ekonomik sistem içerisinde yer almakta olduğunu göstermek istemiştir. Türkiye, yerel yönetime ilişkin uyum sürecinin göstergesi olarak 1943'te *Bretton-Woods* Konferansına katılmıştır. Konferansta Uluslar arası Para Fonu, Uluslar arası İmar ve Kalkınma Bankası ve Dünya Bankası'nın kurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye, bu iki kuruma da 1947'de üye olmuştur.⁸⁹

Türkiye'de bu değişim sürecine ayak uydurabilmek ve sistemle bütünleşebilmek için çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Türkiye'nin bu dönemde hazırladığı planlar sürece yön veren nitelikler içermekteydi. Bunun önemli bir örneği de *Kemal Süleyman Vaner* başkanlığında hazırlanan *Vaner Planı*'dır. Plan, tarımın geri kalmış yapısını değiştirmeyi hedeflemiştir. Bazı araştırmacılar bu planı, resmiyet kazanmamış olmasına rağmen savaş sonrası koşullarda Türkiye'nin iktisadi politikasını şekillendiren ve kesimleri belirleyen bir temel metin olarak kabul etmişlerdir. Bunun yanında bu planın Marshall yardımlarını elde etmek için hazırlandığı ve bu bağlamda sanayi yerine tarımın ve ulaştırmanın ön plana çıkarıldığı bir plan olduğu da iddia edilmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin tarıma, hafif sanayi'ye öncelik veren bir kalkınma politikası uygulayarak daha kolay kalkınabileceği telkin edilmiştir.⁹⁰

⁸⁵ Fehmi Yavuz; **Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1956,s. 23.

⁸⁶ Tekeli; **Cumhuriyet'in Belediyecilik...**, s.119.

⁸⁷ Tekeli-Ortaylı; **a.g.e.**, s. 119-120.

⁸⁸ Fehmi Yavuz; **Şehircide Aranan Vasıflar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1960,s.19.

⁸⁹ Özsoylu, **a.g.e.**;s .66.

⁹⁰ İsmail Cem Ay; " II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri:1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın Karşılaştırılmalı Analizi", **İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.62, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2012, s. 164.

Bu politikaların Türkiye’deki ilk belirtileri ise kırdan kente göçün yaşanması oldu. Bu hızlı kentleşme, bütün ülkedeki kent merkezlerinde konut kıtlığına, gecekondulaşmaya, arsa spekülasyonlarına neden olmuştur. Türkiye’deki belediyelerin durumu da göz önüne alındığında belediyeler, büyüyen kentlerle uğraşmak durumunda kaldı ki; bu Türkiye’deki belediyelerin yetersiz kalmasına yol açtı. Tüm bu gelişmeler sonunda temel konu büyük imar faaliyetinin çözümü oldu.⁹¹

Devlet, 1930’ların ikinci yarısından itibaren, konut yapımını bir görev olarak kabul etse de bu sürece ilişkin kaynak artırımı yapıp yapmama konusunda tüm gelişmekte olan ülkeler gibi bir tercih yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak Türkiye’de konut politikası, devletçilik anlayışı ile paralel yol alan, sanayi’yi destekleme, sanayiye kredi tahsisatı ve vergi indirimi gibi ekonomik gelişmelerin etkisinde kalmıştır.⁹²

⁹¹ Kumru Çılgin; “**Milli Hicabı Aşmak**” Üzere: 1940-1960 Arası CHP ve DP Dönemi Kent Politikaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan: Besime Şen, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2010, s.118.

⁹² Çılgin; a.g.t.,s.120.

BÖLÜM II

II. DEMOKRAT PARTİ'NİN KENTLEŞME, BELEDİYESİCİLİK, MESKEN VE KONUT POLİTİKASI

Kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci⁹³ olarak tanımlanabilir. Kent, birçok üretim noktasının bir arada bulunması bakımından bir kapital özelliği göstermektedir. Kent, ayrıca emeğin ve üretimin merkezi olma özelliği açısından da önemlidir.⁹⁴ Bu bağlamda 1950'li yıllara kadar Türkiye'nin sanayileşmesinin ve ekonomik büyümesindeki argümanlar, kentlerin gelişimi ve nüfus büyümesindeki seyri ile yakından ilişkilidir.

Türkiye, Lozan Konferansı'nın gümrük resimleri, vergilerle ilgili kısıtlayıcı hükümlerin den kurtulmanın bir yolu olarak birçok malın ve hizmetin üretimini ve ithalini devlet tekeline almakta buldu.⁹⁵ İş Bankası'nın kurulması ise sermaye ile siyasal iktidar arasındaki bütünleşmede aktif rol oynamış ve iktisat politikalarını sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda oluşturulmasında etkili oldu. Özellikle de yabancı sermaye ile ilişkilerde bizzat M. Kemal tarafından İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşmada şunlar ifade edilmiştir. *'Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye hazırız.'*⁹⁶ Bu olumlu yaklaşım, yerli sermayenin ortak olduğu yabancı yatırımların desteklenmesi biçiminde kendini gösterdi. Kongrede oluşan bu genel hava bazı sıkıntılara rağmen yedi yıl boyunca ekonomi politikasında hakim oldu.

Bunun sonucunda yerli burjuvazi, yabancı sermaye ile işbirliği ve ortaklıklar ile ülkenin gelişmesini, sanayileşmesini gerçekleştirme amacındaydı.⁹⁷ Üstelik ılımlı korumacılık yeğlenerek bir güven ortamı oluşturuluyordu. Ancak 1920'li yılların sonlarına doğru milli nitelikte bir kapitalist gelişimini engelleyici ortamlar oluştu. 1920-1929 uluslar arası konjonktüründen ve Türkiye'nin özel durumundan doğan nesnel sınırlamalar Türkiye Ekonomisinin dünya ekonomisi ile *'serbest ticaret-açık kapı'* ortamı içinde eklemlenmesi sonucunu verdi.⁹⁸

1930-39 dönemindeki ekonomi politikasında etkin olan korumacılık ve devletçilik, ülkenin ilk sanayileşme dönemini oluşturmuştur. Bu politikanın sanayileşmeyi hedefleyerek birlikte uygulanmasının 1930'dan sonra başladığı gerçeğini değiştirmemiştir; 1930-39 dönemi, korumacılık ve devlet sentezinin ilk kez birlikte ve etkin kullanıldığı bir dönemdir.⁹⁹ Bu politika ile ithalatı denetleyen koruma önlemlerine gidilerek ithal ikâmecî yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de bu korumacı politika ile ilerleyen süreç, devletçilik ile tamamlanmıştır.

⁹³ Ruşen Keleş; **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.19.

⁹⁴ Gürdüz Atalık; "Şehir Planlaması ve Belediyeler", **İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Bülteni**, S.5-6, İstanbul, 1975, s.6.

⁹⁵ Korkut Boratav; "Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa:1923-1929", **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C.4, Ed.: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.311.

⁹⁶ Boratav; "Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden...", s.312.

⁹⁷ Korkut Boratav; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Yayınevi, Ankara, 2009, s. 61.

⁹⁸ Boratav; **Türkiye İktisat Tarihi...**, s.62.

⁹⁹ Baskın Oran; "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.24, S.3, Ankara, 1969, s.235.

Devlet, korumacı politika ile elde ettiği birikimi sanayi alanında değerlendirdi. Böylece devletçilik, Türkiye’de kapitalist gelişme oluşumunun bir parçası haline geldi. Sonuçta hem güvenli bir ortam sağlandı hem de devlet yatırımları ile devletle iş yapan kesim için de bir gelişim sağlanmış oldu.¹⁰⁰ 1932-1939 dönemi de devletçiliğin oturduğu yıllar olup, *Celâl Bayar*’ın Başbakanlığına rastlayan dönemin son iki yılında da özel girişimin özendirilmesine dönük yeni bir yönelişin ilk izleri görülmektedir.¹⁰¹

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmemesine rağmen, askeri harcamalarla baş edebilmek için geleneksel sağlam para politikasını terk etmiş ve emisyon hacmini arttırmıştır. Bunun sonucunda tarımsal üretim azalmış, gıda maddesi sıkıntısı oluşmuş ve kıtlıklar yaygınlaşmıştır.¹⁰² Dolayısıyla 1938-45 dönemini de iktisadi gelişme göstergeleri bakımından gerileme dönemi olarak nitelendirmek mümkündür.¹⁰³ *İsmet İnönü*’nün Cumhurbaşkanlığı döneminin iki Başbakanı *Refik Saydam* ve *Şükrü Saraçoğlu*, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Köy Enstitüleri Kanunu gibi birçok önemli değişikliğe gittiği görülmektedir.

Savaş döneminde görev yapan bu iki hükümet, aynı sorunlara karşı farklı ekonomi politikaları uyguladılar. Yaşanan başlıca sorunlar; azalan üretim, ithalat koşullarında oluşan darlıklar ve yüksek enflasyon'du. Bu gelişmelerin sonucunda da amaç ekonomik olumsuzlukları en aza indirmek, halkın beslenmesi, ısınması ve giyinmesini sağlayabilmektir. *Saydam* ve *Saraçoğlu*, sorunu çözmek yerine sonuçları hafifletmek için çaba sarf etmiştir.¹⁰⁴

Savaş koşullarında her ülke kentlerin ve ordunun iâşesi için belli politikalar uyguladı. Bu politikaların bir boyutu üretimin ve ticaretin sıkı polisiye önlemlerle denetim altına alınması böylece başta hububat olmak üzere gereksinimlerini kendi saptadığı fiyatlar üzerinden tedarik etmesidir. Bu yöntemle fiyat artışlarının sağlanabileceği düşünülmektedir.¹⁰⁵

Türkiye, bu dönem katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma yöntemlerini uygulamış, ücretli iş yükümlülüğü, çalışma süresinin uzatılması ve ücret sınırlaması gibi iş gücünü denetleyen hükümlerin yanında; sermayeye karşı da özel işletmelere geçici el koyma, ithalat ve iç ticarete azami; ihracatta ise asgari fiyatları saptama, temel malları vesika ile dağıtma; iç ve dış ticareti de kontrol için Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı gibi örgütlenmelere gitti.¹⁰⁶

Bu dönem çıkarılan Milli Korunma Kanunu ile hükümete olağanüstü yetkiler verilmiş, fabrikalarda üretilen malların fiyatlarını ödemek şartıyla el koyup, stok etmek, fabrikalara el koyup işletmek, işçilere mecburi mükellefiyet yüklemek, malların fiyatlarını saptamak, mamulleri muayyen usullerle tevzi etmek gibi geniş yetkilere sahip olmuştur.¹⁰⁷ Kanun, 1942 yılında tadile uğramış ve hükümete sanayi tesislerinin ne üreteceğine, ne miktarda miktarda

¹⁰⁰ Korkut Boratav; *Türkiye’de Devletçilik*, İmge Yayınevi, Ankara, 2005, s. 214.

¹⁰¹ Boratav; *Türkiye İktisat Tarihi...*, s.67.

¹⁰² İsmail Cem; *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi Kültür Dizisi, İstanbul, 1982,s. 45.

¹⁰³ Ahmet Fazıl Özsoylu; *Türkiye Ekonomisi -Tarihsel Gelişim*, Karahan Kitabevi, İstanbul, 2011, s.60.

¹⁰⁴ Özsoylu; *a.g.e.*, aynı yer.

¹⁰⁵ Şevket Pamuk; "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm", *Türkiye’de Tarımsal Yapılar*, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s.35.

¹⁰⁶ Boratav; "Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden...", s.335.

¹⁰⁷ Özsoylu; *a.g.e.*, s.61.

üreteceğine, yatırımlar için izin alma şartını, gerek gördüğünde sanayi tesislerine el koyma hakkını tanımaktadır.¹⁰⁸

Saraçoğlu hükümeti ise denetimleri gevşetme yoluna gitmiş, hububat fiyatları yükseltilmiş çiftçinin ürününün % 25'inden fazlasının piyasa fiyatlarından satabilme imkânı getirilerek, İaşe Müsteşarlığı ile beraber gıda maddelerindeki fiyat denetimleri kaldırılmıştır. Tüketime azaltılması düşünülerek ordu ve resmi teşekküllerde büyük şehirlere konulmuş olan tüketim sınırlamalarını koruma yoluna gitmiştir.¹⁰⁹

Gelişen süreçte ABD, savaş sonrası dünya ekonomisinin yeniden toparlanabilmesi için genişleme modeli uyguladı. Türkiye'nin iki kutuplu hale gelen dünyada Batı Bloğunun yanında yer alması, ABD'nin ekonomi modeline uygun davranma gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Hükümet, II. Dünya Savaşı sonunda, devletçiliğe ve planlı ekonomiye devam etme amacından saparak devletçi bir anlayışla ve ülke koşulları temel alınarak yapılan kalkınma planını değişen ekonomi politikası nedeniyle uygulamamış ve 1947'de Ekonomi Bakanlığı'na iade etmiştir.¹¹⁰

Türkiye, genel olarak dış borçlanmalara ve yabancı yatırımlara önem veren bir politika izleyerek dışarıdan kısa vadeli borçlanmalara gitmiş ve böylece dış ticaret bağımlılığı ve dolayısıyla mâli bağımlılık sürecine girmiştir. 1947 ve 1950 yıllarında yapılan düzenlemelerle yabancı sermaye'ye konulan sınırlanmalar kaldırılmıştır.¹¹¹

Devletçi ve korumacı anlayışın yerine sermaye çevrelerinin ekonomik taleplerinin çoğunu benimseyen, devletçiliği özel girişime yardım etmeye dönük bir ilke olarak yorumlayan bir anlayış gelişmiştir. Bu dönem yapılan 1947 CHP Kurultayı'nın devletçilik ile ilgili kararlarından bazılarını paylaşmak konu itibarıyla ideal olacaktır. “10. Madde – Özel teşebbüsle devlet, ekonomi teşebbüslerinin eşit haklarla ve işbirliği anlayışı içinde çalışmaları esasını kanun, nizam ve kararlarda göz önünde tutarız. Devletçiliğimiz, açık veya kapalı hiçbir şekilde özel faydalara vasıta kılınmaz.”¹¹²

Türkiye, 1947'den itibaren *Truman Doktrin'i* çerçevesinde askeri; 1948'de de *Marshall Yardım Programı* kapsamında ekonomik yardım almaya başladı. Türkiye'ye gönderilen uzmanların raporlarına göre Türkiye'nin ABD yardımlarından yararlanabilmesi ve özellikle *Marshall Planı* kapsamında ekonomi politikalarında köklü değişiklikler yapması gerekliliğinin etkisi vardır.¹¹³ DP, iktidara geldiği döneme kadar Türkiye'nin genel ekonomik görüntüsü bu noktalarla şekillenmiş ve DP'nin iktisat politikalarının ise ekonominin genel yönelişi üzerinde belirgin bir politika değişikliği olmamıştır. DP'nin CHP'den bu dönemde farklı düşündüğü nokta ise devlet işletmelerinin özel teşebbüse devrini istemesine karşın; CHP'nin yeni kamu yatırımlarına girişmemeyi kabullenmekle birlikte var olan devlet işletmelerinin devrini benimsememiş olmasıdır.¹¹⁴

¹⁰⁸ Cemil Koçak; *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.50.

¹⁰⁹ Sefer Şener; "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kocaeli, 2004, s.82.

¹¹⁰ Esmâ Torun; *II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenler (1946-1960)*, Dan: Bige Yavuz, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.203.

¹¹¹ Torun; *a.g.t.*, aynı yer.

¹¹² *Cumhuriyet Halk Partisi*; Yedinci Büyük Kurultayı, Birinci Birleşim, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947, s.50.

¹¹³ Fatih İstemihan; "Türkiye Ekonomisinin 1946-1953 Döneminde Uluslararası Ekonomiye Farklı Bir Eklemlenme Denemesi", (Erişim: www.akademiktisat.net/calisma/tr)

¹¹⁴ Boratav; *Türkiye İktisat Tarihi...*, s. 96.

DP, devletçilik görüşünü tümüyle reddetmeyen bir dille parti programlarının 43. maddesinde durumu şöyle ifade etmiştir; '*Özel teşebbüs ve sermayenin istikrar ve güvenle çalışması bakımından devletin iktisadi faaliyetlerin hududları kesin olarak belirtilmelidir. Devletin iktisadi hayatı tanzim yolunda alacağı tedbirlerle gümrük, tekel ve para politikası gibi iktisadi hayatla sıkı sıkıya ilgili konularda takip edilecek ana istikametlerin yine herkese bilinmek üzere önceden tayin ve ifadesini lüzumlu görmekteyiz.*'¹¹⁵

I. Adnan Menderes Hükümetinin programı, parti programı ile tam bir uyum içerisindedir. Menderes Hükümetlerinin 1950-1954 yılları arasındaki ekonomi politikaları da bu programın bir devamı olacaktır. Ancak Menderes döneminde devlet, işlettiği girişimleri satamadığı gibi yenilerini de eklemiş, öngörülmesi ölçüde liberal bir sistem uygulayamamıştır. Özel girişimlerin yanı sıra yabancı sermayede de istenilen gelişme sağlanabilmiş değildir.¹¹⁶ Nitekim yabancı sermayenin kazanılması yolunda ilk adımlar 1947 ve 1950'de CHP tarafından; 1950'de ithalat üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasıyla; 1954'te çıkarılan *Yabancı Sermayeyi Teşvik ve Petrol Kanunları* ile DP tarafından da sürdürülmüştür.¹¹⁷

Bu dönem'de özel sektör denetiminde; ama devlet işletmeciliğini kullanan bir sanayileş - me esastır. Buna göre devlet, özel sektörün kârlı bulmadığı, ama kendi denetimini sürdürebilmek için mutlaka gereksinim duyduğu alanlara yatırımlarda bulunarak, özel girişimciliğin gelişebilmesi açısından son derece önemli bir işlevi üstlenmekteydi.¹¹⁸ Serbest ticaret rejiminin dış açılara yol açması sonucunda liberal dış politikanın yerini kontrollü bir dış ticaret ile birlikte ithal ikâmecî sanayi modelinin aldığı görülmüştür.

Devlet işletmelerinin özel sektöre devrini savunan DP, bu dönemde kamu yatırımlarını genişletmek zorunda kalmıştır. Dönem boyunca liberal ekonomi politikasına rağmen, kamu sektörü, önceki dönemlere nazaran yatırımlarda daha büyük bir pay almaya başlamıştır.¹¹⁹ DP'nin önerdiği temel politika, geniş tabana dayalı ekonomik kalkınmadır. Bu politika, özel teşebbüsün gelişmesi yönünde özendirici olmakla beraber, liberal bir ekonomik modele oturmamış; geniş kapsamlı bir devletçiliği içeren popülist bir ekonomik yaklaşıma dayandırılmıştır.¹²⁰

Bu gelişmeler ışığında kentleşme siyasetine bakılacak olunur ise 1950 yılına kadar kentlerde yaşayan nüfusun toplam ülke nüfusuna oranı %18 çevresinde seyrederken; bu oran 1955 yılında % 22.1, 1960 yılında %26.1'e ulaşmıştır.¹²¹ Türkiye'de bu değişikliklerin yaşanmasında sanayileşme, söz edilen gelişmeler üzerine birincil önem taşıyamadığı belirtilebilir. Dolayısıyla kentleşme, merkezin maddi ve teknik açıdan sıkı kontrolü altında olması kalıpcı bir anlayışın oluşması sonucunu vermiştir. Türkiye'deki kentleşme olgusu, ithal

¹¹⁵ **Demokrat Parti Program ve Tüzük**; Pulhan Matbaası, Ankara, 1946, s. 13-14.

¹¹⁶ Mustafa Albayrak; **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s. 304.

¹¹⁷ Albayrak; **a.g.e.**, aynı yer.

¹¹⁸ Serdar Turgut; **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi Ekonomik Kalkınma Sürecinde Bir Deneme**, Adalet Matbaası, Ankara, 1991,s.181.

¹¹⁹ Gülten Kazgan; "Türkiye Ekonomisinde Strüktürel Değişme 1950-1960", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.22,S.1, İstanbul, 1960,s.175.

¹²⁰ İlkey Sunar; "Demokrat Parti ve Popülizm", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s. 127.

¹²¹ Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB); **Türkiye'de Kentleşme**, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 1971, s.63.

teknolojik imkânlarla kapitalistleşmeye çalışan bir ülkenin gelişimi içerisinde yeteri kadar açıklanamamaktır. Bu da kendisini çeşitli bakış açıları ile göstermektedir.¹²²

Şehirlere akını açıklayabilmek için *köyün itimi* ve *şehrin çekimi* diye bir ayrım yapılmaktadır. Kırsalda tarım arazisinde ekilebilir toprakların sınırına hızla erişilmesi, tarımda işgücünün yoğun kullanımını sınırlayan makineleşmenin başlaması, toprağı olmayanların artması, kara ulaşım ağının hızla geliştirilmesi ve tarım dışı etkinliklerin canlanması insanların doğdukları yerden vazgeçip büyük kentlerde tutunma eğilimine girmelerinin nedenleri olarak sayılabilir.¹²³

Süreç içerisinde geliştirilen bakış açılarından biri de kentleşmeye *engellenebilir bir yer değiştirme* olarak bakma eğilimidir. Bu görüşe göre, kentli olmayan bu insanların davranışlarına bir sorun olarak bakılmakta, çözüm için bu kişilerin kente gelmemesi düşüncesi hakimdir. Bu görüş, kentleşme olgusunu doğuran dönüşümün arkasındaki toplumsal nedenleri ve göç edenlerin güdülerini kavrayamamaktaydı.¹²⁴

Şehre göç eden yığınlar, geldikleri şehirlerde; bütünleşmeyi değil, uyumsuzluk sürecini yaşamaya başladılar. Kırsal alandaki bu çözülmeye karşı, kentsel alandaki iş olanaklarının tüm kitleleri kapsayacak şekilde artmadığı gözlemlenmektedir.¹²⁵ Göçün kesintisiz devam etmesi diğer bakış açısını doğurdu. Bu da *köy itiyor, kent çekiyor* şeklinde ifade edilmişti. Bu iki görüşü savunanların ortak noktası kente gelenlerin sayısını azaltmakta görmesidir. Kırın ittiğini söyleyenler kırın üretiminde alınacak önlemlerle önleneceğini; kentin çekiminin önemini savunanlar ise kırsal yörelerde sosyal servislerin artırılmasını öneriyorlardı.¹²⁶

Bu görüşün de yetersizliğinin anlaşılmasından sonra kente gelenlerin kültürel dönüşümünü sağlamak birincil amaç olmuştur. Olaya bir kültürel dönüşüm olarak bakıldığında yeni gelenlerin kentlileşme süreçleri, belli bir zaman almaktaydı. Kentte iki kültürel birikimin varlığı duruma bakış açısında yeni bir aşamayı da zorunlu kılmıştı. Sorun, artık kentlerde görülen ikili yapının bir çevre ülkesi olarak yaşanan kalkınma sürecinin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak algılanmaya başlandı.¹²⁷ Bunun sonucunda bir değer merkezi olan kent toprağının spekülaf hale gelmesi de kentte yaşayan birçok emek grubunun aleyhine olmuş ve planlama, şehircilik, mesken, kira ve arsa politikalarının takip edilmeyişi gecekonduların ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹²⁸

¹²² İlhan Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982, s. 331.

¹²³ Ayça Karaca; "Kent-Kentleşme ve Siyasal Yapı", **Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s.22.

¹²⁴ Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme...**, aynı yer.

¹²⁵ Karaca; **a.g.m.**, aynı yer.

¹²⁶ Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme...**, s .332.

¹²⁷ Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme...**, s .334.

¹²⁸ Gürdüz Atalık; "Şehir Planlaması ve Belediyeler", **İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Bülteni**, S.5-6, İstanbul, 1975, s.6.

2.1. Demokrat Parti'nin Kentleşme Politikası ve Köyden Kente Göç Sorunsalının Etkisi

DP, programının 20. ve 21. maddelerini kentleşme konusuna ayırmıştır. 20. md. *İllerin özel ihtiyaçlarını yerinde görüp karşılamak ve halkın idareye iştirak ettirilmesi prensibini tahakkuk ettirmek maksatları ile kurulmuş olan il genel kurulları ile özel idare ve belediyeler bütçelerini tanzimde, tatbik hususlarında ve diğer vazifelerinin ifâsında gereken genişlikte yetkilerle tehziz olunmalıdır. İllerde idare amirlerine ve memurlarına verilen yetkilerin de genişletilmesini yine işlerin yerinde görülmesi ve süratle yürütülmesi bakımından lüzumlu görmekteyiz.* 21. md. ise *İl genel kurulları ve belediyeler, beşer senelik çalışma planları tanzimine sevk edilmeli ve bu planlar merkezde mahalli idarelere yol göstermek vazifesi ile kurulacak bir teknik büronun evvelden tetkikine tabi tutulmalıdır. Şehir sınırları içindeki kara ve deniz taşıt vasıtalarının ve ticari mahiyette umumi hizmet işletmelerinin belediyelere devrini tabii buluyoruz.*¹²⁹

Bu maddelerin ortaya atılması ile CHP'nin yerel yönetim politikasındaki değişikliğinden de söz etmek gerekmektedir. Bu kapsamda 17 Kasım 1947'de toplanan kurultayda yerel yönetim ile ilgili maddeler değiştirilmiştir. Kabul edilen 30. ve 33. maddeler şöyledi. 30. md. *'Mahalli idarelerimizi demokratik bünyemizin temel unsurları sayarız. Köy, belediye ve özel idarelerin kuruluşlarında, işleyişlerinde ve denetlenmelerinde bu ana fikri önemle göz önünde tutarız.'* 31.md. *' Bir kısım yurt hizmetlerinin mahallerinde halkça seçilmiş kurullara bırakılması ve bu kurullara geniş yetkiler sağlayacak kanunlar yapılması ve genel idarede illere kesin sorumlu geniş yetkiler verilmesi idare sistemimizin esasıdır.'* 32. md. *' Her yurttaşın idarece alınan kararlara karşı bir yargı merciine başvurabilmesinin sağlanmasını gerekli sayarız. Kanunlaştırma işlerini bir sisteme bağlamayı uygun buluruz.'* 33. md. *' Belediye sınırları içinde bulunan ekonomik mahiyetteki kamu hizmetleri ve işletmeleri belediyelere ait olmalıdır.'*¹³⁰

Hem DP hem CHP'nin yerel yönetimler konusundaki bu maddeleri DP'nin yerel yönetimlerin yetki genişliğinden söz etmesine karşın; planlar aracılığıyla illerin merkeze bağlı durumda olmasını istediğini ifade etmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin karar verme biçiminde toplumun özellikle daha önceki dönemde güçsüz olan kesimlerin isteklerinden etkilenme derecesinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Yerel yönetim, halk kitlelerinin isteklerini yönlendirmekten çok onlara uymaya çalışacaktı.¹³¹

DP döneminin kentleşme politikaları, kendisinden önceki mevcut sorunların zaman içerisindeki akışına ve gelişimine göre şekillenmiş, merkezi yapının yerel yönetimler üzerindeki etkisinin artmasıyla şekillenerek, çözüm arayışları da merkezi yönetime geçmiştir. İmar ve İskân Bakanlığının kurulması (9 Eylül 1958), Bölge Planlama çalışmalarının başlaması kentleşme sorunlarına bir çözüm getirmekten uzak, oldukça yüzeysel çabalar olarak kalmıştır.¹³²

¹²⁹ Demokrat Parti Program...; s.7-8.

¹³⁰ Cumhuriyet Halk Partisi Yedinci Büyük Kurultayı; Üçüncü Birleşim, 17.11.1947, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947, s.473-474.

¹³¹ İlhan Tekeli; **Bağımlı Kentleşme**, Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 1977, s.50.

¹³² Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme...**, s .340.

2.1.1. Köyden Kente Göçün Yoğunlaşması, Nedenleri ve Kentleşme Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de 1950'li yıllar ve sonrasında kentsel nüfusun hızlı artışı ve bu artış hızına bağlı olarak kentleşme sorunlarının ön plana çıkması, kentleşme çalışmalarına yeni boyut kazandırmıştır. Köyden kente göçün nedenlerini *kentin çekimi ve köyün itimi* sınıfında değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda köyün itimi incelenecek olunursa; tarımın makineleşmesine koşut olarak emek açığa çıkması, topraktan kopmanın gerçekleşmesini, yoğun tarıma geçiş de emeği açığa çıkartmıştır. Toprak mülkiyetinde de kutuplaşma yaşanarak toprağını yitiren, kente göç etmiştir. Ayrıca ulaşım ağının ve haberleşme olanaklarının gelişmesi de köyü dışarıya açmış, kentleşme hızının artışı etkilmiştir.¹³³

Tablo 2'de de görülebileceği üzere 1927 'de modern anlamda yapılan nüfus sayımında Türkiye'deki nüfusun doğal artışı büyük değişimler göstermiş ve 1950'lerden itibaren nüfusu hızla artmaya başlamıştır. 3. tabloda da Türkiye'deki kır ve kent düzeyindeki değişimleri görebilmek mümkündür.

Tablo: 2 1927-1960 Döneminde Türkiye Nüfusunun Gelişimi

Sayım Yılı	Nüfus	Yoğunluk
1927	13,648,270	18
1935	16,158,018	21
1940	17, 820, 950	23
1945	18, 790, 174	24
1950	20, 947, 188	27
1955	24, 064, 763	31
1960	27, 754, 820	36

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü 1960 Nüfus Sayımı

¹³³ Geray vd.; **a.g.m.**, s. 2361.

Tablo:3 Nüfusumuzun Köyler ve Kentler Arasındaki Dağılımı

Yıllar	Şehirli Nüfus	Şehirli Nüfusun Genel Nüfusa Nisbeti	Köylü Nüfus	Genel Nüfus
1927	3, 302, 974	0,23	10, 947,026	14, 250,000
1935	3, 802, 642	0,23	12, 355, 376	16, 158, 018
1940	4, 346, 249	0,24	13, 464, 701	17, 820, 950
1945	4, 687, 102	0,24	14, 103, 072	18, 790, 174
1950	5, 244, 337	0,25	15, 702, 851	20, 947, 188
1955	6, 873, 259	0,23	17, 248, 519	24, 121, 778
1960	8, 647, 329	0,31	18, 971, 979	27, 619, 308

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü 1961 Aylık İstatistik Bülteni

Tablolarda görülen değişimleri kırsal bazda değerlendirmek gerekirse özellikle 1950'ler den itibaren tarımda makinalaşma ile ekilen arazinin genişlemesi, iklim şartlarının uygunluğu ilk dönem mahsulün iyi düzeyde olmasını sağlamıştır. Ancak kısa süre içerisinde ekime uygun toprakların sınırına gelinmesi ile verimi arttırmak zorlaşmıştır. Çünkü F.O.A¹³⁴ adına Türkiye topraklarını inceleyen *Harvey Oakers*'ın ekiliş elverişli toprakların sadece 16.41 milyon hektar olduğunu tespit etmiştir.¹³⁵ Dolayısıyla sınır 1955'te %28, 1960'da da % 41.8 oranında aşılmış demektir.

CHP'nin hazırlamış olduğu rapora göre; İstatistik Umum Müdürlüğünce 1952'de yaptırılan ankete göre çiftçi ailelerinin büyük bir kısmının arazileri geçimlerine yetecek durumda değildir. Bilgilerin tablo dökümü şu şekildedir.

Tablo 4: Türkiye'de Çiftçi Aileleri ve İşledikleri Arazi

Ailelerin İşletme Sahaları	Çiftçi Ailelerinin Sayısı	Umum Ailelere Göre Yüzde Nisbeti	Her Grubun İşlediği Saha
1-20 Dönüm	838. 500	% 30.6	774180
21-50 Dönüm	796. 960	% 31.5	2. 788.000
51-75 Dönüm	338. 490	% 13.4	1. 950.180
TOPLAM	1. 973.950	% 75.5	5. 512. 180

Kaynak: Cumhuriyet Halk Partisi, **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgarlı Matbaası, Ankara, 1958, s.31.

Tabloya göre her aileye 28 dönüm arazi düşmektedir, işletme usulleri, zirai verim ve çiftçi ailesinin ihtiyaçları göz önünde tutulursa bu arazinin yetersiz olduğu sonucuna varılabilir. Türkiye, zirai nüfusunun takriben yarısını teşkil eden büyük kitlenin üretimi tarla sınırlarıyla

¹³⁴ Food and Agriculture Organisation (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı) (Erişim: [www. wikipedia.com](http://www.wikipedia.com) F.O.A. Maddesi).

¹³⁵ Gülten Kazgan; “Şehirlere Akın ve İktisadi Değişme”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.19, S.1-4, İstanbul, 1958, s.382.

mahduttur ve tamamıyla hava şartlarına bağı kalmaktadır.¹³⁶ Tarımsal sınırlara gelinmesi, ekilen arazinin genişletilmesiyle arttırılmasının yanı sıra tarlalar veraset yoluyla bölünmektedir. Bu parçalanma, arazi israfına, rasyonel büyüklükteki tarım işletmelerinin kurulmamasına bunlarla birlikte zaman, emek kaybına yol açmakta ve nüfusu tarımdan iten başlıca nedenlerden biri olmaktadır.¹³⁷

Makinalı tarımın şehirleşme hareketine etkilerinin sınırlı olduğu da belirtilmesi gereken bir noktadır. Köyden dışarı kazanç maksadıyla gidenlerin çoğunlukla makinanın girmedığı hayat seviyesinin çok düşük olduğu köylerden olduğu anlaşılmaktadır.¹³⁸ Ayrıca köyden dışarı yoğun göç veren bölgelerden biri toprağın dar, iş gücünün az olduğu Karadeniz bölgesidir. Yapılan bir araştırmaya göre Karadeniz bölgesinin zirai geliri Türkiye ortalamasının % 58 oranının da altındadır.¹³⁹ Dolayısıyla modern tarım aletlerinin girmedığı, tarım gelirinin düşük olduğu bölgelerde köy dışına akımın daha hızlı olduğu ifade edilebilir.

Tablo:5 Türkiye'de 28 Yıl İçerisindeki Kentleşme Hareketi

Genel Nüfus Sayımı Yılları	Sayım Neticeleri	Şehirlerde Oturanların Umum Nüfusa Nisbeti (Oranı)
1927	13. 648.270	% 24.2
1935	16. 158.018	% 23.5
1940	17. 820.950	% 24.4
1945	18. 790.174	% 24.9
1950	20. 947.188	% 25.66
1955	24. 121.978	% 28.5

Kaynak: Cumhuriyet Halk Partisi, **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgârlı Matbaası, Ankara, 1959, s.11

Yaşanan bu değişimleri kentlerin çekimi bazında değerlendirmek gerekirse tablo 5'te de görüldüğü üzere 1950 yılında 20.947.188 kişilik nüfusundan 15.568.110 kişi şehirlerde yaşamakta olup, kentli nüfusun genel nüfusa oranı %25,67'dir. 1950'ye kadar belirli bir dengede ilerlemiş bulunan kentleşme 1950 yılından sonra hızlı bir artışa geçmiş ve 1955 yılında %28'in üzerine çıkmış olup, yıllık ortalama artış hızı %3 dolaylarında gerçekleşmiştir.¹⁴⁰

Bu değişimleri, dönemin nüfusu 50.000'den yukarıda bulunan 17 kent bazında değerlendirildiğinde nüfus sayımlarından çıkan sonuçlara göre göç edenlerin miktarları tespit edilebilmektedir.

¹³⁶ Cumhuriyet Halk Partisi; **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgârlı Matbaası, Ankara, 1959, s. 32.

¹³⁷ Mecdi Emiroğlu; "Şehirleşme", **İdare Dergisi**, S.239, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1956, s.56.

¹³⁸ Kazgan; " Şehirlere Akın..." s. 386

¹³⁹ Kazgan; " Şehirlere Akın...", s. 389.

¹⁴⁰ Cumhuriyet Halk Partisi; **Şehirlere Akın ve ...**, s.11.

Tablo:7 Nüfusu 50.000'den Yukarı 17 Şehirde Nüfus Artışları ve Bu Kentlere 5 Yıl İçinde Göç Edenlerin Sayısı

Şehirler	1950 Nüfusu	1955 Nüfusu	5 Yıldaki Çoğalma	Dışarıdan Gelenler
İstanbul	1. 024.624	1. 365.363	340. 736	135. 932
Ankara	288. 536	453. 160	164. 624	121. 349
İzmir	227. 578	286. 310	58. 732	24. 592
Adana	117. 642	172. 465	54. 825	37. 178
Bursa	103. 812	131. 336	27. 524	11954
Eskişehir	89. 879	122. 755	32. 876	19. 391
Gaziantep	71. 887	97. 144	25. 257	14. 772
Konya	64. 434	93. 125	28. 691	18. 031
Kayseri	65. 488	81. 127	15. 639	5814
Erzurum	53. 353	69. 499	16. 146	8151
Sivas	52. 234	66. 350	14. 116	6286
Malatya	48. 621	64. 880	16. 259	8969
Diyarbakır	45. 053	63. 180	18. 127	11377
Samsun	44. 019	62. 648	18. 629	12029
İzmit	36. 037	56. 702	20. 665	15265
Adapazarı	35. 581	55. 116	19. 535	14195
Mersin	36. 463	51. 251	14. 788	6068
	2. 395. 141	3. 040. 527	887. 169	471. 353

Kaynak: Cumhuriyet Halk Partisi; **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgârlı Matbaası, Ankara:1959, s.12

Şehirlere oluşan bu akımda sanayileşmenin büyük bir rol oynamadığını ifade etmemiz gerekir. Nitekim 1950-55 yılları arasında kurulan sanayi tesislerinin çalıştırdığı işçi sayısı bu yıllar arasında şehirlerde kalabalıklaşan nüfus sayısının kıyas kabul edilemeyecek kadar altındadır. 1951'de sigortaya tâbi işçilerin sayısı 347.986 iken; 1955'te bu miktar 488. 768'e yükselmiştir. Beş yıl içerisindeki artış 140.782 olup iki sayım arasında ki şehirlere artan 1.5 milyona yakın nüfusun 1/10'i kadar bile değildir.¹⁴¹ Ayrıca Türkiye'deki genel yatırımların gayri safi milli hasılaya oranı bazı gelişmemiş komşu ülkelerin oranlarından bile düşüktür. Bu oran 1953'te % 12.4 ve 1954'te % 14.4'tür.¹⁴²

¹⁴¹ Cumhuriyet Halk Partisi; **Şehirlere Akın ve ...**, s.22.

¹⁴² Mehmet Aldan; **Şehirleşme Hareketlerinin Düzenlenmesi ile İlgili Çalışmalar Bakımından Belçika ve Türkiye**, TODAİE Yayınevi, Ankara, 1962, s.65.

Tablo 8: Artan Nüfus ile Sanayide Çalışanların Mukayesesi

Genel Nüfus Sayımı Devreleri	Nüfustaki Artışlar (1000)	İmalât Sanayiinde Çalışanlarda Artış (1000)	Çalışanların Artan Nüfusa Göre Yüzde Nispeti
1940-1945	960	111	% 11,5
1945-1950	2,15	94	% 4,4
1950-1955	3,17	133	% 4,2

Kaynak: Cumhuriyet Halk Partisi; **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgârlı Matbaası, Ankara:1959, s.23.

Tablo 9: Bölgeler Bakımından Kentleşme Oranlarındaki Değişim (1935-1965)

Bölgeler	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965
Marmara	35,1	35,8	36,4	36,6	42,5	47,2	51,8
Orta Anadolu	15,0	14,0	16,0	17,0	20,0	25,0	29,2
Ege	21,4	23,6	23,5	24,54	28	31,6	34
Çukurova	22,3	22,3	24,5	24,3	29,9	36,2	40,8
Batı Karadeniz	4,8	4,4	8	8,4	12,1	14,8	17,8
Doğu Karadeniz	7,2	7,9	6,9	6,9	9,1	11,3	13,1
Doğu Anadolu	11,2	13	13	12,6	14,8	16,7	19,7
Ülke Toplamı	16,6	18	18,3	18,5	22,1	25,1	28,3

Kaynak: İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi.

Sanayi eksikliği nedeniyle kentleşmenin yarattığı sorunlar, Sanayi Devrimini gerçekleştiren ülkelerin sorunlarından daha çeşitli ve zor olmuştur. Dolayısıyla kente göç edenlerin hizmetler kesiminde ve özellikle iyi tanımlanamayan (kapıcılık, amelelik, hamallık, odacılık vb.) bazı hizmetler grubunda çalışmaları, sanayileşememe nedeniyle şehircilik alanında yapılması gereken kamu hizmetlerini karşılayacak gelirlerin kıtlığı ve bununla birlikte yerel yönetim birimlerine de yansyarak özellikle belediyelerin mâli ve teknik olanaksızlıklar yüzünden planlı şehirciliğin gereklerini yerine getirememesine¹⁴³ neden olmuştur.

Bu sürecin doğal sonucu olarak özellikle çok göç alan büyük kentlerimizde bize özgü olan bu kalkınma süreci ikili bir yapı ortaya çıkarmıştır. Piyasa mekanizması içinde, dışa bağımlı ithal teknoloji ile kalkınma sürecinde kentsel alanlarda bir modern kesim oluşmaktadır; ama bu modern kesimin gelişme hızı, kentlerde ya da köylerdeki tüm emek arzına iş olanağı sağlamaktan uzak kalmış ve bir marjinal kesim doğmuştur.¹⁴⁴

¹⁴³ Geray vd.; **a.g.m.**, s. 2362.

¹⁴⁴ İlhan Tekeli - Yiğit Gülöksüz; "Kentleşme, Kentleşme ve Türkiye Deneyimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1236.

2.2. Konut Sorununun Açığa Çıkması ve Gecekondu Yapılaşması

II. Dünya Savaşı sonrasında bina yapımındaki azalma Türkiye'de bir konut bunalımına yol açmıştır. Türkiye'de imar düzeninin bunalıma çözüm arayışı bir teknolojik değişme ile birlikte olmuyordu. Çözüm, tek parsel içinde geleneksel teknoloji ile tek bina yaparak bulunacaktı. Sanayileşmiş bir inşaat sürecine geçilerek büyük kent parçalarının inşasına dayanan bir çözüm için Türkiye'nin tekno-ekonomik gelişme düzeyi henüz hazır değildi.¹⁴⁵ Belli bir bölge, planlama, şehircilik, mesken, kira ve arsa politikasının takip edilmeyişi gecekondu olgusunu beraberinde getirmiştir.¹⁴⁶

Gecekondu yapanların ise büyük sıkıntıları arasında ilki arsa olmuştur. Büyüyen şehirlerin arazisi çok kıymetlendiği için gecekonducular, kimsenin sahip çıkmayacağı arsalarda inşaatlar yapmışlardır. Su ise uzak yerlerdeki çeşmelerden getirilmekte; yol rastgele yapılan gecekonduarda zaten bulunmamaktadır. İmar mevzuatından kaynaklanan sıkıntılar nedeniyle yıkım ekipleri tarafından yapılar tahrip edilmekte daha sonra yine yapılmaktadır. Ayrıca rüşvet ve korunma paraları da ayrı bir sorun oluşturmuş, semtin azıllı türedilerini memnun etmek için rüşvet vermek durumunda kalınmıştır.¹⁴⁷

1945'den beri memleketin mesken davası için birkaç kanun çıkarılmış (5218-5228), kredi temininde eskisine nispeten daha geniş imkânlar temin edilmiştir. Faiz nisbetinde cüz'i bir indirim olmuş, vadeler uzatılmıştır. Yalnız mesken dâvasını ilmî ve iktisadî bir şekilde yürütecek organizasyon!.. Bayındırlık Bakanlığında bir mesken işini ele alan bir daire oluşturulmamış, Emlak Bankasının kredileri ve olanaklarıyla bu iş yürütülmeye çalışılmış, bu teşkilatsızlıktan dolayı mesken davası, iyi yürütülememiştir.¹⁴⁸

Bu dönemde özellikle iskân ve mesken konusunda bir yetki toparlanmasına ihtiyaç vardı. Bu dağılmayı önlemek amacıyla 9 Eylül 1958'de İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuş, özellikle de Türkiye'ye gelen göçmen ve mültecilerin yerleşimi ile ilgilenen Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü, İskân Umum Müdürlüğüne dönüştürülerek yetki sahası genişletilmiştir.

ABD heyetinde yer alan mimar *Bernard Wagner* 'Türkiye'de Mesken Meselesi' adını verdiği raporunda Türkiye'nin politikası ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir; *Türkiye'de şümüllü bir iskân siyaseti mevcut değildir. Bu itibarla memleketin hızla inkişaf eden ekonomisine ayak uyduracak umumî bir iskân programı yoktur. Mesken faaliyetleri en az birbirinden müstakil olarak çalışan yarım düzine ajans ve teşkilât arasında dağılmıştır.*¹⁴⁹

Türkiye'de 1955 yılına kadar bir mesken sayımı yapılmamış olup; Türkiye'nin 1950' deki nüfus sayımına göre nüfusun 3/4 ü köylü ve 1/4 şehirlidir. Köy evlerinin adedi 2,75 milyon ve şehirdeki evlerin adedi 1.000.000 olup bilumum Türkiye'de mevcut ev adedi 3.750.000'tir. Tabiatıyla köy ve şehir meskenleri arasında kalite bakımından büyük bir fark mevcuttur, bunlar arasında kıymet bakımından nisbet 1'e 5 kadar yükselmektedir.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Tekeli; *Cumhuriyet'in Belediyecilik...*, s.135.

¹⁴⁶ Zeki Sayar; "Mesken İşinde Teşkilat", *Arkitekt*, S. 253-254, Ankara, 1953,s. 213.

¹⁴⁷ Cumhuriyet Halk Partisi; *a.g.e.* s.58-60.

¹⁴⁸ Zeki Sayar; "Mesken İşinde...", aynı yer.

¹⁴⁹ Bernard Wagner; "Türkiye'de Mesken Meselesi", *Arkitekt*, S.2, Ankara, 1954, s.79.

¹⁵⁰ Wagner; *a.g.m.*, aynı yer.

Rapora göre, nüfus artışı şehirlerde 100.000 ve köylerde takriben 300.000 dir. 1950 yılından beri köylerden şehirlere vuku bulan göç hareketleri şehirlerdeki nüfus tezayüdünü hızılaştırmıştır. Bu suretle senede şehirde 20.000 köylerde 50.000. eve ihtiyaç vardır. Fazla kalabalık dolayısıyla mevcut binaların kısmı azamı çok sıkışık bir şekilde iskân edilmektedir. Üst üste oturmaya ve sıkışıklığın önlenmesi için senede 3.000 eve ihtiyaç vardır. Felâket dolayısıyla: Nafia Vekâletinden öğrenildiğine göre her sene zelzele, su baskını, yangın ve heyelândan 15.000 kadar ev tahrip edilmektedir. Bunların kısmı azamı az bir masrafla tamir edilmekte ve % 20 kadarının da mutlaka yeniden inşası gerekmektedir.¹⁵¹denilmiştir.

Hükümet programında ise yapı ve imar konusu şöyle ifade edilmiştir; *Yapı ve imar işlerinde bugüne kadar devam edegelen lüks ve israf zihniyeti yerine zaruret halinde, ancak ihtiyaçlara cevap verebilecek, malî takâtimize uygun mütevazı yapılar meydana getirme yoluna gidilecektir. Gerek Devlet Hazinesinden ve gerekse, diğer âmm müesseselerince katî ihtiyaca ve iktisadi maksatlara karşılık olmayan inşaat müsaade etmiyeceğiz. Bu fikirlere karşın uygulanan politikalara ilk eleştiri dönemin mimarlık, şehircilik ve belediyeçilik dergisi Arkitekt'in baş yazarı Zeki Sayar'dan gelmiştir. Sayar, fikirlerini şöyle aktarmıştır; ...konut kredileri ve kolaylıkların ucuz ve ekonomik konutlara tevcih edilmeyerek lüks konut yapımının gelişmiş ülkeleri bile aşacak tarzda artmıştır.*¹⁵² Sayar görüşlerini dönemin Avrupa Ekonomi Konseyi Mesken Komitesinin raporuna da dayandırmıştır. Rapor'da şu ifadeler yer almaktadır. *Kiralık veya maliyeti ucuz mesken temini bahsinde hiçbir teşekkül müspet faaliyet gösterememiştir. Alâkalı teşekküllerce inşa edilen meskenler lüks olup geliri ortadan yukarı olanlara hitap etmektedir. Bunlar dahi, Banka veya diğer neviden teşekküllerin propagandalarıyla mütenasip miktarda değildir. Buna rağmen heyete her gidilen yerde durum bir mesken problemi yokmuş gibi tasvir edilmeye çalışılmıştır. İnşaat malzemesi istihsalini hiç bir teşekkül ciddî ve gerekli şekilde ele almamıştır. Bankaların inşaat yatırımları para çok, malzeme istihsaline yarayacak tesislere yatırımları para az oldukça enflasyona gidileceği belirtilmiştir. Köy meskenleri mevzuunda problemin ne olduğu dahi kavranmamış, hayalî projeler peşinde koşulmaktadır. Merkezî bir araştırma enstitüsü lüzumu kendini hissettirmektedir. Odamız mümessilleri bu tetkikler sonunda yukarki kanaate varmışlardır.*¹⁵³

Tablo:10 Yılların son 6 aylık durumlarına göre inşaat sektöründe kullanılan malzemelerinin durumlarını gösteren tablolar

Yerli İmalât

Yıl	Çimento (Ton)	Kereste (Metre Küp)	İnşaat Çeliği (Ton)
1951	396,41	350000	44382
1952	470000	550000	49496
1953	510600	400000	56693
1954	699440	464000	57018

¹⁵¹ Wagner; **a.g.m.**, s.79-80.

¹⁵² Zeki Sayar; “Bizde Mesken Finansmanı”, **Arkitekt**, S.9-10, Ankara, 1952, s.166.

¹⁵³ Zeki Sayar; “Şu Mesken Davamız”, **Arkitekt**, C.25, Ankara, 1955, s.4.

İthalat

Yıl	Çimento (Ton)	Kereste (Metre Küp)	İnşaat Çeliği (Ton)
1951	243268	22022	40935
1952	389470	71591	87224
1953	536808	129151	154325
1954	273019	89246	42643

Kaynak: Bernard Wagner; “Türkiye’de Mesken Meselesi”, *Arkitekt*, S.2, Ankara, 1954, s.80

Wagner raporunda hükümetin inşaat sektöründeki ithalatı azaltmak için plandığı uygulamalardan da şu şekilde söz etmiştir. *Mevcut altı çimento tesisinin istihşâl ettiği çimento 13 yeni tesisin kurulmasıyla bir hayli daha artacaktır. Hükümet 1955 itibariyle bir milyon olan istihşâlin 1956 da 1.2, 1957 de 1:9 ve 1958 de 2;6 milyona yükseleceğini tahmin etmektedir. Kereste istihşâli şimdiye kadar ayak basılmamış yeni orman sahalarını işletmek suretiyle % 25 artırılabacaktır. Mevcut demir istihşâli yılda 6.000 tondan yeni ilâve tesisleri dolayısıyla 125.000 tona çıkartılacaktır. Nihayet yeni bir cam fabrikasıyla eternit fabrikasının inşası için plânlar hazırlanmıştır. Bu yeni fabrikaların inşası ve işletilmesi için makine, âlet ve ekipmanların tamamen ithâl edilmesi icap etmektedir.*¹⁵⁴ DP döneminde 10 adet fabrika açan Çimento sanayisi sayesinde 1950 yılında 330.000 tondan 1960 yılında 1.700.000 tona yükseltilmiştir. Tuğla, cam sanayisinde de bu dönem önemli artışlar sağlanmıştır.¹⁵⁵

Türkiye’de mesken yapılanmasındaki en önemli konu da ucuz mesken projelerini tasarlamak ve hazırlamaktır. Ucuz mesken planlarında mimarlar ayrı ayrı çalışmakta sadece yabancı norm ve prensipleri esas almaktadır. Ucuz mesken planları için aile büyüklüğü, evlerin ebat ve sahaları hakkında bir tiplendirme de yapılmamıştır.¹⁵⁶ *Arkitekt* dergisi, Belediyeler ve Kooperatifler tarafından toplu inşaatlar, imar ve iskân konusundaki teşkilat eksikliğini şöyle eleştirmiştir; *Kooperatiflerin ve Emlâk Bankasının yaptığı evleri ele alıp biraz incelersek, acaba bunların hakikî manada ucuz olduklarını iddia edebilir miyiz? Bu meskenlerin hiç biri plânlarından, inşaat malzemelerinden inşaat elemanlarına kadar, Hiçbir ekonomik vasfı haiz değildirler. Halbuki iddiamız iktisadî meskenler yaratmaktır. Hele bu yeni mahalleleri garp memleketlerindeki eşitleri mukayeseye kalkacak olursak, arsaların değerlendirilmesinde, inşaat maliyetinde, kredi, faiz, vâdelerde, evlerin yüz ölçümünde vesaire., onların kabul etmiş oldukları emsallerden çok uzaktayız.*¹⁵⁷ denilmiş, bu konuda İstanbul Belediyesinin yaptığı inşaatları örnek göstermiştir. *Belediyenin (İstanbul) inşa ettirmekte olduğu blok apartmanların ucuz halk meskenleri prensiplerine uygun inşa edilmediklerini kaydetmek isteriz. Belediyemiz mesken için ayırdığı fonu, büyük caddelerde, orta sınıfın oturabileceği 3 ve 5 odalı dairelere hasredecek yerde, bilhassa gecekondu yapanların ihtiyaçlarına göre daha ucuz arsalar üzerine çok küçük üniteler inşa etse mesken davasına daha yerinde hizmet etmiş olacaktır.*¹⁵⁸

¹⁵⁴ Wagner; *a.g.m.*, s.80.

¹⁵⁵ Albayrak; *a.g.e.*, s.310.

¹⁵⁶ Sayar; “Şu Mesken Davamız”, s.5.

¹⁵⁷ Sayar; “Mesken İşinde Teşkilat”, s. 214.

¹⁵⁸ Zeki Sayar; “Belediye’nin Mesken Davası Anlayışı”, *Arkitekt*, S.2, Ankara, 1955, s.49.

Bu dönemde kiralarda da çok yükseldiği, dar gelirli yurttaşların gelirlerinin büyük bir bölümünü kiraya ayırmak zorunda kaldıkları görülmüştür. 1955 nüfus sayımına göre şehirlerimizdeki ailelerin % 36'sı, köylerimizdekilerin de %4'ü kirada oturmaktadır. İstanbul'da bu oran % 58, Ankara'da % 60, İzmir'de % 40'tır.¹⁵⁹

DP döneminde enflasyonun artış göstermeye başladığı dönemden itibaren arsa spekülasyonlarının da artış gösterdiğini ifade etmek gerekir. 1949 yılında 2.100 TL'ye alınan bir arsa 1955'te 700.000 TL'ye el değiştirebilmiş ve 1956 yılında İstanbul'da 1.000.000 TL'lik emlak alışverişi yapıldığı görülmüştür. Ayrıca konut yapımı da bilhassa büyükşehirlerde hiçbir vergi ödemeden % 100-150 kâr getiren bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Metrekaresi 200-500 TL'ye mâl olan inşaatlar 800-1.200 TL arasında satılabilmektedir.¹⁶⁰

Tablo: 11 Şehirlerimizde 1955-1960 Yılları Arasında İnşa Edilen Gecekondu Sayıları

İli	1955 yılına kadar inşa edilen	1955-1961 arası inşa edilen	Halen mevcut gecekondu sayısı	Gecekonduların kavradığı nüfus
İstanbul	32120	46800	78600	293000
Ankara			80000 tahmini	
İzmir	6760	4300	11000	53420
Urfa	1405	3825	5230	20860
Zonguldak	4000		4000	15000
Erzurum	1330	812	2142	12063
Bursa	426	3135	3561	13556
Adana	4872	32918	8790	42150
Samsun	591	3752	4346	12476

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı; **Konut Sektörü Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yardımcı Çalışmaları**, Ankara:1962, s.11.

2.3. Kentleşme ile İlgili Yapılan Yasal Düzenlemeler ve Uygulamalar

DP dönemindeki yasal değişimleri belli başlıklar altında toplamak gerekir. Öncelikle belediye yönetiminin demokratikleştirilmesi yolundaki değişiklikler, belediye gelirlerinde yapılan düzenlemeler, konut sorununun çözümüne ve imar planlama düzeninin yeniden kurulmasına ilişkin yeni yasalar ve yeni trafik düzeninin oluşumu başlıca konulardır. Bu dört konu dışında belediye ve kent yönetimine ilişkin yasalarda belirgin bir değişme yaşanmamış genellikle 1930-1944 yılları arasındaki yapı korunmuştur.¹⁶¹

¹⁵⁹ Devlet Planlama Teşkilatı; **Konut Sektörü Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yardımcı Çalışmaları**, Ankara, 1962, s.14.

¹⁶⁰ Devlet Planlama Teşkilatı; **a.g.e.**, s.7.

¹⁶¹ Tekeli; **Cumhuriyet'in Belediyecilik...**, s. 125.

2.3.1. Konutlaşma ile İlgili Yasal Düzenlemeler

Kentleşmenin hızlanması ve gecekondu oranının artması, konut politikasını ve çıkarılan kanunların amacını gecekondulaşmanın önlenmesine verilmesine yol açtı. Gecekondulaşmaya karşı daha çok yasaklayıcı bir politika izlenerek konut üretimini artırma yoluna gidilmiştir.

Bu alanda ilk yasa 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı yasadır. Bu yasa ile Ankara Belediyesi sınırları içerisinde gecekondularının durumlarının iyileştirilmek istenildi. 3. madde bunu içermektedir; *Kendilerine arsa verilmesi uygun görülenler bu yerlerin tahsis ve teslimi tarihinden itibaren bir yılsonuna kadar Belediyenin göstereceği tipte bir mesken yapmaya veya mevcut yapılarını üç yılsonuna kadar parsel intibak ettirmeye veya Belediyece zaruri görülecek şekilde uygun bir hale getirmeye mecburdurlar.*¹⁶² Ayrıca gecekondulaşacak insanlara arsa sağlanarak bu yapılanmanın önüne geçilmek istenmiştir. Üstelik 5228 sayılı yasa ile de Emlak ve Kredi Bankasına ihtiyaç sahiplerine yapı parasının % 75'ine kadar % 5 faizle kredi verme yetkisi de tanındı.¹⁶³ Fakat bu yasanın önemli noktalarından biri de ithal eve konan gümrük muafiyetidir. Bu kapsamda 1948 senesinde hükümet, hususi bir kanunla Avusturya'dan, satılamayan 1946 mahsulü tütünlerin ihracına mukabil, Erzincan şehri için bin ev ithal etmiştir. DP hükümeti tarafından pahalılığından dolayı eleştirilmiş ve başarıya ulaşmamıştır.¹⁶⁴

Bu yasadan bir yıl sonra 6 Haziran 1949'da 5431 sayılı gecekonduların önlenmesini sağlayan yasa çıkarıldı; ama amacına ulaşamadı. Bunun üzerine 1 Temmuz 1953'te *yapımı Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun* çıkarılmış ve şöyle denilmiştir. *Bahsi çeçen arazi ve arsalar evvelâ belediyelerin bugünkü imar sınırları içinde olanlardan başlamak suretiyle ve tanzim edilecek imar plânları Bayındırlık Vekâletince tasdik edilmiş olmak kaydıyla devir ve temlik olunur. İmar sınırları zamanla ihtiyaca göre genişledikçe ve bunlara ait imar plânları tanzim ve tasdik edildikçe yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır. 2 nci madde gereğince devir ve temlik lâzım gelecek arazi ve arsaların, mahal, miktar ve kimlere ait olduğu hakkındaki malûmat ilgili belediyelerce doğrudan doğruya mahallî tapu idarelerinden istenir. Bu idareler bu istekleri en kısa bir zamanda ve her halde altı ay içinde yerine getirmeye mecburdur. Bu meskenler evvel emirde ve sırasıyla iskâna elverişli olmayan bölgelerde ruhsatsız yapılmış veya iskâna elverişli bölgelerde meydana getirilmiş olup da ruhsatsız ve gayri sıhhi olan veya belediye hizmetleri bakımından büyük müşkülât ve malî külfetleri icabetti ren veya şehrin imarı bakımından mahzurlu görülen bölgelerde bulunan bina sahiplerine maliyet bedeli üzerinden tahsis ve temlik olunur. Bu yasayla belediyelerin elinde bulunan arsalar, ihtiyaç duyulan ailelere temlik ve tahsis ederek konut sıkıntısı aşılmak istenmiştir. 15 yıl süre yürürlükte kalan bu yasa, bundan önce yapılan gecekonduları yasallaştırılarak bundan sonra yapılacak olanlar ise yasaklamıştır.*¹⁶⁵

Dönemin konut politikası yönlendiren en önemli yasa 24 Mart 1950'de çıkarılan 5656 sayılı yasadır. Bu değişiklikle 1580 sayılı Belediyeler yasasının 15. maddesinin 68. fıkrasında *ucuz belediye meskeni* yapmaktan söz etmekte 17. maddesinde ise 15. maddenin 59 ve 73. fıkralarında *tadât edilen vazifeler belediyeler için ihtiyaridir* ve 118. maddede de *mecburi*

¹⁶² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:8, C.30, 14.06.1948,s.624.

¹⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:8,C.30, 28.06.1948,s.640.

¹⁶⁴ Zeki Sayar; "Mesken İşi ve Kanunlarımız", *Arkitekt*, S.229-230, Ankara, 1953, s. 3.

¹⁶⁵ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:9, C.35, 24.07.1953,s. 1036-1037.

vazifeler ifâ ve ikmâl edilmedikçe ihtiyari vazifeler için bütçeye tahsisat konulamaz.¹⁶⁶ 5656 sayılı yasa ile de, *Belediye meclisleri lüzum ve ihtiyaç gördükleri takdirde belediye meskenleri yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak işlerini mecburi belediye hizmetleri arasına koyabilirler. Belediyeler bu maksadı sağlamak üzere bütçelerinde gerekli paraları ayırmak suretiyle döner sermaye tesisine ve kurulmuş veya kurulacak yapı ortaklıklarına katılmaya yetkilidirler.*¹⁶⁷ denilmiştir. Böylece belediyelere kentlerin gelişme alanlarında toprak alarak yeni bir plana göre düzenlemek, yeniden yapı yapmak isteyenlere satarak spekülasyonların önüne geçme imkânı vermiştir. Ama çok az bir belediye ilerde ihtiyaç duyacağı arsaları satın alabilmiştir. Belediyelerimiz, II. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak, ilerde karşılaştıkları konut sorununun çözümü için arsa stoklarını programlayamamıştır.¹⁶⁸

1959 yılında çıkarılan 7367 sayılı yasada da şu ifadeler yer almaktadır. *Hazinenin mülkiyetinde ve Devletin Midim ve tasarrufu altında bulunan arazi ve arsalardan, beledi hudutları içinde bulunanlar, imar plânı olsun veya olmasın 6188 sayılı Kanunda yazılı maksatlarda kullanılmak üzere bedelsiz olarak belediyelerin mülkiyetine geçer.*¹⁶⁹ Bu durum belediyelerin kendi şirketlerini oluşturarak konut yapımlarına olanak sağlamıştır. 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulması ve bünyesinde Mesken Genel Müdürlüğü'nün oluşturulması da merkezi yönetimin elini güçlendiren bir unsur olmuştur.

Emlâk ve Kredi Bankasının sermayesini artıran ve konut yapımını teşvik için bina vergisinden 10 yıl süre ile muaf tutulmayı öngören değişiklikler de yapılmıştır. Kentlerde apartman yaşamının tercih edilmesi ile artış gösteren arsa değerleri, çoğu orta kesimin tek parsel içerisinde tek binaya sahip olma imkânını ortadan kaldırınca 1954 yılında Tapu Kanununun 6217 sayılı yasayla 26. maddesi değiştirilerek *kat mülkiyeti* imkânı getirilmiştir.¹⁷⁰ 1948 yılında 5228 sayılı kanunla konut bedelinin % 75'ine 1953'te çıkarılan 6188 sayılı kanunla da yine konut bedelinin % 90'ına kadar kredi verme yetkisini Emlâk ve Kredi Bankasına vermiştir. Ama kredi faizlerinin yüksekliği bu imkândan az kişinin yararlanmasına yol açmıştır.¹⁷¹

Bu dönemde işçilerin konut sorununa da değinilmiş ve ilk adım 1949'da çıkarılan 5417 sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile olmuştur. Yasaya göre, sigorta primlerinin en fazla % 20'sinin ipoteği karşılığında konut kooperatiflerine aktarılacak işçi konutlarının yapımı teşvik edilmiştir.¹⁷² 1954'de konut için ayrılan oran % 25'e çıkarılmış, ikraz (borç) oranı da inşaat maliyetinin % 90'ına yükseltilerek, bu dönemde devletin kooperatiflere karşı kayıtsız kalışı kooperatiflerden beklenen hizmetini sağlanamaması sonucunu doğurmuş ve bu dönem için kooperatifler tek tek yapılar içinde birkaç birimlik konut üretmekle yetinen kuruluşlar olarak görülmüştür.¹⁷³

¹⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:3, C.8, 10.04.1930, s. 129.

¹⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:8, C.32, 24.03.1950,s.1409.

¹⁶⁸ Ruşen Keleş; "Yerel Yönetimler ve Konut Sektöründeki Rolü", *İller ve Belediyeler Dergisi*, S.12, Ankara, 1986, s.12.

¹⁶⁹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:11, C.41, 21.07.1959,s. 959.

¹⁷⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 9, C.36, 06.01.1954, s.74.

¹⁷¹ Keleş; "Yerel Yönetimler...", s.12-13.

¹⁷² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 8, C.31, 04.05.1949, s. 751.

¹⁷³ Keleş; *Kentleşme Politikası*, s. 306.

Bu noktada ülkemizdeki kredi durumunun tahlili yapmak gerekmektedir. *Arkitekt* dergisinin görüşleri bu noktada önemlidir. Dergi, gelişmeleri şu şekilde değerlendirmiştir; *Mesken davasında, kredi faktörü muasır diğer memleketlerdeki gibi ele alınmış değildir. Onlarla hiç bir bakımdan benzerlik görülüyor. Daha doğrusu bizde mesken probleminin diğer meseleleri gibi (Kredi) faktörü de işlenmemiş bir haldedir. 1950 ye kadar mesken inşaatına yapılan krediler, çok mahdud kalmış, 1950 den sonra kredi mikdarı eskisine nazaran çok artmış, fakat sosyal ve ekonomik cephelerden hemen hemen hiçbir yeniliğe kavuşmamıştır. Yalnız umumî olarak %8 den %7 ye indirilen faiz nisbetinden tabîi olarak mesken kredisi faydalanmış, hiç meskeni olmayanlara açılan kredilerin faiz nisbeti %5'e indirilmiş ve müddet 20 seneye uzatılmıştır. Mesken kredisi işinde, halk lehine bu iki küçük faideden başka maalesef yeni bir esas görülmemektedir.*¹⁷⁴

Dönemin konut politikasının genel bir değerlendirilmesi yapılacak olunursa ilk olarak belediyelerin hazineden ucuz ya da karşılıksız arsa alarak, bunları konutsuz yurttaşlara devretmeleri ve bu yoldan gecekonduyu yapmayı önlemeye çalışmaları; ikincisi gecekonduların yasalarla yasaklanması, üçüncüsü de daha önceki tarihlerde yapılmış bulunan gecekonduların birer olup bitti sayılarak yasallaştırılması¹⁷⁵ durumu dönemi özetleyen başlıca unsurlar olmuştur.

2.3.2. 1950-1960 Dönemindeki İmar Planları ve İmar Yasalarının Getirdiği Değişiklikler

2.3.2.1. 1945-1955 Dönemi İmar Planları ve Uygulamaları

İmar işlerimizi düzenleyen 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu 1933 yılında çıkarılmıştır. Bu kanun yapıncaya kadar her belediye müstakil olarak hareket etmekteydi. Haritalarını, imar plânlarını kendi kendine ve istediği gibi yaptırmakta ya da uzman bir fen heyeti bulunmadığından, bu işleri yapmak üzere karşısına çıkanların tekliflerini aynen kabul etmekte ve öylece yaptırmaktaydı.¹⁷⁶ 1935 yılında çıkarılan Teşkilat kanunu ile imar işleri merkezi yapıya kavuşturularak Bayındırlık Bakanlığına bağlanmıştı.

1945-55 dönemindeki gelişmeler, hızlı kentleşmeyi izleyerek ona uyum sağlayacak yasal düzenlemeler getirmekle sınırlı kalmıştır. Bu dönem planlamaları daha sistematize olarak belli kurum ve kişiler arasında paylaştırılmıştır. Bunlar; Yapı ve İmar Reisliğine bağlı şehircilik fen heyeti, İller Bankası Yapı ve Şehircilik Müdürlüğü ve ihale yoluyla plan yapan mimar ve şehircilerdir. Özellikle İller Bankası Yapı ve Şehirciler Müdürlüğü plan yaptırmak ve finansmanını sağlamakla görevlidir.¹⁷⁷

Bu on yıl içerisinde 324 plan yaptırılmış olup, bu durum sonucunda yapılan planlar o zamana kadar yaptırılan tüm planların 1,5 katı oranına ulaşmıştır. Henüz ihtisaslaşmamış şehircilik belirmemekle birlikte şehircilik faaliyeti, mimarlık bürolarının yaşamasını sürdüren bir yan faaliyet halindedir ve plan sayısındaki bu fazlalık dolayısıyla oldukça belirginleşmiş ve biraz da rutinleşmiş bir plan tekniği oluşturulmuştur.¹⁷⁸ Bu dönem imar anlayışında mevcut

¹⁷⁴ Zeki Sayar; “Bizde Mesken Finansmanı”, *Arkitekt*, S.253-254, Ankara, 1952, s. 166.

¹⁷⁵ Keleş; *Kentleşme Politikası*, s.377.

¹⁷⁶ Selahattin Onat; “Şehircilik İşlerimiz”, *Arkitekt*, S.161-162, Ankara, 1945, s. 127.

¹⁷⁷ Onat; *a.g.m.*, s. 127.

¹⁷⁸ Kemal A. Aru - Gündüz Özdeş; *Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler*, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1955,s.1.

mimariye uyma kaygısı taşıyan ve estetik duygulara önem veren bir anlayış içerisinde olmuştur. Öte yandan eksik verilere ve yetersiz programlara dayandığından planlamalar teknik ve fiziki planlamalar çerçevesinde kalmış, şehrin güzelleştirme çabasını aşılamamıştır.¹⁷⁹ Planlama olgusunun toplumsal boyutlarının kavranabilmesi için biraz beklemek gerekecektir.

2.3.2.2. 1955-1960 Dönemi İmar Planları ve Uygulamaları

İmarla ilgili birçok değişikliğin yaşandığı özellikle de yeni imar kanununun çıkarıldığı bu dönemde değişiklikleri zorunlu kılan iki temel nedenden söz edilebilir. Birincisi kentsel sorunların sınırlı yasal düzenlemelerle çözülemeyecek bir düzeye gelmesi ve bu durumun yönetici-bürokrat kadroda kabul görmesidir. İkincisi de hükümetin imarla ilgili büyük ölçekli girişimlerde bulunma yaklaşımının var olan yasal çerçeve içinde uygulama olanağının kısıtlı olmasıdır.¹⁸⁰

Yapı ve Yollar Kanununun yetersizliğine ilişkin tartışmalar, 1948 yılından itibaren başlamıştır. 1948'de toplanan I. Yapı Kongresi'nin gündeminde yer alan maddelerden biri de bu konudur. Kongrenin sonucu yeni bir imar kanunu taslağı hazırlanarak meclise verilmesi olmuştur. Konu, 6 yıl sonra Nafia Vekaleti tarafından düzenlenen I. İmar Kongresi'nde de tartışılmış, yeni bir imar ve istimlak yasalarının çıkarılması önemli yer tutmuştur. Nitekim kongreye göre bu kanun, yönetmelik düzeyinde sınırlamalar getirmesi, imar planlarının içeriklerini, arazi kullanım oranlarına ve yol genişliklerine kadar belirlemesi açısından eleştirilmekteydi.¹⁸¹ Böylece kentlerin ulaşmış oldukları büyüklükler neticesinde geniş kapsamlı bir bakış açısı gerektiren bir dönemde 16 Temmuz 1956'da 6785 sayılı İmar Kanunu kabul edilmiştir.

Yasanın özellikleri incelendiğinde imar planlamasına özel önem verildiği anlaşılmak tadır. *Nüfusu 5.000 den az olan belediyeler beldenin inkişafını, belediyenin teknik eleman ve malî durumunu göz önünde bulundurarak belediye meclisleri kararıyla imar ve kanalizasyon plânlarını yaptırabilirler.*¹⁸² Böylece 5.000'den az olan yerleşmelerde yol istikamet planı; 5.000'ini aşan yerlerde de imar planı yapma zorunluluğu getirilmiştir. Yasada birçok ayrıntı, tüzük, yönetmelik ve planlara bırakılmış olup, planlama kararlarının içeriği kentsel ve yapı ölçeğinde standartlar hakkında hüküm getirmemektedir. Bu tür standartların yerel özelliklere göre hazırlanacak yönetmeliklerde belirtilmesi ilkesi benimsenmiştir. İmar plan ve programlarının tatbikatında belediyelere arsaların istimlâkı veya arsalar üzerinde inşaat yasağı gibi bazı tahditler koyma hususunda yetkiler verilmiştir. (31.32.33 34.35. ve 36. maddeler)¹⁸³ 37. ve 39. maddeler arsaların bölünme ve birleştirme işlerinin imar planlarını aksatmaması için bazı sınırlamalar içermektedir.¹⁸⁴ 38.39. ve 40. maddeler, imar sınırı dışındaki arazilerin bölünmesi konusunda hazırlanan kurallar, tüzükler ve raporlar dikkate alınarak söz konusu bölgenin belediye meclisinin kararına bırakılmış böylece şehirlerin imar dışına yapılması, arsa spekülasyonlarını azaltılması sağlanmak istenmiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ Ayten Çetiner; "Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar", **Mimarlık**, C.2, S.37, Ankara, 1966, s.47.

¹⁸⁰ C. Kılıç; **a.g.t.**, s.63.

¹⁸¹ C. Kılıç; **a.g.t.**, s.64.

¹⁸² **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C.38, 16.07.1956,s. 1117.

¹⁸³ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C.38, 16.07.1956,s. 1116-1117.

¹⁸⁴ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C.38, 16.07.1956, aynı yer.

¹⁸⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C.38, 16.07.1956,s. 1117-1118.

Kanunun arsa siyaseti ve arsa spekülasyonuna dair en önemli maddesi, 48. maddedir. *İmar ve yol istikamet plânları içinde olan, yolu ve sair belediye tesisleri tamamlanmış ve belediye hizmetleri götürülmüş bulunan yerlerde 10 yıldan beri boş duran arazi ve arsalarla içerisinde bir kısmı yanmış, yıkılmış veya iskâna elverişsiz hale gelmiş bina bulunan yerlerden belediye meclislerince tesbit edilenlerin sahiplerine bu yerlerde imar plânında tesbit edilmiş olan esaslara uygun inşaat yapması tebliğ edilir ve keyfiyet siciline işlenmek üzere tapu sicil muhafızlığına bildirilir.*¹⁸⁶

Böylece şehir içinde boş duran ve zamanla değer kazanan ve spekülasyonu teşkil eden arsalarla sahiplerinin inşaat yapmalarını mecburi kılmak, şehircilerin üzerinde durdukları bir tedbir olmuştur. Bu kanuna göre belediyeler, imar gören yerlerde 10 yıldan beri boş duran arsaların sahiplerini inşaat yapmaya zorlayabileceklerdir. Fakat bu hükmün arsa spekülasyonunu tamamen önlemesi mümkün değildir. Arsa fiyatlarını dondurmak, boş arsalarla inşaatı zorlayan vergiler teklif etmek gibi bazı tedbirlerle tamamlanması gerekmektedir.¹⁸⁷

Bu kanun, ayrıca Belediye Yapı ve Yollar Kanunun bütün belediyelere şart koştuğu imar planı yapma zorunluluğunu değiştirerek sadece halihazır haritalarının yapılmasını her belediyeye zorunlu kılmıştır. Kanunun 26. maddesine göre nüfusu 5.000'den yukarı olan belediyeler, imar ve kanalizasyon planlarını yaptırmaya; 5.000'den az nüfuslu belediyeler sadece Belediye Meclislerinde tespit edilecek belirli yolların istikamet planlarını yaptırmak zorundadırlar.¹⁸⁸ Kanun, imar planlarını belli bir şekilde çizmiş, planların gerçekleştirilmesini dörder senelik devrelerle kolaylaştırma imkânını vermiş, yeni imar sahalarında şahsi spekülasyonu kısmen önleyici ve fiyat farklarından belediyeleri faydalandırıcı bir sistem koymuştur.¹⁸⁹

Hızlı kentleşmenin gerektirdiği hızı sağlayabilmek için iyi bir istimlâk yasasına ihtiyaç duyulmaktaydı. Nitekim Türkiye'de o dönem 50'den fazla istimlâk yasası vardı. Bu konu, I. İmar Kongresinde de gündeme gelmiş, sonuç bildirgesinde de belirtilmiştir. İstimlâk Kanunu, hemen hemen İmar Kanununu takiben 8 Eylül 1956'da TBMM'de kabul edilmiştir. Yasa, iyice karmaşık hale gelmiş kamulaştırma mevzuatını düzenlemek ve belediyelerin geniş çaplı uygulamalarına olanak sağlamak üzere hazırlanmıştır.¹⁹⁰

Yasaya göre kamulaştırma kararı belediye encümenine bırakılmış, (md.5) onanmış imar planı varsa kamulaştırma için ayrıca bir *umumi menfaat kararı* alınmasına gerek kalmamaktadır.(md.6) Bu yasayla çeşitli kamulaştırma yöntemleri geliştirilmiş olup, gayrimenkulün tamamı yerine belirli bir kısmının kamulaştırma yolu ile irtifak hakkı tanınması (md.5b-6/1)¹⁹¹ kamulaştırma bedeli yerine belediyenin emlakıyla değiştirme olanağı da bu yasayla sağlanmaktadır.(md.26)¹⁹² Böylelikle belediyelerin kamulaştırma alanları arttırılmaya çalışılmıştır.

¹⁸⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C.38, 16.07.1956,s. 1119.

¹⁸⁷ Cevat Geray; "Şehircilik Bakımından Yeni İmar Kanunu", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.131, Doğu Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1956, s.574.

¹⁸⁸ Geray; **a.g.m.**, s.574.

¹⁸⁹ Hulki Alisbah; "İmar Hamleleri", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.131, Doğu Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1956, s.576.

¹⁹⁰ Orhan Akbay; "İstimlâk İşleri", **Belediyeler El Kitabı**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1963, s.54.

¹⁹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C. 38, 31.08.1956, s. 1422.

¹⁹² **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 10, C. 38, 31.08.1956, s. 1423.

2.3.2.3. İmar ve İskân Bakanlığı'nın Kurulması

5. Menderes Hükümetinin programında İmar Bakanlığının kurulmasıyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır... *İmar Vekaleti kurma yolundayız. Çünkü şehirlerimizin ve köylerimizin imar ve ihyası vatanın bahrından gelen ve milletin ruhundan kopan bir emel ve hasret olarak önüne geçilmez bir zaruret haline gelmiş bulunuyor. Bu suretle başlamış bulunan imar ve inşaa faaliyetine, şehircilik esaslarına göre müessir bir şekilde devam azmindeyiz. Bu itibarla bu işleri tedvir etmek üzere bir vekalet kurulması yoluna gidilmiştir.*¹⁹³

Şehir ve kasabalarımızın şehircilik işleriyle bugüne kadar Nafia Vekâleti uğraşmış ancak belediyelerin hazırladıkları plânları tasdik etmek ve bazı şehircilik kanun ve nizamnamelerini tanzim etmekle yetinerek yollar, köprüler, limanlar, su işleri gibi esas vazifeleri arasında şehircilik işlerini daima ikinci plâna atmak mecburiyetinde kalmıştır.¹⁹⁴ Özellikle mesken konusunda birçok yerli ve yabancı uzman bir İmar Vekâletinin kurulmasını talep etmişti.

Bakanlık, 14 Mayıs 1958'de kurulmuş ve amacı şöyle belirtilmiştir. *Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar plânlarını hazırlamak ve hazırlatmak, imar için her türlü tedbirleri almak ve bunların tatbikini temin etmek; Memleketin bünyesine uygun mesken politikası esaslarını tesbit etmek ve tatbikini sağlamak; Memleket şart ve imkânlarına göre, en lüzumlu ve faydalı yapı malzemesinin temin ve tedarikini sağlayacak bilcümle tedbirleri almak; Bölge plânları için alâkalı vekâletlerle müşterek etüdler yapmak ve bu etüdlere göre icabeden kanuni ve idari tedbirleri müştereken almak; Yurdun nüfusu kesif ve toprağı dar olan bölgelerini etüd etmek ve bu yurdumuza gelmiş ve gelecek göçmen ve mültecilerin ve yurd içinde hususi kanunlarına göre yerleştirilecek vatandaşların iskânlarını sağlamak, her türlü âfetlerden evvel ve sonra gerekli tedbirleri almak ve iskâna dair sair bilcümle işlerle iştigal etmek*¹⁹⁵

İmar ve İskân Bakanlığı, Nafia Bakanlığından belirli noktalarla ayrılmaktadır. Yeni bakanlık, kentleşme ve imar konularında uzman olacak; uygulayıcı ve yatırımcı olmaktan çok planlama ve araştırma işlevlerinde bulunacaktı. Ayrıca İçişleri Bakanlığından İller Bankası; Maliye Bakanlığından da Emlâk Bankası yeni bakanlığa bağlandı.¹⁹⁶ Bakanlığa bölge planı yapma görevi verilerek Bölge Planlama Dairesi oluşturulmuştur. Birçok yabancı uzman bu birimde çalıştırılarak yeni bilgili elemanlar yetiştirilmesi sağlanmıştır. Böylece planlama faaliyetleri, kent düzeyinden kent üstü düzeye taşınmış olmaktadır.¹⁹⁷

Türk şehir plânlamasına bu dönem önemli eleştiriler de yapıldı. Şehrin organizasyonu yerine yalnızca bir yol şebekesi tesisi şeklinde beliren davranışı ve yerel yönetimin ve merkezi idarenin yerel temsilcilerin hazırladıkları komisyon raporları yürürlüktedir. İmar plânları, bu raporların verdiği bilgiler ve günlük gözlemler sonucunda hazırlanmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹³ İsmail Arar; **Hükümet Programları (1920-1965)**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s.215.

¹⁹⁴ Zeki Sayar; "İmar Vekâleti Teşkilî Münasebetiyle", **Arkitekt**, S.3, Ankara, 1956, s. 97.

¹⁹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 11,C.40, 09.05.1958, s.631.

¹⁹⁶ İlhan Tekeli; "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye'nin Kent Planlaması Pratiğindeki Gelişmeler", Der: Perihan Kiper Nevzat Uğurel, **İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreci Semineri**, Şehir Planlama Mimar Mühendisler Odası Yayını, Ankara, 1981, s.15-16.

¹⁹⁷ Tekeli; "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra...", aynı yer.

¹⁹⁸ Turgut Cansever; "U.I.A Şehircilik Komisyonunun İstanbul'daki Toplantısı Münasebetiyle", **Arkitekt**, S.1, Ankara, 1959, s.31.

Artan hızlı kentleşme ile beraber imar planlarının yapılmasında yeni birimler de oluşturulmuştur. Bu kapsamda 1958'de İller Bankası bünyesinde İmar Planlama Müdürlüğü kurularak bu kapsamda birçok yabancı uzmandan yararlanılmıştır.

Bu kapsamda İstanbul'un imarı için 1956'da bir Alman planıcı *Hans Högg*, 1958'de İtalyan planıcı *Piçinato* Bursa'nın imarında çalıştı. Ankara'da ise imar planı tamamlanmak üzere olduğundan yeni planlama çalışılmasına gidilmedi. Hızla artan nüfusun daha önce yapılan İzmir planının sınırlarını aşması, planı gözden geçirmek, yeni yerleşme alanlarını planlamak üzere 1959'da İsviçreli planıcı *Bodmer* Birleşmiş Milletler kanalıyla çağırılmıştır.¹⁹⁹

2.3.2.4. İmar Politikasının Genel Değerlendirilmesi

Bu dönemde şehir ve bölge planlaması konusunda fikirler üreten belli başlı çevrelerin etkisi de bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkanlar Türkiye Mimarlar Mühendisler Odası Birliği (TMMOB), İmar ve İskân Bakanlığı Bölge Planlama İdaresi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Şehircilik Enstitüsü olmuştur. DP'nin bölge ve şehir planlama politikalarını eleştiren TMMOB, 1960 yılında yayımladığı bildiride şunları ifade etmiştir. *1950'de iktidarı devralan Demokrat Parti, birçok sahada olduğu gibi şehircilikte de gayet şanslı bir devre rastladı. En mühimi çok ağır bir yatırım sonucu memlekette ehemmiyetli bir aydın ve teknik sınıfın yetiştirilmiş bulunması sayılabilir. Kötü bir tutum içinde bu veriden hiç istifade imkânı yaratılmadı.*²⁰⁰ Böylece DP, politikalarındaki mesleki çevrelere kapalı bir tutum içerisinde olmasını eleştirmiştir.

Özellikle dönemin öne çıkan olaylarından birisi de *Menderes*'in İstanbul'daki imar operasyonları olmuştur. DP'nin İstanbul'un imarına önem vermesindeki temel unsurlar konusunda 1952 yılında yapılan İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi'nin kararları fikir vermesi açısından önemlidir. Bildiride İstanbul'un en büyük vergi ödeyicisi olduğu, Cumhuriyetin İstanbul düşmanlığı yarattığı, İstanbul'da merkezin karar ve icra yetkisinin egemen kılındığı ve hiçbir mahalli devlet organının bulunmadığıdır. Ayrıca İstanbul'da yapılan imarın iş sahalarını yıkarak daralttığı ifade edilerek İstanbul'un imar planı hazırlanmadan önce bir kalkınma planının hazırlanması gerektiği daha sonra imar planının yapılması²⁰¹ savunulmuştur. Bu dönemde *Menderes*, Mimarlar Odasının görüşlerine önem vermemiş ve bu operasyonu yönetmek için seçilen karayolları kökenli bir yetkilinin görevlendirilmesini TMMOB, şiddetle eleştirmiş ve imar operasyonuna bildirisinde şöyle yer vermiştir. *... yapmak istediği birçok icraatta muvaffakiyetsizliğe uğrayan iktidar şehirlerde gösterişli imar faaliyetleri yaparak prestijini yeniden kazanmak ümidine düşüyor. Tarih boyunca diktatoryal ve demogojik rejimlerin kullandığı alışılmış bir usul*²⁰²

İktidara eleştiri yöneltenler arasında CHP'de bulunmaktadır. CHP'ye göre, ortalama bir aile 5,3 kişiden takriben 308.000 aile etmekte 1955-60 yılları arasında 308.000 meskeni en az 70 metre kare olmalıdır. Bu hesaba göre 308.000 mesken için 26.560.000 metre karelik inşaat yapmak lazımdır. 1955-57 yılları arasında inşaatın metre karesi 250 liraydı. 1958'den itibaren metre karesi 400 liranın üzerine çıkmıştır. 1955-57 rayiciyle 6 milyar 640 milyon lira ve 1959 rayiciyle de 10 milyar 624 milyon liralık inşaat yapılması icap eder. 1957'ye ait olan rakam

¹⁹⁹ Tekeli; "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra..." s.18-19.

²⁰⁰ Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB); **Bildiri**, Ankara, Mimarlar Odası Yayınları, 1960, s.13.

²⁰¹ **İller ve Belediyeler Dergisi**; *İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi*, S.178, Doğuş Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1952,s. 23.

²⁰² Türkiye Mühendis ve Mimarlar Odası Birliği (TMMOB); **Bildiri.**, s. 12.

aynı milli gelirin % 20'sinden fazladır.²⁰³ 1955-60 yılları arasında 5 yıl zarfında 1 milyar 328 milyon liralık inşaat yapılması icap ederdi. Belediyelerin 1955-56-57 yıllarında verilen ruhsatnamelere göre yeni mesken inşaatı kıymeti şöyledir. 1955'te 664 milyon lira, 1956'da 644 milyon lira, 1957'de 770 milyon lira'dır. Dolayısıyla lazım gelenin yarsından azdır. Bina ruhsatlarının hepsi tahakkuk ettirilmediği için fiili inşaat bu rakamların altındadır.²⁰⁴

CHP, eleştirilerini şöyle devam ettirmiştir. Dönemin imar mevzuatına uygun basit bir mesken inşasına sarf olunan paranın yaklaşık % 30'u ithal malları oluşturmaktadır. Bir yandan inşaat planlarını mümkün olduğu kadar ithal malına ihtiyaç göstermeyecek tarzda tanzim etmek gerekir. Büyükşehirlerin ihtiyaç duyduğu nakil vasıtası, telefon, havagazı, elektrik, su, yol, kanalizasyon gibi dövizle tedarik edilen bedellere şehirlerimizin ihtiyacı bulunduğunu ve çeşitli örnekler vererek büyükşehirlerde yapılan inşaatlara bu imkânların tesis edilmediği ifade edilmekle beraber, emlak ve kredi konusunda da belediyelerin ruhsat verdikleri inşaatın çok pahalı olduğunu orta halli kişilerin bunu karşılamasının imkânsızlığı belirtilerek bunun da imar mevzuatına uygun inşaatların yanında ruhsatsız gecekondu yapımının sürdüğü belirtilmiştir.²⁰⁵ ifade etmiştir.

Dönemin imar faaliyetleri incelendiğinde şu değerlendirmeleri yapabilmek mümkündür. DP dönemindeki imar faaliyetlerinde *Prost Planı*, Yapı ve Yollar Kanunun imar anlayışının izlerinin devam ettiğini belirtmekle beraber hükümetin şehir planlamasından beklediklerinin daha çok yolların genişletilmesi, meydanların güzel ve yüksek binalarla süslenmesi ve operasyonun sosyal nitelikli kaygılarının olmadığı söylenebilir.²⁰⁶ Ayrıca açılan güzergâhlar üzerindeki eski eserlerin layıkıyla korunamadığı yönünde şikayetler söz konusu olmuş, yine elde planlar olmadan ya da plana uyulmadan yapılan yıldırım istimlakler ve açılan meydanlar da eleştiri konusudur.²⁰⁷

Bu eleştirilerin yanı sıra önemli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılarak merkezi bir tutum sergilenerek hükümetin imar işini sahiplenmesi önemsenmiştir. Nitekim *Zeki Sayar* bu konuya şöyle değinmiştir. ... *daha düne kadar devlet belediyeyi yabancı bir müessese gibi tanımakta ve şehrin imarı için yapılan gayretlere bugünkü gibi anlayış ve kolaylık gösterilmemekteydi. Başvekilin yakın alakası ile Devlet-Belediye koordinasyonu doğmuş ve hükümetin İstanbul'un imarında belediyeye büyük yardımlar yapabileceği anlaşılmıştır.*²⁰⁸

Yapılan imar operasyonlarına CHP'den eleştiriler gelmiştir. CHP, bu operasyonlarla mevcut durumun daha sıkıntılı bir hal aldığını ifade ederek, özellikle İstanbul ve Ankara'daki yıkımlarda ne kadar yapının yıkıldığı, ne kadar istimlak parası ödendiği, açılan meydan ve yollara harcanan paralara ilişkin hükümetten gereken yanıtın verilmediğini, ayrıca Ataköy Sitesi, Kalamış oteli gibi lüks yerlere Emlak ve Kredi Bankasının imkânlarını sömürüldüğü iddia edilmekle beraber ithalatta yaşanan sıkıntılar nedeniyle de inşaatların tamamlanamadığı²⁰⁹ eleştirileri yapılmıştır.

²⁰³ Cumhuriyet Halk Partisi; *Şehirlere Akın...*, s.45-46.

²⁰⁴ Cumhuriyet Halk Partisi; *Şehirlere Akın...*, s.46.

²⁰⁵ Cumhuriyet Halk Partisi; *Şehirlere Akın...*, s.48.

²⁰⁶ Tekeli; "II.Dünya Savaşından Sonra..", s.16.

²⁰⁷ Zeki Sayar; "İstanbul'un İmarı Münasebetiyle", *Arkitekt*, S.284, Ankara, 1956, s. 50.

²⁰⁸ Sayar; "İstanbul'un İmarı...", s.49-50.

²⁰⁹ Cumhuriyet Halk Partisi; *Şehirlere Akın...*, s.50.

CHP, gecekondu sorununun çözülmesi için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Şehirlere akının yavaşlamasını koşul olarak göstermiş ve tarım sahalarının sınırlarına gelindiği için öncelikli tarım politikasının ele alınması gerektiği belirtilmiştir. Yapı endüstrisine ve ulaşım ağırlık verilerek takip edilen ekonomik politika ve imar politikası değişmelidir. Kentlerin lüks imar ve yıkım işlerine toplam ne kadar para harcadığı açıklanmalı, sosyal tip mesken yapımına önem verilmeli, Emlak ve Kredi Bankasının kendi hesabına lüks binalar inşa etmesine son verilmelidir.²¹⁰ denilmiştir.

Sonuç olarak bu imar faaliyetleri ile beraber kapitalist ilişkilerin oluşturduğu bir kent imajı karşımıza çıkmaktadır. Büyük binalar, geniş yollar ile girişilen imar hareketleri, birinci dönemdeki bireysel çıkarların üstünde, ulusun terbiyesi ve dış dünyaya dönük prestij ağırlıklı yapıdan çok uzaktadır. İç politik dengelere dayalı ve kentteki çıkar gruplarına paylar vermeye dönüktür. Büyük hacimli yüksek katlı apartmanlar ile parsel düzeninin kurumsallaşması bu dönemin özellikleri arasında sıralanabilmektedir.²¹¹ Sosyo-ekonomik değişme, toprak mülkiyeti üzerinde doğrudan etki yaratmış ve belediyelerin yönetimi altında bulunan kentsel topraklar iç göç, altyapı yatırımları ve sanayinin birbirini arttıran etkileri sonucu ve enflasyonist ortamın da katkısıyla ülke genelinde en kârlı yatırım alanlarından birisi haline getirmiştir.²¹²

2.4. Belediyecilik Anlayışı, Uygulamaları ve Yasal Düzenlemeler

DP iktidarına kadar 1930-1944 döneminde çıkarılan belediyecilik yasaları uygulanmıştı. DP'nin program ve tüzüğünde yer alan 20. ve 21. maddeler bu konuya ayrılmıştır. 20.md. *'İllerin özel ihtiyaçlarını yerinde görüp karşılamak ve halkın idareye iştirak ettirilmesi prensibini tahakkuk ettirmek maksatları ile kurulmuş olan il genel kurulları ile özel idare ve belediyeler bütçelerini tanzimde, tatbik hususlarında ve diğer vazifelerinin ifâsında gereken genişlikte yetkilerle techiz olunmalıdır. İllerde idare amirlerine ve memurlarına verilen yetkilerin de genişletilmesini yine işlerin yerinde görülmesi ve süratle yürütülmesi bakımından lüzumlu görmekteyiz.* 21. md. ise *İl genel kurulları ve belediyeler, beşer senelik çalışma planları tanzimine sevk edilmeli ve bu planlar merkezde mahalli idarelere yol göstermek vazifesi ile kurulacak bir teknik büronun evvelden tetkikine tabi tutulmalıdır. Şehir sınırları içindeki kara ve deniz taşıt vasıtalarının ve ticari mahiyette umumi hizmet işletmelerinin belediyelere devrini tabii buluyoruz.*²¹³

2.4.1. Yerel Yönetimlerdeki Demokratikleştirme Eğilimleri

Belirli bir toplumsal akım oluşturabilmek amacıyla ilk girişim, 17 Temmuz 1945'te kurulan Türk Belediyecilik Derneğidir. Bu dernek, belediyelerin özerkliğini ve demokratikleştirilmesini savunmuş, çeşitli toplantılarda merkezi yönetim anlayışının çok ileri götürüldüğünü, seçilen belediye başkanlarının idari makamlarca onanmaması ya da gerektiğinde yöneticiler tarafından atanmaması, belediye başkanlığı ile valiliğin İstanbul ve Ankara'da da tamamen ayrı hale getirilmesi, bütçenin merkezi yönetimce onanmaması başlıca istekleri arasında olmuştur.²¹⁴

²¹⁰ Cumhuriyet Halk Partisi; *Şehirlere Akın...*, s. 55-56-57.

²¹¹ İmar ve İskân Bakanlığı; *50 Yılda İmar ve Yerleşme*, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Teksir Matbaası, Ankara, 1973, s.56.

²¹² Ayman Güler; *a.g.e.*, s.167.

²¹³ *Demokrat Parti Program...*; s. 7-8.

²¹⁴ Tekeli, *Cumhuriyet'in Belediyecilik...*; s.126.

Bu konuda ilk adım 29 Nisan 1946'da belediye meclislerinin seçim usulünde yapılan değişiklik ile olmuştur. Bu kanunla daha önce bir hafta içerisinde tamamlanan seçimler, çok partili yaşama uygun olmayacağından 1580 sayılı belediyeler yasasında yapılan değişiklik ile bir günde tamamlanması esası getirilmişti; ama 1580 sayılı kanununda belediye başkanının halk tarafından doğrudan seçilmesi, meclisçe seçilen başkanların İçişleri Bakanlığı ve valilikçe onanması ve gerekli görüldüğü hallerde belediye başkanlarının Bakanlar Kurulu kararıyla İçişleri Bakanlığınca atanması usulu değiştirilmemiştir.²¹⁵

Milletvekilleri seçim kanununda 1946'da yapılan değişikliğin yanı sıra 1948 ve 1950' de üst üste değişiklikler yapılmış ve Belediye Meclis üyelerinin seçimi hakkındaki hükümler Milletvekili Seçimi hakkındaki kanuna uygun hale getirilmiştir. İkinci adım ise özellikle büyükşehirleri kapsamakta valilik ile belediyelerin ayrılmasını öngörmektedir. 1580 sayılı kanunun 149. ve 153. maddeleri İstanbul'da özel idare ile belediyenin bir bütün olduğunu belirtmekteydi. 10 Nisan 1954'te 6349 sayılı kanun ile İstanbul Belediyesinin vilayetten ayrılması kabul edildi. İstanbul ve Ankara'nın diğer belediye başkanlarıyla benzer statüye kavuşturulmasına rağmen uygulamada büyük ölçüde eski alışkanlıklar sürdürüldüğü görülmüştür.²¹⁶

DP, yerel yönetimlere ilişkin olarak çeşitli tespitlerde bulunmuştur. *'Geçmişte mahalli bağımsız idareyi çok dar hudutlar içinde tutmak ve vilayetlerin, belediyelerin ve köylerin faaliyetleri üzerinde en keskin merkezi kontrolü kurmak gerekliydi. Halk, cahil ve uygar ruhtan mahrumdu... kaynakların azlığı en sıkı merkezi ayrıntıyı mecbur kılıyordu. Bundan başka Türkiye'nin daha ileri bölgelerindeki kaynaklardan edinilen faydalarla daha geri kalmış bölgelerin standardını yükseltmeyi ve Türkiye'yi yeni başkent Ankara etrafında sadakat ve bağlılık duygularıyla birleşmiş bir millet halinde kaynaştırmayı sağlamak için geniş çapta bir merkezicilik gerekiyordu. Halbuki bugün bu sınırlayıcı unsurların artık ciddi niteliklerini kaybetmiş oldukları yeni bir durum vardır. Onun için mahalli öncülüğe daha geniş imkân verilmeli ve bağımsız mahalli organlara daha geniş hürriyet bağışlanmalıdır.*²¹⁷

DP, bu ifadelerle karşın il özel yönetimi, belediye ve köy yönetimlerinin ve karar mercilerinin yapısı üzerinde belirgin bir değişiklik yapmamıştır. Karar mercileri önceki kurallar çerçevesinde seçilmiştir. 3 Eylül 1950 Belediye seçimlerinde toplam 600 belediyeden 560'ını DP kazanmış, 15 Ekim 1950 il genel meclisi seçimlerinde benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.²¹⁸

DP döneminde yerel yönetimleri merkezin bir uzantısı olarak görme eğilimi devam etmekle beraber parti il başkanları ve belediye başkanları arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi bu noktada önem taşımaktadır. Nitekim İl Başkanlarının kendi telkinlerine uymayan Belediye Başkanına Belediye Meclisindeki parti çoğunluğuna dayanarak güvensizlik oyu verdirmek suretiyle başkanlıktan düşürmeye kalktıkları görülmüştür.²¹⁹

²¹⁵ Hasan Refik Ertuğ; "Halkın Seçeceği Belediye Başkanı", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.65, Ankara, 1951, s.23.

²¹⁶ Tekeli-Ortaylı; **Türkiye'de Belediyeciliğin...**, s.128.

²¹⁷ A.H. Hanson; **Mahalli İdareler Hakkında Etüdler**, Çev: İzgan Bazoğlu, TODAİE Yayınları, Ankara, 1955, s.142-143.

²¹⁸ Cem Eroğlu; **Demokrat Parti ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara, 1998, s. 118-119.

²¹⁹ İsmail Hakkı Ülkmen; "Belediye Başkanlarının Başkanlıktan Uzaklaştırılması", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.112, Ankara, 1955, s.70.

DP'nin güçlenmesi, dayanmış olduğu, sanayici, toprak sahibi ve tüccar bloğunu da ulusal çapta etkilediği gibi yerel çapta da etkilemiştir. Üstelik yerel seçimlere katılacak memur kesiminin seçilememeleri durumunda eski görevlerine iade edilmemelerine dair bir düzenleme ile konu yerel çapta da örtüştürülmüştür. Önceki dönemlerde de yerel meclislerde görev yapan eşraf, serbest meslek sahipleri, bürokratların çekilmesiyle birlikte doğan bilgi boşluğunu doldurmuştur.²²⁰ DP döneminde diğer bir uygulama da Belediye Meclisi seçimlerinin zamanında yapılmaması olmuştur. Öte yandan muhalefete mensup Belediye Reislerinin birer bahane ile işten el çektirildikleri yine muhalefetin çoğunlukta oldukları Belediye Meclislerinin de siyaset ile uğraştıkları gerekçesi ile dağıtıldıkları yönünde de şikayetler olmuştur.²²¹

2.4.2. Yerel Yönetimlerde Gerçekleştirilen Yapılandırmalar

Bu dönem için belirtilmesi gereken önemli bir konu İl Özel İdareleri ile belediyelerin arasındaki dengenin değişimi olmuştur. İlk olarak il özel yönetimi ile belediyeler arasındaki denge belediyeler lehine II. Dünya Savaşı sonrasında dönmüş ve izleyen yıllarda bu eğilim sürmüştür.²²² 1950'li yıllarda il özel yönetimleri, daha çok iş hanları, ticaret merkezi gibi yatırım amaçlı olmayan türde yatırımlar yapmaya yöneltildiği görülmektedir.²²³ Sonuçta belediyelerin ağırlığının artışı il özel yönetimlerinin küçülmesinin etkili olduğu söylenebilir.

Belediyelerde kentlerin gelişme sahalarını toprak edinmek suretiyle gerekli altyapı ile donatarak hem kentsel gelişmeyi yönlendirme hem arsa spekülasyonunu önleme yetkisi 1930 yılından beri bulunmaktadır. İsteğe bağlı olarak kullanılan bu yetki, belediyelere büyük sanayi ve ticaret erbablarının karşılıksız ya da ucuz toprak istemleri karşısında direnebilmelerine olanak vermiştir.²²⁴ Dolayısıyla kentlerin sanayileşerek gelişimine destek verecek şekilde örgütlenmesinde, belediyelerin de bunu sağlama gibi bir misyona kavuşturulmaktadır.

Bu dönemde belediyelerin harcama kapasitesinde yükseliş gözlemlenmektedir. Bayındırlık işleri yine belediyelere ait olmakla birlikte Belediyeler, devlet kasasından genel bütçe gelirlerine oranla her yıl %7-8 oranında bir kaynak kullanmıştır. Bunun dışında yardım-borç kalemi ile gelen her ek gelirin, maaş ödemelerinden artan her ek kaynağın yatırıma yönlendirildiği görülmektedir. Ancak bu gücün kullanılmasında içme suyu, elektrik, büyük yapı işleri ve harita-imar planı hazırlanmasında İller Bankası devreye girmiştir.²²⁵

Belediyelerimizin yapısını anlayabilmek açısından dönemin İmar ve İskân Bakanlığı bir anket yaptırmıştır. Ankete 832 belediye katılmış ve ankete göre 468 belediye'nin yani belediyelerin %56.85'inin tek teknik elemanı dahi yoktur. Geriye kalan 364 belediyeden 317'sinde yani bütün belediyelerin %38.1'inde bir tane teknik eleman vardır. Geri kalan 47 belediyeden 31'inde 2, 9'unda 3, 3'ünde 4, birinde 5, birinde 12, birinde 19, birinde de 30 teknik eleman vardır. Bu da bütün belediyelerimizin %5'inde 2-30 teknik eleman var

²²⁰ Muharrem Varol; **Yerel Siyasetin Demokratikleştirilmesi**, Gündoğan Yayınevi, Ankara, 1989, s.30.

²²¹ Muzaffer Akalın; "İhtilâl Hareketinden Sonra Belediyelerimiz ve Türk Belediyecilik Derneği", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.176, 1960, s.327.

²²² Bilâl Eryılmaz; "İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sistemi İçindeki Yeri", **Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınması Sempozyumu**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, 1989, s.91.

²²³ Eryılmaz; **a.g.e.**, aynı yer

²²⁴ Ayman Güler; **a.g.e.**, s.168-169.

²²⁵ Ayman Güler; **a.g.e.**, s.173.

demektir.²²⁶ Üstelik belediyelerde görevli teknik elemanların eğitimi konusunda da ciddi eksikler bulunmaktadır. Belediyelerde görevli 484 elemandan 31'inin tahsili yok, 68'i ilk, 33'ü ortaokul, 20'si ise lise mezunudur. 94'ü kurs mezunu, 159'u Yapı ve Sanat Enstitüsü mezunu, 22'si Kadastro Lisesi mezunu, 37'si tekniker ve 30'u yüksek bir teknik okul mezunudur.²²⁷ Bunlardan ancak son ikisi yeterli teknik eleman statüsüne sahiptir.

2.4.2.1. Belediyelerin Üstlenmiş Oldukları Görevler ve Yapılanmaya Etkisi

Bu dönemde yerel yönetimlerde yapılan hizmet ve görevlerin gelişime bağlı olarak arttığı ifade edilebilir. Ulaşım, elektrik, havagazı, su, kanalizasyon konularında belediyeler artık kurumsallaşma sürecine giderek kapsamlı işletmeler oluşturmuşlardı. Ankara bu noktada önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Belediye, kendi içerisinde kurumsallaşmaya giderek ilk olarak Elektrik Havagazı İşletmeleri, 1950'de de Belediye Otobüs İşletmelerini kurmuştur. Belediyeler, kurdukları işletmelerin zarar etmemesi için yeni işletmeleri kâr getiren işletmeler bünyesine katarak zararını en alt düzeyde tutmaya çalışmıştır. Bunun tipik örneği Ankara Belediyesinin havagazı ve ulaşım işletmelerinin birleştirilerek EGO Genel Müdürlüğü'nün doğuşu²²⁸ olmuştur. Konu itibarıyla Samsun Belediyesi'nin de kendi içerisinde Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesi'ni kurduğu belirtilmelidir.

2.4.2.2. Belediyelerin İdari Yapılanmaları

Belediye idarelerinde en yüksek ve en geniş yetkiler Belediye Meclislerinde toplanmıştır. Belediye Başkanı, bütün yüksek makamların ve belediye meclisinin kararlarını uygulamakla yükümlüdür.²²⁹ Belediye Başkanları iki dereceli bir seçimle göreve gelmekte olup, önce halk Belediye Meclisini; başkanı da meclis kendi içinde yapmış olduğu bir seçimle üyelerinden birisini seçmekteydi. Belediye Meclisi ve başkanı Memurin Kanununa tabi olup kanun önünde memur statüsünde bulunmuşlardır.²³⁰

Belediye Meclisinin işleyişi ve görevleri 1930 yılında çıkarılmış olan 1580 sayılı Belediyeler Kanununda belirtilmiştir. Kanunda belediye meclislerinin kabul ettiği bütçeler, aldığı kararlar valilik ve merkez tarafından incelenmektedir. Kanunun 71. maddesine göre, *Belediye meclisinin kararları bölgenin en yüksek hükümet makamı tarafından tasvib edilmeli tasvib verilen bir süre zarfında temin edilmediği takdirde mesele Devlet Şurasına havale edilmelidir.*²³¹ Yine Belediye Bütçelerinin onaylanması görevi de Devlet Şurasına aittir. *Eğer meclis bu makamın kararına itiraz ediyorsa Şura'ya başvurabilir ve çıkan karar da kesin karar olurdu. Belediye Başkanlığı ise kanuna göre belediye meclisleri tarafından 5 yıl için gizli oyla seçilir, seçimin kesinleşmesi için il merkezlerinde İçişleri Bakanının ve Cumhurbaşkanının tasvibi; diğer yerlerde de valinin tasdiki gereklidir. Tasvip temin edilmediği takdirde yeni bir seçim yapılması gerekmektedir. Gene aynı namzet seçildiği*

²²⁶ Orhan Alsaç; **Mahalli İdareler ve Planlama**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1962, s.60

²²⁷ Alsaç; **a.g.e.**, aynı yer.

²²⁸ Tekeli; **Türkiye'de Kentleşme...**s.72.

²²⁹ Süheyy Derbil; "Belediye Seçimleri Dolayısıyla", **İller ve Belediyeler Dergisi**, Pulhan Matbaası, S.9, Ankara, 1946, s.321.

²³⁰ Derbil; "Belediye Seçimleri...", aynı yer.

²³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**; Devre: 3,C.8, S.1471, 14.04.1930, s.117.

*takdirde belediye bir vilayet merkezi ise tasvib edilmeyen eski namzet yerine bir yenisini göstermelidir.*²³² Kanunun 94. maddesinde ise vilayet merkezlerinde belediye başkan seçimlerini kaldırılabilmesi ve İçişleri Bakanının tayini ile gerçekleştirileceği ve bazı hallerde de belediye başkanının valinin kararı ile görevinden uzaklaştırılabilmesi ifade edilmektedir. Belediye meclisleri de halk tarafından seçilmiş olmalarına karşın Bakanlar Kurulu kararı ile kaldırılabilir, itiraz hakkı ise işlemin tamamlanmasından sonra kullanılabilir.²³³

Belediyeler yerel idareler olmakla beraber yardımcı teşkilatın özellikle de baş amirlerin önemli bir kısmı merkezi idare tarafından tayin edilmektedir. Merkezi idarenin hiyerarşisine ve kontrolüne tabi bulunmaktadır. Bu durum, idarelerin hiyerarşik ahengini bozucu, demokratik ilkelere ve belediyelerin özerkliklerine aykırıdır.²³⁴ Buna rağmen durumun farklı değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bu görüş, şöyle dillendirilmiştir; *'Belediye idaresi demokratik esaslarla halkın itimatına itimat eden ve seçimle vücut bulan bir idaredir. Mülki idarenin bunun üzerinde vesayet değil, ancak murakebe hakkı olmak lazımdır. Murakebe idareye müdahale değildir. İşleyişin amme nizamı ile telifi ve ona uymadığı takdirde düzeltilmesi demektir.'*²³⁵ Bu gibi görüşlere rağmen bir vesayetin ağırlığı kendini göstermektedir.

2.4.3. Gelir ve Harcamalar Açısından Belediyelerin Durumu

1950-1960 döneminde belediyelerin gelirlerini arttıracak düzenlemeler yapılmış, en azından giderlerini karşılayacak bir düzeye erişilemediği tespit edilmiştir. Bu noktada özellikle Türk Belediyecilik Derneğinin 1947 yılında gerçekleştirdiği Yıllık Kongresindeki tespitler önemli bir yer teşkil etmektedir. Belediye gelirlerinin 1580 sayılı kanunla belirtilen görevleri yerine getirmede yetersiz olması 1930'dan beri dile getirilmekteydi.²³⁶ II. Dünya Savaşı sonrasında Türk Belediyecilik Derneği konuya farklı bir boyut getirmeye çalışmıştır.

Konuya getirilen yeni boyut belediye gelirleri ile belediye özerkliğinin ilişkisini ortaya koymak olmuştur. Belediyelerin görevleri, zorunlu ve ihtiyari olarak ikiye ayrılmış olduğuna göre geliri kısıtlı belediyelerin zorunlu görevleri bile yerine getiremedikleri için ihtiyari görevlerini yapmalarının söz konusu olmadığı belirtiliyor, bu görevlerini yapamayan bir belediyenin pratik anlamda özerkliği kalmadığı savunulmuştur. Devletin topladığı temel vergilerden pay alma esasına dayanan bir belediye geliri sisteminin belediyeyi bağımlı kılacağı, belediye gelirleri arasında önemli bir pay tutacak temel bir mahalli verginin gerekliliği savunulmuştur.²³⁷

Bu dönemde belediye gelirleri yönündeki çalışmaların başlıcaları; belediyelerin borçlanma sınırlarının arttırılması, uygulama olanakları yoluyla genişletilmek olmuştur. Bu kapsamda 1933 yılında kurulan ve 15 milyon TL sermaye'ye sahip olan Belediyeler Bankasının 13

²³² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 3,C.8, S.1471, 14.04.1930,s.120.

²³³ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre: 3,C.8, S.1471, 14.04.1930,s.121-122.

²³⁴ Süheyy Derbil; "Türk Belediyelerine Genel Bir Bakış", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.174, Pulhan Matbaası, Ankara, 1960, s.93-94.

²³⁵ Hulki Alisbah; "İdare ve Belediye", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.113, Pulhan Matbaası, Ankara, 1955, s.147.

²³⁶ Türk Belediyecilik Derneği Birinci Genel Yıllık Kongresi; **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.15-16, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947, s.47.

²³⁷ Türk Belediyecilik Derneği Birinci Genel Yıllık Kongresi; **a.g.e.**, aynı yer.

Haziran 1945 tarih ve 4759 sayılı kanun ile İller Bankasına dönüştürülmesi belediyelerin borçlanma sınırlarını geliştiren en önemli adım olmuştur.²³⁸

4759 sayılı kanun ile kurulan İller Bankası, Belediyeler Bankasına göre önemli değişiklikler içermekteydi. Öncelikle Banka, belediyelere özgü olmaktan çıkarak özel idareler ve köyleri kapsayarak tam bir yerel yönetim bankası haline gelmiştir. Kanunun 2. maddesine göre, *'sermayenin kırk milyonu il özel idareleri, otuz milyonu belediyeler ve otuz milyonu da köyler tarafından sağlanır.'*²³⁹ demektedir.

Yeni yasa, kapsam olarak genişleme getirmesine karşın büyük ölçüde yine belediyelere yönelecektir. İkinci önemli değişiklik ise bankanın sermayesinin 100 milyon TL'ye çıkarılması olmuştur. Kanunun 22. maddesine göre, *Banka, İdare Meclisinin kararı ve İçişleri Bakanının onaması ile ödenmiş sermayenin yarısına kadar bankalarda kredi teminine ve câri hesaplar açtırmağa yetkilidir. Banka, ödenmiş sermayecinin yarısını geçmemek ve vâdeleri yirmi yılı aşmamak üzere Bakanlar Kurulu kararıyla uzun vadeli istikrazlar akdedebilir veya tahvil çıkarabilir.*²⁴⁰ Dolayısıyla banka, yerel yönetimlere 150 milyon TL'lik bir borçlanma olanağı sağlayabilecekti. Böylece belediyelerin borçlanma sınırları genişletilmiş oluyordu.

4 Nisan 1950'de 5576 sayılı kanun ile İller Bankası kanunun 22. maddesi değiştirilerek bankaya ödenmiş sermayesi kadar tahvil çıkarma yetkisi verilmiş ve bunlara Maliye Bakanlığının kefalet edebilmesi ilkesi getirilmiştir. 22 Nisan 1954'te de 6407 sayılı kanun ile Banka sermayesi 300 milyon TL'ye çıkarılmış ve böylece sermayenin iki misline çıkartılabileceği ve iki misline kadar borçlanabilme olanağı sağlanmıştır.²⁴¹ Belediyelerin borçlanma olanaklarını arttıran tek gelişme bu olmamış 9 Temmuz 1953'te 6124 sayılı kanunun 19. maddesine bir fıkra eklenerek belediyelere imar planlarına girişmek üzere Emlâk ve Kredi Bankasının kefaletiyle 20 yılda geri ödenecek tahvil çıkarma yetkisi verilmiştir.²⁴² Ancak tahvil yolu uygulamada kullanılmayan bir yol olmuştur.

Dönemin iyi değerlendirilmesi açısından 1 Temmuz 1948 tarihinde çıkarılan Belediye Gelirleri Yasası önemli bir yer tutmaktadır. Bu yasa ile gelirleri arttırmak için öncelikle hizmet karşılığı olan resim ve ücretler, bu hizmetleri görmek için yapılan harcamaların düzeyine ulaştırılmıştır. Bunlar arasında özellikle temizleme ve aydınlatma resminin alınma şekli değiştirilmiş, yapı-ruhsat harçları arttırılmış, değerlenme resminin kapsamı değiştirilmiştir. Örneğin; küçük limanlar, parklar, spor sahaları vb. tesislerin yapılmasıyla değerleri artan gayrimenkullerden değerlendirme resmi alınabileceği kabul edilmiştir.²⁴³ İkinci olarak yeni gelir kaynakları bulunarak mevcut devlet gelirlerinden yeni pay ayrımı niteliktedir. Bunlar Tekel maddeleri safi gelirinden %5, yol vergisi hasılatından %20 paylar ile içme su tesislerine 1/3 oranında katılım payıdır. Üçüncü olarak da belediyelerin eskiden pay olarak almakta olduğu bazı gelirlerdeki belediye payları arttırılmıştır.²⁴⁴

²³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C.27, S.6039, 13.06.1945, s.715.

²³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C.27, S.6039, 13.06.1945, s.715.

²⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C.27, S.6039, 13.06.1945, s.720.

²⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:7, C.27, S.6039, 13.06.1945, aynı yer.

²⁴² TBMM Zabıt Ceridesi; Devre:9, C.35, S.8458, 09.07.1953, s.853.

²⁴³ İsmail Hakkı Ülkmen; "Değerlendirme Resmi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, S.92, Pulhan Matbaası, Ankara, 1953, s.133.

²⁴⁴ Muzaffer Akalın; "Belediye Gelirleri", *İller ve Belediyeler Dergisi*, S.48, Pulhan Matbaası, Ankara, 1949, s.73.

Bu durum ışığında yapılacak olan değerlendirmelerde şunlar ifade edilebilir ki; küçük belediyeler, büyük belediyelere göre daha korunmalı bir noktaya getirildiği ifade edilebilir. Bunu sağlayan belli sistemler mevcuttur. İlk olarak merkezi yönetim, gelirlerle elde edilen birikimi paylar halinde İller Bankasında toplayarak belediyeler arasında nüfusa göre dağıtmaktadır. İkincisi ise İller Bankasında toplanan bu gelirlerden % 20'sinin İçişleri Bakanlığı'nın emrinde bir fonda toplanmasıdır.²⁴⁵ İller Bankasında oluşturulan fon küçük belediyeler için kullanılmıştır.

33 yıl yürürlükte kalan bu yasa, DP döneminde de küçük değişiklikler yapılarak korunmuştur. Yasanın genel değerlendirmesi için öncelikle bu yasayla belediye gelirlerinin arttırılması ile birlikte gelir sisteminde yapısal bir değişikliğe gidilmemiştir. Merkeziyetçi çerçeve korunmuş, yatırımlar merkezi yönetimler tarafından açıkça teknik araçlarla biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Belediyeler için hem kamu taşınmazları hem altyapı yatırımları yoluyla yerel sermayeye kaynak aktarma yolu açık bırakılırken, başlıca yatırımlar merkezi yönetimin denetimine bırakılarak büyük müteahhit inşaat sermayesinin devreye girmesi sağlanmıştır.²⁴⁶

Aşağıdaki tablo Türkiye'deki Mahalli İdare Gelirlerinin Gelişimini göstermektedir.

²⁴⁵ Enver Toksoy; “Belediye Gelirleri”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.104, Pulhan Matbaası, Ankara,1954, s.395-396.

²⁴⁶ Alsaç; **a.g.e.**, s.66.

Tablo:12 Türkiye'de Mahalli İdare Gelirlerinin Gelişimi

Yıllar	Vilayet Hususi İdareleri		Belediyeler		Köyler	
	Lira	Artış Emsali	Lira	Artış Emsali	Lira	Artış Emsali
1926	29,6	100	18,9	100	-	-
1928	38,5	130	21,2	112	-	-
1931	30,3	102	13,8	073	-	-
1933	30,3	102	15,7	083	-	-
1937	35,7	120	27,4	145	-	-
1940	40,5	137	32,1	169	14,9	100
1943	71,5	241	62	328	32,6	218
1946	94,2	318	68,2	360	72,6	487
1948	83,8	283	94	497	54	362
1950	85,3	288	127,6	675	55,7	373
1954	85,3	288	272,4	1,441	71,3	478
1956	111,2	375	360	1,904	85,5	573

Kaynak: İsmail Hakkı Ülkmen; **Mahalli İdareler**, Ankara, 1960, s.215.

İncelenen dönemde belediyelerin gelirlerinde kendi öz kaynakları çoğu zaman durağan olmasına karşın; devlet vergilerinden alınan payların ve borçlanma oranlarının sıkça değiştiği gözlenmektedir. Borçlanma artışı Türkiye'de belli dönemlerde artış göstermiştir. İlk dönem 1926-27 dönemi; İkinci dönem; 1929-32 dönemidir. Bu yıllar Türkiye'de Dünya buhranının etkisinin en yüksek olduğu yıllar olmuştur. Üçüncü dönem ise 1957 yılında görülmekte ve 1960 yılına kadar sürmektedir.²⁴⁷ Mahalli İdare gelirleri, milli gelire göre küçük bir paya sahiptir. 1950 yılında muhtelif şekillerde ve farklı metotlarla hesaplanan 2 ila 3 milyar liralık toplam gelirlerden vilayet bağımsız idareleri takriben 80 milyon lira almıştır. Bunun % 70'i vergilerden gelen miktarı, % 3'ü belediye vergileri toplamını ve % 49'u da diğer menbalardan gelen miktarı temsil etmektedir. Belediyeler, 126.000.000 TL almış, bunun %20'si vergilerden, % 22'si belediye vergilerinden, % 52'si de diğer menbalardan gelmiştir.²⁴⁸

Dönemin İmar ve İskân Bakanlığının kayıtlarına göre; 97 belediyenin bütçesi 1000 ile 50.000 arasında; 274 belediyenin 50.000 ile 100.000 arasında; 377 belediyenin 100.000 ile 300.000 arasında; 64 belediyenin bütçesi 300.000 ile 400.000; 43 belediyenin 400.000 ile 500.000 arasında; 45 belediyenin 500.000 ile 800.000 arasında; 23 belediyenin 800.000 ile 1 milyon arasında; 27 belediyenin bütçesi 1-1.5 milyon lira; 11 belediyenin 1.5-2 milyon

²⁴⁷ Tekeli-Ortaylı; **Türkiye'de Belediyeciliğin...**, s.258.

²⁴⁸ Hanson; **a.g.e.**, s.152.

arasında; 13 belediyenin 5-10 milyon arasında ve 3 belediyenin 30-300 milyon lira arasındadır.²⁴⁹

İl Özel İdarelerin giderleri, 1948 yılından itibaren ikinci planda kalırken; belediyeler ise 1930'lu yılları aşan bir grafik çizmiştir. Bu artışa karşın belediyeler, devlet kasasından genel bütçe gelirlerine göre sadece % 7-8 oranında kaynak kullanmışlardır. Nitekim belediyelerin gider ve gelirlerinin karşılaştırılmalı tablosu kanıtlar niteliktedir.

Tablo:13 Belediyelerin Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması

Yıllar	Giderler	Gelirler	Fark
1950	138	150	12
1960	791	763	-28

Kaynak: Cevat Geray; “Yerel Yönetimlerin Mâli Sorunları”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, İletişim Yayınları, İstanbul:1983, s.2850.

Sonuç olarak Hükümet Programlarında yerel yönetimlerin güçlendirilmesi yönünde beyanatlar bulunmasına karşın; yerel yönetimlerin yeterliliği oluşturulamamıştır. DP, mevcut düzeni kökten değiştirecek bir tutuma gitmemiş, güçlendirici bir tutuma gitmiş ve genellikle duruma göre geçici önlemler almak suretiyle süreci yönetmiştir.

²⁴⁹ Alsac; **a.g.e.**, s.67-68.

BÖLÜM III

III. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE SAMSUN BELEDİYESİ'NİN UYGULAMALARI VE SAMSUN'UN GELİŞİMİNDEKİ ETKİSİ

3.1. Canik Sancağı'nın Tarihsel Süreç İçerisindeki Demografik, Ekonomik-İdari Yapısı ve Belediye Örgütünün Kurulması

Samsun, Roma, Bizans, ve IX. Yüzyılda Arap akınları döneminde ticari bir kent konumundadır. Kent, Türklerin Anadolu'yu fethinden sonra kısa süre el değiştirmelere rağmen *Yıldırım Beyazıd* ve *Çelebi Mehmet* döneminde kesin olarak Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bugünkü Samsun'u Cumhuriyet öncesinde büyük kısmını Canik Sancağı oluşturmakta ve Osmanlı yönetiminde önce Amasya, Sivas; *Yavuz Sultan Selim* döneminde de Erzincan'a bağlanmıştır. XVIII. Yüzyılın ilk yarısından itibaren kent Kırım ile yapılan deniz ticareti sayesinde önem kazanmış, Kırım'ın Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra da bu önemini kaybetmiştir.²⁵⁰

16. yüzyılın ikinci yarısına ait defterler, Canik Sancağının yedi kazadan oluştuğunu gösterir. Bu yerler; Satılmış, Ünye, Terme, Arım, Samsun, Bafra ve Kavak'tır. Bu yerlere daha sonra Alaçam kazası eklenmiştir.²⁵¹ XV-XVIII. Yüzyıllarda Samsun yöresinde kentleşme düzeyinin düşük olduğu açıkça görülmektedir. Bu dönemde Samsun Limanının önemi kayda değer ölçüde XIX. Yüzyılda artmıştır. Yine yörede tütün ekimi de bu yüzyılda iktisadi canlanmaya sebebiyet vermiş, Samsun Limanının Karadeniz ticaretindeki tâli rolü de önemli bir yer teşkil etmiştir.²⁵²

Bu dönemde Samsun limanına uğrayan çok sayıda gemi sayesinde başta tütün, hububat ve deri olmak üzere çeşitli hammadde ihracı yapılmaya başlanmıştır. Yüzyılın sonlarında şehir, devletin gelir seviyesinin belirlenmesi açısından orta gelirli kentler grubu içerisinde yer alır.²⁵³ XIX. Yüzyılın sonlarında Samsun'da ev sayısı 2.624 iken; XX. Yüzyılın başlarında 3.600 olduğu ifade edilmektedir. Şehrin nüfusunun Türk, Frenk ve Rumlardan oluştuğu, Frenklerin sahilde; Rumların tepede, Türklerin ise bu iki azınlığın kaldığı yer arasında oturdukları tespit edilmekte olup, tütün fabrikasında 600 işçi çalıştığını da kaydeder.²⁵⁴

XIX. Yüzyılda Samsun'daki nüfus ve toplumsal çeşitlilik nedeniyle sosyal ve kültürel; atanan yöneticiler ve çalışmaları ve liman ticareti dolayısıyla ekonomik; kentin bulunduğu konum dolayısıyla coğrafi gelişimler ortaya çıkmıştır. Bu etkenler dolayısıyla Samsun, Karadeniz bölgesinde önemli bir kent olma yoluna gitmiştir. Nitekim Samsun'un XIX Yüzyıldaki gelişimde etkili olan başlıca etkenler, liman ticareti, tütün ekimi ve coğrafi konumu olmuştur.²⁵⁵

²⁵⁰ Şevki Duymaz; "XIX. Yüzyılda Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Birkaç Mimari Örnek", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Ed: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s. 449.

²⁵¹ Mehmet Öz; "XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Samsun Yöresi", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Ed: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s.5-6.

²⁵² Öz; **a.g.m.**, s.21.

²⁵³ Vedat Eldem; **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994, s.8.

²⁵⁴ Besim Darkot; "Samsun", **İslam Ansiklopedisi**, C.10, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1993, s.176.

²⁵⁵ Duymaz; **a.g.m.**, s. 459.

1813-1814 yılları arasında Samsun'a gelen *J.Donald Kinner*, Samsun'un 2.000 nüfusu geçmeyen küçük bir şehir olduğunu ifade etmektedir. 1860 yılına kadar da 2.000 civarında seyretmiştir. Kafkasya'dan küteller haline Anadolu'ya gelen Çerkezler, Samsun dolaylarına yerleşerek Samsun'un 1864 yılında nüfusunu 3.000'e kadar yükselmesine neden olmuşlardır. 1863'ten itibaren Samsun limanının keşiflerinin yapılmaya başlanması ve Bağdat şosesinin açılması şehre yeni hareketlilik kazandırmıştır.²⁵⁶ 1870'lere gelindiğinde ise Samsun'un nüfusu 11.000'e ulaşmış bulunmaktaydı. 1890'da Samsun'da yaşayan 11.000 kişinin % 27'si Müslüman, 5.000'i Rum, 2.000'i Ermeni ve 1.000'i de diğer milletlerden kolonilerden oluşmuştur.²⁵⁷

1870'li yıllarda Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanından sonra ülke genelinde yeni bir idari yapılanmaya gidilmişti. Bu çerçevede vilayetler yeniden tanzim edildi. Canik Sancağı, bu dönemde Sivas vilayetinden alınarak Trabzon vilayetine bağlandı. Canik Sancağı, özellikle Samsun, gerek yerli (Müslüman, Rum, Ermeni) nüfus gerekse Kafkasya ve Kırım'dan Rus istila ve baskısından kaçanların oluşturduğu kozmopolit sosyal yapısıyla ön plana çıkıyordu.²⁵⁸ Buna bir de ticaret maksadı ile Samsun'a gelip gidenler eklenince sancağın önemi her geçen gün artmaktaydı. 1871 *İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi* ile müstakil hale getirilerek merkeze bağlandı.²⁵⁹ 1877'de bir takım değişiklikler yapılarak Canik tekrar Trabzon'a bağlandı.²⁶⁰ XIX. Yüzyıl sonlarında Trabzon vilayetinin sancağı konumunda olan Canik; Kavak, Ünye, Çarşamba, Fatsa, Bafra, Alaçam, Terme ve Akçay'dan oluşan kaza ve nahiyele ayrılmıştır.²⁶¹

II. Meşrutiyet'in ilanını takiben mevki ve ticari önemine binaen Trabzon vilayetinden ayrılma hususunda Samsun halkının ve mebusların Meclis Başkanlığına takrirleri dikkat çekmiştir. Harbiye Nezaretinin askeri açıdan sakınca görmemesi, Mâli açıdan bütçeye ek yük getirmeyeceği ve 1870'lerdeki müstalik sancak uygulaması da göz önünde bulundurularak Canik'in ekonomik ve ticari gelişimini dikkate alan Bab-ı âli, sancağın statüsünü müstakil hale dönüştürme kararı verdi. 1910 yılında Canik sancağının müstakil idare edilmesi için Padişah iradesi çıkmıştır.²⁶²

XIX. Yüzyılda Karadeniz'in buharlı gemilere açılması kentin ekonomik açıdan canlanmasına, yüksek vasıflı tütün ekiminin Bafra ve çevresinden başlayarak Samsun yöresine yayılmasına ve kentin nüfusunun artmasına yol açmıştır. Bu durum Trabzon ve Ege kıyıları ile İç Anadolu'dan gelen ve Türkçe konuşan Rumların, Ermenilerin ve Avrupalı tüccarların Samsun'a yerleşmesine yol açmıştır.²⁶³

Samsun'un öneminin artışı jeopolitik konumun etkisi büyük olmuştur. Özellikle Avrupa ülkeleri, en az masrafla ve çok kârla mal satabilmek için Samsun'u tercih etmişlerdir. Çünkü Samsun, ticari ulaşım için kârlı, zahmetsiz ve en kestirme merkez olarak görülmüş

²⁵⁶ Samsun Belediyesi; *Tarih Boyunca Samsun Belediyesi*, Nüve Matbaası, Samsun, 1978, s. 39.

²⁵⁷ Samsun Belediyesi; *a.g.e.*, s.40.

²⁵⁸ Karagöz; *a.g.m.*, s.67.

²⁵⁹ Tuncer Baykara; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.134.

²⁶⁰ Karagöz; *a.g.m.*, s.69.

²⁶¹ Duymaz; *a.g.m.*, s.449-450.

²⁶² Karagöz; *a.g.m.*, s.71.

²⁶³ Duymaz; *a.g.m.*, s. 451.

kara, deniz ve demiryolu ile ticari nakliyat Samsun'a kaydırılmıştır.²⁶⁴ 1911 yılında Samsun-Sivas demiryolu inşaatını üstlenen Fransız şirket, I. Dünya Savaşı'nı çıkması nedeniyle inşaatı yarım bırakmıştır. 1924 yılında ise Samsun'un ünlü ailelerinden *Nemlizadeler* tarafından Samsun-Çarşamba demiryolu inşaatına başlanmış ve 1926 yılında 37 km'lik dar hat demiryolu inşaatı bitirilmiştir. *Nemlizadeler*'in iflasından sonra demiryolu işletmesini Devlet Demiryolları İdaresi üzerine almıştır.²⁶⁵

I. Dünya Savaşı döneminde ciddi ekonomik sıkıntılar yaşayan Samsun, 1915 yılında Rus savaş gemilerinin şehri bombalaması, Pontus Rum çetelerinin faaliyetleri ve Mondros Ateşkes Antlaşması akabinde işgal kuvvetlerinin kente girişi gibi olumsuzluklar Samsun'u kötü şekilde etkilemiştir.²⁶⁶ Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Samsun'da mübadele söz konusu olmuştur. Batı Trakya ve Yunanistan'dan gelen göçler sonucu kentin Türk nüfusunun arttığı gözlenir. 1927'de yapılan ilk nüfus sayımında nüfusun hepsi Türk ve müslüman olmak üzere 30.372 kişidir. İlerleyen yıllarda nüfus giderek artmıştır.²⁶⁷

Samsun, 1924 yılında yapılan mübadele ile²⁶⁸ demografik ve etnik yapısında önemli değişiklikleri yaşadıktan sonra olağan gelişim sürecini başlatabilmiştir. TBMM'nin kurulduğu tarihte müstakil idareye sahip olan vilayetlerin sayısı 17 olup, bunlara ilaveten 1920 yılında 21 sancak müstakil hale getirildi. II. Meşrutiyet'in ilk yıllarından beri müstakil idare edilen Canik de Cumhuriyet'in ilanından birkaç gün evvel Ekim 1923'te vilayet haline getirilmiştir.²⁶⁹

Yerel örgütlenme konusunda ise 1868 yılında çıkarılan bir nizamname ile ilk kez İstanbul dışında sahil kentlerinde de belediye örgütleri kurulmaya başlanmıştır. 1871 yılında çıkarılan *İdare-i Umumiye-i Vilayat Nizamnamesi*, vilayet, sancak ve kazaların merkezi olan şehir ve kasaba'da belediye işleri için bir Belediye Meclisi kurulacağı belirtilmişti.²⁷⁰ Nizamname'ye göre; 30 yaşını geçmemiş, Türkçe okuryazar olmak, vilayet ve liva merkezlerinde yılda en az 500 kuruş vergi vermiş olmak gerekiyordu. Osmanlı taşra belediyelerine ilişkin son düzenleme 1877 tarihli *Vilayetler Belediye Kanunu* ile gerçekleşmiştir. Burada da iki yılda bir seçimle oluşan ve nüfusa göre 6-12 kişilik belediye meclisi ve meclis üyeleri arasından hükümet tarafından belediye başkanının atanacağından söz edilmekteydi.²⁷¹ Ayrıca taşra belediyeleri konusundaki son düzenlemenin 1910 yılında çıkarılan *Dersaadet Teşkilat-ı Belediye Hakkında Kanun-ı Muvakkat* ile yapıldığı da belirtilmelidir.

²⁶⁴ Samsun Belediyesi; **a.g.e.**, s.41.

²⁶⁵ Samsun Belediyesi; **a.g.e.**, aynı yer.

²⁶⁶ Pars Tuğlacı; **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985, s.264.

²⁶⁷ Darkot; **a.g.m.**, s.176.

²⁶⁸ Nedim İpek; **Mübadele ve Samsun**, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 54.

²⁶⁹ Dursun Ali Akbulut; "Samsun'un Gazi Günü Ya da 19 Mayıs Bayramı", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.12/1, Samsun,1999, s.1.

²⁷⁰ Bâki Sarısakal; **Samsun Belediye Tarihi**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2007, s. 43-61.

²⁷¹ Sarısakal; **Samsun Belediye...**, s.60.

3.2. Cumhuriyet'in İlanı'ndan Önce Samsun'daki Belediye Faaliyetleri

Yerel yönetim alanında belediyelerin görev ve yetkilerinin belirlenmesi önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu kapsamda 'Vilayette Belediye Meclislerinin Suret-i Tertibi ve Memurların Vezaiî Umumiyesi' hakkında 9 bentlik bir talimat ile 25 Temmuz 1867'de 'Vilayatta Devair-i Belediye Meclislerinin Vezaiî Umumiyesi Hakkında' başlığı altında 16 bentlik bir talimatname çıkarılmıştır.²⁷² Bu talimatnamelerde belediyelerin yetki ve görevleri belirlenmekteydi. Buna göre cadde, sokak, meydan tanzimi, kaldırım, su yolu, kanalizasyon yapımı ve onarım işleri belediyelere bırakılmaktadır. Ayrıca yoksullara yardımda bulunmak, aydınlatma, pazar kurma, yangın önleyici önlemler alma gibi hizmetlere de belediyeler bakmakta olup denetleme görevi de belediyelerin göreviydi.²⁷³

Samsun'da ise ilk belediye örgütü 1869 yılında kurulmuş olup, ilk belediye başkanı ise merkez tarafından atanan *Emrullah Efendi*'dir. Kısa bir süre görev yapan *Emrullah Efendi*nin yerine *Mehmet Kaptan Ağa* (1869-1872) gelmiştir. Onun döneminde de büyük Samsun yangını meydana gelmiş ve birincil önem taşıyan konu, şehrin imarı olmuştur. Çıkan yangında 718 han, hane, mağaza ve dükkanın zarar gördüğü ve bunların teşkil ettiği arazinin 125.000 metrekairelik alan tahrip olmuştur. Bunlardan 121.000 metrekairelik alanın sahiplerine devredilerek 415 binanın yapılabileceği yapılan incelemelerden sonra karara bağlanmıştır. Geriye kalan 4.000 metrekairelik arazi üzerinde de 280 parça dükkanın inşası uygun bulunmuştur.²⁷⁴

Canik sancağının Trabzon'a bağlı olduğu dönemde gerçekleşen yangının hasarlarını gidermek amacıyla bir Fransız mimar getirilmesi kararlaştırılmıştır. Yeni Samsun'un şehir planı, caddeleri denize dik ve paralel olarak tertip edilmiş ve böylece deniz havasının en yüksek sırtlara kadar nüfuz etmesi düşünülmüştür. Sokak ve caddeler, o günün ihtiyaçlarına ve ölçülerine göre çok ileri bir yaklaşımla tespit edilmiş 10 ile 20 metre genişlikte caddeler, geniş meydanlar ve bulvarlar teklif edilmiştir.²⁷⁵

Plan, Belediye Meclisinin gündemine geldiğinde 3-4 metrelik sokaklara alışan ve daha geniş bir sokağın ihtiyacını duymayan üyeler bu plana karşı çıkmışlardır. Bütün bu muhalefete karşın, Samsun Belediyesi, kendisince çok geniş gördüğü sokakları bir miktar daraltmakla beraber şehir planının ana yapısına ve temel esprisine sadık kalmıştır. Fakat mimar, planı aynen kabul edilmediği için planı imzalamadan 1870'te Samsun'dan ayrılmıştır.²⁷⁶

Başkan *Müftüzade Halim Efendi* (1883 -1889) döneminde belediye'nin sağlık hizmetinde önemli bir adımlar atmıştır. 1888 yılından itibaren belediye, sağlık alanında bir karantina hane kurmuş ve bataklıkların kurutulması için çaba sarf edilmiştir. Aşağıdaki tablo, yardım alan mahalleleri göstermektedir.

²⁷² Bâki Sarısakal; **Bir Kentin Tarihi Samsun**, C.2, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2003, s. 92.

²⁷³ Sarısakal; **Bir Kentin Tarihi...**, aynı yer.

²⁷⁴ Sarısakal; **Samsun Belediye...**, s.88.

²⁷⁵ Samsun Belediyesi; **a.g.e.**, s. 35.

²⁷⁶ Samsun Belediyesi; **a.g.e.**, s. 36.

Tablo:14 Yardım Yapılan Mahalleler

Mahalle	Hane	Kuruş	Beher Haneye
Said Bey	30	1500	50 Kuruş
Ermeni	11	550	50 Kuruş
Kılıçdede	13	650	50 Kuruş
Pazar	22	1100	50 Kuruş
Kazı	15	750	50 Kuruş
Hañerli	23	1100	50 Kuruş
Kale	14	750	50 Kuruş
Rum	75	3750	50 Kuruş
TOPLAM	203	10150	-

Kaynak: Aks-ı Sadâ Gazetesi, 6 Şubat 1326 (1908), Sayı: 320, s. 3.

Belediye Başkanlığını iki kez üstlenen *Gebilizade Mustafa Necip Efendi* (1905-1907),(1909-1914) döneminde şehrin temizlik ve sağlık çalışmaları hakkında sert eleştiriler söz konusu olmuştur. Eleştiriler dönemin *Aks-ı Sadâ* gazetesinde gündeme gelmiştir. *Millet Hesap Başına* başlığı altında yayımlanan yazıda şu ifadeler dikkati çekmektedir. *Sıhhati umumiye muhafaza edilmiyordu. Bu kadar ihmal ve lakayidi tabi böyle mahallin bir netice iktisab edecekti. Elli bin nüfusun hayatı birkaç koyun kadar olsun bir hareket göstermeyen şu insanlığımız şayan mülahazadır. Koca memlekette istinad edilecek bir efkarı umumiyenin ademi tesisine kan ağlamalıdır. Bir sürüden daha kıymetsiz, ölümle tehdit olunurken bile bir eser itiraz göstermiyor. Mahva idama doğru sürünüyoruz. Münasebetsiz şarlatan bir tabibin hilafı hakikat işaatının mahiyeti dün akşama doğru anlaşılmış ise de Bu gidişle suvalet maraz yine ihmalden baid değildir. Ricalar, yazmalar bir tesir ihtiva etmiyor. Nail hürriyet olan milletler bu gibi mezayikalarında yegane vasıtai halas olan silah meşrunu ele almalıdır. Bu silah, bir miting, bir içtima yapmaktır. Bizi ihmallerine kurban edenler kendileri kurban olmalıdır. İş göremeyenler namusuyla iş başından çekilmelidir.*²⁷⁷

Yazının ilerleyen bölümünde çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur. *Belediye çalışıyor; fakat koca memleket on araba ile idare olunmaz. Belediye iş görececek adamı fenerle aramalıdır. Orası millet evidir. Tenzifata bütün millet alakadardır. Bir tabib kifayet etmiyor. Müstakil olan Canik Sancağı vilayette oturan sıhhiye müfettişine para vermeye mecbur değildir. Ona verilecek para ile ikinci bir tabib getirelim. Fakat her iki tabib sıhhat umumiye endişesiyle alakadar görelim. Hükümete, belediye'ye kalırsak kuru tesife bile nail olamayacağımızı anladık.*²⁷⁸ denilmektedir.

²⁷⁷ **Aks-ı Sadâ**; 6 Eylül 1327, S.410.

²⁷⁸ **Aks-ı Sadâ**; 6 Eylül 1327, S.410.

Sihhat Umumiye Namına adını taşıyan yazıda da şehrin sağlıksız durumundan örneklerle söz edilmektedir. Samsun gibi Şimali Anadolu'nun en medeni bir kısmında nezafet ve taharet belediye'ye hasr gayret edilmediği için müteessiriz. Nasıl üzülmeylim ki, Gerek yollarda gerek fırınlarda gerek bakkallarda gerek aşçı dükkanlarında her gün görmekte olduğumuz pislik, her nevi emarımızı davet edecek mahiyettedir. Irmak caddesinde yeni yapılan yoldan üç karış kum olduğu ve bunun tozlar tâ göklere kadar kalkmakta... Sokaklarda pislik, tavuk leşleri, ise insanı sokaktan geçmeye tövbe ettiriyor.... Tozlar ise bakkalların yağlarına, pirinçlerine her nevi mevad gıdaiyesine yapışıyorlar ki, bunların içinde... hele köşe başları bütün yol hane olmuş.²⁷⁹

Mustafa Necip Efendi dönemindeki diğer bir uygulama ise şehrin merkezindeki meydanın satılması olmuştur. Bu konunun basına yansımaları ise şu şekilde olmuştur. *Aslıoğlu Han* önündeki meydancığın belediyece temin istifade için satılmakta olduğunu iştiriyor ve bu meydancığın bir tarafında inşaata başlandığını görüyoruz. Her memlekette keşafeti ziyade bulunan meydanlar vücuda getirilir. Meydanlardan hiçbir zarar gelmez. Belediye menfaat arıyorsa Fransız yol şirketinin şehir dahilinde ferş eylediği dekovic hattından muhak ve meşruh bir ücret talep etsin. Fakat şehrin göbeğindeki meydancığı imha etmek muvafık hal değildir.²⁸⁰ Nitekim Necip Efendi, bu uygulamalarından dolayı merkez tarafından görevinden alınmış, yerine Sinop sancağı Bidayet Müdde-i Umumi (Bidayet Mahkemesi Savcısı) Osman Bey (1914-1919) atanmıştır.²⁸¹

Samsun Belediyesi, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında karaborsacılığı önlemek amacıyla birtakım kararlar almıştır. 1. Mahsulat dahiliyemizde olmayıp da Samsun'a evvelce hariçten gelmiş olan emval ve eşyayı gerek mutedil ve gerekse fahiş fiyatla toptan satmak memnudur. 2. Bu günden itibaren her kimin yanında sabun, şeker, kahve, kibrit, lastik... var ise... takip ilandan itibaren üç güne kadar belediye dairesine getirmeye mecburdur. 3. Bundan böyle her kim zaruriyetten madud olan eşyayı toplama suretiyle toptan alır satar veyahut balada cinsi yazılı eşyaya ait belediyeye ibraz ettiği defterde yazılı olandan fazla malı olduğu bilahare hane ve dükkânda icra edilecek tahkikat neticesinde herhangi yerde zuhur ederse Divan-Harbe sevk edilecektir.²⁸² denilmiştir.

1909 yılında Samsun Belediyesini uğraştıran önemli bir konu da Samsun'a dökme gaz getirilmesi idi. Bu kapsamda Belediye, Rus tüccarı *Andrey İvonoviç Merkolyef* arasında on yedi maddelik bir antlaşma yapılmıştır. Dönemin *Aks-i Sadâ* gazetesinde 15. madde hariç olmak üzere antlaşma yayımlanmıştır. Antlaşmaya göre oluşturulan ticarethane, iskele, arazi ve inşaat vergisini vermekle birlikte belediyenin ticarethaneyi istimlak hakkı saklı tutulmuştur. Bununla beraber devletin el koyması halinde de ticarethane herhangi bir hakta bulunamayacaktı. Yedinci maddede şöyle denilmektedir; *İleride gaz yağları devletçe inhisara alındığı veyahut suret saire ile idare olunacağı halinde ticarethane tarafından bir güne zarar ve ziyan talebine hak olmayacak fakat ibniya vesairesini arzu ettiğine furuhat'a muhtar olacaktır.*²⁸³ Üstelik bu ticarethane'de çalışacak olan tüm amelelerin Osmanlı vatandaşı olması şartının getirilmesi ve Osmanlı kanunlarına uyulması noktası da önem taşımaktadır. Altıncı maddeye göre; *İstimlak olunacak amelenin Tebaa-i Osmaniye'den olup belediye ve müessese*

²⁷⁹ *Aks-ı Sadâ*; 30 Eylül 1329, S.184.

²⁸⁰ *Aks-ı Sadâ*; 10 Nisan 1327, S.347.

²⁸¹ *Aks-ı Sadâ*; 10 Nisan 1328, S.494.

²⁸² *Aks-i Sadâ*; 13 Eylül 1331, S. 979,s.4.

²⁸³ *Aks-i Sadâ*; 18 Mayıs 1326, S.210., aynı yer.

ile amele arasında vakıf olacak bil cümle meseleler Tebaa-i Osmaniye'nin tâbi olduğu usul dairesinde Mahakame-i Osmaniye'de rüyet olunacaktır.²⁸⁴

I. Dünya Savaşı sıralarında Samsun Belediyesi'ni uğraştıran diğer bir konu da gaz yağı dağıtımıydı. Bununla ilgili kararlara bakılırsa; 1. *Gaz yağı her mahallede düzenleme ve bir nüshası belediye dairesine verilecek hane defterleri gereğince hane başına yeteri kadar gaz verilecektir.* 4. *Hane sahiplerine gazyağı verildiği gün defterdeki ismi karşısına yazılacak mahalle defterindeki beyanın aksi kanıtlanmadıkça o aile reisine gaz verilecektir.* 6. *Hane sahiplerinin dışında otel, kahve ve han sahiplerine verilecek gaz yağının miktarı muhtarlar tarafından değil; belediye tarafından onaylanacaktır.*²⁸⁵ Belediye, dağıtılan gaz yağının il dışına çıkmaması için bir takım önlemler almaktaydı. 3. *Kendi ve ailesi adına gaz yağı alıp da yolcu ve katırcılara satmak yasaktır. Bu işe kalkışanlara o ay zarfında bir daha gaz yağı verilemeyeceği gibi kendisinden belediye nizamına aykırı hareket ettiğinden belirli bir para cezası da ödeyecektir.*²⁸⁶ denilmektedir.

Bu dönemde belediye başkanlığı görevini üstlenen *Papasoglu Yorgaki Efendi*'nin (1908-1909) bu icraatlarının dışında kültürel alandaki uygulamalarından da söz edilmelidir. Samsun Osmanlı İttihat Milli Kulübü'nün kurulmasında ve desteklenmesinde etkili olmasıdır. *Yorgaki Efendi*'nin himayesinde 1908 yılında *Namık Kemal*'in Vatan piyesi sahnelenmiş ve buradan elde edilen gelir Samsunlu yoksul ailelere dağıtılmıştır.²⁸⁷

Samsun Belediyesi'nin gelirleri 1910 yılında *Aks-i Sadâ* gazetesi nde yayımlanan ilana göre incelenirse;

Tablo:16 Belediye'nin Gelir Kaynakları

Gelir Kaynakları	Bedel Sabıkası	Bedel Esbâkı
Yük İskelesi	-	120000
Dakik İskelesi	-	17000
Zahire İskelesi	-	12000
Yolcu İskelesi	17200	-
İhtisap Resmi	45945	-
Hayvan Resmi	4005	-
Dellaliye Resmi	3600	-
Atık ve Gaz Hane İcarı	4110	-

Kaynak: *Aks-i Sadâ* ; 20 Şubat 1326, S.326, s.4.

1910 yılında Samsun Belediyesi'nin inşaat ve tamirat için bütçeye koyduğu para miktarlarını gösteren tablo da aşağıda yer almaktadır.

²⁸⁴ *Aks-i Sadâ*; 18 Mayıs 1326, S.210., aynı yer.

²⁸⁵ *Aks-i Sadâ*; 25 Teşrin Sani 1335, S.870,s.5.

²⁸⁶ *Aks-i Sadâ*; 25 Teşrin Sani 1335, S.870,aynı yer.

²⁸⁷ *Aks-i Sadâ*; 16 Kanun-ı Evvel 1324, S.40. ,s.4.

Tablo:17

İnşaat ve Tamirat	Kuruş	Para
Gümrükte İnşaat Tamirâtı	18950	-
Dakik İskelesi Tamirâtı	9350	-
Yük İskelesi Tamirâtı	6100	-
Rum Kabristanı Yolundaki Algon	1400	-
Kılıçdede Mahallesi'sindeki Algon	8320	-
Abacılarda Evkafa ait Dükân Tamiri	760	-
Dakik İskelesi Başında Evkafa ait Kahvehane	60	-
Beher Arşın Tulü Ermeni Mahallesinde Algon 160 Tulünde	16	-
Algon 180 Arşın Tulünde Kılıçdede Mahallesi 750 Arşın	4	18
Ermeni Mahallesi'nde 1440 Arşın Merbut	4	-
Sait Bey Mahallesi'nde 2106 Arşın Merbut	5	-
Sait Bey Mahallesi'nde 1450 Arşın Merbut		-

Kaynak: Aks-i Sadâ; 8 Temmuz 1326, S.232, s.4.

Gebilizade Mustafa Necip Efendi (1909-1914) döneminde Samsun'un su sorununu çözmek amacıyla önemli adımlar atılmıştır. O döneme kadar su ihtiyacı Mert ırmağından sağlanırdı. Mert ırmağından alınan su açıktan gelerek Çiftlik mahallesindeki dağıtım yerine kadar yer yer sırasız adi moloz taşından ibaret kargir eski bir kanal ile sağlanmaktaydı. Bu su şehir içinde toprak künkler ve basit kargir kazılar aracılığıyla eski çeşme ve şadırvanlara dağıtılmaktaydı. Sürekli bulanık ve kireçli yerlerde lağımlar ile temas ederek iyice kirlenen su içilmeye uygun olmamakla beraber halk tarafından kullanılmaktaydı.²⁸⁸ Mutasarrıf *Hamdi Bey* döneminde kaynak sularının getirilmesi konusunda karar alınmış ve harcanacak para da ev sahiplerinden, kiracılardan alınacak geçici bir vergi ile karşılanmıştır. 1910 yılında ise Samsun'a isale edilecek saf su ve elektrik ile tenvirat hakkında belediye ile *Arzuoğlu Todoraki Efendi* arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma ile *Todoraki Efendi* Samsun'a isale edilecek su ile elektrik dağıtım ayrıcalığını 35 yıl süreyle elde ediyordu.²⁸⁹

1912 yılında da Samsun Belediyesi, ayrıntılı bir bütçe tanzim etmiştir. Buna göre 1912 yılı Belediyesi'nin bütçesi 686.850 kuruş olarak tespit edilmiştir. Belediye'nin gelir ve gider kalemlerini öğrenilmesini sağlayacak tablo aşağıda verilmiştir.

²⁸⁸ Samsun Valiliği; **10 Yıllık Cumhuriyet'te Samsun**, Vilayet Basımevi, Samsun, 1933, s. 45.

²⁸⁹ **Aks-ı Sada**; 2 Haziran 1327 (1911),S.370.

Tablo: 18

Memurin Maaşı	86.100 Kuruş
Memurin Sıhhiye Maaşı	19.300 Kuruş
Mühendisler Maaşı	16.800 Kuruş
Emlak Belediye Vergisiyle Müteferika ve Mahrukatesiyesi	1.000 Kuruş
Belediye Dairesi İcar Senviyesi	4.320 Kuruş
Evrak Mahzunu İcar Senviyesi Maaş ve Masrafatı	1000 Kuruş
Paspanlar Maaşı	49.200 Kuruş
Tenziyamat Maaşı ve Masrafatı	152.880 Kuruş
Tenziyamat için Mübaya Olunacak Bir Reis Esbab Bedeli	1.200 Kuruş
Avrupa'dan Celp Olunacak 12 Adet Tenziyamat Arabaları	16.000 Kuruş
Tulumbacılar Maaşı ve Tulumbalar Tamiri Masrafı	36.800 Kuruş
Acize Maaşatı	20.000 Kuruş
Gureba Hastanesi Mahsusatı	39.000 Kuruş
Saat Kulesi Tamiri ve Nezaraf Ücreti	740 Kuruş
Emlak Mahmunları Ücreti	700 Kuruş
Cülus ve Viladet Hümayun Hazret Padişahi ve Ayd-ı Milli Şenlik Masrafı	8.000 Kuruş
Ramazan-ı Şerifte Attırlacak Fişenk Aşmaniye Leyla-i Mübarekte Tenvirat Masrafı	350 Kuruş
Emlak Belediye Tamiriatıyla Sigorta Ücreti ve Dava Masrafı	7.600 Kuruş
İskele Masraf Tamiri	12.000 Kuruş
Umuma Ait Çeşmeler Tamir Masrafı	3.000 Kuruş
Fukaradan Kuduz Kelp Isırınlar ile Frengililerin Drealiye ve Seneviye Agzan ve Avdetleri Masarfına	3.000 Kuruş
Memurin Sıhhiye Bahir Cerrahi ile Celbi Maktuzu Merum Bedeli	5.500 Kuruş
Mezbaha Tathi ve Temağa Memurlar Maaşı	3.600 Kuruş
Hastaneye Gönderilecek Fukara Garibe Kirası	500 Kuruş
Fevkalade Masraf	5.200 Kuruş
Bir Nefer Kaldırımcı Ustası Maaşı	3.600 Kuruş
Kapakları Düşen Lağımların Kapak Taşı ve Bozulan Kaldırımlara Taş ve Kum Menfezler Tamiri İçin	4.000 Kuruş
Hançerli Mahallesinde Kışat Olunacak Tarike Masrafhane ve Arsa için İstimlak Bedeli	30.000 Kuruş
Rum Mahallesinde En Mühim Caddelerinde Tamir Edilecek Kaldırımlar İçin	30.000 Kuruş

TABLO 18-2 DEVAM	
Fukara Masraf	12.000 Kuruş
Toplam	686.850 Kuruş

Kaynak: Aks-ı Sadâ, 27 Kanunu Evvel 1327, S.450,s.4

1915 yılında Samsun Belediyesi çalışanlarının maaş cetvellerine bakıldığında belirgin bir artış görülmekle birlikte Belediye Başkanının maaşında ciddi bir artış görülmektedir.

Tablo:19 1915 yılı Maaş Cetveli

Belediye Çalışanları	Eski Maaş	Yeni Maaş
Belediye Reisi	35 Lira	85 Lira
Baş Katip	25 Lira	45 Lira
Katip	15 Lira	25 Lira
Sandsık Emni	15 Lira	30 Lira
Doktor	15 Lira	50 Lira
Müfettiş	20 Lira	35 Lira
Müfettiş Muavini	-	25 Lira
Tenzifat Müfettişi	25 Lira	30 Lira
Gazcı	-	30 Lira
Çavuşlar	12 Lira	20 Lira
Mühendis	-	30 Lira
Mühendis	12 Lira	25 Lira

Kaynak: Aks-ı Sada; 10 Temmuz 1327, S.386, s.3.

*Gebilizade Mustafa Necip Efendi'nin başkanlığından sonra Osman Bey (1914-1919), Ahmet Efendi (1919), Ali Rıza Bey (1919-1920), Nihat Bey (1920-1921), Pepelek Hasan Efendi (1921-1922), Ömer Bey (1922) kısa sürelerle başkanlık görevinde bulunmuşlardır.*²⁹⁰

²⁹⁰ Sarısakal; **Samsun Belediye...**, s.323-324.

3.3. 1922-1930 Yılları Arasında Samsun Belediyesi ve Çalışmaları

1922-1924 yılları ve Mart-Haziran 1925 tarihleri arasında Samsun Belediye Başkanlığı görevini Şefik Avni Özüdoğru üstlenmiştir. Asker kökenli ve iyi bir eğitimi olan Özüdoğru, aynı zamanda dönemin Aks-ı Sadâ gazetesinin de yöneticisi olmuştur. 1924 yılında sağlık sorunları nedeniyle görevinden ayrılmak zorunda kalan Özüdoğru, 1925 yılında kısa bir süre daha belediye başkanlığı yapmıştır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Samsun Şube Başkanlığını, 1946'da DP Samsun Ocak Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1949 yılında parti yöneticileri ile anlaşamadığı için DP'den istifa etmiştir.²⁹¹

Özüdoğru'nun Belediye Başkanlığı döneminde öncelikli olarak ele alınan konular, şehrin su sorunu, tenviratı (aydınlatılması), lağım, tezyin (süsleme) ve şehrin haritasının hazırlanması olmuştur. Özüdoğru, Haber gazetesine bu sorunlar hakkında malumat vermiştir. Malumatta şunlar kaydedilmiştir; *Şehrin su ihtiyacı, Dar'ül Fünun mühendislerinden Hendese Mülkiye Mektebi muallimlerinden Burhanettin Beyefendi Samsun'a avdet edildi. Burhanettin Beyin Gödekli köyü civarında kalın bir kil tabakası altında tahtalar cari bir memba keşf olundu. Bu membaanın vereceği suyun miktarı şehrin halihazırdaki ihtiyacından maada âtiyen tevsi ve inkişaf halindeki ihtiyacı bile temin edecek kadar mebzuldur.*²⁹² Malumatın devamında Mert ırmağından alınacak suyun daha külfetli olacağından söz edilmekle birlikte şunlar kaydedilmiştir; *Gödekli civarından alacağımız mesafe mesafe ve temiz su pik borularla İlyas köyüne yapılacak depolara isale edilecek ve Gödekli'den İlyas köyüne terfisi ve şavkı elektrik ile müteharik makinalarla temin olunacaktır. İlyas köyündeki depolardan sular demir borularla şehre tevzi olunacaktır. Bu tesisatın projeleri ihzar ve ikmal olunuyor. Nafia Vekaleti'nden geçirilerek kesb katiyet edecektir.*²⁹³

Su sisteminin kentin bütün cadde, sokak ve evlerini kapsayacak şekilde tesisi girişimine 1923 yılında başlanmıştır. Kentin haritası ile Mert ırmağına sularını akıtan havzanın haritalarının yapımı ise Mühendis Nazif Bey'e verilmiştir. Kentin içinde 200 hektarlık meskun kısmının hektarı 12.5 liraya yapılacaktı. Kentin dışındaki kısmın hektarı ise 2.5 liraya yapılacaktı. O dönemde bu alanın 800 hektar kadar olduğu tahmin edilmiştir. Harita çizimine ise 1923 Haziran'ında başlanmış ve 1923 yılı sonunda tamamlanabilmişti.²⁹⁴

Aynı gazete'de şehrin aydınlatılması, süslenmesi, kanalizasyon sistemi hakkında da ayrıntılı bilgi verilmiştir. Gazete'de yer alan malumatta şehrin aydınlatılması konusunda şu bilgiler yer almaktadır; *Mert ırmağının sularının hasıl edeceği kuvvet, şehrin tenvirine kâfi geliyorsa Gödekli civarında fabrika tesis olunacaktır. Irmak civarında kain ve emvali metrukeden olan Dakik fabrikası da maliyeden mübaya olunmuştur. Bedeli dört taksitle tediye edilmek üzere 32.000 lira olarak taksitlendirilmiştir. Fabrikanın bütün levazımını ve noksanını ikmal ederek mükemmel bir un fabrikası haline koyacağız. Bu fabrikanın elimizde olması şehrin ekmek ihtiyacını tehvin ve ihtikârı (vurgunculuk) men hususunda çok faydalı olacaktır. Fabrikanın fazla suyu Gödekli'de yapacağımız elektrik tesisat umumiyesinin ikmaline kadar şehri tenvire tahsis olunacaktır.*²⁹⁵

²⁹¹ Sarısakal; Samsun Belediye..., s.325.

²⁹² Haber; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹³ Haber; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹⁴ Haber; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹⁵ Haber; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

Kanalizasyon konusunda ise verilen bilgi şöyledir; *Şehrin sahtı esasından rahnadar eden lağımların hali bilhassa nazarı dikkate alınmıştır. Fakat bu mesele, şehirle müstakbel hali ile pek alakadar ve azim masraf ihtiyarı müstelzemdir. Şehrin limanı olacağı kâti gibidir. Bu liman dahiline lağımlar akıtılamaz. Bianen âliye liman cenahlarının haricine kadar mecraların temdidi icab eder. Şehir dahilindeki düz mahallelerinin mecralarının denize akıp akamayacağı da şayan tetkiktir. Kaba bir tahminle lağım tesisatı için dört yüz, beş yüz bin lira paraya ihtiyaç vardır. Binaen âliye şehrin vaziyet âtiyesi teşbiyet olunmadıkça ve bir büyük para temin edilmedikçe esaslı bir işe teşebbüs olunamaz; yalnız mevcut lağımların kısım kısım tamiri ile uğraşmaktadır.*²⁹⁶

Şehrin tezyini ve süslenmesi konusunda gazetenin aynı sayısında yer alan haberde tasarlanan planlar konusunda şunlar ifade edilmiştir. *Şehrimizde gezilecek, hava alınacak hiçbir mevkii yoktur. Belediye reisi bey Fener civarında doldurulacak sazlığı ilk müteşebbisin ismiyle (Halim Efendi) park, Mert ırmağı civarındaki Dakik fabrikası bahçesi belediye parkı ve eğer hükümetimizce müsaade olunursa Tophane meydanı denen mahalde Tophane Parkı yaparak şehre üç hediye vermek istemektedir. Tophane Meydanı, mevki şimdiki ahz-ı asker şubesinin meydanlığıdır. Bunun belediye'ye terki vilayet-i celileden Dahiliye ve Müdafaa-i Milliye vekaletlerine arz edilmiştir. Cihet askeriyeye lüzumu olmayan bu tophane meydanlığının belediye'ye terki ile Samsun halkına bir tetzigâh tesisine Müdafa-i Milliye ve Dahiliye Vekalet celilerinin müsaade buyuracaklarını pek büyük ümit ve arzu ile bekleriz.*²⁹⁷

Samsun haritasının hazırlanması konusu da belediyenin gündeminde gelmiştir. Malumat a göre, Samsun şehrinin haritasının ahzı mühendis Nazif Bey'e tevdi edilmiştir. *Şehrin meskun kısmının hektarı 12.5 liraya yapılacaktır. Bu meskun kısım 200 hektardır. Şehrin haricindeki kısmın hektarı 2,5 liraya yapılacaktır. Bu kısım da 800 hektar kadar tahmin olunmaktadır.*²⁹⁸ denilmiştir.

Muhacirlerin göçlerinden etkilenen şehirlerin başında Samsun'un gelmesinden dolayı gerekli düzeni ve ikmali sağlaması açısından da belediye'nin önemi ve görevleri bununla paralel artış göstermiştir. Bu durumun şehirde neden olduğu durumları göstermesi ve belediye'yi uyarması açısından 10 Nisan 1340 (1921) tarihli *Haber* gazetesinin haberi önem taşımaktadır.

Haber'de muhacirlerin gelmesiyle beraber şehrin temizliği ve düzeni açısından belediyenin dikkati çekilerek haberde şunlar kaydedilmiştir; *Şehrimize bugünlerde hayli muhacir kardeşimiz geliyor. Mevsimde en ziyade hastalığa müsait aylardır. Sokakların ve insanların temizliği elzemdir. Sokak köşeleri bir abdesthane halini almıştır. Yakında sıcağın hüküm sürmeye başladığı zaman nefes alınamayacaktır. Hiçbir yerde defî hacet edecek bir mahal tesis edilmemiştir. Bu pek büyük bir noksanlıktır. Şehrimiz deniz kenarında olduğu halde sahilde nefret hissetmeksizin dolaşmak mümkün değildir. Üzeri açık olarak sahile açılan lağımlar kenarlarda her nevi hastalıklara yol açacak göller teşkil etmektedir. Kızamık, grip gibi sari hastalıklar epeyce artmıştır. Yağmurlu zamanlar bir iki cadde müstesna olduğu halde sair sokaklardan geçmek için geçit aramak mecburiyeti baş gösteriyor. Sokaklar birer mezbele halini almıştır. İşte şehrin ahval sıhhiyesinin manzara-i umumiyesi budur.*²⁹⁹

²⁹⁶ **Haber**; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹⁷ **Haber**; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹⁸ **Haber**; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

²⁹⁹ **Haber**; 10 Nisan 1340, S.28.

Sebze ve meyve satış fiyatlarındaki düzensizlik ve kontrolsüzlük liman'da gerçekleşen nakliyatlardaki sıkıntı da gündeme getirilen konular olmuştur. Haber'de şunlar kaydedilmiştir; *Yüzde yüz elli kâr etmeden sebzeçiler mal satmıyor, Et fiyatları belki İstanbul'dan daha gali. Otel ve lokantaların sefalet halinden, Avrupa'nın en mükemmel otellerine muadil istedikleri ücretten bahsetmeyeceğim. Başına gelenler bilir, memleket müstahsil olduğu halde bu galaya bir çare bulunamayacağını zannetmiyorum. Şehrimizde mesken buhranı vardır. Bu buhran gittikçe artacak fakat eksilmeyecektir. Yani inşaat hiç hükmündedir. İhtiyacın ziyadeliğinden dolayı malzeme-i inşaiye fiyatları, yüzde otuz yükseldi. İnşaat cedide ile şehrin imarı ve tevsii zaruridir. İthalat ve ihracata ve dolayısıyla memleketin esrarına pek ziyade tesiri olan nakliyat bahriye ücretleri gayet pahalıdır. Kayıkçıların, mavnacıların ve hamalların keyfine esir olan ticaret bu surette kâbil değil, inkişaf edemez. Liman ticareti, gerek ihracat gerek ithalat'ta gedik ve nöbet usulü devam ettikçe sönük kalacaktır.*³⁰⁰

Şehrin elektrik ihtiyacının karşılanması konusunda gerekli tesisatın gecikmesi durumu da gazetede yer almıştır. *Belediyemizin son olarak elektrik tenviratı için tertibat teşkilatı, su mecralarının tathirindeki himmeti mucip memnuniyettir. Fakat bu teşebbüsat bir takım istihsalat fenniye ve merasim kanuniye dolayısıyla bittabi uzamaktadır. Bunlar diğer elzem bulunan ve halkın refahına pek çok yardım edecek olan hususatin icrasına mani değildir.*³⁰¹

Şefik Avni Özüdoğru'nun 1924 yılında sağlık sorunların dolayı görevinden ayrılması ile yerine Boşnakzade Ahmet Efendi (1924-1925) gelmiştir. Boşnakzade döneminde öne çıkan sorunlar susuzluk, temizlik ve fiyat kontrolsüzlüğü olmuştur. Haber gazetesinin haberine göre hayvanlara bile içirilmeyen ırmak suyu insanlara içirilmiştir. Habere göre; *Fırka serbaytarlığı, fırka hayvanatına ırmak suyunun içirilmesini men etmiş... Bu memlekette insanların fırka hayvanatı kadarda mı kıymeti yok. Düşünmeli Samsun gibi varidat belediyesi dülhun ve taşkın bir memlekette hayvanlara bile içirilmeyen bir suyun insanlara içirmekte devam etmek, bu öldürücü su yerine halkın içebileceği bir su getirmek için teşebbüste bulunmamak doğru mudur? Su meselesi lüzumu senelerden beri bu memleketin derdi olması ve aynı zamanda da Samsun'un sönük kalmasına sebep olmuştur. Geçen senelerde şehre su getirilemediğini mazur görelim. Fakat bugün belediye ne bekliyor? Her yerde büyük bir faaliyet varken; bu su meselesinin projeleri niçin derin bir uyku koması geçiriyor?*³⁰²

Temizlik konusunda da belediye bu dönem sıkça eleştirilmiştir. Sokak süpürenler etrafa ölüm saçıyor. Batı memleketlerinde sokaklar gece süpürülür. Gündüz sokakların en kalabalık bir zamanında halkı toza toprağa gark etmek, yüz binlerce mikrobu halkın ciğerlerine doldurmak büyük bir haliyettir.³⁰³ Fiyat kontrolsüzlüğü konusunda ise Samsun gibi esnafı keşf mayiše hareket eden, en mübrem ihtiyacı istediği fiyata satan ve hiçbir kayda tabi olmayan bu pahalılıkta bir tecelli ihraz eden bir belediye daha gösteremeyiz. Yenilecek maddelerin sahte olup olmadığını ihtikar yapıp yapılmadığını arayıp soran hiç yoktur.³⁰⁴ Aynı haberde odun ve kömüre de zam yapılması da eleştirilmiştir. Muhacirlerin ve fukaranın ihtiyacına bir odun galesi zam olundu. İşin katır, at üzerinde bir soba borusu kadar genişlikte çuvalar içindeki kömürlere elmas fiyatı isteniyor.³⁰⁵

³⁰⁰ Haber; 10 Nisan 1340, S.28.

³⁰¹ Haber; 10 Nisan 1340, aynı yer.

³⁰² Haber; 21 Teşrinievvel 1340, S.51.

³⁰³ Haber; 21 Teşrinievvel 1340, S.51.

³⁰⁴ Haber; 8 Teşrinisani 1340 S.52.

³⁰⁵ Haber; 8 Teşrinisani 1340 S.52.

Boşnakzade Ahmet Resai Bey'den sonra göreve tekrar gelen *Şefik Avni Özdoğru*'nun (1 Mart-Haziran 1925) başkanlığı kısa bir süre sonra bırakmasının ardından *İbrahim Veysi Bey* (Haziran-Ağustos 1925) ve *Ömer Niyazi Karataş* (Ağustos-Kasım 1925) Belediye Başkanı olsalar da görevleri oldukça kısa sürmüştür. 1925 yılının Kasım ayında göreve gelen *Çubukçuzade Mehmet Suphi Bey*, bu görevi 1927 yılına kadar sürdürmüştür. *Suphi Bey* döneminde başta Atatürk'ün heykeli olmak üzere şehrin aydınlatılması, itfaiye teşkilatının geliştirilmesi, cadde ve park yapımı ve parke taşlarının döşenmesi ve Samsun'un su sorunun çözülmesi konusunda büyük adımlar atılmıştır.³⁰⁶

Suphi Bey'den sonra belediye başkanlığı görevine *Yelkencizade Şükrü Bey* (Mart 1927-Eylül 1928) gelmiştir. *Şükrü Bey*, daha çok su ve elektrik sorunlarının çözümüyle ilgilenmiştir. Su konusunda depo, kulübe, suyuolları, su şebekesinin yapımı ve su kuyularının hazırlanması ile ilgilenmiştir. Elektrik konusunda ise büyük bir adım atarak Samsun Elektrik Şebekesini hizmete açmıştır.³⁰⁷ Dar'ül Fünun mühendislerinden Profesör *Burhan Bey* (*Sucu Burhan*), Samsun'a davet edilerek içme suyu ile ilgili Mert ırmağı havzası haritası çizdirilmiş ve Samsun içme suyu tesisatı açık arttırma ile merkezi Viyana'da bulunan *Rompel* şirketine ihale edilmiş ve asıl projeleri bu şirket yapmıştır.³⁰⁸

1928 yılının geri kalan döneminde *Hacızade Rüstem Bey* ve *Rahmi Taşan* (1928-1929) Belediye Başkanlığı yapmıştır. *Rahmi Bey*'in diğer bir özelliği de Samsun'daki ilk Türk eczanesini açan kişi olmasıdır. Bu dönemde su şebekesinin yapımı devam etmekle birlikte *Rahmi Bey*'den sonra göreve *Hacı Hüseyinzade Baha Bey* gelmiş ve makamda 40 gün kalmıştır.³⁰⁹

1929-1930 arasında görev yapan belediye başkanı ise Dr. *Faik Bey* olmuştur. Başkanlık döneminde yaya kaldırımlarının yapılması işine hız vermiş ve su şebekesinin yapımının hızlanmasında etkisi olmuştur. Dr. *Faik Bey*, 1930 Belediye seçimlerinde CHF'nin adayı olarak seçimlere katılmış; ama Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) adayı olan ve eski belediye başkanı *Boşnakzade Ahmet Resai Bey* karşısında seçimi kaybetmiştir.

3.4. 1930 Belediye Seçimleri ve Samsun

CHF'nin yanında Türkiye'de kurulan ilk muhalefet partilerinin teşkilatlanma dönemlerine bakıldığında ilk teşkilatlanan şehirler arasında Samsun'un yer aldığı görülmektedir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF), Samsun teşkilatlanmasına ait bilgilere bakılacak olursa partinin İstanbul merkez şubesi kâtibi *Kara Vasıf Bey* tarafından imzalı ve 31 Kanunusani 1341 tarihli ve 27 numaralı yazıda Canik Mebusu *Emin Bey*'in iki gün önce parti mühürlerini alarak Samsun'a verdiği, Samsun'da TCF teşkilatını kurmak üzere *Ziya Hurşit Bey*'in görevlendirildiği ifade edilmektedir.³¹⁰

TCF'nin kapatılmasından sonra 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulan, *Fethi Okyar*'ın genel başkanlığı üstlendiği SCF'nin Samsun Şubesi 1930'un Eylül ayında kurulmuştur. Fırka, Samsun'da merkez olarak Samsun Palas Otelini kullanmıştır. Şube Başkanlığına eski belediye başkanı, eski Erkân-ı Harp Miralay, *Aks-ı Sadâ* gazetesinin sahibi olan *Şefik Avni*

³⁰⁶ Sarısakal; *Samsun Belediye...*, s.333.

³⁰⁷ *Samsun*; 15 Teşrinisani 1927, S.165.

³⁰⁸ *Haber*; 20 Kanunuevvel 1339, S.12.

³⁰⁹ Sarısakal; *Samsun Belediye...*, s. 338-339.

³¹⁰ Ahmet Yeşil; *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002, s. 243.

Özüdoğru,³¹¹ **Kâtip:** Av. Bahri Bey, **Muhasip:** Kulaksızzade Kenan Bey, **Azalar:** Mirzazade Şevki Bey, Dr. Osman Senai Bey, Pir Mehmetzade Yunus Bahri Bey, Eczacı Reşit Can Bey, İslam Beyzade Faruk Bey, Kefelizade Muhittin Bey, Avni Musaoğlu, Hamit Erip Kenber ve Fuat Gumbül'dür.³¹²

1930 yılının Eylül ve Ekim aylarında yapılan Belediye Seçimleri, Samsun'da gergin ve sıkıntılı geçmiştir. Bu sürecin yaşanmasında tütün çiftçisinin yoğun olarak bulunduğu Samsun'da bu kesimin ekonomik sıkıntı içinde olması etkili olmakla beraber CHF'nin Samsun'a yolladığı emirler de etkili olmuştur. Nitekim yollanan bir emirde şu ifadeler yer almıştır; *Belediye intihabına takaddüm eden günlerde ve bilhassa halkın hissiyatını tahrik etmek pek mühimdir. Mesela şöyle bir formül söylenebilir: " Vatandaş: Büyük Gazi diyor ki; Cumhuriyet Halk Fırkası, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden doğdu. Ben fırkanın reisiyim. Başında Gazi olduğu halde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vatani ve seni düşman çizmesinden kurtardı. O günleri iyi hatırla. Yalancı laflara kanma, aklını başına topla ve reyini Cumhuriyet Halk Fırkası'na ver."*³¹³

Dönemin Samsun Valisi Kâzım Paşa (İnanç), seçimlerin tarafsız ve sükunetle geçmesi için gerekli tedbirleri almıştır. Kâzım Paşa'nın bu davranışında Serbest Fırka'nın kuruluşunun nasıl gerçekleştiğine tanık olmasının payı olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal, Fethi Bey'e yeni bir parti kurmasını ilk önerdiğinde yanında Kâzım Paşa bulunmaktaydı. Hatta Gazi bu konuda onun da görüşünü almıştı. Denilebilir ki; şahit olduğu bu olaydan dolayı Kâzım Paşa, Mustafa Kemal'in SCF konusunda samimi olduğuna inanmış ve CHF kanadından çeşitli itirazlara rağmen seçimlerde tarafsız davranmıştır.³¹⁴

Bu noktalar önemli olmakla beraber yerel düzeyde de birtakım nedenler mevcuttur. Belediye Başkanı Dr. Faik Bey, Samsun'da keyfi olan taksi tarifelerine çekidüzen vermek için arabalara taksimetre konulmasını mecburi tutmuştu. Fakat bu şoförlerin işine gelmemiş, eski usulü savunmuşlardı. Faik Bey yeniden seçilirse arabalarına taksimetre taktırarak ölçülü para almak zorunda kalacaklardı. Bunun üzerine şoförler, işçi ve yoksul halkın yoğun biçimde oturduğu kenar mahallerden belediye'ye seçmen taşımışlardır.³¹⁵

Samsun'da seçim bir günde bitmemiş, CHF ve SCF taraftarları insanların aç ve susuz kalmamaları için yoğun çaba harcadıkları da görülmüştür. İktidar taraftarları herkese pasta dağıtmaya başlamaları üzerine SCF taraftarları da halka ekmek dağıtmaya başlamışlardır.³¹⁶ Seçim sonuçlarına ilişkin resmi açıklamalara göre, 502 seçim bölgesinden 31'in de SCF kazanmıştır. Seçimler Samsun bazında değerlendirilecek olunursa Samsun'da merkez ve Ladik ilçesi olmak üzere seçimleri SCF kazanmıştır. CHF'nin 416 oyuna karşılık SCF 3.312 oy almıştır.³¹⁷

³¹¹ Yarın; 22 Eylül 1930.

³¹² Samsun; 25 Eylül 1930.

³¹³ B.C.A. CHP Kataloğu; 490.012.5.17/40

³¹⁴ Abdülhamit Aşvar; **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998, s.156.

³¹⁵ Samih Tiryakioğlu; "Serbest Fırka Samsun'da Belediye Seçimlerini Taksiler Sayesinde Kazanmıştı", **Bütün Yönleriyle Samsun**, C.3, Nüve Matbaası, Samsun, 1978, s. 14.

³¹⁶ Tiryakioğlu; **a.g.m.**, s. 14.

³¹⁷ Çetin Yetkin; **Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Toplumsal Dönüşüm Yayın-cılık, İstanbul, 1997, s. 70.

17 Kasım 1930 tarihinde kendini fesh eden SCF'nin siyaset hayatı sona ererken; SCF'nin adayı olarak seçimi kazanan *Ahmet Resai Bey*'in (20.10.1930-08.03.1931) 6 aylık ikinci belediye başkanlığı döneminde yaşanan önemli bir olay da *M. Kemal Atatürk*'ün Samsun ziyareti olmuştur. *Atatürk* ile *Ahmet Resai Bey* arasında yaşanan diyalog dikkat çekicidir. Diyalog şu şekilde gerçekleşmiştir; **Atatürk:** *Şimdi başkan bey, siz de artık kapatılmış olan partinin Belediye Başkanı olarak görevinizi sürdürmek istemezsiniz değil mi? İstifa ediniz. Ahmet Resai Bey:* *Paşam, ben Serbest Fırka'yı temsil etmiyorum. Bu seçim halkın bana karşı bir güveni şeklinde ortaya çıkmıştır. Eğer bu görevden istifa edersem, halkın gösterdiği yakınlığa ve güvene karşı gelmiş olurum. Atatürk:* *Düşündüğünüz doğru, dilediğiniz gibi olsun.*³¹⁸ *Atatürk*, görüşmelerden sonra kapatılan SCF üyelerinin CHF'ye geçebileceklerini belirtmiştir. Bu nedenle üyelerden kuyumcu *Avni Musaoğlu*, *Av. Hamit Erip Kenber*, balık ve dalyan mültezimi *Fuat Gümbül*, CHF'ye geçmiştir. *Avni Musaoğlu*, Belediye Meclisinde CHF üyesi olarak bulunurken; *Hamit Erip Kenber*, CHF İl İdare Kurulu üyeliğinde ve Halkevi başkanlığında bulunmuştur. *Fuat Gümbül* ise Çarşı Bucağı İl İdare Kurulu üyeliği yapmıştır.³¹⁹

Ahmet Resai Bey'in başkanlığı döneminde içme suyunun sağlanması konusunda çalışmalar devam etmekle beraber Belediye Meclisinin 17 Kasım 1930 tarihli toplantısında bu konu gündeme alınmıştır. Su şirketine verilmek üzere daha önce Tayyare Cemiyeti'ne verilen arsanın geri alınması ve su şirketinin 50.000 liralık teminat mektubunun ve suların toplanması için havuz yapımı konusunda bir komisyon toplanmasına ve en kısa sürede sorunun çözüme bağlanmasına ilişkin bir karar alınmıştır.³²⁰

3.5. 1931-1940 Yılları Arasında Samsun Belediyesi'nin Çalışmaları

Ahmet Resai Bey'in görevden ayrılmasından sonra göreve tekrar gelen *Dr. Faik Bey*, bir ay görev yaptıktan sonra Samsun'un önemli ailelerinden *Kefelizadelerden* olan *Sami Bey* (14.04.1931-01.08.1932) göreve gelmiştir. *Sami Bey* döneminde Samsun'un simgelerinden sayılacak olan *Atatürk Anıtı* yapılmıştır. Bu konu hakkındaki ayrıntılı bilgiler şöyledir; *...teşekkül etmiş olan Abide Komisyonu namına İş Bankası'nda açılmış olan hesabı cariye şimdiye kadar 40.000'ni hususi muhasebeden ve 38.000'ni belediyemizden olmak üzere vukubuluan 75.000 liralık tevdiat komisyon tarafından tamamen sarf olunmuştur. Tevdidatta bulunmuş olmak için 4.964 lira vereceğiz. Abidenin mahallinde vaz'ından sonra heyketraşa 5.500 lira dolar verilmesi mukavele iktizasındandır ki, bunun da nısfı kaza belediyemiz tarafından verilecektir. 3.000 lira da tehsisat ilavesinin temin buyurulması arz olunur.*³²¹

Sami Bey'in ardından göreve *Kefelizade İhsan Bey* (01.08.1932 - 10.01.1934) geldi. *İhsan Bey* döneminde de Samsun, bir bakım ve onarım sürecine girdi. Bunda da Samsun'da çıkan büyük fırtınanın şehri harap etmesinin büyük payı vardır. Bu dönemde *Atatürk Anıtı*'nın tamamlanarak çevre düzenlemesi ile *Gazi Park* adında bir dinlenme yeri yapıldı. Geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Samsun İl Haritası hazırlanmakla beraber, Zührevi Hastalıkları Hastanesi'ne ek binaların ve yollar yapılarak kullanıma açılması sağlandı. Şehrin bütün sokakları parke taşları ile döşenerek, iskeleler bakıma alınmıştır.³²²

³¹⁸ Özen Topçu; *Atatürk ve Samsun*, Erol Ofset, Samsun, 2005, s.189.

³¹⁹ B.C.A. CHP Kataloğu; 490.01-441.1826.1.

³²⁰ Kemal Vehbi Gül; *Samsun ve Samsun Belediyesi*, Ünal Ofset, Samsun, 1987, s.171.

³²¹ Gül; a.g.e., s.172.

³²² Sarısakal; *Samsun Belediye...*, s.350-351.

*İhsan Bey'in ardından başkanlığına Hasan Umur (10.01.1934-25.10.1934) gelmiştir. Görevde kaldığı kısa sürede şehrin merkezinde yer alan Yalı Camisi çevresindeki mezarlık kaldırılmış olup, Millet Hastanesinin kanalizasyonu kent kanalizasyonuna bağlanarak şehir içerisindeki yollar parke taşlarla donatılmıştır. Samsun'un fakir semtlerinden olan Selahiye'ye park ve bahçe yapılması suretiyle rahatlama imkânı sağlanmış, dilencilerle mücadele edilerek ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Samsun'daki fırıncıların haksız zamları dolayısıyla Belediye, kendine ait fırınlar açmak suretiyle halka daha ucuz ekmek temin edilmesi de yapılan uygulamalar arasındadır.³²³ Bu dönemde yapılan önemli bir hizmet ise stadyum ve hâl'in yapılması oldu. *Ahali* gazetesinin haberine göre; ...Belediye, Fener civarında kendisine ait elli bin metre murabbai bir arziyi teşkil ederek bu yerde proje ve plana uygun otuz bin liralık bir stadyum inşası. Bundan başka Kale mahallesinde Yangınyerinde 50 dükkanlı ve buzhaneyi hâvi bir asri hâl yaptırmak üzere 1934 bütçesine tahsisat konarak ve inşaatı da Haziran ayında başlaması mükerrerdur.³²⁴denilmiştir.*

*Hasan Umur'un ardından başkanlığına Nazif Biğat (25.10.1934-25 .01.1935) ve Hüsnü Yeğen (25.01.1935-08.08.1935) geldiler. 8 Ağustos 1935'de Belediye Başkanlığına seçilen Naşit Fırat ise 1946 seçimlerinde Samsun Milletvekilliğine seçildiği için 2 Kasım 1938'de görevden ayrılmıştır. 1937 yılına ait Samsun gazetesinde yayımlanan icraatlar listesi bu döneme ait bilgiler vermesi açısından önem taşımaktadır. Haberde şu bilgiler yer almıştır; **Yapılan istimlâkler**, Belediye Meclisi tarafından kabul; vilayetçe tasdik olunan talimatnameye göre, Samsun'un ortasında yer alan geniş bir saha içerisinde ahır bulundurulması yasak edilmiştir... Halkevi için Gazi caddesinde ve Halk Partisi bitişiğindeki sahanın belediye tarafından istimlâkine başlanmıştır... **İskeleler** 17.000 lira sarfıyla Zahir ve Gümrük iskeleleri yeniletilmiş ve uzatılmıştır. 6.000 lira sarfıyla Gümrük iskelesinde elektrikle işler vinç tesis olunmuştur. Mezbaha planı hazırlatılarak yılsonuna doğru inşaatı başlanması muhakkaktır. **Elektrik ve su saatleri**, Şehirde elektrik ve su saatlerini ayarlamak için 6.830 lira sarfıyla ayar istasyonu kurulmuştur. **Kaldırım ve inşaat**, 14.000 lira sarfıyla 12.853 metre murabbai şehir muhtelif yerlerinde kaldırım ve inşaat ve tamirâtı yaptırılmış ve 2.000 lira sarfıyla 1.100 metre uzunluğunda lağım inşa ve tamir ettirilmiştir. **Çevre ve temizlik**; Fener şosesi üzerinde 500 ağaç dikilmiş ve korumaya alınmıştır. Muhtelif yerlerde 12 büyük çöp sandığı yaptırılmış ve çöp kamyonu alınmıştır. Elektrik fabrikası ve Fener civarındaki sazlıklardan mühim bir kısmı dağdan getirilen topraklar ve inşaat molozlarıyla doldurulmuştur. Bu yıl içinde 5.000 metre murabbai kadar bataklık kurutulmuştur... **Elektrik ve su**; Bu yıl elektrik şebekesi, lüzumlu görülen semtlerde genişletilmiş ve şehrin elektrik ihtiyacının tamamen teminine doğru gidilmektedir. Su şebekesinin muhtelif semtlerde tevsii sureti ile ihtiyacın teminine çalışılmaktadır. Bu iş için 5.000 lira sarf olunmuştur. Elektrik fabrikası için yedek alet ve kablo, hat mesaha aleti gibi mühim noksanlar ikmal edilmiştir. **Sosyal yardım**; Belediyeçe doğumevi tesisine karar verilmiş ve evvelce açılmış olan çocuk bakımevi ile birleştirilerek 10 yataklı bir çocuk doğumevi tesis edilerek faaliyete geçilmiştir. Bu işin tesisine 9.000 lira sarf edilmiştir... Samsun'da Asri Mezarlık tesisi Belediye Meclisince kabul edilmiş ve tahsisat verilmiş ve vilayet hıfzıssıhha meclisince yeri tespit edilmiştir. Bu iş için bu sene bütçeye 13.500 lira konulmuştur. **Belediye'nin maddi durumu**; Belediyenin 1937 yılı varidatı tahminen umumi bütçe için 303.360 lira ve elektrik -su mülhak bütçesi için 103.000 lira ki ceman 406.360 liradır. Bu varidatın mühim bir kısmını iskele mururiyesi teşkil etmekle olup, bu yıl İktisat Vekaletince tanzim edilen yeni tarifelerde mühim surette tenzilat yapıldığından bu varidatın epeyce ineceği tahmin edilmektedir. Belediye'nin elektrik ve su fabrikaları dolayısıyla halen 500.000 lira kadar borcu vardır. Bu borcu taksitlere bağlamış ve*

³²³ Hasan Umur; **Samsun'da Onbeş Sene**, Güven Basımevi, Samsun, 1947,s.54-70.

³²⁴ **Ahali**; 13 Mart 1934.

zamanında muntazaman ödemekte bulunmuş olduğundan bu borcu 10 sene zarfında itfa edeceği muhakkaktır.³²⁵ denilmiştir.

1938 yılı itibarıyla Samsun Belediyesi kapsamlı bir rapor hazırlamış ve faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Rapora göre; **Elektrik ve su;** elektrik santralinde 1.199.53 kw elektrik istihsal edilmiş ve elektrik aboneleri 2.665 ve su abonesi ise 645'e yükselmiştir. Elektrik ve Su İşletme İdaresi'nin İş Bankası hesabı carisinde Eylül 1938 nihayeti itibarıyla vezne mevcudu 28.126 lira 85 kuruş emanet ve 39.663 lira 93 kuruş ilişiksiz olmak üzere cem'an 67.790 lira 78 kuruş bulunmaktadır. Bu idarenin 1937 mâli yılı muhammen varidatı 103.000 lira iken bu miktarın 15.404 lira tahsilat yapılmıştır. **Belediye Bütçesi;** Belediye'nin umumi bütçesinin vezne mevcudu 1937 mâli yılı yılından 1938 mâli yılına 163.180 lira 79 kuruş devredilmiş ve Teşrinievvel 1938 evasatına kadar tahsil olunan 104.180 lira 93 kuruş ile birlikte 267.361 lira 72 kuruşa balığ olan bu miktardan 105.449 lira 86 kuruş muhtelif hususata sarf edilerek 15 Teşrinievvel 1938 tarihinde İş Bankası carimize 161.911 lira 86 kuruş nakit mevcut olduğu anlaşılmıştır. Beş senelik mesai programında yer almış olup, 1940 senesine kadar temini iktiza eden mevaddan mezbaha tesisi için 53.554 lira elektriğin buhara tahvili için 61.000 lira, Asri mezarlık tesisi için 14.000 lira ve imar planı için 14.000 lira tahsisat mevcuttur. **Şehrin İmarı;** 15 sene önce yaptırılmış bulunan hali hazır haritasının noksanları ikmal edilerek Yüksek Nafia Vekaletince tasdik muamelesi bu kere temin edilmiş olmakla kanunu mahsusuna tevfikân Yüksek Dahiliye Vekaletinin emir ve temsili dairesinde mütehasşisa verilmek üzere münakaşa şartnamesinin tanzimi ile Yüksek Vilayet makamının başkanlığında teşekkül etmiş bulunan imar komisyonunun ihzar etmesi iktiza eden raporunun ikmaline vabeste bulunmuştur. **Belediye'nin Borçları;** **A.G. Rumpel İnşaat A.Ş.** Su tesisatı bedelinden belediyemizin bu şirkete bakiye borcu 89.257 lira 65 kuruş olarak tespit edilmiş ve 1933 yılı mâli yılı bidayetinden itibaren her ay 1.250 liradan senevi 15.000 lira ödenmek üzere taksitlere bağlanıp, 1933-34 yıllarında 30.000 lirası ödenerek 1935 yılına 59.337 lira 65 kuruş borç devredilmişti. 1935-36-37 yıllarında itilafname mucibi tediye muntazaman devam olunup 45.000 lirası daha ödenerek 1938 mâli yılına 14.237 lira 65 kuruş borç devredilmiştir. Bundan Haziran 1938 taksidi 1250 lira ödendikten sonra kalan 12.987 lira 65 kuruş bakiyesi deynin def'aten ödenmesi belediyece kabul edildiği takdirde % 5 hesabıyla 649 lira 38 kuruş tenzil edileceği hakkındaki şirket mümessilinin vuku bulan teklifi belediyece menfaatine uygun görülüp, kabul edilerek 12.338 lira 27 kuruş def'aten ödenmiş ve bu şirkete olan belediyemize olan borcu tamamen itfa ve belediyemiz borcundan ibra edilmiştir. **Bergman Şirketi;** Şirketin elektrik tesisatından belediyemizdeki bakiyesi üç bono karşılığı 63.282 lirası 1936-37-38-39 yıllarında vadelerinde ödenmiş ve 1939 senesi Temmuz ayının bidayetinde ödenmek üzere yalnız bir bono karşılığı 31.094 lira borç kalmıştır. Gelecek mâli yılda bu bomoda ödeneceğinden Bergman Şirketi'ne olan borcumuz tamamen ifa edilmiş bulunacaktır. **Emlak ve Eytam Bankası;** 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası'ndan istikraz edilen ve 209.000 lira ve faizleri ve bunlara karşı belediyece vuku bulan tediye ait hesabat banka ile uzun müddet itilaf halinde devam ettikten sonra 1934 yılında borç miktarı 294.223 lira 41 kuruş olarak kabul olunmuş ve % 6 faizle birlikte 15 senede ve 15 eşit taksitle ödenmesi kararlaştırılarak her taksit 30.294 lira 1 kuruş tespit edilmişti. 1935 ve 1936 yıllarında vuku bulan fazla tediye tespit olunan taksitlerin gerek miktar gerek vadelerine müessir olduğundan hesapların tekrar tetkikiyle bakiye borcun ve taksitlerin yeniden tespiti icap etmiş ve banka ile yapılan muharebe neticesinde 31.12.1936 tarihinde borcun resul mâli 268. 840 lira 29 kuruş olarak tespit ve borcun % 6 faiz ile 13 eşit taksitte ödenmesi kararlaştırılmış ve bu esas dahilinde bilhesap her sene 30.368 lira 28 kuruş tutarı taksitlerin birincisi 1937 mâli yılında ödenmiştir. 1938 mâli yılının kanunusani ayında ikinci taksidi de

³²⁵ Samsun; 29 Birinciteşrin 1937.

ödenecektir. Binaenaleyh bankaya 1939 mâli yılından itibaren 11 senede ve 11 taksitle 334.050 lira 42 kuruştan ibaret borç bulunmaktadır. 1935 yılında devraldığımız Belediyenin umumi borçları yekunu 690.434 lira 76 kuruş olup bu borca karşılık; 1935 'te 132.740 lira 14 kuruş, 1936'da 70.388 lira 01 kuruş, 1937 yılında 66.462 lira 02 kuruş, 1938 yılında 65.090 lira 49 kuruş yekun 334.640 lira 96 kuruş ödenmiştir. 1939 yılında devredilecek umum belediye borcu 355.144 lira 42 kuruşa tenzil olmuş bulunmaktadır.³²⁶ denilmiştir.

2 Kasım 1938 tarihinde Belediye Başkanlığına Dr. Necmettin Divitçioğlu seçilmiştir. 1 Nisan 1940 tarihine kadar görevde kalan Divitçioğlu, görev süresi içinde havuzlu dükkânlar yaptırarak canlı balık satışı yaptırmış, başıboş hayvanlarla mücadele ederek dilencililiği yasaklamış ve bunda da başarılı da olmuştur.³²⁷ 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümü üzerine Samsun'u temsil etmek üzere Vali Fuat Tuksal 16 Kasım 1938'de yayımlanmış olduğu tebliğde temsil heyeti içerisinde Divitçioğlu da bulunmaktadır. Bununla birlikte törene CHF İl Yönetim Kurulu üyesi Mustafa Aldıkaçtı ve tüccarlardan Suphi Çubukçu da seçilmiştir.³²⁸ 1939 yılında Belediye Meclisi tarafından 1939 yılında yayımlanan rapor dönem içerisinde yapılan uygulamalar ve sorunlar hakkında bilgi verebilmektedir. Öncelikli ele alınan konu temizlik ve bu bağlamda çöplerin toplanması olmuştur. **Temizlik ve Sağlık;** Samsun'da bataklıklar, öteden beri şehrin çöpleri ile doldurulmaktaydı. Biz bu usulün çok tehlikeli olduğunu bildiğimiz için bundan sarfı nazarla gelecek seneye toprakla doldurmayı tercih ettik. Bu şube'de şehir halkının sıhhati nokta-i nazarından en büyük muvaffakiyeti temin edecek olan kimyahane'nin lüzumunu her gün acı lüzumlar ile hissediyor ve görüyoruz... gıda maddelerini kontrol için böyle müessesenin önümüzdeki sene açılması ezcanüdil arzu ediyoruz... yeni bir faaliyet sahası açacak ve dolayısıyla belediyemize büyük bir varidat temin edecek olan mezbaha inşası ahvali hazırda dolayısıyla maalesef talip bulunamadığından teahhüre uğramıştır. **Mühendislik;** ... sellerin tahrip ettiği birkaç sokak ve cadde iki defa tamir edilmiş ve 8 tane büyük, 5 tane küçük fenni menfez yaptırılmış ve toprakla dolmuş birçok lağım temizlettirilmiştir... Zahir iskelesinden bir kısmı beton olarak, Gaz iskelesi tahta ve demirden tamamen tamir edilmiştir. **Muhasebe;** ... en büyük muvaffakiyetimiz geçen kış 16 liraya kadar yükselen gayri tabi odun fiyatlarını haddi layıkine tenzil hususunda sebkat etmiştir. Yüksek Meclisinizin vaziyeti taktir buyurarak reis arkadaşlarına verdiği salahiyet üzerine belediye tarafından gerek orman gerekse parakende odun satın alıp idhar ve satışa çıkarmak suretiyle piyasaya hakim olmuş ve odun ihtikârının önüne geçmiştir... et narhını ihtikâra maruz bırakmamak için tecrübeli tedbirler alınmıştır... kömüre gelince bunlar bir belde işinden ziyade bir hükümet işi olduğundan saded ve maruzatın haricindedir. Muhasebeye geçen seneye nispetle bu senedeki farkı varidatımız % 6 kadar fazladır. **Elektrik ve Su İşletme Dairesi;** bu şubede atıldığımız iş eskimiş ve yıpranmış olan mazot makinalarımızın değiştirilerek yerine sudan elektrik istihsalı ve binnetice halkımıza ucuz elektrik temin etmek meselesi olmuştur... 6.000 lira sarfıyla yakınımızda bulunan Mert Irmağından elektrik istihsalı mümkün olacağı hakkında verilen rapor tetkik olunmuş ve Samsun Saylavı ve halen İktisat Vekili olan Hüsnü Çakır tarafından yakınlarda izam buyrulan iki mühendis tarafından da bu proje tasdik ve teyit edilmiş olduğundan bu mütehassısların tavsiyeleri mucibince bir sene daha bu vadide yürümek ve çalışmak lüzumu hasıl olmuştur... İşe başladığımız zaman bu şubeyi büyük bir tezezüp içinde bulduk... ihmal yüzünden kalan elektrik ve su istihlâk borçları ciddi bir surette takip olunmak sayesinde Eylül 1939 nihayetine kadar 23.954 lira fazla tahsilat yapılmış ve geçen ayın sonuna kadar da 6.000 lira fazla tahsil edilebileceği hesaplardan anlaşılmıştır. Evvelce eksik olan elektrik ve su saatleri

³²⁶ Samsun Belediye Meclisi Faaliyet Raporu; 11.11.1938.

³²⁷ Ahali; 11 Şubat 1944.

³²⁸ Samsun; 17 Kasım 1938.

tamamlanmış ne hususi ve ne de resmi hiçbir yerde saatsiz elektrik ve su verilmesine mahal kalmamıştır. **Bütçe;** Belediyemizin 1938 yılı bütçesi belediye meclisince 305.000 lira olarak tespit ve tevzin edilmişken belediye meclisinin muhtelif tarihlerdeki kararları ile kabul ve bütçeye ilave olunan 16.217 lira 12 kuruş ile bütçe yekunu 321.217 lira 12 kuruşa baliğ olmuştur. 1939 yılı bütçemizde 250.000 lira tespit edilmişken Belediye Meclisinin 17.7.1939 tarihli fevkalade toplantısındaki kararı ile varidat bütçesinin 12. faslına ilave olunan 500 lira varidat 250.500 liraya çıkarılmış ve bu ilave olunan bu miktardan 472 lira 50 kuruşu masraf bütçesinin 39. faslında yeniden açılan 5. (19 Mayıs Halk Müzesi tesisi ve istimlak bedeli) maddesine 5 lirası 41. (Merkez Bankası %1 hissesi) faslına, 22 lira 50 kuruşu da 42. (Belediyeler Bankası tesisi) fasına ilave edilmek zaruretiyle varidat ve masraf bütçeleri 250.000 liraya çıkarılmıştır. 1938 mâli yılından 1939 mâli yılına 164.503 lira 12 kuruş vezne mevcudu devredilmiş ve 01.06.1939 tarihinden 16.10.1939 tarihine kadar vuku bulan 83.954 lira 88 kuruş makbuzat ile birlikte vezne mevcudu 248.458 liraya baliğ olmuştur. Bundan 61.473 lirası belediye hizmetleri ile maaş ve ücretlere sarf edilmiş ve 5.138 lira 31 kuruşu da emanet hesabından reddedilip yekunu 66.612 lira 31 kuruşa baliğ olmuş ve 16.10.1939 tarihine 845 lira 69 kuruş vezne mevcudu devredilmiş bulunmaktadır. **Belediye Borçları ve Gelirleri;** Şehrimizin Rumpel şirketine olan bakiye borcumuz 1938 mâli yılında tamamen ödenerek belediyemizin borcundan ibra edilmiştir. Elektrik tesisatından Bergman şirketine olan borcumuzun 21.094 lira olan son taksidi de bu yıl Elektrik ve Su İşletme İdaresi bütçesinden ödenerek bu şirkete olan borcumuzda itfa ve belediyemiz borcundan ibra edilmiştir. Belediyemizin yalnız Emlak ve Eytam Bankasına akdolunan mukavelename mucibi senelik her taksidi 30.368 lira olan borcunun daha 11 sene devam olunacak, 1939 yılı mâli taksidi 1 Kanunisani 1940'da ödenecektir.... 1937 yılından devredilen bakaya ile 1938 mâli yılındaki tahakkuk yekunu 455.419 lira 95 kuruşa baliğ olmuş ve bundan 49.697 lira 53 kuruşu sabıka ve 248.445 lira 92 kuruşu haliye olmak üzere cem'an 298.143 lira 45 kuruş tahsilat yapılmıştır.³²⁹ denilmiştir.

Divitçioğlu'ndan sonra başkanlığa Rüstem Mesutoğlu (4 Haziran 1940-2 Kasım 1942) gelmiştir. Mesutoğlu döneminde gerçekleşen en önemli olay Samsun'un imar planının hazırlanması ve bu kapsamda bir yarışma düzenlenmesi olmuştur. 26.11.1940 tarihinde düzenlenen yarışmada 8 proje yarışmıştır. Birinciliği Semtem rumuzlu Mimar Semih Rüstem Temel'e ait olan proje kazanırken; ikinciliği Arm rumuzlu projesi ile Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu; üçüncülüğü 11437 rumuzlu projesi ile Yüksek Mimar Muhittin Binal; dördüncülüğü ise Güzel Sanatlar Akademisi'nden Yüksek Mimarlar Ahsen Yapanar ve Asım Mutlu kazanmıştır.³³⁰

Jüri tarafından birinci olan Semtem rumuzlu proje, birtakım giderilebilecek hatalar içermekle beraber Samsun için ideal bir plan olarak görülmüştür. Jüri'nin proje hakkındaki tespitleri şu şekildedir; *Bu proje mucibince istenen esaslara nüfuz etmekte olduğu ve bir tetkik eseri olduğu görülmektedir. Bilhassa 1/5000 mikyasındaki yol şebekesi ve bölgeler tevzi planları vazıhtır. Yalnız yol şebeke planında harici irtibat yollarının nereye müteveccih olduğu gösterilmemiştir. Ve tesisi edilen Selamet meydanından itibaren mevcut Irmak caddesi birinci derece yol iken ikinci derece bir yol haline ifrağı doğru görülmemektedir. Sair yol caddeleri ve kıymetleri oldukça organik şekilde halledilmiştir. Yeşilliklerin tevzi bölgeler ve mahalleler nisbet ve mikyaslarına göre münasip yerlerde tesisi edilmiş ve bunlara ayırtma vazifesi de gördürülmüştür. Bölgelerin tevziinde ve inşası mıntıkası olarak şehrin şimalinde ve liman mıntıkasının garbinde ayrılmış olan bu gibi ikametgâh mıntıkası için temel zeminin*

³²⁹ Samsun Belediyesi 1939 Faaliyet Raporu.

³³⁰ Arkitekt; "Samsun Şehri İmar Müsabakası ve Jüri Raporu", Arkitekt, S. 131-132, Ankara, 1940, s. 282.

müsadesezliği ve sanayi, liman mıntıkasının genişlemesine bir set çekmesi itibarıyla mahzurlu görülmektedir. Samsun büyüklüğünde bir şehrin hipodrom ihtiyacı nazarı itibare alınarak hava meydanı olarak gösterilen sahaya bir koşu mahalli yerleştirilmesi veyahut bu husus hakkında ayrıca bir fikir dermeyanı icap ederdi. Çarşamba'dan şehre uygun bir şekilde çarşı ve site bölgelerini rahatsız etmeden girmesi icabeden transit yolunun çiftlik yolunun güzergâhını takip ederek geçirilmesi kasabanın bünyesi itibarıyla en uygun bir sureti hal olarak görülmekte ise de büyük mikyasta meskun sahalardan geçmesi itibarıyla ciddi istimlaklara yol açacaktır. Gezinti yolu olarak kullanılmakta olan bu güzel ağaçlıklı yolun böyle bir tarfiğe tahsis edilerek rahatsız edilmesi ayrıca düşünülüp münakaşa edilecek bir meseledir. Saat kulesi civarı bugün olduğu gibi ileride de ticaret mıntıkasının merkezinde bulunacaktır. Planda ise bu merkezin resmi binalara tahsis edilmiş bulunması uygun görülmemekte burada yerleştirilmiş bulunan resmi binaları, halkevi önündeki meydana alarak burasının park karakterinden meydan karakterine ve Saathane meydanında planda olduğu gibi seyrüseferden âri bir çarşı haline getirmek daha doğru olacağı haline kanaatine varılmıştır. Sahile muvazi olan Bankalar caddesinin teklif edildiği şekilde halkevi meydanına gelerek kesilmesi mahsurlu olup, buranın meydan karakterindeki tadili esnasında Irmak caddesiyle irtibatı temin edilmelidir. Bir de şehrin esas yollarının teşkil eden Bağdat caddesi, Çiftlik ve İstiklâl caddesi ve Kâzımpaşa caddelerinin temdidini teşkil eden yollar, tesmiye edilen yerden itibaren fazla istimlakı icabettirmeyecek şekilde mevcut yollardan istifade edilerek geçirilmesi daha muvafık olunacağı kanaatindeyiz. Mert ırmağının delta teşkil ettiği mansabında kasaba plajının alelumum ırmak teressübatının ve liman döküntülerinin hakim rüzgarlar ve suların ceryanı tesiriyle bu mahalle toplanacağı bakımından burada tesisin isabetli bir sureti hal olmadığı kanaatine varılmıştır. Böyle bir plajın daha ziyade planda veya derbent civarında bir mahalle yerleştirilmesi ve buradaki tesislerin başka bir münasip yere alınması daha muvafık olacağı kanaatine varılmıştır. 1/500 mikyasında tanzim edilmiş bulunan meydan planları sureti umumiyede mimari ve şehircilik bakımından bir kıymet ifade etmektedir. Hülâsa: Bu proje heyet-i umumiyesi itibarıyla vuzuh ifade etmekte ve Samsun'u nispeten az bir fedakârlıkla organik bir tarz ve tertibe sokmakta olduğuna nazaran kabiliyeti tatbikiyeyi haizdir.³³¹denilmiştir. Bu plan, bundan sonra hazırlanacak olan Samsun imar planlarının hazırlanmasında dikkat edilecek bir niteliğe sahip olmaktadır.

Rüstem Mesutoğlu'nun ardından başkanlığa Dr. Mümtaz Arkayın (2 Kasım-24 Nisan 1943) seçilmiştir. Arkayın döneminde, kabul edilen imar planında bir takım değişiklikler yapılmıştır. Değişikliğe göre; Transit yolunun açılması bu istikamette birçok değerli binaların istilâkını icab ettireceğinden bu masrafın âtiye terki ile bunun yerine kısa bir zamanda daha az bir masrafla tahakkuk edecek olan İstasyonun yanından başlayarak Hükümet önünden geçen iki taraflı beton yolun Elektrik fabrikası ile depoların civarına kadar uzatılması ve buradan Bafra yoluna bağlanması... Belediye binasının önünde tesis edilecek olan meydanın yine büyük istimlâklara sebep olacağı ve esasen meydan, planda fazla geniş yer olarak tespit edildiğinden, bu meydanın biraz küçültülerek, Buğday Pazarı caddesinin öte tarafına geçirilmemesi ve bu yolu kateden Ticaret Sarayı yerinin de keza bu yola kadar getirilerek yolun açık bulundurulması... Transit yolu, sahil beton yolu, Hükümet caddesi gibi yollar şehrin yükünü alacağından çok fazla değerinde olan birçok binaların istimlâkını icap ettiren ve bu gün üzerinde milyonlar değerinde bina ve fabrika tesislerinin etrafını sıralayan Mecidiye caddesinin Sayın Vali'nin mütealası ile gereğince genişletilmesinden sarfınazar edilmesi ve hali aslisine bırakılması.³³²kabul edilmiştir.

³³¹ Arkitekt; "Samsun Şehri İmar Müsabakası...", s. 279.

³³² Gül; a.g.e., s.84-85.

*Arkayın'dan sonra başkanlığa Ahmet Eymir (24 Nisan 1943-26 Temmuz 1946) seçilmiştir. Eymir döneminde yapılan icraatlar arasında Yangıneri olarak bilinen şehrin ortasında bulunan pazar yerinin yıkılarak geniş, büyük bir sebze ve meyve hali soğuk hava mahzeni ile birlikte devamlı ve bol irat getirir bir takım mağazaların yaptırılması olmuştur.*³³³

3.6. 1946 Genel Seçimleri'nde Samsun'daki Durum

DP'nin katılmadığı Mayıs 1946 Belediye Seçimleri, genel seçimlerin de erken yapılacağı kanısını kesinleştirmişti. Nitekim dönemin *Vatan* gazetesi, genel seçimlerin 20 ya da 21 Temmuz'da yapılacağı, *Meclisin feshedilmesinden sonraki 45 gün içerisinde seçim yapılır* hükmünün de 37 gün olarak değiştirildiği bildiriliyordu.³³⁴ TBMM, 5 Haziran'da Seçim Kanununu 10 Haziran'da da genel seçimlerin bir yıl öne alınmasına dair kanunu kabul etmişti.

Bütün illerde yapıldığı gibi Samsun'da da seçimleri takip etmek amacıyla ulusal gazetelerden muhabirler gönderilmişti. Samsun'da seçimi takip etmek üzere *Vatan* gazetesinden *Sinan Korle*, *Cumhuriyet* gazetesinden *Eşref Şefik* ve *Adnan Akın* görevlendirilmişti. Nitekim *Eşref Bey*, Samsun'a giderken halkın particilerden çok kendi güvendiği kişileri milletvekili adayı olarak görmek istediğini bildiriyordu. Halkın bu eğilimi DP yetkililerini de yerel teşkilatlarından milletvekilliğe seçilebilecek ve halkın güvenini kazanmış kişileri bildirmelerini istemesine neden oldu. Böyle bir tutumu CHP de sergilemişti.³³⁵

Samsun CHP aday listesinde *Cemil Bilsel (Milletvekili)*, *Hüsnü Çakır (Milletvekili)* *Naşit Fırat (Eski Belediye Başkanı)*, *Mehmet Ali Yürüker (Milletvekili)*, *Sadi Konuk (Milletvekili)*, *Hüseyin Berk (CHP İlçe Başkanı)*, *Rıza Işıtman*, *Yakup Kalkan*, *Ömer Karataş (CHP İl İdare Kurulu Üyesi)*, *Muin Köprülü (CHP İl İdare Kurulu Üyesi)* vardı.³³⁶ *Sinan Korle*, Samsunluların adaylar hakkındaki fikirlerini öğrenmek amacıyla birçok görüşme yaptı. *Muin Köprülü* ile *Ömer Karataş*'ın seçilme ihtimalinin düşük olduğunu belirterek, *Köprülü'nün* zimmetine para geçirdiği yönündeki iddialardan dolayı milletvekilli adaylığına uygun görülmediği bildirilmiştir.³³⁷ Fakat *Muin Köprülü* adaylıktan çıkarılmamış ve milletvekili seçilmiştir.³³⁸ *Sadi Konuk*'un yapmış olduğu konuşmaların Samsunluları kızdırdığı *Cemil Bilsel* ve *M. Ali Yürüker*'in de sadece seçim zamanında Samsun'a gelmeleri olumsuz bir hava yaratarak seçilme olasılıklarını düşürdüğü söylenmiştir.³³⁹

DP aday listesinde ise *Şefik Avni Özudoğru (Eski Belediye Başkanı-DP İl Başkanı)*, *Vasfi Raşit Sevig*, *General İlyas Aydemir*, *Cemaleddin Pulak*, *Şükrü Uluçay*, *İbrahim Çehreli*, *Raif Hasan*, *Mustafa Alışan*, *Cemaleddin Alışan*, *Kemal Kitaplı* vardı. *Vatan* gazetesi muhabirlerinden *Sinan Korle*, 20 Temmuz günü Demokratların Cumhuriyet Meydanı'nda miting yaptıklarını ve büyük kalabalıklar halinde Cumhuriyet Meydanını doldurdıklarını söylemektedir.³⁴⁰

³³³ **Ahali**; 4 Ağustos 1944.

³³⁴ **Vatan**; 20 Mayıs 1946.

³³⁵ Dilşen İnce Erdoğan; "1946 Genel Seçimlerinin Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti Açısından Değerlendirilmesi: Samsun Örneği", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Ed.: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s.705.

³³⁶ **Vatan**; 19 Temmuz 1946.

³³⁷ **Vatan**; 19 Temmuz 1946.

³³⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi; **Milletvekili Albümü**, C.2, Gökçe Ofset Basımevi, Ankara, 2010, s. 297.

³³⁹ **Vatan**; 19 Temmuz 1946.

³⁴⁰ İnce Erdoğan; **a.g.m.**, s.708.

Samsun'da her iki partinin propaganda dönemi canlı ve olaysız geçti. Önlemlere rağmen Samsunlular seçim dönemi bazı sıkıntılar yaşamıştır. Bunların başında memurların CHP'yi desteklemeleri ve bunun sonucunda halk üzerinde baskı kurma girişimleri idi.³⁴¹ CHP'nin seçim propagandası yaparken Halkevlerini ve Köy Enstitülerini kullanması birçok sorun çıkarmıştı.³⁴² Seçim sonuçlarına bakıldığında ise 13 köyde 2354 oy Demokratlara, 1036 oy CHP'ye verildi. Merkezde bulunan 24 sandıktan 3611 oy Demokratlara; 3033 oy da CHP'ye çıkmıştır.

Samsun merkezde ve kazalarda Demokratların, köylerde CHP'nin önde olacağı tahmin edilmekteydi. Ancak Bafra haricindeki diğer kazalarda her iki parti eşit durumdaydı. Dolayısıyla Bafra'dan alınan sonuç partilerin kaderini değiştirecekti. Fakat Bafra'da oyların % 75'ini CHP'nin adayları alması, aynı zamanda Kavak'tan gelen sonuçlar da Demokratların aleyhine olması nedeniyle *Şefik Avni Özudoğru*'nun kazandığı 3.000 oy parti listeleri arasındaki 15.000 kadar farkı kapayamadığı için DP İl Başkanı *Özudoğru*, milletvekilliğine seçilememişti. Samsun Milletvekili Seçimi sonuçları 23 Temmuz'da belli oldu. Merkezde 69.869 oyun 54.300'ünü Demokratlar aldı. Köylerde ve kazalarda kazananlar ise CHP'lilerdi. Seçim kanunu uyarınca bütün il seçim sonucu CHP lehine oldu. 10 CHP'li milletvekili 1946 seçimleri sonucunda Mecliste yerini almış olmaktadır.³⁴³

3.7. 1946-1950 Dönemi Samsun Belediyesi'nin Çalışmaları

Ahmet Eymir'in ardından başkanlığa *Muhittin Özkefeli* (Eylül 1946-17 Kasım 1948) gelmiştir. *Özkefeli*, başkanlık öncesi 1940 yılında kurulan Samsun Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü görevini sürdürmüştür. 1946'dan 1948'e kadar Belediye Başkanlığını devam ettirerek 1950-1954 Genel Seçimlerinde DP'den Samsun; 1957 Genel Seçimlerinde de Kütahya'dan Milletvekili seçilmiş ve bu görevi 22.12.1959 tarihine kadar aralıksız sürdürmüştür.³⁴⁴ *Özkefeli* döneminde yapılan önemli icraatlar arasında *Yangıneri* olarak bilinen bölgede modern bir sebze meyve hali, yeni bir kanalizasyon sisteminin kurulması ve Asri mezarlığın yapılması yer almıştır.

Samsun Belediyesi'nin 1947 yılında yayımladığı rapora göre, yıl içerisinde yeni bir kanalizasyon sistemi oluşturulması için çalışma başlatılarak, bu iş için 5.000 lira bütçe ayrılmıştır. Kanalizasyon sistemi yenilenen bölgeler arasında Bağ, Alp, Ağabali sokak ve geçitleri, Çiftlik caddesinden başlamak üzere Lise caddesi hizasına kadar ve Çiftlik caddesi ve buraya bağlantılı yolların tamamen kanalizasyon sistemleri yenilenerek yapılmıştır.³⁴⁵

Rapora göre Belediye'nin 1946 yılı bütçesi 646.765 lira iken 1947 yılı bütçesi 509.821 lira olarak tespit edilmiştir. 1935 yılında Belediye Meclisince programa bağlanan işler bütçesinin programlı inşaat kısmına konulmuş giderlerin 1947 yılının 8. ayı sonundaki durumu şöyledir;

³⁴¹ *Cumhuriyet*; 12 Temmuz 1946.

³⁴² *Vatan*; 19 Temmuz 1946.

³⁴³ *Cumhuriyet*'in 50. Yılında Samsun 1973 İl Yıllığı; 1974, s.352-353.

³⁴⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi*; C.2,s.590-737.

³⁴⁵ *Samsun Belediyesi 1947 Yılı Faaliyet Raporu*.

Tablo:20

1. Milli Seferberlik Hazırlıkları ve havaya karşı koruma, teçhizat ve teşkilat masrafları	4. 419 lira 81 kuruş
2. Kaldırım Masraf İnşası	1.514 lira 27 kuruş
3.Lağım Masraf İnşası	5.008 lira 99 kuruş
4.Cumhuriyet Alanı Tesisi ve İstimlak Bedeli	6.003 lira 86 kuruş
5.Çocuk Bahçesi Tesisi Masraf Umumiyesi	7.321 lira 74 kuruş
6.Orman İşletme Masraf Umumiyesi	1.164 lira 65 kuruş
7.Fenni Mezbaha Masraf İnşası	74.492 lira 11 kuruş
8. Asri Mezarlık Tesisi ve İstimlak Bedeli	299. 536 lira 97 kuruş
9.Yaptırlacak Doğum ve Çocuk Bakımevi Msrafı	5 lira
10.Kimyahane Tesisi Masraf UmuiyesiSa	4 lira 06 kuruş
11.CHP Binası İstimlak Bedeli	255 lira 86 kuruş
12.Şehrin Müstakbel Planının Tanzimi Masrafı	- lira 78 kuruş
13.Ayar İstasyon Tesisi Masrafı	3 lira 88 kuruş
14.Hasta Otomobili Mubayaa Bedeli ve Eski Otomobilin Cenaze Otomobili Haline İfrağı	80 lira

Kaynak: Samsun Belediyesi 1947 Yılı Faaliyet Raporu

Belediye'nin borç durumu incelenecek olunursa, tabloya göre 1946 yılındaki bütçe açığı 198.886 lira 24 kuruş olmuştur. Belediye'nin 1937 yılındaki anlaşma gereğince Emlak ve Eytam Bankası'na olan borcunun 1947 yılı taksidi de elektrik ve su işletme mülhak bütçesine konulan tahsisattan ödenmiş ve bankaya 3 yıl için ödenecek taksitli borç kalmıştır. Yeni mezarlık inşası ve yolunun yaptırılması, elektrik santralinin tevsi'i işleri için İller Bankasından istikraz olunan 5.000.000 liranın birinci taksidinin ödenme tarihi 15 Şubat 1947'dir. Bunun gerek Belediye gerek Elektrik ve Su İşletme İdaresi mülhak bütçesine taalluk eden kısımları için 1948 yılı bütçesine ayrı ayrı ödenekler konulmuştur.³⁴⁶

³⁴⁶ Samsun Belediyesi 1947 Faaliyet Raporu; aynı yer.

Tablo 21

1. 1946 Yılında Alınan Malzeme ve Yaptırılan İşler Bedeli ile Kanuni Hisseler Karşılığında Ödenmiş Borçlar	39.277 lira 58 kuruş
2. 1947 Yılında Emanete Alınan Paralardan Emanet Hesaplarında Kalan Borç	56. 291 lira 65 kuruş
3. 1946 yılındaki Programlı İşler Karşılığı Konulan Tahsisattan Sarf Edilmeyerek 1947 Yılına Devredilen Miktar	111.894 lira 92 kuruş
Borçlar Yekunu	207.464 lira 15 kuruş
1946 Yılı Sonunda Vezne Mevcudu	384.566 lira
Muvakkat sarfiyat Hesabındaki Alacak	83.332 lira
Eşhas Zimemi Hesabındaki Alacak	389. 893 lira
.Yekun	857.791 lira

Kaynak: Samsun Belediyesi 1947 Faaliyet Raporu

*Muhittin Özkefeli'nin ardından Belediye Başkanlığına ise Sami Arım (17 Kasım 1948 -8 Mart 1950) ve onun ardından da İsmail Yurtsever (8 Mart 1950-8 Eylül 1950) seçilmişlerdir.*³⁴⁷

3.8. Demokrat Parti Dönemi'nde Samsun Belediyesi (3 Eylül 1950 - 27 Mayıs 1960)

3 Eylül 1950 ve 25 Eylül 1955 tarihlerinde yapılan Belediye Seçimlerinde Samsun Belediye seçimlerini DP kazanmıştır. Her iki dönemde de Samsun Belediye Meclisinin bütün üyeleri DP adaylarından oluşmuş, 10 yıllık süre içerisinde de Samsun'da dört Belediye Başkanı değişmiştir. DP'nin Samsun için hazırladığı ve adayları tarafından imzalanan seçim beyannamesinde gerçekleştirmeyi vaat ettikleri konular; Samsun'un elektrik ve su ihtiyacını karşılayacak elektrik ve su tesislerinin kurulması, ucuz elektrik ve suyun sağlanması, Samsun Limanının ve Havaalanının yapımı, şehrin imarlaşmayan bölgelerinin imara kavuşturulması ve bir Verem Hastanesinin yapımı olmuştur.³⁴⁸

³⁴⁷ Sarısakal; **Samsun Belediye...**, s.428.

³⁴⁸ **Demokrasinin Müdafii**; 25 Ağustos 1950.

3.8.1. Nurettin CERİDOĞLU'nun Belediye Başkanlığı Dönemi (08 Eylül 1950- 08 Ağustos 1951)

3 Eylül 1950 Belediye Seçimlerinde seçilen Samsun Belediye Meclis üyeleri şu kişilerden oluşmaktadır. *Nurettin Ceridoğlu, Ali Aksoy, Hami Taşan, İbrahim Kunter, Esat Kitaplıoğlu, Abdullah Keleşoğlu, Nurettin Ayasun, Sedat Kaptan, Murat Sunar, Azmi Varol, Osman Yeniçeri, Hakkı Tarhan, Alber Albala, Ahmet Artuç, Rami Ozan, Sadık Ceyhan, Şahap Tuğral, Mustafa Oran, Hamit Türkkkan, Ziya Göçmen, Kerim Ali Çortuk, Ali Aydın, Hamit Erip Kenber, Hüseyin Koyuncuoğlu*³⁴⁹ 27 üyeli Belediye Meclisi, 8 Eylül tarihli oturumuna 24 üye katılmış, oyların 23'ü *Nurettin Ceridoğlu*'na, 1 oy da *Abdullah Keleşoğlu*'na verilmiştir.³⁵⁰ Böylece Samsun'un Demokrat Partili ilk Belediye Başkanı *Nurettin Ceridoğlu* (8 Eylül 1950 ve 8 Ağustos 1951) olmuştur.³⁵¹ *Ceridoğlu*, aslen Çorum doğumlu olup, eğitimi lise tahsilidir. Samsun Un Fabrikası sahibi olan *Ceridoğlu*, Belediye Başkanlığı ile birlikte Samsun Ticaret ve Sanayi Odası başkanlığını (24.11.1949-30.04.1953) da yürütmüştür.³⁵² DP'nin kapatılmasından sonra CHP'ye geçen *Ceridoğlu*, 12. Dönem Samsun Milletvekilliği görevini üstlenmiştir.³⁵³

Ceridoğlu'nun başkanlığı döneminde ilk ele alınan konu daha önce başlanılan hal'in yapımı olmuş ve bunun bir perakendeci hali olmasına karar verilmiştir. Üstelik burada görevlendirilen kadronun gereğinden fazla olduğu konusunda üye *Azmi Varol*'un eleştirileri olmuştur.³⁵⁴ 31.10 1950 tarihli Belediye Meclisi toplantısında Belediye Bütçesinin harcama dökümü yapılmıştır. Aşağıdaki tablo bu dökümü göstermektedir.

³⁴⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 02.11.1950.

³⁵⁰ **Samsun Belediyesi Seçim Mazbatası; 08.09.1950.**

³⁵¹ Sarısakal, **Samsun Belediye...**, s.432.

³⁵² **Samsun Ticaret ve Sanayi Odası**; Nurettin Ceridoğlu maddesi, (Erişim: www.stso.org./Dokuman/samsun/odatarihce)

³⁵³ Türkiye Büyük Millet Meclisi; **a.g.e.**, C.2, s.890.

³⁵⁴ **Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 31.10.1950.**

Tablo 22: Bütçenin Altıncı Programlı İşler ve Olağanüstü Tesisler Kısımındaki Ödeneklerin 31.10.1950 Tarihindeki Bakiyelerini Gösterir Cetvel

Hastane,Dispanser ve Sağlık müesseseleri İnşa ve Mübayası	18.00
Sihhi Hizmet Nakil Vasıtalarının Mübayası	36505.00
Mezbaha İnşası	74507.11
Çocuk Bahçesi Tesis	7336.74
Mezarlık İnşası	36844.72
Orman Yetiştirme Umumi Gideri	53.40
Yeni Yapılacak Sinema Gideri	5005.00
Kanalizasyon Tesileri ve Lağımın İnşası	1521.92
Her Çeşit Kamulaşturmalar	8032.18
Yol, kaldırım ve parke asfaltların Yapımı	5133.97 (Sonradan30.000)
Yol, alet ve vasıtalarının Mübayası	475.00
Temzilk Vasıtalarının Mübayası	6645.25
İtfaiye Vasıtalarının Mübayası	20.000.00
Hal İnşası ve Arsasının İstimlak Bedeli ve Giderleri	2064.72
Toplam	171.243..01

Kaynak: 31.10.1950 Tarihli Belediye Meclis Tutanağı

Ceridoğlu döneminde; önemli bir konu da imar planının uygulanabilirliği konusunda yaşanan tartışmalar olmuştur. 21.2.1947 tarihli Belediye Meclisi kararına göre hazırlanan imar planı, liman projesini içermediğinden uygulanamamıştı. Projenin bu esasa göre düzenlenmesi ve 3 yıl zarfında hazırlanamamış olduğundan 01.08.1950 tarihli Belediye Meclis kararı ile mevcut imar planının şehrin gayri meskun kısımlarında uygulanması kararı alınmıştı.³⁵⁵

Nüfus komisyonunun verdiği bilgiye göre planın belediye hudutları içerisinde uygulanması istenmiştir. Belediye Meclisi ise bunun ek külfetler yaratacağı endişesi ile planın belli bölgeler tespit edilmek suretiyle uygulanması kararı alınmıştır.³⁵⁶ Fen İşleri Raporunda şu ifadeler yer almaktadır; *Bu verilmiş karardan dolayı mülkiyet esasına dayanılarak inşaatlara ruhsat verilmiş ve bu suretle içinden çıkılmaz ve belediye'ye milyonlar denecek kadar zarar verecek durum husule gelmiştir. Şehrin dünkü vaziyeti bugün yapılanlarla daha çirkin hale getirilmiş ve bunu önleyici hukuki mevzuat bulunmaması teknik işlerimizi bir çıkmaza sokmuştur. Böylece verilmiş ruhsatlara gecekondulu halindeki mahalleler teşekkül etmiştir. Tarla sahiplerinin plana uygun ifrazlar yaparak yer satmak suretiyle muntazam binalar yapılmasını temin cihetine gitmeyerek gelişigüzel binalar yaptırmaları bu hali doğurmuştur.* Rapora göre planın uygulanacağı yerler şunlardır; *Osmaniye caddesi başından Irmak*

³⁵⁵ Samsun Belediyesi Fen İşleri Raporu; 12.10.1950.

³⁵⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 31.10.1950.

caddesini takiben *Çarşamba* yolundan tatbiki (*Tekel* yol tadilatı hariç), *Çiftlik* caddesinin üst kısımları olarak tespit edilmiştir.³⁵⁷

Tekel Fabrikası ve tesislerinin yapım süreci de Samsun Belediyesi'nin gündemindeki önemli bir konu olmuştur. Buradaki önemli nokta şehrin imar planının fabrika ve tesislerinin kurulması dolayısıyla kısmi bazı düzeltmelere yol açması olmuştur. Fen İşlerinin 11.10.1950 tarihli yazısında *Tekel'e tahsis edilen yerde 4.5 milyon liralık binaların yapılması halinde İstasyon caddesi ile Çiftlik caddesinin iltisakı bakımından bugünkü oturduğu mahsurlu görülmüş ve vaktiyle tanzim edilmiş olan ve kısmen tatbikine karar verilen imar planına göre husule gelen aykırılığın izalesi için ruhsat verilmeyerek keyfiyet Bayındırlık Bakanlığı'nın tetkikine arz edilmiştir.*³⁵⁸ denilmektedir. Belediye Meclisi'nin 16.10.1950 tarihli toplantısında Bayındırlık Bakanlığı'nın keyfiyeti ile imar planı dolayısıyla yapılan istimlâklerin bazılarında feragat edilerek *Tekel* binalarının çevresinden yol ve sokak düzenlemesi yapılmasına *Tekel* binalarına ruhsat verilmesine karar vermiştir.³⁵⁹

1950 yılı sonuna gelindiğinde belediye'nin maddi durumu incelenecek olunursa, Muhasebe Müdürlüğü'nün raporunda belediyenin kendi birimlerinden gelen toplam 10-12 bin liralık ödenek istenmekte olduğu ve bu ödeneklerin diğer belediye müesseselerinin ödeneklerinden alınmak suretiyle karşılanmaya çalışıldığı görülmektedir. Yine aynı rapora göre Belediye'nin 30.000 lirayı aşan elektrik alacağı olduğu da belirtilmiştir.³⁶⁰ Raporda geçen ifadeye göre Belediyenin elektrik alacağı toplam 76.538.09 iken; su alacağı 110.359.72 lira'dır.³⁶¹ Üstelik bu dönemde yapılması beklenen Asri Mezarlık su şebekesi projesi de bütçe imkânlarının yetersizliği nedeniyle de bir süre ertelenmiştir.

3.8.2. Hamit Erip KENBER'in Belediye Başkanlığı Dönemi (08 Ağustos 1951 – 11 Ocak 1953)

8 Ağustos 1951 tarihli Belediye Meclisi toplantısında Başkan *Nurettin Ceridoğlu* iş yoğunluğunu gerekçe göstererek görevinden ayrılmış; fakat Belediye Meclis üyeliğini sürdürmüştür. Yerine DP Belediye Meclis üyesi avukat *Hamit Erip Kenber* (08.08.1950-16.01.1953) seçilmiştir. *Kenber*, DP'nin Samsun teşkilatlanmasında büyük çaba sarf etmiş ve DP İl İdare Kurulu üyeliği görevinde de bulunmuştur.³⁶²

İlk olarak *Kenber* döneminde belediyenin ekonomik yapısını incelemekte fayda bulunmaktadır. 1952 yılı itibarıyla belediye'nin geliri 1.299.030 liradır. Gider kalemi içinde ayrılan pay ise gelir miktarının tamamını oluşturmaktadır.³⁶³ Bu dönemde ele alınan önemli konulardan ilki şehrin modern bir mezbahane'ye kavuşturulması, şehrin elektrik ihtiyacını karşılayacak olan santral projesi ve belediye'ye bağlı sağlık kuruluşlarının devri olmuştur. 09.06.1952 tarihli Belediye Meclis toplantısında mezbahane yapımı konusunda Samsun Belediyesi'nin İller Bankası'nda 200.000 lira matlup bakiyesi kalmış olup, Belediye, mezbahane'nin 120.000 liralık gelirini karşılık göstererek paranın fondan alınması talepleri

³⁵⁷ Samsun Belediyesi Nafia Komisyon Raporu; 12.10.1950.

³⁵⁸ Samsun Belediyesi Fen İşleri Raporu; 12.10.1950.

³⁵⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 16.10.1950

³⁶⁰ Samsun Belediyesi 1951 Yılı Hesap İşleri Raporu

³⁶¹ Samsun Belediyesi 1951 Yılı Hesap İşleri Raporu; aynı yer.

³⁶² B.C.A. CHP K. 490.01/441.1826.1/104-112

³⁶³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 17.03.1952.

gündeme gelmiş;³⁶⁴ fakat Ankara'da yapılan temaslar sonucunda inşaatın yapımında İş Bankası'ndan yardım alınması kararına varılmıştır. Doğumevi için ise 35.000 lira hazineden yardım yapıldığı ve umumi muvazene'ye aktarılması için TBMM'de kanun teklifi yapılmakta olduğu belirtilmiştir.³⁶⁵ Ayrıca bu dönemde Samsun Limanı için gerekli altyapı koşulları tespit edilmekle birlikte dönemin Ulaştırma Bakanı *Yümnü Üresin*'in sıkça Samsun'a ziyaret gerçekleştirdiği yönünde basında haberlere rastlanmaktadır.³⁶⁶

Meclis üyesi *Nurettin Ceridoğlu*, özellikle göçmenler tarafından yapılan gecekondulaşma konusuna dikkati çekerek bunlara ruhsat verilmemesi talebinde bulunarak bu gecekonduların yıktırılmasını istemiş ve 09.06.1952 tarihli Belediye Meclis kararı ile yıkım kararı çıkmıştır.³⁶⁷ Göçmenlerin vilayet çevresine yerleştirilmesi kapsamında Vali Vekili *Turgut Beygo*'nun açıklamalarına göre, göçmenler için 444 göçmen evi yapıldığına dikkati çekerek şöyle demiştir; *485 göçmen ailesine 16.944 dönüm arazi 108.915 kilo tohumluk tevziatı yapılmış... inşaatı bitirilmek üzere olan 46 ev de önümüzdeki ay içerisinde ikmal edilerek göçmenlere teslimi için hızla çalışmaktadır. Bu suretle merkezde 48, Bafra'da 187, Alaçam'da 31, Çarşamba'da 69, Kavak'ta 18 Ladik'te 42, Terme'de 40, Vezirköprü'de 47 olmak üzere 530 aile iskân edilmiş bulunmaktadır.*³⁶⁸

Samsun'un elektrik şebeke projesi kapsamında da 18.03.1952 tarihli Belediye Meclisi kararında Elektrik İşletme İdaresi'nin 1952 yılı gelir bütçesine bakıldığında toplam gelirin 685.000 lira, giderin de 685.000 lira olduğu buradan da bütçenin kısıtlı olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde Otobüs İşletme İdaresi'nin bütçe görüşmelerinde toplam gelirin 10.300 lira olduğu tespit edilmiştir.³⁶⁹ Samsun'da Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) kurulması için arsa tahsisi istenmiştir. Belediye Meclis üyesi ve DP Samsun İl Başkanı *Rami Ozan Gümüşoğlu*, 18.02.1952 tarihli Belediye Meclisine bu konuda takrir sunmuştur. Meclis, 60-70 bin lira talep ederken, Gümüşoğlu, metrekaresine 10 kuruşun uygun olduğunu ifade etmiştir. Meclis, *Sandoviç* şosesi olarak bilinen bölgenin TMO'ya verilmesini kabul etmiştir.³⁷⁰

Hamit Erip Kenber döneminde muhalefet ile ilişkiler ele alındığı takdirde şunlar dile getirilebilir. 5 Nisan 1952 tarihinde toplanan CHP İl Kongresi, Belediye'yi sert bir şekilde eleştirmiş ve Samsun'da yayın yapan CHP destekli *Samsun* gazetesinin haberi örnek gösterilerek *CHP İl Binasının ve delegelerin bulunduğu sokaklara hiçbir çöpçünün gelmediği, bekçilerin vazife yapmadıkları ve bu yüzden hırsızlık olaylarının artmış olduğunu belirtmiştir. Ulugazi mahallesinde ihtiyacı karşılayacak su yok, birçok sokak da elektrik yok, kanalizasyon yok. Arkadaşlar, şehirde kontrol yoktur. Belediye DP'nin duvarlarını sökerek 2500 lira masraf ederek yeni bir duvar yaptırmıştır. Belediye zabıta memuru, işçisi DP'nin duvarının inşaatında bulunan bir Belediye, şehre nasıl faydalı olur? Samsun Belediyesi bugüne kadar yalnız Belediye Reisinin maaşının 1000 liraya çıkartmıştır... Samsun Belediyesi, tahsisat yokluğundan hasta ve fakir vatandaşların 2 liralık reçetelerini yüzlerine fırlatırken; Belediye Reisinin maaşı nasıl 1000 lira olur? Şehrin birçok sokağı, kaldırımdan, kanalizasyondan, elektrikten yoksunken hükümet karşısında bir DP'li İl İdare Heyeti üyesinin evinin önü parke yapılmakta, aynı sokağın ilerisi çamur deryası içinde bulunmaktadır.... Çarşıda ve pazarda*

³⁶⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 06.04.1952

³⁶⁵ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 09.06.1952.

³⁶⁶ Şamar, 29 Aralık 1952.

³⁶⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 09.06.1952, aynı yer.

³⁶⁸ Şamar, 14 Ocak 1953.

³⁶⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 18.03.1952.

³⁷⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 18.02.1952.

*maşuş yağlar ve gayri sıhhi yiyecek maddeleri satılmaktadır. Acaba gıda maddesi satan esnaf neden kontrol edilmiyor?... Belediye, bozuk otobüsleri neden hala işletmeye devam ediyor? Yeni otobüsler alarak halk hizmetine vermesini temenni ederiz.*³⁷¹ denilmektedir.

8 Nisan 1952 tarihli *Samsun* gazetesindeki haberde CHP Samsun İl Başkanlığı, yine Belediye'yi ve Başkan Kenber'in başkanlıkla beraber DP İl İdare Kurulu üyesi olması eleştirilmiştir. *Samsun Belediye Reisi aynı zamanda DP'nin başkanıdır. Partizan bir Belediye Reisi hiçbir zaman şehre faydalı olamaz. Belediye Reisinin iki vazifeden birini tercih etmesi gerekmektedir. Belediye, partizan şekilde hareket ederek, DP'ye üye vatandaşların arzularını gayrinizami de olsa belediye bunları yerine getirmektedir.*³⁷² denilmiştir. Belediye'nin sosyal görevlerinden olan yardım paralarının ve ilaçlarının da verilmeyip; buna karşın DP'lilere gerekli yardımların yapıldığı, özellikle Kılıçdede bölgesinde Mert Irmağının taşma riskine karşı kanal açılmak suretiyle tehlikenin önlenebileceği halde bölge'de CHP'lilerin yoğunlukta olması nedeniyle hizmet yapılmadığı yönünde de eleştiriler de dile getirilmeye devam etmiştir.³⁷³

Samsun gazetesinin haberine göre, yiyecek ve içecek maddelerinin kontrolsüzlüğü, kasaplardaki etlerin bozukluğu ve takipsizliği, ekmeklerin bozuk çıkması, şehrin imarına aykırı inşaat ve tamirat işlerinin kontrolsüzlüğü ve Cumhuriyet Meydanı olarak düşünülen alanın istimlakinden vazgeçilmek suretiyle bölgenin inşaatla verilmesi de dönemin muhalif basınında da sıkça dile getirilmiştir.³⁷⁴

Muhalif basın, özellikle Başkan Kenber'in sıkça Ankara'ya gitmesi ve bol harcırah almakla ve elle tutulur bir iş yapmamakla da suçlamıştır. *Samsun* gazetesinin haberinde şu ifadeler yer almıştır. *Samsun-Ankara arasında mekik dokuyan ve her gidişinde mühimce bir yolluk alan Samsun Belediye Reisi, nihayet müjdeli bir haber ile dönmüş!.. İki seneden beri geldi geliyor, yapıldı yapılıyor denile; fakat ortada eser göremeyen Samsun halkına verilen haber elektrik motoru ve mezbaha işi olmuştur. Başkanın Ankara seyahatleri Belediye işlerinden ziyade Demokrat Parti işleriyle alakadardır....*³⁷⁵ Bununla beraber Kenber döneminde sıkça yaşanan elektrik, su kesintileri ve suya, elektriğe yapılan zamlar da muhalefetin gündemine gelmiştir. *Bugünkü duruma nazaran ortada hiçbir sebep yokken, sırf belediyenin idaresizliği ve kifayetsizliği yüzünden elektrik ve su fiyatlarına zam yapılması karşısında Samsun Belediyesinin mesuliyeti büyüktür.*³⁷⁶

Kenber döneminde, yaşanan uzun elektrik kesintileri, susuzluk ve bunlara yapılan % 25'lik zam Samsun basının birinci konusu olmuş, muhalefet tarafından sıkça tenkit edilmiş, Başkan istifaya çağırılmıştır.³⁷⁷ 9 Eylül 1952 tarihli *Samsun* gazetesini, elektrik ve su konusunda belediye'ye üç öneri getirmiştir. Bunlar; *Birincisi üzerine aldığı işi layıkıyla başarması, ikincisi elektrik ve su işletmesini bir şirkete devretmesi, üçüncüsü ise memleket işlerindeki aczini kabul ederek yerini layık olanlara terk etmesidir.*³⁷⁸ Bu duruma karşı Belediye elektrik makinalarının tamiratlarını gerekçe göstererek şu kararları almıştır. *Gıda*

³⁷¹ *Samsun*; 5 Nisan 1952.

³⁷² *Samsun*; 8 Nisan 1952.

³⁷³ *Samsun*; 12 Nisan 1952.

³⁷⁴ *Samsun*; 5 Temmuz 1952.

³⁷⁵ *Samsun*; 15 Temmuz 1952.

³⁷⁶ *Samsun*; 15 Ağustos 1952.

³⁷⁷ *Samsun*; 29 Ağustos 1952.

³⁷⁸ *Samsun*; 9 Eylül 1952.

*maddeleri satan esnaf en geç saat 20'de kapatılacaktır. Ticarethaneler kapatıldıktan sonra vitrin ışıkları yakılmayacaktır. Sinemalar, saat 20.30'da başlayıp, 23.45'e kadar devam edecektir. Yarım beygirden fazla elektrik motoru kullanan bilumum müessese ve esnaf saat 16 ila 20.20 arasında motor kullanmaları yasaktır.*³⁷⁹ denilerek halk uyarılmıştır. Uzun susuzluk ve elektriksizlik yüzünden birçok mahalleye arazözlerle su taşınmış ve bu süreçte çıkan yangınlara da müdahale edilememiştir. Bunlardan en önemlisi Sabun fabrikasında çıkan yangın olmuştur. Yangın, fabrika sahile yakın olduğu halde 5 gün boyunca söndürülememiştir.³⁸⁰

Su ve kanalizasyon konusunda da ciddi eleştiriler yapılmıştır. *14 Mayıs mahallesi Kilise mevki ve Cedit bölgesinde su ve kanalizasyon şebekesi yokken; DP'li üyelerin evleri civarına su ve kanalizasyon şebekesi ile özel yol ve kaldırımlar yapılmıştır.*³⁸¹ denilmiştir. Bununla birlikte Samsun için olumlu olan bir gelişme de 31 Ağustos 1952'de 250 yataklı Verem Hastanesinin temel atma töreni yapılması ve bir de doğumevi yapılacağının belirtilmesi gerek muhalif gerek iktidar yanlısı basın tarafından takdirle karşılanmıştır.³⁸² DP'nin Belediye Seçimleri sırasında vaatleri arasında bulunan havaalanı projesinde de girişimler başlatılarak başlangıçta 1953 yılının yaz aylarında yağışsız günlerde ve daha sonra her gün olmak üzere tahminen 90 bin lira tutan stablize bir pist yapılacak, bu para Samsunlular tarafından temin edilerek yapımı için çalışmalara başlanıldığı³⁸³ belirtilmiştir.

Kenber döneminde DP yanlısı olan bazı Samsun gazetelerinde de hem Başkan hem bazı Belediye Meclis üyelerinin usulsüz davranışlarda bulunduğu dair haberler de yer almıştır. 4 Ekim 1952 tarihli *Samsun Demokrat* gazetesi, hem DP Samsun İl Teşkilatına hem de Belediye Başkanına eleştiriler yöneltmiştir. Habere göre DP İl Teşkilatı için şu ifadeler kullanılmaktadır; *Bu teşkilat geçen sene ne yapmıştır? Memlekete, halka ne gibi hizmetlerde ve teşebbüslerde bulunmuştur? Maalesef bütün sene hizipleşmelerle, uyuklamalarla geçmiş ve kimse bu kapalı kutunun varlığını hissetmemiştir. Aynı şahıslar birtakım entrikalarla yine iş başına geldikleri için bu devredekiler eskisinden farksızdır... Geçenlerde DP İl Teşkilatının toplantısında bir sürveyya Karayolları 7. Bölge Müdürlüğü'nde bazı mühim suistimaller yapıldığını ihbar etmiştir. İl Teşkilatı, bunu gerekli makamlara ileteceği yerde toplantı erkânından Belediye Meclisi üyesi ve DP Samsun İl Başkanı Rami Ozan ve bir arkadaşı derhal telefonu açarak Bölge Müdürüne ihbarı haber vermiş, ilgili sürveyyan işten kovulmuştur. Tahkikat da önlenmiştir. Rami Ozan ve Kenber, kendi parti forsunu kullanarak hem yollar 7. Bölgenin hem de TMO gibi mühim yerlerin avukatlıklarını alarak yılda binlerce lira çöplenebilmektedir. Aynı şahıs vesaire takımıyla işbirliği yaparak gerek muvafıkların gerekse muhaliflerin tasvib ve takdir ettikleri Vali Turgut Babaoğlu aleyhinde çirkin dedikodular hazırlamaktadırlar... Sayın Vali, isimleri geçen şükeranın bazı entrikalarına vakıf olup, mâni olmuştur.*³⁸⁴ ifadeleriyle iddialarını yayımlamıştır.

Gazete'nin ortaya atmış olduğu yolsuzluk iddialarını genişleterek sürdürdüğü görülmektedir. İddialarını DP Samsun İl Başkanı'nın şahsına kadar götürmüştür. İl Başkanı'nın Orman İdaresinin avukatı olduğu dönemde veznedenden aldığı parayı uzun bir süre geçmesine

³⁷⁹ Samsun; 1 Aralık 1952.

³⁸⁰ Samsun; 27 Aralık 1952.

³⁸¹ Samsun; 27 Aralık 1952, aynı yer.

³⁸² Samsun; 31 Ağustos 1952.

³⁸³ Samsun; 25 Aralık 1952.

³⁸⁴ Samsun Demokrat; 4 Ekim 1952.

karşın ödemediği için mahkemeye verildiği³⁸⁵ ve Karayolları 7. Bölge Müdürü ile devleti zarara uğratacak yolsuzluk yaptıkları ve bu durumu gündeme getiren yetkiliyi DP İl İdare Kurulu'na aksettirmeyerek işten çıkarılmasına neden olduğu³⁸⁶ gibi iddialarına yer vermiştir.

Yine Samsun Demokrat gazetesinin iddialarına göre DP İl Başkanı, yapılan haberlere itibar gösteren üyelerin parti ile ilişkilerinin kesileceğini³⁸⁷ söylediğini iddia ettiği habere yer verirken; DP Genel Merkezini uyarıcı nitelikte yazılar da kaleme aldığı görülmektedir. Gazetenin, Belediye Başkanı ve DP İl Başkanı'nın gazetelerinin kapatılması için çaba harcadıkları³⁸⁸ ve Samsun Demokrat gazetesinin sahibinin teşkilattan çıkarmak için çaba sarf ettikleri³⁸⁹ yönünde haberler yayımladıkları görülmektedir.

Belediye Meclisi'nin Ekim ayı toplantısında Belediye'nin özellikle Veteriner, Zabıta, Kimyahane, Tenhirhane, Su ve Elektrik işleri ile ilgili raporu Meclis Başkanvekili, incelenmeden meclisten geçirmek istemesi tartışmalara yol açmış ve Meclis Üyeleri, raporun sayılan kalemler için gereğinden fazla ödenek oluşturulduğunu ileri sürerek reddetmişlerdir.³⁹⁰ 22 Ekim 1952 tarihli Samsun Demokrat gazetesi, Başkan'ın icraatlarına ilişkin bir yazı yayımlamış yazıda; Hamit Erip Kenber, işe başladığı günden beri şehre maalesef hayırlı bir hizmette bulunamadı... Zabıta işini daha organize edemedi... peki kontrolsüz esnaf, elektriksiz ve susuz kalan şehir ne olacak? Kenber'in yegane gösterisi işe başlar başlamaz maaşını 1000 liraya çıkarması oldu. İşte bu acı hakikatler Belediye Meclisi'nde bulunan heyecanlı ve ateşli mücadeleçileri harekete geçirdi. Bu arada medeni cesaret gösteren Nurettin Ayasun ve Nurettin Cerid'i kutluyoruz. Her ikisi de iyi bir kültüre sahip, sağlam karakterli, çalışkan ve vefakâr şahsiyetlerdir. Artık Hamit Erip Kenber'in başkanlıktan düşmesi bir gün meselesi olmuştur. Önümüzdeki hafta yapılacak toplantıda bu iş takarrür edecek Nurettin Ayasun veya Nurettin Ceridoğlu başkan seçilecektir.³⁹¹ ifadelerine yer vermiştir. Durum muhalif basında da yer almış ve Başkan Kenber'e karşı Belediye Meclis üyelerinin harekete geçtikleri öne sürülmüş ve DP içindeki hizipleşmelerin gün yüzüne çıktığı yönünde yorumlar da yapılmıştır.³⁹²

Dönemin yerel basını incelediğinde DP Samsun İl Başkanının bir demecine rastlanılmaktadır. İl Başkanının Şamar gazetesine verdiği demeçte Samsun Demokrat gazetesinin DP ile bir ilişkisinin olmadığını ve gazete sahibinin Haysiyet Divanı'na verilmek suretiyle DP'den ihraç edileceğini, gerek kendisinin gerek Belediye Başkanının haksız ithamlarla suçlandığını³⁹³ iddia etmiş ve gazeteyi suçlamıştır.

Bu dönemde Şamar gazetesinin Samsun Demokrat gazetesini eleştiren yazılar yayımladıkları ve çeşitli iddialar ortaya attıkları görülmektedir. Bunlardan biri, dönemin Samsun Valisinin gazeteler ve kişiler arasında taraf tuttuğu yönünde haberlerin yer alması olmuştur. Nitekim gazetenin haberine göre Vali'nin Samsun Demokrat gazetesinin ilk çıktığı günden bu yana resmi ilanların yayımını bu gazeteye vermek suretiyle gazeteyi maddi olarak

³⁸⁵ Samsun Demokrat; 5 Ekim 1952.

³⁸⁶ Samsun Demokrat; 2 Kasım 1952.

³⁸⁷ Samsun Demokrat; 11 Ekim 1952.

³⁸⁸ Samsun Demokrat; 16 Ekim 1952.

³⁸⁹ Samsun Demokrat; 22 Ekim 1952.

³⁹⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclisi Tutanağı; 20.10.1952.

³⁹¹ Samsun Demokrat; 22 Ekim 1952.

³⁹² Samsun; 24 Ekim 1952.

³⁹³ Şamar; 9 Ekim 1952.

desteklediğini³⁹⁴ iddia etmiştir. Bununla birlikte gazete'nin Belediye Başkanı, DP İl Başkanı, Belediye Meclis Üyeleri'nin Samsun Demokrat gazetesi sahibi hakkında hakaret davası açtıkları³⁹⁵ yönündeki haberlere yer verdiği görülmektedir.

Şamar gazetesinin haberine göre; davanın başlaması ile birlikte Samsun Demokrat gazetesini destekleyen Vali Babaoğlu'nun görevden alınmasını³⁹⁶ gazete, dikkate değer bir olay olarak görmüştür. Bununla beraber Belediye Başkanı Kenber'in sağlık sorunlarını gerekçe göstererek görevinden 11 Ocak 1953 tarihinde istifa etmesi³⁹⁷ de basında yer alan konular arasında olmuştur.

3.8.3. Nüzhet ULUSOY'un Birinci Belediye Başkanlığı Dönemi (16 Ocak 1953 – 13 Kasım 1955)

Hamit Erip Kenber'in istifasından sonra başkanlık için Hüseyin Sabuncu ve Nüzhet Ulusoy'un isimleri gündeme gelmiştir. Belediye Meclisi'nin 16 Ocak 1953 tarihli oturumunu Nurettin Ceridoğlu başkanlığında toplanmış, yapılan seçim sonucunda 2'ye karşı 17 oyla Belediye Başkanlığına Nüzhet Ulusoy seçilmiştir.³⁹⁸ Ulusoy, 1338 (1919) yılında Samsun'un Çarşamba ilçesinde doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1944'te tamamlayarak Milli Korunma Kontrollüğü görevinde bulundu. 1949 yılına kadar serbest ticaret ile ilgilenen Ulusoy, 1952 yılından itibaren Samsun'da serbest avukat olarak çalıştı.³⁹⁹ 1950 Belediye Seçimlerinden itibaren Belediye Meclis üyeliğinde bulunmuş olup, Belediye Başkanlığını 4.5 yıl sürdürdü. 13 Kasım 1955 tarihli Belediye Seçimlerinden sonra ikinci kez Belediye Başkanlığı görevini üstlendi. 11 Eylül 1957'de görevinden istifa ederek 27 Ekim 1957'de yapılan Milletvekili Genel Seçimlerine katılarak Demokrat Parti Samsun Milletvekili olmuş ve görevini 27 Mayıs 1960'a kadar devam ettirdi.⁴⁰⁰ 18 Nisan 1960'da kurulan Tahkikât Komisyonu üyeliği yapan Ulusoy, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra tutuklanarak Yassıada'ya götürülerek, Tahkikât Komisyonu üyeliği ve Yeşilhisar olayı nedeniyle idamı istendi. 18 Eylül 1961'de açıklanan kararlar sonucunda 3 yıl 4 ay sürgün cezasına çarptırıldı. Serbest kaldıktan sonra avukatlığa devam eden Ulusoy, Samsunspor'un kurucu üyelerinden olmuş ve 1 Haziran 1971-13 Mart 1972 tarihleri arasında Samsunspor Kulübü Başkanlığı yapmıştır. Siyasi haklarının iade edilmesinden sonra Milliyetçi Demokrasi Partisi'nden milletvekili adayı olmuş; ama seçilememiştir. Bir daha siyasete girmeyen Ulusoy 6 Mayıs 2000 tarihinde vefat etmiştir.⁴⁰¹

28 Ocak 1953 tarihinde geniş kapsamlı bir basın toplantısı düzenleyen Nüzhet Ulusoy, gerek Samsun gerek Belediye hakkında geniş kapsamlı açıklamalarda bulunmuştur. Başkan Ulusoy'un değerlendirmeleri şu şekildedir; **Elektrik İhtiyacı'nın Karşıllanması; Bugün Samsun'un medeni şehir olmak vasıflarıyla taban taban zıt bir elektrik derdi vardır. 1949 tarihinde mubayaa edilen dizel gruplarının şehrin günden güne artan ceryan sarfiyatını kısa bir zaman sonra karşılayamaz hale geleceğini düşünerek santralin tevsiyatının o tarihte yeni satın alındığı için İsviçre'de bulunan Türbo Alektörünün 275.000 lira bedel ve 4 yıl vade ile**

³⁹⁴ Şamar; 23 Ekim 1952.

³⁹⁵ Şamar; 1 Kasım 1952.

³⁹⁶ Şamar; 22 Kasım 1952.

³⁹⁷ Demokrasinin Müdafii; 12 Ocak 1953.

³⁹⁸ Samsun; 17 Ocak 1953.

³⁹⁹ Demokrasinin Müdafii; 18 Ocak 1953.

⁴⁰⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi; Milletvekili Albümü, C.2, s.750.

⁴⁰¹ Nüzhet Ulusoy; (Erişim: www.wikipedia.com/Nüzhet_Ulusoy_maddesi)

Belediyemize satılması hakkında bir teklif alındı... Etibank Ereğli kömür işletmesi ile anlaşmaya varılmıştır... şebekenin ıslah işi ortaya çıkarak İller Bankasının da tensibiyle Belediyemiz bu sahada gerekli plan ve projelerin yaptırılması işine tevessül etmiştir. Etibank ile mukavele imzalandıktan sonra mezkur müessese her yıl ödenecek taksit için bir banka teminat mektubu talep etmiştir...İller Bankasına durum bildirilmiş ve teminat mektubunun bir an önce Ereğli Kömür İşletmesine tevdisi istenmiştir. İller Bankası Belediye Gelirleri Kanunu olan 5237sayılı kanun meri kaldıkça kaydında teminat mektubuna ilave ettiğinden maalesef Etibank tarafından bu ihtirazi kaydın bulunması yüzünden teminat mektubu kabul olunmamış, ve tam bir yıl ikisi de resmi devlet teşekkülleri olan bu müesseseler teminat mektubu işi, işin bir an evvel intacına mani teşkil etmiştir. 2.12.1952 tarihinde İller Bankası istenilen şekilde teminat mektubunu Etibank Ereğli Kömür işletmesine tevdi eylemiş bu müessse de Zonguldak'ta bulunan kazan tesisatının sökülerek Samsun'a sevki işine tevessül eylemiştir. Santral projesi Elektrik etüt idaresince ve şebekenin ıslah projesi de Belediyemizce ikmal ettirilerek Bayındırlık Bakanlığının tasdiklerine sunulmuştur. Bu projeler tasdik edilmiş ve santralin ıslah projesi için 485.000, şebeke için 593.000 lira cem'an yekün 1.078.000 liraya ihtiyaç olduğu tespit olunmuştur. Bu paranın 415.000 lirası fon tahsisinden tefrik edilmiş bakiye 663.000 liranın da İller Bankasından Belediyemiz istikraz limiti müsait bulunduğu için borç alınması cihetine gidilmiştir. Halen İller Bankasında bulunan İçişleri Bakanlığının fon tahsisi ile istikraz talebimiz bu bankanın ihale müsadesi ile derhal mevki tatbiki konulabilecektir. Samsunumuzun elektrik olarak içinde olduğu kötü şartlar hükümetimizce nazarı dikkate alınarak tacil edilerek giderileceğini ummaktayız.⁴⁰² demiştir.

Başkan Ulusoy, gündeme ilişkin diğer konulardaki beyanatlarında da şunları dile getirmiştir. **Şehrin cadde ve yol asfaltlarının yapımı ve kanalizasyon şebekesinin ıslahı,** Geçen yıl lağım inşası için bütçemize 35.000, yeni yol ve asfalt kaplama için 54.000 lira ödenek ayrılmış, lağımın bakım ve tamiri için 7.500 lira, yolların bakımı 27.500 lira olmuştur. Bu sene yalnız yeni yollar için 100.000 ila 125.000 lira arasında bütçeye tahsisat konulması daima inkişaf gösteren gelirimiz bakımından mümkün olabilmıştır. Geçen yıl bütçemiz 1.300.000 liralık gelirin 326.000 lirası normal gelir kaynaklarının dışında telakki edebileceğimiz Asker ailelerine yardım, arsa satışı, bağışlar ve istiradatlar olmak üzere düşünülecek olursa belediyemizin normal geliri 972.000 liradır. Bu normal gelirin 450.000 lirası maaş ve ücretlere, 100.000 lirası da kanunen mecburi olarak ödemeye ve bütçeden ayırmaya mecbur olduğumuz İller Bankası, Beden terbiyesi, İş ve İşçi Bulma Kurumu, Halk Bankası ve fakir çocukları koruma hisseleridir. Biz buna rağmen bütçemizin birçok yerlerinde zaruri tasarruflara giderek gelirlerimizin günden güne tezayüdünü de nazarı itibara alarak haklı şikayetlere sebep veren lağım,yol ve kaldırım işlerine de azami ödenek koymaya gayret edeceğiz.⁴⁰³ **Artan et fiyatları;** Kış aylarında havaların müsadesizliği ve münakele imkânlarının kapanması dolayısıyla et fiyatlarında her yıl bu aylara isabet eden bir fiyat yükselmesi görülür. Belediyemiz et fiyatlarında bütün şehre raci nark tespit ederken muhtelif şehir ve kasabalarımızdaki fiyatları da göz önüne alarak hareket etmektedir.⁴⁰⁴ demiştir.

⁴⁰² Demokrasinin Müdafii; 31 Ocak 1953.

⁴⁰³ Demokrasinin Müdafii; 31 Ocak 1953.

⁴⁰⁴ Samsun; 2 Şubat 1953.

12 Mart 1953 tarihli *Demokrasinin Müdafii* gazetesinin haberine göre Başkan Ulusoy, Ankara temaslarının sonuçlarını basın ile paylaşmıştır. Bu toplantıda şehrin ve belediye'nin sorunları hakkında bilgi verilmiştir. Toplantıda söz edilen hususlar başlıca şehrin elektrik santralının ıslahı, imar planı ve liman projesi olmuştur. Başkan Ulusoy'un açıklamaları şu şekildedir. **Elektrik ve Santral sorunu;**... şebekeyi ıslah maksadıyla bir kısmı fon olarak alınmış ve diğer kısmı da istikraz edilmiş 1.780.000 liralık bir tahsisi İller Bankası'ndan temin edilmiş bulunmaktadır. Halen Zonguldak'ta sökölme işi tamamlanmış bulunan Termik santral ve onun santral binasını tesisi şebekenin alçak ve yüksek tüter kısımlarının yenilenmesi bu tahsis mevzu içindedir. Bu 100 kw'lık kömür santralının ileride kâfi gelmeyeceği düşünülerek yedek olarak dizel grupları ile takviyesi cihetine gidilmiştir. Bir milyon küsur liralık elektrik mevzu içinde yer almayan mezkur dizel işi karşılığının temin temaslarımızın mihrak noktasını teşkil etti... Bankanın bize verdiği rapora göre derhal 600 ila 1000 beygirlik bir veya iki adet dizel motorunun alınması için ilgili firmalara müracaat'ta bulunuldu. Kısa zamanda bu yedek santralimizin kuvveden fiile çıkarılacağına ve tesis yolunda olan termik santralle birlikte servise gireceğine emin bulunmaktayız. Şehrin bugünkü ceryan kıfayetsizliğini önlemek maksadıyla Et ve Balık kombinaları umum müdürlükle tekrar görüşülmüş ve kat'i kabulü bir veya iki ay zarfında yapılır yapılmaz derhal şehre bu tesislerden ceryan verdirilecektir. Yer altı şebekesinden kullanılmak üzere 30.000 liralık kablo mübayası yapılmıştır. **İmar Planı;** Şehrimiz imar planı on sene evvel ele alınmış ancak liman ve kadastro işleri bakımından yapılan avam projenin tatbiki işi o tarihte geri bırakılmıştır. Halen limanın proje bakımından durumu katiyet kesbetmiş şehrin kadastro işleri de bitirilmiş bulunduğundan imar planının yaptırılması işi için artık beklemeye mahal olmadığı ilgililere anlatılmış ve İller Bankası bu işi ele alarak Samsun'un bugünkü modern anlayışına uygun imar planına kavuşması için faaliyetini hızlandırmış bulunmaktadır. **Fenni Mezbaha;** Samsun fenni mezbaha konusunda birçok şehirden geri durumdadır. Bu mühim ihtiyacın giderilmesi maksadıyla 1938'de yaptırılan projeyi tahakkuk ettirmek ve gereken mâli karşılığı bulmak maksadıyla selefim Hamit Erip Kenber, geçen yıl Ankara'daki temaslarında bu işi Vakıflar Umum Müdürlüğü marifeti ile yaptırmak keyfiyetini halletmiş ve gereken proje eksiklerinin mahallen tesisi işini hızlandırmıştır. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü, 1938 yılında yaptırılan projenin demode olduğu ve bugünkü tekniğe uymadığı mülahazası ile bu iş için yeni bir proje hazırlatılmasını istemiştir. Projenin ecnebi firmalara 15-20 bin lira yaptırılabilceği anlaşılmıştır. Ticaret Vekili sayın Enver Güreli'nin alakası ile Amerikan yardım heyeti uzmanlarına yaptırılması temin edilmiştir. Böylece belediye bütçesinden bir fedakârlık yapmadan bu iş de halledilmiş olacaktır. **Kanalizasyon ve altyapı çalışmaları;** 1953 yılı bütçesi 1.342.935 lira olarak geçen yıl bütçesinden 157.525 lira fazlasıyla kabul edilmiş, halkın lağım, kaldırım taleplerini karşılayacak kısım, geçen seneden 82.412 lira fazlasıyla 214.734 liradır. Bir ay zarfında şehrimizde ham yol halinden kaldırım haline getirilen sokaklarımız vardır.⁴⁰⁵ demiştir.

1953 yılının yaz aylarında elektrik ve su sorunu tekrar gündeme gelmesiyle muhalif basın Zonguldak'tan satın alınan elektrik makinalarının üç yıl içerisinde getirilip takılamadığını bu yüzden de bozuk makinalarla şehre elektrik sağlanmaya çalışılmasını eleştirmiştir.⁴⁰⁶ Gazetenin haberine göre şehrin su ihtiyacının sağlanamaması nedeniyle yaz mevsiminde beş mahallenin susuz kalmasına karşın; içme suyuna ve elektriğe belediye tarafından % 25 zam yapıldığı belirtilmiştir.⁴⁰⁷ Ayrıca bu durumun yarattığı diğer sorunlara da şöyle değinilmiştir. Şehrin elektriksiz kalması şehrin iş hayatını ve ticari faaliyetini felce uğratmıştır. Şehrimizde elektrikle işleyen fabrika, imalathane ve atölyeler muattal bir hale geldiler. Bir de susuzluğu

⁴⁰⁵ *Demokrasinin Müdafii*; 12 Nisan 1953.

⁴⁰⁶ *Samsun*; 15 Temmuz 1953.

⁴⁰⁷ *Samsun*; 15 Temmuz 1953.

ilave edersek, durum daha da ciddileşir halen beş mahallemiz susuzdur. İki yıl evvel şehrin su ihtiyacı karşılamadığı zaman yeni kuyular açılırdı Samsunlular, bu sıcakta bir damla suya hasret kalmayacaktı. Belediye, DP'li üyelere teslim edildiği zaman iki yeni motor vardı. Belediye Encümeni vazifeye geçer geçmez de ilk iş olarak CHP zamanında alınması kararlaştırılan Zonguldak'ta kömürle işleyen lokomonolini satın almak oldu. Fakat ne acı ki, Zonguldak'ta bulunan elektrik motorları Samsun'a getirilmedi ve binaları da yapılmadı. Nihayet iki motor da normalin üzerinde çalıştığı için şehri karalıkla baş başa bıraktılar.⁴⁰⁸

Bu dönemde Samsun'da meydana gelen fırtına hem limana hem de Yenimahalle semtine zarar vererek 9 evin yıkılmasına, 85 evin de sular altında kalmasına, demiryollarının kullanılamaz hale gelmesine neden olmuştur. Uzun süreden beri devam eden tahmil ve tahliye vasıtasızlığı sorunuyla beraber fırtına, bütün çapar ve motorlara zarar vermiş ve 400 milyon lira civarında zarara yol açmıştır.⁴⁰⁹ Bu durum muhalefet tarafından eleştirilerek liman yapımının geciktirilmesine tepki göstermiş. Ayrıca uzun elektrik kesintileri ve susuzluk konusunda da DP Samsun Milletvekillerini tembellikle suçlayarak, 3 yıldan beri Mecliste konuşmamaları, inşaat, tarım ve ticaret ile meşgul olduklarını iddia ederek eleştirmiştir.⁴¹⁰

Başkan Ulusoy, 3 Mayıs 1953'te belediye'nin şehirde yaptığı imar faaliyetleri ile ilgili bir basın gezisi düzenlemiştir. Yapılan faaliyetlere göre; Yeni mahalledeki Murtaza ve Deniz sokakları ile İstasyondan ırmağa kadar uzanan Sahil caddesi İstasyon ile Çiftlik caddesini birleştiren 56 evlere giden yeni açtırılan sokağın ve Kılıçdede mahallesindeki Kuruçeşme ve Rami sokakları ile 19 Mayıs mahallesindeki Saadet caddesinde lağımları yapılmış, tenvirat tesisatı ikmal olunmuş ve stabilize yol inşaatına başlanmıştır. 14 Mayıs mahallesindeki Çiftlik caddesini 56 evlere bağlayan yol virajdan kurtarılması sureti ile 16 m genişletilmesine başlanmış, Lise caddesinin İlyasköyüne imtidatına ham yol açılmış tesviye işleri ikmal olunmuştur. Gürbüz, Ümraniye ve İsmetpaşa sokaklarının lağımları tamamlanmıştır.⁴¹¹ İkinci basın gezisi de şöyle anlatılmıştır.; Ulgazi mahallesinde, Gemi, Birinci ve İkinci Bağdat caddesi ile Kadıköy caddesini birleştiren Birinci ve İkinci Yeni, Kadıköy caddesinden Askerlik şubesine imtidat eden ve İlyasköy ile Bağdat caddesi arasında diğer yeni sokakların ham yollarının bir kısmının açılmak sureti ile stabilize yapılmak üzere programa alınmıştır. Cedit mahallesindeki İmam deresi tamamen kapatılmış ve senelerden beri bu mahalleyi kokuya gargetmekte olan kısım lağım yapılmak suretiyle ikmal olunmuş ve Birinci Ilıca sokağının yeniden Arnavut kaldırımı yapılmıştır.⁴¹²

Bu dönemde yapılan DP Samsun İl Kongresi, kendi içerisinde çeşitli yolsuzluk iddiaları ve partinin icraatları eleştirilmiştir. Kongre'de daha önce DP üyesi bulunan ve DP İl Başkanı hakkında çeşitli iddialar ortaya atan *Demokrat Samsun* gazetesinin sahibinin mahkeme davasının sonucu da gündeme gelmiştir. Mahkeme, DP İl Başkanı'nı haklı bulmuş ve *Demokrat Samsun* gazetesinin sahibi partiden ihraç edilmiştir. Kongre'de hazırlanan mesai raporu okunarak yapılan icraatlar hakkında bilgi verilirken, üyelere biri raporu eleştirmiş ve yapılan icraatların İl Özel İdaresi'nce yapıldığını, İl İdare Kurulu'nun bunları kendi icraatı gibi sunduğunu iddia etmiştir. Kongre Başkanı *Tevfik İleri*, üyenin hazırlanmış bir metinle konuşma yaptığını iddia ederek, bütçenin 50.000 liraya çıkarılmasını isteyen rapor kongrece

⁴⁰⁸ İrfan Yankutan; "Şehir Neden Susuz ve Karanlıkta...", *Samsun*, 18 Temmuz 1953.

⁴⁰⁹ *Samsun*; 7 Mart 1953.

⁴¹⁰ *Samsun*; 4 Nisan 1953.

⁴¹¹ *Demokrasinin Müdafii*; 4 Mayıs 1953.

⁴¹² *Demokrasinin Müdafii*; 9 Mayıs 1953.

kabul edilmiştir.⁴¹³ Ayrıca Samsun'un yakacak sorunu da önemli bir konu olarak görüşülmüş, Vali ve Belediye Başkanı'na çağrı yapılmıştır.⁴¹⁴

1953 yılının kış aylarında belediyenin vatandaşlara yakacak dağıtılmasında sorunlar ve yolsuzluklar yaşandığı yönünde CHP'nin iddialarına ilişkin Başkan *Nüzhet Ulusoy*, 27 Kasım 1953 tarihli *Demokrasinin Müdafii* gazetesine durum ile ilgili bilgi vermiştir. Başkan, Samsun'un yakıt sorunları hakkında şunları ifade etmektedir; *Şehrimiz mahrukat durumunu evvelden temis gayesi ile iki, üç ay evvel şehrimiz odun tacirleri ve orman teşkilatı ile müştereken Belediye'de bir toplantı yapılmıştır. Orman idaresi, şehrin ihtiyacını tamamiyle karşılamak gayesi ile 20.000 tona yakın kesim ruhsatı verildiğini köylünün peyderpey bu odunları şehre getirmekte olduğunu ve asla sıkıntıya düşülmeyeceğini bildirmiştir. Halen şehre 185 ila 200 ton arasında odun girdiği mevcut resmi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Orman İdaresi de satış ve ihrazatına ilaveten 1500 ton 1500 ton Bafra Hamam Dağı ormanlarından temine başlanmıştır. Bu odunlar belediye mutemetleri marifetiyle halka satılacaktır. Ayrıca Çukurbük Meşelidüz istasyonların 1500 ton hazır kesilmiş odun mevcuttur... Günde beş vagonu geçmeyen odun sevkiyatının da on vagona iblağı temin edilmiştir... Odun fiyatlarında narh üstü satış, yapılmak istenildiğinde derhal en yakın belediye memurlarına veya Riyasete, Belediye İktisat Dairesine malumat verilmesini tavsiye ediyorum. Odun mevzuunda ihtikâr yapanların belediyece tecziye edildikten başka Milli Korunma Kanununa göre haklarında takibat yapılacağını belirtmek isterim.*⁴¹⁵ Ayrıca Samsun Ticaret ve Sanayi Odası, bu konu üzerinde girişimlerde bulunarak 250 ton *Kok*, 250 ton *Kiribl* kömür tahsis etmiş, bu girişim ile Samsun'un kömür ihtiyacı da büyük oranda çözüme kavuşturulmuştur.⁴¹⁶

Başkan *Ulusoy*, yaşanan uzun elektrik kesintileri ve susuzluk konusunda bir beyanname ilan etmiştir. Beyanname'de şu ifadeler yer almaktadır. *1950 yılında Belediye DP'lilere geçtiği zaman fon tahsisinden alınan iki elektrik motoru bulunmaktadır. Ayrıca 25 yıllık elektrik işletmesinin amortisman akçesi ayrılmamış ve şebeke yenilenmemiştir. Biz belediyeyi devraldığımız zaman 340 bin lira açık vardı. Halbuki biz hiç açık vermediğimiz gibi senede de 200 bin lira da varidat fazlalığı arttırıyoruz. Bu bizim iş yapmamamızdan mı, yoksa isabetli kararlarımızdan mı? takdirlerinize bırakıyorum. Susuzluk konusunda da; Belediyemizin susuzluk gibi mühim bir meseleyle karşı karşıya bulunduğu malumdur. Bunun en mühim sebeplerinden biri şehrin genişlemiş olmasındandır. 1926 senesinde şehrin su tahsisatı yapıldığı zaman Samsun, Türkiye'nin en mükemmel su tesisatına malik bulunan şehriydi. Zamanla şehir genişlemiş ve o zamanlar şehrin dış kısımlarına konulan su depoları bugün mahallelerin aşağısında kalmıştır. Bundan dolayı bugün o mahallelere az su gitmektedir. Lakin Belediye, elinden gelen gayreti sarf etmekte ve arazözleriyle bu kısımlara da imkân nispetinde su temin etmektedir. Bununla beraber şehrin su şebekesinin ıslahı yeni kuyuların açılması ile kâbidir. Bunun için de iki yol vardır. Ya ihtiyacı karşılamak için gelişigüzel sarf edilecek para veyahut mütehassıs raporlarına istinaden meydana getirilecek mükemmel bir tesisat. Halen elimizde bir rapor olmamakla beraber ikinci şıkkın tatbikinin doğru olduğunu bir projeye sahip olduğumuz takdirde hükümetin gereken müzeheratı göstereceğini zannediyorum.*⁴¹⁷

⁴¹³ *Yeni Selamet*; 23 Kasım 1953.

⁴¹⁴ *Yeni Selamet*; 26 Kasım 1953.

⁴¹⁵ *Demokrasinin Müdafii*; 27 Kasım 1953.

⁴¹⁶ *Yeni Selamet*; 9 Aralık 1953.

⁴¹⁷ *Samsun Belediyesi Beyanname*; 24 Temmuz 1953.

Muhalefet ise Başkanı eleştirmeye devam etmiş, yanıtında ise şu hususlara değinmiştir; 1950 senesinde belediye seçim yolu ile DP'lilere geçtiği zaman biri 600 diğeri 450 beygirlik iki yeni motorla bir de iki ayrı motordan yapılan 200 beygirlik bir yedek elektrik motoru bulunmaktaydı. O günkü abone adedi 3600 civarında olduğu için mevcut motorlar şehrin ihtiyacını karşılamaktaydı. DP'li encümen vazifeye gelir gelmez hemen Zonguldak'tan elektrik motoru almış, bundan sonra elektrik motorlarını takviye etmeden, yeni motorlar getirmeden satın aldığı motorlara güvenerek üç senede ağ abone sayısını 6068'e çıkartmıştır. Pek tabi yeni motorların kapasitesi bu kadar aboneyi karşılayamayacağı için normal üstü çalışan bu motorlar hasara uğrayarak bugün şehri karanlıkla baş başa bırakmışlardır. Eğer belediye Zonguldak'tan 1950 senesinde aldığı elektrik motorunu aynı sene içinde getirseydi, şehir bugün karalıklar içinde kalmayacak ve motorla çalışan ticarethaneler muattal hale düşmeyecekti. Üç sene içinde de elektrik santralin binasını bile yapamamışlardır. Su konusuna da Belediye Başkanı motopomp alınarak kuyular açılması suretiyle su sorunu giderilebilirdi.⁴¹⁸ Bu süreçte Samsun Gazi caddesinde bulunan büyük mağaza sahipleri, bir protesto yayımlayarak Danıştay'a Belediye aleyhine dava açacaklarını bildirmişlerdir.⁴¹⁹

Samsun gazetesi, iddialarını şu şekilde özetlemiştir. Demokrat belediye, bundan evvelki belediyeden iki adet sağlam ve yeni dizel motor devralmıştır ki; bunların faaliyete geçiş tarihleri 3-4 seneyi geçmez. Bu motorla o zamanki elektrik ihtiyacına karşılamakla beraber şehrin günden güne inkişaf etmesi, ihtiyaç ve istihlakın buna mütevazi olarak artması hesap edilerek bu ihtiyacı karşılamak için zamanında tedbir alınması yedek bir makine daha almak icap ederken Zonguldak'tan alınan hurda lokomobilin Samsun'a getirilmesi hususunda 3 seneden beri uğraşılması, hadsiz hudutsuz masraflara girilmesi, füzuli yere harcırahlar alınması gibi yollara sapılması yüzünden bugünkü feci durum hasıl olmuştur. Partizanlık gayret ve hırsı fen adamlarının iş başından uzaklaştırılması ve bir takım tesirler altında kalınarak makinelerin kaldıramayacağı kadar ceryan verilmesi ve vukuf ehlinin yaptıkları tavsiyelere ehemmiyet verilmemesi gibi sebepler de bugünkü neticeyi hazırlayan amillerdendir. Başkan, su bahsine hiç yanaşmamıştır. Belediye hakikatlerden korkmakta ve hayale sapmaktadır.⁴²⁰ denilmiştir.

Bu iddialara karşı Başkan Nüzhet Ulusoy, Samsun gazetesine gönderdiği tezkir'te. Belediye işlerinde siyasi kavgalara kesinlikle yer verilmediğini bademada verilmeyeceğini beni ve mesai arkadaşlarımı tanıyan herkes bilir. Şehrin elektrik konusunda meydana gelen arızada siyasi kavgalara raptedilmek istenilmesi basit bir particilik ihtirazından ileri gidemez. Keza Almanya'ya ısmarlanan dizel motorları için döviz temin edilemiyor. Tazındaki havadisiniz de tamamen uydurmadır. Bu motorların Ekim 1953'te ve zamanında temin edilen dövizleri aynı tarihte Merkez Bankası vasıtasıyla Almanya'ya döviz satışı yapılarak transfer edilmiştir. Motorlar, 15 Kasım'da Türkiye'ye yola çıkarılacaktır.⁴²¹ demektedir.

Samsun gazetesi, Belediye'yi mesken konusunda da sıkça eleştirmiştir. Nitekim gazete iddialarına 5228 ve 6188 kanunları dayanak göstermiştir. Bu kanunlarda şu ifadeler yer alır; hazine, özel idare ile katma bütçeli dairelerin mülkiyetinde ve devletin tasarrufunda bulunan ve belli bir ihtiyaç için tahsis edilmemiş ve ev yapmaya elverişli arsaları o yılın arazi vergisine matrah olan kıymetleri üzerinden alarak 10 yılda 10 müsavi taksitle bedelini öderler. Dolayısıyla Samsun Belediyesi'ni ucuz mesken ve ucuz arsa sahibi yapamadığı

⁴¹⁸ Samsun; 25 Temmuz 1953.

⁴¹⁹ Samsun; 26 Temmuz 1953.

⁴²⁰ Samsun; 29 Temmuz 1953.

⁴²¹ Samsun; 26 Kasım 1953.

yönünde eleştirmiştir.⁴²² Ayrıca yine aynı gazete'nin iddialarına göre, belediye'nin Unkapanı ve Hastane altı mevkiindeki ruhsatsız 15 gecekond'u yıktığını; fakat bazı gecekondulara dokunmadığını ifade etmiştir.⁴²³

1954 yılı içerisinde yaşanan önemli bir durum ise kentin beş yıllık bir imar planı hazırlanması olmuştur. Bu plana göre bir toptancı halinin ve trafiği rahatlatacak olan terminal yapımı, elektrik işletme binasının tesisi ve gecekonduları önlemek amacıyla belediyenin vereceği arsalar üzerine modern ve tek tip ayrıca eşit taksitlerle olmak üzere ucuz evler yaptırılması, Cumhuriyet Meydanı olarak tanzim edilen alanda istimlak edilen kısımların meydan ve yeşil alan olarak düzenlenmesi yer almıştır.⁴²⁴

Bu dönemde yaşanan önemli olaylardan birisi de şehirdeki şeker ve kahvenin tükenmesi olmuştur. *Samsun* gazetesi, bu maddelerin karaborsa'ya düşmesi ve belediye'nin bunlarla gerekli mücadeleyi yapmadığını iddia ederek, sert eleştiriler getirilmiştir.⁴²⁵ Ayrıca iddia edildiğine göre Samsun 4 gün şekersiz kalmış ve 10 kuruş fazla fiyattan satılmaya başlanmıştır.⁴²⁶ Belediye'nin şeker dağıtım işini iyi yönetemediği iddia edilerek Samsun'un yine 4 gün şekersiz kalması ve şehrin ihtiyacı olan 290 ton şekerin zamanından önce tükenmesini bu duruma kanıt gösterilmiştir.⁴²⁷

Samsun gazetesinin iddialarına göre; *Samsun bir ay şeker sıkıntısı ile karşı karşıya kalmış ve 87 ton şeker tahsis edilmiştir. Şekerin karaborsaya düşmesi ile şeker kısa sürede tükenmiş ve Samsun'un acilen 40 ton şekere ihtiyacı olduğu*⁴²⁸ belirtilmiştir. *Samsun için acilen 120 ton şeker gönderildiği takdirde ihtiyacın karşılanabileceği belirtilerek Belediye, bu süreçte nüfus başına şeker tevzi edilmesi ile sorunun çözümlenebileceğini düşünmüştür. Böylece nüfusa göre her aileye vesika ile ayda bir kilo şeker tevzi edilmiştir.*⁴²⁹ Ayrıca yine iddialara göre aynı durum, kahvede de yaşanmış ve halk uzun bir süre arpa ve nohut ununu kahve olarak tüketti.⁴³⁰ denilmiştir.

Başkan Nüzhet Ulusoy gelişen sıkıntılar üzerine bir basın açıklaması yapmıştır. Açıklama 'da; *Samsun mu şekersiz kalacak. Bu imkânsız! Günde iki vagon şeker gelir ve Samsun'a tevzi edilir. Ayrıca Samsun'un avantajları da vardır. Bu bölgenin şeker ihtiyacı da buradan temin edilir. Biz bunlardan istifade ederiz. Samsun, hiçbir zaman şekersiz kalmaz bu imkânsız bir hadisedir.*⁴³¹ demiştir. Buna karşın muhalif *Samsun* gazetesi, olayla ilgili şu değerlendirmesinde; *Samsun şekersiz kalıyor hem de diğer vilayetlerden daha feci bir halde, karaborsa hevula gibi ortalıkta hem de belediyenin yakınlarında faaliyet gösteriyor. Şekerin kilosu karaborsa'da 200-250'den gidiyor. Çay ise 100 gramı 350 kuruş olarak satılmaya başlamıştır.*⁴³² denilmektedir. 16 Temmuz tarihinde ise şeker ve çayın Samsun'a geldiği basın'da yer almış, ithal edilen ve vilayet emrine verilen 150 ton şekerin 60 ile 70 tonu

⁴²² *Samsun*; 30 Ekim 1953.

⁴²³ *Samsun*; 17 Ekim 1954.

⁴²⁴ *Samsun Belediyesi 1954 İmar Planı Raporu.*

⁴²⁵ *Samsun*; 8 Aralık 1954.

⁴²⁶ *Samsun*; 10 Aralık 1954.

⁴²⁷ *Samsun*; 1 Ocak 1955.

⁴²⁸ *Samsun*; 16 Ocak 1955.

⁴²⁹ *Samsun*; 17 Ocak 1955.

⁴³⁰ *Samsun*; 8 Mart 1955.

⁴³¹ *Samsun*; 11 Haziran 1955.

⁴³² *Samsun*; 11 Haziran 1955.

Samsun'a tahsis edilmiştir. Nüfus başına yarım kilo şeker ve aile başına bir paket çay verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴³³

Samsun Belediyesi'nin hassas davranması gereken önemli bir konuda İşçi Sigortaları Genel Müdürlüğü'nün İşçi Hastaneleri ve İşçi evleri yaptırmak amacıyla Rum Mezarlığı ve kilise çevresinde bulunan arazileri belediyeden satın almak istemesi olmuştur. Bu süreçte bir arazi sahibinin bu yerler üzerinde hak iddia ederek belediye aleyhine dava açmış ve ihtiyati tedbir kararı koydurmuştur. Bunun üzerine İşçi Sigortaları Genel Müdürlüğü, başka araziler bakmaya başlamıştır. Arazi sahibi, kendisine ait büyük bir araziye teklif etmiş ve *İlyasköy*'de bulunan 80.000 metrekaarelik bu araziye bakmak üzere İşçi Sigortaları üç kişilik bir heyet göndermiştir. Gelen heyetin yalnızca aynı kişinin arazisine bakmakla yükümlü olması, o çevrede geniş arazileri olan diğer şahısları harekete geçirmiş ve kendi arazilerine bakılması için Başbakan ve Çalışma Bakanı'na müracaat etmişlerdir. Bunun sonucunda diğer arazilere de bakılması kararı verilmiştir. Bu arada arazi sahibi, arazisinin ifrazını (arazinin bölünmesi, parsellenmesi) talep etmiştir. Samsun Belediyesi, bu arazinin ifrazı ile yolların tamamen değişeceğini göz önüne alarak talebi reddetmiştir. Genel Müdürlük, 5 kişiye ait olan 35 bin metrekaarelik arazinin şartları müsait olmadığından satın almamıştır.⁴³⁴

3.8.3.1. Samsun Limanı'nın Yapımı ve Önemi

Başkan *Nüzhet Ulusoy* döneminde gerçekleşen önemli gelişmelerden birisi de Samsun Limanı'nın yapımıdır. Samsun Limanı'nın önemi her devirde anlaşılmış olmakla beraber son dönemde açık demir yeri olarak kullanılmıştır. Liman, 1889 yılından itibaren yıllık faaliyetinde bir artış gösterse de deniz yoluyla ticaret ancak deniz şartlarına bağlı olmuş, geniş bir hinterlanda sahip olmasına karşın sınırlı bir deniz ticaretine mahkum kalmış ve diğer ticari ilişkilerini karayolu ve daha uzak limanlarla (*İstanbul, İzmir, İskenderun*) yapmaya mecbur kalmıştır.⁴³⁵ Nitekim Samsun'un hinterlandına bakıldığında; **Doğu'da** Ordu, Giresun, Erzurum; **Güney'de** Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya; **Batı'da** Yozgat, Çorum, Sinop dahil edilebilmektedir.⁴³⁶ Samsun'da anlaşılması lazım geldiği gibi bir limanın bulunmaması, diğer bölgelerinde üretimin kitle üretiminin sınırlandırılmasına sebep olduğu gibi ürünün çeşitliliği ve kalitesinin yükseltilmesi konusunda üretici için teşvik edici olmamıştır. Limanın inşa ve ıslahı için en önemli girişim 1910 yılında Türkiye Milli Bankası tarafından işletme imtiyazı almak için yapılan teşebbüstür bir İngiliz Müşavir Mühendislik teşekkülüne etüt ve projeleri dahi yaptırılmıştı. Projeler, 1912 yılında tamamlanmış; fakat I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla bir girişim fiiliyata geçirilememiştir.⁴³⁷

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte limanın inşası konusu tekrar gündeme gelmiş ise de esaslı bir adım atılamamıştır. Limanda bir özel idare'ye (*Park İskeleyi*) ve altı tanesi de Belediye'ye ait iskeleler (*Gaz, Zahir, Gümrük Yolcu, Un, Tütün*) bulunmaktadır. Yükleme, boşaltma hizmetleri *Çaparıcılar Cemiyeti* eliyle yapılmaktayken; bu iskeleler, 29.01.1944 tarih ve 3/357 sayılı kararname ile Devlet Limanları İşletmesi Umum Müdürlüğü emrine verilmiş ve aynı tarihte 503 sayılı karara göre Samsun Limanı, Milli Korunma

⁴³³ Samsun; 16 Temmuz 1955.

⁴³⁴ Samsun; 3 Ocak 1955.

⁴³⁵ Bayındırlık Vekâleti Demiryolları ve Limanlar İnşaat İdaresi; **Samsun Limanı**, TCDD Matbaası, Ankara, 1953, s.5.

⁴³⁶ Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü; **Samsun Limanı**, TCDD Matbaası, Ankara, 1965, s.8

⁴³⁷ Bayındırlık Vekâleti Demiryolları ve Limanlar İnşaat İdaresi; **a.g.e.**, s.6.

Kanunu'nun 6. maddesinin VIII. fıkrasına dayanarak Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Müdürlüğü'ne devredilmiştir.⁴³⁸

Limanın fiilen Umum Müdürlüğü'nce işletilmesine 01.03.1944 tarihinde başlanmıştır. 8 tane küçük teknelerin yanaşabileceği iskelesi bulunan ve sahilden 1,5-2 km mesafede yaklaşık 10 metre su derinliği bulunan açık limanda hinterlandın artan yük trafiğinin karşılanması güçlüğü karşısında korunmuş bir limanın inşası kendini hissettirmiş ve limanın inşası Milletlerarası Banka'dan beş limanın inşası projesi kapsamında 12,5 milyon dolarlık kredi temininden sonra fiili safhaya girmiştir.⁴³⁹ Limanın fiili inşası hazırlıklarına 1948-49 yıllarında başlanmıştır. Liman etüd işleri, 250 bin liraya Hollandalı bir firmaya ihale edilmiştir.⁴⁴⁰

1949 yılında Dünya Bankası İktisadi İlimler uzmanı *Mister Wubing* ile limanlar uzmanı *Mister Halmos*, Türkiye'de en müsait limanın Samsun'da olacağını belirtmişler ve raporlarını hazırlamışlardır. Dünya Bankası, Mayıs ayının 18'inde Samsun Limanı için gereken parayı vermiş ve Bayındırlık Bakanlığı Limanlar Umum Müdürü *Rıza Erk*, gerekli mukaveleyi New York'ta imzalanmıştır.⁴⁴¹

Dünya Bankası, 18 Mayıs 1950'de limanın yapılmasına başlanmak üzere 12 milyon dolar para vermiş ve 18 Temmuz 1950'de antlaşma imzalanmıştır. DP, parası, etüt ve projeleri hazır olan Samsun Limanını 1953 yılında ihaleye çıkartmıştır. 7 Temmuz 1950 tarihinde imzalanan 5676 sayılı kanunla onaylanan kredi anlaşmasında *D Projesi* adını alan limanın inşası için makinalar yurtdışından temin edilmiş ve iç ödemelere yetki veren 5775 sayılı kanun da Haziran 1951 tarihinde çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılmasıyla etütler ve projeler yapılarak 1953 yılında inşaat, eksiltmeye konulmuş, 27.07.1953 tarihinde ihale ve 03.09.1953 tarihinde de mukaveleye bağlanmıştır.⁴⁴²

CHP, liman etütlerinin kendi dönemlerinde yapılarak, parasının da Dünya Bankası'ndan alınmak suretiyle gerçekleştirdiklerini belirterek DP'nin 1952'de inşaatın başlanacağını belirtmesine karşın; işin 1954'e bırakılarak genel seçimlerde bu durumu kullanarak oy sağlamayı düşündüklerini iddia etmiştir.⁴⁴³ Limanın temel atma töreni, önce 30 Ağustos 1953 tespit edilmesine karşın, sonra Eylül daha sonra da Aralık ayına ertelenmiş. Asıl temel atılma töreni, Cumhurbaşkanı *Bayar*'ın katılımı ile 30 Mart 1954'te yapılmıştır.

Muhalef *Samsun* gazetesi bu duruma eleştiriler getirerek düşüncelerini açıklamıştır; *Samsun sığ limanlardan birisidir. Her türlü rüzgâra maruzdur. Bundan başka civarda bulunan derelerin, ırmakların yüzünden deniz dolmaktadır. Bu durum karşısında limanı dolduran sahalarla mendirekler yaparak karadan gelen çamur deryasını önlemek zorundayız. Liman sığ olduğu için derinleştirmek de icap eder. Bütün bunların kaç mâl olacağını hesap edersek 100milyon liranın kâfi gelmeyeceği neticesine varılabilir. Trabzon limanının bu gidişle 1953 yılı ortalarına doğru ikmal edileceği tahmin olunmaktadır. Buradaki araçlar, Trabzon'dan sonra Samsun'a gelecekleri beyan edilmektedir. Mavnasızlık Samsun için diğer önemli bir konudur. Mavnasızlık yüzünden limanda saatlerce bekleyen gemilerin saat başına*

⁴³⁸ Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü; *a.g.e.*, s.7.

⁴³⁹ Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü; *a.g.e.*, s.8.

⁴⁴⁰ *Samsun*; 2 Ocak 1954.

⁴⁴¹ İrfan Yankutan; "Samsun Limanı", *Samsun*, 15 Ağustos 1953.

⁴⁴² Bayındırlık Vekâleti Demiryolları ve Limanlar İnşaat İdaresi; *a.g.e.*, s.7.

⁴⁴³ *Samsun*; 30 Nisan 1952.

*düşen masrafı ile yüzlerce mavnâ almak kâbildir. En kısa zamanda mavnâ tedarikine ihtiyaç vardır.*⁴⁴⁴ denilmiştir.

Liman inşası ile ilgili olarak Vali Dr. Turgut Babaoğlu, şöyle bir açıklamasında; *Limanın tafsilat projeleri hazırlanmaktadır. Limanın ihalesine girmek için firma seçme işi 29 Kasım'dan itibaren bitmiş olacaktır. Samsun, Karadeniz Limanlar Bölge Müdürlüğü merkezi haline getirilmiş, Samsun Limanı inşası 1953'te girişilecektir.*⁴⁴⁵ demiştir. Limanın inşası bir Türk-Alman işbirliği teşekkülü olan *Rar-Philippe Holzman-Hochtief* müteahhitliğine ihale edilmiş,⁴⁴⁶ taahhüt bedeli kurulacak makina parkı hariç 39.440.000 TL'dir. Bunun 2.200.000 Amerikan Doları karşılığı dış ticareti karşılamak üzere *Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası* kredisinden, geri kalan miktar da 5775 sayılı kanunla sağlanmaktadır. İnşa süresi 66 ay olup erken tamamlanması durumunda kazanılan her hafta için 1500 TL prim ödenecektir.⁴⁴⁷

Taahhüt konusunda iki büyük dalgakıran mevcuttur. 670 metrelik rıhtım duvarı, 14.000 metrekare civarında ambarların yapılması planlanmıştır. Limanın yıllık parça eşya veya umumi ticaret eşyası tahmil ve tahliye kapasitesi 350.000 ton, zahire ihraç kapasitesi 450.000 ton, kömür ithal kapasitesi ise 200.000 ton olacaktır. Bu suretle resmi ithal ve ihraç kapasitesi bir milyon tonu bulacaktır. 15 adet 10.000 tonluk gemi de şamandıralarda bağlı olarak limanda barındırılabilir.⁴⁴⁸ 65-70 milyon liraya mâl olan, yedi vilayeti tamamen ve bazı vilayetlerimizi de kısmen içine alan bu liman, Samsun'un gelişmesine katkısı açısından son derece önemlidir.

3.8.3.2. Samsun'da 1955 İl Genel Meclisi ve Yerel Yönetim Seçimleri

1954 Genel Seçimleriyle oy oranını arttırarak ikinci kez iktidar olan DP, seçim yasası üzerinde birtakım değişikliklere gitmiştir. CHP, 20 Haziran 1954 tarihinde bir bildiri yayımlayarak seçim yasasındaki değişiklik tasarısının *Siyasi mücadelede muhalefet aleyhinde eşitliği bozacak durumda olduğunu, Muhalefet partilerine tanınan mahdut radyo konuşmalarını tamamen ortadan kaldırdığını* ileri sürmüştür.⁴⁴⁹

30 Haziran 1954'te kabul edilen yasaya göre; bir seçim bölgesinden, bir siyasi partinin aday listesine giren adayların, başka bir siyasi partinin listesine girmeleri ya da başka bir yerden bağımsız aday olma olanağını ortadan kaldırıyor, bir partiye başvuruda bulunup da, o partinin listesinde herhangi bir nedenle yer alamayan adayın, başka bir partiden aday olması ya da bağımsız aday olması söz konusu olamıyordu.⁴⁵⁰ Ayrıca siyasi partilerin ortak liste ile seçimlerde aday göstermeleri olanağını ortadan kaldırarak, muhalefetin radyodan yararlanması öngören maddeler de seçim yasadan çıkarılmaktaydı.⁴⁵¹

⁴⁴⁴ Avni Şanda; "Samsun Limanı Ne Zaman Yapılacak?", *Samsun*, 8 Ekim 1952.

⁴⁴⁵ *Samsun*; 10 Kasım 1952.

⁴⁴⁶ Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü; *a.g.e.*, s.8.

⁴⁴⁷ Bayındırlık Vekâleti Demiryolları ve Limanlar İnşaat İdaresi; *a.g.e.*, s.7-8.

⁴⁴⁸ *Demokrasinin Müdafii*; 25 Aralık 1953.

⁴⁴⁹ Albayrak; *a.g.e.*, s.266.

⁴⁵⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*; C.1, 30 Haziran 1954, s.42.

⁴⁵¹ *TBMM Zabıt Ceridesi*; C.1, 30 Haziran 1954, aynı yer.

İktidarın basını baskı altına alma ve ispat hakkını ortadan kaldırdığı iddia edilen uygulamalardan dolayı muhalefet, İl Genel ve Belediye seçimlerine katılmamıştır. Samsun'un bu dönemdeki genel nüfusu 551.244, şehir nüfusu ise 62.648 olarak belirlenmiş, şehir içerisinde 32.803 seçmenden 4608 seçmen; merkez köylerde ise 25.000 seçmenden 8750'sinin oy kullandığı tespit edilmiştir.⁴⁵² Alaçam'da 13.333 seçmenden 4938'i, Havza'da 18.000 seçmeden 8.000'i, Bafra'da 35.000 seçmenden 9.000'i, Kavak'ta 17.000 seçmenden 10.835'i, Ladik'te 10.945 seçmenden 7.733'ü, seçime katılmıştır. Diğer ilçeler ve merkezde DP adayları seçime rakipsiz girmişler. Ladik'te müstakil olarak *Mustafa Nalcıoğlu* ve *A. Karahan* kazanmış, DP'li adaylar kaybetmiştir.⁴⁵³

DP, İl Genel Meclisi seçimlerinden sonra Belediye seçimlerine daha esaslı ve daha nüfuzlu kimselerle girme kararı almıştır. Samsun DP İl Teşkilatı, mevcut Belediye Encümeninin halk tarafından tasvib edilip edilmediği yönünde ve eski üyeler ile yeni üyelerin içerisinde bulunduğu bir liste hazırlığına girmiştir.⁴⁵⁴ Samsun DP Belediye Meclisi asıl üyeliklerini seçimle kazanan *Tahsin Mutuoğlu*, *Osman Yeniçeri* ve *Şevket Koyuncuoğlu* Genel Merkez tarafından yedeğe indirilmiş olup, *Alber Albala* listeden çıkarılmıştır. DP Belediye Meclisi asil üyelerinden DP Ocak Başkanı *Habib Güneri*'nin okuma yazma bilmediği iddiasıyla adaylığına itiraz edilmiş, *Niyazi Hamuloğlu* ise asil belediye azası olarak listeye girmiştir.⁴⁵⁵ DP Samsun İl Teşkilatı'nın kurucularından *Şefik Avni Özüdoğru* da müstakil aday olmuş ve adaylığından dolayı da çeşitli kişiler tarafından darp edildiği⁴⁵⁶ haberleri de dönemin basınında yer almıştır. *Özüdoğru*'nun bağımsız adaylığı ise İl Seçim Kurulu tarafından kaldırılmıştır.

13 Kasım 1955 tarihinde yapılan Belediye seçimlerini DP, Türkiye çapında asil üyelik bazında 8.784, yedek üyelik bazında da 9.897 kişi ve kazanma oranları açısından da asil üyelikte 74.64 ve yedek üyelikte 87.04 oy almıştır.⁴⁵⁷ DP, Samsun bazında da seçimi kazanmış olup, Belediye Meclis üyelerinin tümü DP'li adaylar oluşmuştur. Yeni dönemde Samsun Belediye Meclis üyeleri şu kişilerden oluşmuştur. *Nüzhet Ulusoy*, *Esat Kitaphioğlu*, *Azmi Varol*, *Hami Taşan*, *Salih Çetinkaya*, *Haydar Gönültaş*, *Hasan Takısoğlu*, *Asaf Varol*, *Osman Germen*, *Hikmet Arslan*, *Embiya Kurşunoğlu*, *Habib Güneri*, *Ali Aksoy*, *Muzaffer Uzar*, *Ahmet Alemdar*, *İsmail Işın*, *Osman Gümüsoğlu*, *Ali Kemal Akdur*, *Hüseyin Lây*, *Lütfi Ender*, *Sabahattin Döner*, *Ahmet Toker*, *Niyazi Hamuloğlu*, *Nesip Yetkin*, *Necmi Onursal*, *Nihat Akyürek*, *Mahmut Tulum*, *Mustafa Köksal*, *Dr. Fikret Gülüm*.⁴⁵⁸

⁴⁵² Samsun; 27 Eylül 1955.

⁴⁵³ Samsun; 28 Eylül 1955.

⁴⁵⁴ Demokrasinin Müdafii; 12 Ekim 1955.

⁴⁵⁵ Samsun; 12 Ekim 1955.

⁴⁵⁶ Samsun; 2 Kasım 1955.

⁴⁵⁷ Ayın Tarihi; Sayı:264.

⁴⁵⁸ Samsun Belediyesi Seçim Mazbatası; 14.11.1955.

3.8.4. Nüzhet ULUSOY'un İkinci Belediye Başkanlığı Dönemi (16 Kasım 1955 – 14 Eylül 1957)

DP'nin ikinci kez Belediye seçimlerini kazanmasının ardından 16 Kasım 1955 tarihinde olağanüstü toplanan Samsun Belediye Meclisi'nde yapılan seçimde 29 üyeden 3'ü katılmamış, 1 ret ve 25 üyenin kabul oyu ile Belediye Başkanlığı'na ikinci kez *Nüzhet Ulusoy* seçilmiştir.⁴⁵⁹ Seçimin akabinde Belediye Meclis üyelerinden Dr. *Fikret Gülüm* DP'den ve Belediye Meclis üyeliğinden istifa etmiş, *Hürriyet Partisi*'ne katılmıştır.⁴⁶⁰

1956 yılı kapsamında Samsun Belediyesi'nin başlıca konuları şehrin su, elektrik tesisinin yapılması ile birlikte 16 Ocak 1957 tarihinde yürürlüğe girecek olan İmar Kanunu kapsamında imar ve tip talimatnameleri kapsamında gerekli hazırlıkların yapılması, 1957 şehrin imar raporunun ve ileryen yıllarda Samsun'un sahil bölgesi olacak olan *Hasköy*'ün şehir hudutları içerisine alınması için çalışma yapılan bir yıl olmuştur. 1956 yılı Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesi Müdürlüğü Bütçe Karamamesi incelendiğinde; bütçeden ayrılan pay 3.269.798.78 lira olarak tahmin edildiği görülmektedir.⁴⁶¹ **Elektrik ve su tesisi;** Elektrik tesisinin yapılması sürecinde Samsun Belediyesi, Adana Belediyesi'nden *Fairbanks Morse Elektrojen Grubu*'nun teknik ve fiyat konusunda iletişime geçilmiştir. **Bayındırlık Faaliyetleri: Hasköy Bölgesi;** Belediye Meclisi kararında durum şöyle açıklanmıştır. *Hasköy* ismiyle isimlendirilen yer aslında iki kısımdır. Mezkur yer, Samsun- Çarşamba şosesinin cenubunda ve eski hava meydanının şarkındaki sahayı kapsamakta iki köyünde nüfusu 1000 mütecavizdir. Bölge, şehrin bugünkü hudutlarına çok yakındır. Şehrin inkişaf sahası üzerinde bulunmaktadır.⁴⁶²

Belediye Meclis üyelerinden *Enbiya Kurşunoğlu* Belediye Başkanı'ndan yanıtlamasını istediği bazı sorular yöneltmiştir. Burada dikkati çeken nokta; 1950 yılında yapılan Kadastro planının, uygun bir şekil planı düzenlenmesinin yapılmadığı ve bütçesinin hazırlanmaması olmuştur.⁴⁶³ Belediye Başkanının bu konuya yanıtı şu şekildedir; 1580 sayılı Belediye Kanununun Belediye masrafları bölümünün 117. maddesinin 12. ve 13. fıkralarında müstakbel şekil planı ve mezbaha tesisi masraflarının on seneye taksimi suretiyle her sene bütçesine konulacak ödeneklerle karşılanması derpiş olunmakta ise de 5116 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinin ardından tatbikatın değiştiğini, bu tesis ve masraflarının belediyelerin kendi bütçelerinden karşılayamayacakları tecrübe ile sabit olduğundan Dahiliye Vekaleti vasıtasıyla İller Bankası tarafından yapılan fon ve istikraz yardımları ile belediyelerin su, elektrik ve mezbaha tesisleri ile imar planı tahakkuk safhasına intikal ettirmekte olduklarını mevzuatın verdiği imkândan istifade edilerek asker ailelerine yardım fonunda biriken ve yardımdan arta kalan 200.000 liranın geçen yıl Belediye Meclisi kararı ile Mezbaha tesisi için tefrik edildiğini bu meblağın 40-50 bin lirası ile Mezbaha binasının kurulacağı arsanın satın alınmış olduğunu, imar planına esas teşkil edecek olan şehir haritasının keza bedeli fondan ödenmek üzere Dahiliye Vekaleti vasıtasıyla İller Bankası tarafından ihaleye çıkarıldığını, şehir kanalizasyon işinin mütemmin bir cüz'ü nün Nafia Vekaleti tarafından ele alınmış olduğunu ve bu hususların riyasetçe takip edilmektedir.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ Samsun Belediyesi, Seçim Mazbatası; 14.11.1955.

⁴⁶⁰ Samsun; 27 Aralık 1955.

⁴⁶¹ Samsun Belediyesi Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesi Müdürlüğü Bütçe Kararnamesi.

⁴⁶² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 22.10 1956.

⁴⁶³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 12 Mart 1956.

⁴⁶⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 8 Mart 1956.

Şehrin su tesisi ve ıslahı projesi kapsamında 4.976.695 lira bütçe ayrılarak⁴⁶⁵ şehrin su şebekesinin ayrıntılı bir analizi de yapılmıştır. Belediye Başkanı Ulusoy konuşmasında şunlara değinmiştir; ...su şebeke ve santralinin 1928 yılında tesis edilmiştir. O zaman su depolarının bulunduğu yerlerden yüksek yerlerden değildi. Sonradan ve zamanla su depolarının üzerinin de meskun hale geldi. Bu yüksek yerlere mevcut tesisatla su çıkarmak güçleşmiştir. Son senelerde gerek kuraklık gerek başka tabii sebeplerle kuyuların su seviyesinin tulumbarın emiş seviyesinin altına düşmüştür. Bu sorunun son senelerde had safhaya bulması dolayısıyla derhal alınan teknik tedbirler ve havaların da yağışlı gitmesi sebebiyle susuzluğun önü alınmıştır. Gelecek yıl su sıkıntısının çekilmeyeceği tahmin edilmektedir. 150.000 nüfus nazarı ile İller Bankası vasıtasıyla tanzim ettirilip Nafia ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletlerinin tasdikinden geçirilmiş bulunan beş milyon keşif bedelli su şebeke ve santralinin tevzi ve ıslahına ait projenin tahakkuk safhasına intikal ettirilmesini gerekli mâli teşebbüslere geçilmiştir. Projenin safha safha tatbikine başlanacağını belirtilebilir.⁴⁶⁶ Elektrik tesisi için de İller Bankasından 573.136 lira borç alınarak⁴⁶⁷ teminat olarak da belediyenin gelirleri gösterilmiştir. Bu kapsamda yapılan açıklamada şunlar dile getirilmiştir; Belediyemiz bütçesi tanzim edilirken her yıl belediyemiz borçlarının bir yıllık ödeme taksitleri tutarının tahsisatı tamam olarak bütçemize konulduğundan bu taksitlerin karşılıkları ya vadesinde bankaya gönderilmekte veya bankaca tevkiif edilerek hemen belediyemizce de tahsisatında mensubu yapılarak herhangi bir aksaklığa meydan verilmemektedir.⁴⁶⁸ Ayrıca belediye'nin elektrik ve su hizmetlerinde aksamalar yapıldığına ilişkin eleştirilere de şöyle açıklık getirilmiştir; Elektrik ve Su İşletmesi İdaresinin İller Bankası'ndan yaptığı muhtelif istikrazların ödeme taksitleri karşılığı ya bütçelerine konulmadığından veya bankaya gönderilmediğinden mevzubahis gelirlerimizin tevziinde bankaca kesilmekte ve bu paralar Elektrik ve Su İşletmesince belediyemize de ödenmediğinden ait olduğu hesaplara tahsilat kaydedilememekte ve dolayısıyla bu hesapları tahakkukları ile tahsilatı arasında hasıl olan farklar bu hesapların bakiye alacağınıymış gibi görülmektedir. Bu muamele hem belediyemiz bütçesine konulan gelirlerimizin mühim miktarda eksilmesi dolayısıyla bütçe ile tayin edilmiş olan belediyemiz hizmetlerinin ifasını büyük mikyasta darbeyliyerek mâli muvazeneyi bozmakta hem de banka alacağını mahsup ettiği halde bankada matlubumuz görülmek suretiyle hesaplarımızda düzensizlik tevhit etmektedir. Elektrik işletmesi için bankaca tevfiik edilmiş paraların bütçeye yeniden aksettirilerek irat kaydı karşılığının Elektrik ve Su İşletmesi borç taksitlerinin ödenmesi için tahsisat alacak vazına ve bu suretle mahsup yapılmasına zaruret hasıl olmuştur. Gelir Bütçesi yekunu 2.220.600 lira olarak tespit edilmiştir.⁴⁶⁹ 1957 yılı kapsamında gelir ve gider bütçesi 2.220.600 lira üzerinden denkleştirilmiştir.⁴⁷⁰

Meclis üyelerinden Osman Yeniçeri şehrin elektrik santrali konusunda yaptığı açıklamalara göre; Santralde tetkik ettiğim kayıtlara göre günlük en yüksek güç, 1750 kilovattı bulmaktadır. Geriye 150 kilovatluk enerji tasarrufu kalıyor. Halen muattal halde bulunan Fairbanka dizel grubunun takâti 250 kilovattır. Bu gurupta tamir edilip servise sokulabilse 400 kilovatluk bir yedek güç var demektir. Şehrimizin enerji ihtiyacı her geçen gün artmakta olduğuna göre, bu ihtiyat enerji de kısa zamanda sarf edilecektir. Bu gruplardan biri arıza

⁴⁶⁵ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 8 Şubat 1956.

⁴⁶⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 13 Mart 1956.

⁴⁶⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 16 Mart 1956.

⁴⁶⁸ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 28 Şubat 1957.

⁴⁶⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 28 Şubat 1957, aynı yer.

⁴⁷⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 1 Mart 1957.

yaparsa şehrin bir kısmı muhakkak karanlıkta kalacak demektir. Termik santralin revizyonu sırasında ise şehrin yarısının karanlıkta bırakılmasına mecbur kalınacaktır. Elektrik santralinin takviyesinin teşebbüse geçilmesini temenni ediyorum.⁴⁷¹ Belediye Başkanı Ulusoy ise; ... Halen muattal bulunan Fairbank dizel grubunun faaliyete geçirilmesi için tamirine lüzum hasıl olan jeneratör Amerika'ya sipariş edilmiştir. Ayrıca mevcut jeneratörün 28.000 lira mukabilinde Ankara'da bir firmaya sardırılması işi mukaveleye bağlanmak üzeredir. Bir buçuk iki ay zarfında ikmalî mümkün olabilecektir. Termik santral, önümüzdeki haftadan itibaren bir ay müddetle revizyona tâbi tutulacaktır. Bu müddet zarfında şehrin mevcut dizel grupları ile mümkün mertebe ve azami istifade ile tenvir edilebilmesi için işletmece bir plan ve çalışma tarzı tespit edilmiştir. Geçen devrede 1000 kilovatlık bir dizel grubunun satın alınmasının kararlaştırılması ile birlikte Adana Belediyesi ile teşebbüsatta bulunulmuştur. Fakat Adana Belediyesi, bu grubu ihtiyattan muhafaza etmek niyetindedir. Diğer taraftan Tunçbilek'te 2000 kilovatlık iki adet bir grup olduğu öğrenilmiştir. Tanesine 3 milyon istenildiği için bundan da vazgeçilmiştir. Diğer taraftan liman durumu nazarı itibara alınarak Samsun ve civarının elektrik durumunun hükümetçe alınacağına muhakkak nazarı ile bakabiliriz. Nitekim Kızılırmak üzerinde Şahinkaya ve Kapıkaya mevkiilerinde hidroelektrik santrali kurmak teşebbüsleri mevcuttur. Adana Belediyesi ile tekrar anlaşmaya çalışılacaktır.⁴⁷² demiştir.

Şehrin su ihtiyacının karşılanması için yapılan çalışmalar hakkında da Belediye Başkanı 3 Haziran 1957 tarihli Belediye Meclisi toplantısında ayrıntılı bir açıklama bulunmuştur. İçme suyu tesisatı için İller Bankasından 4 yıl süre ile 900.000 liranın istikrazı hakkında Reislik tezkeresine göre şebekenin tevzi ve ıslahına ait projenin tahakkuk ettirilmesi için gerekli paranın temini hususundaki çalışmalar semeresini vermektedir. İstikrazı temin olunan bu para ile suyun kaynağından alınıp, depolara sevk edilmesini ve depolanmasını temin edecek tesisatın tesis ve ikmal edilebileceğini tevzi şebekesine ait tevzi ve ıslah işinin de zamanla ve işletmenin mâli kaynakları ile yapılabileceğini izah ve İller Bankasına mevduatta bulunmak suretiyle mezkur meblağın bankadan istikrazının sağlanmasında müzaharat ve kolaylık göstermiş bulunan Çalışma Vekaletine, İşçi Sigortaları Umum Müdürlüğüne ve İller Bankasına teşekkür ediyorum. İleride istikraz süresinde temdidî hususunun ele alınabileceğini bugün için bu paranın istikraz edilmesinde zaruret bulunduğunu ve 1958 yılı Belediye Elektrik ve Su, Otobüs İdaresi bütçelerinin tanzimi sırasında yıllık taksidinin ödenmesi hususunda tedbirler alınması tabidir.⁴⁷³ 26 Haziran 1957 tarihinde de içme suyu tevsi ve ıslahı için 4 yıl süre ile İller Bankası'ndan 900.000 lira istikraz yapmak suretiyle inşaatına başlama kararı alınmıştır.⁴⁷⁴

1957 yılı da dönemin yetkililerinin açıklamalarında bir imar yılı olarak değerlendirilmiştir. Dönemin Samsun Valisi Nihat Danışman, yaptığı açıklamada; Vilayet bütçesinden umumi meclis kararı mucibince 400.000 liranın imara ayrılmıştır. Nafia Vekaletinde mühim bir yardım beklemekteyiz. Yardımın ne kadar olacağı bilinmemekle beraber şimdilik 150.000 lira gelmiştir.⁴⁷⁵ denilmektedir. Nitekim 28 Şubat 1957 tarihli Belediye Meclisi toplantısında liman istimlak sahasındaki gecekondu sahiplerine Ilıca mevkiindeki arsaların 10 yıl ve 10 eşit taksitle verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 6 Haziran 1957.

⁴⁷² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 6 Haziran 1957, aynı yer.

⁴⁷³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 3 Haziran 1957.

⁴⁷⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 26 Haziran 1957.

⁴⁷⁵ Samsun; 11 Nisan 1957.

⁴⁷⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 28 Şubat 1957.

Bu süreçte Cumhuriyet Meydanı'nın istimlakı yeniden gündeme gelmiş, 1935 yılında alınan istimlak kararının 17 Mart 1952 tarihli Belediye Meclisi toplantısında kaldırılmasının mahkeme tarafından onaylanmasına karşın, 21 Şubat 1957 tarihli Meclis toplantısında meydan arsasının istimlakın tekrar gündeme gelmiştir. Başkan *Ulusoy*, istimlakın gündeme gelmesinin yerinde olduğunu ve gerekli imar haritasının hazır olduğunu, bunun imar planının kabulünden sonra görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir. 16 Ocak 1957 tarihli yeni İmar Kanununa göre, *Amme menfaati için verilecek istimlak kararlarının imar planlarına uygun olması gerekir. Amme idarelerinin bunun dışında istimlak kararı verme hakkı yoktur.*⁴⁷⁷ denilmektedir. Belediye Meclisi, tartışmalardan sonra bölgeden istimlakine oy birliği ile karar vermiştir.

Bu dönemde Samsun'un imarı konusunda önemli bir gelişme katedilerek, Dahiliye Vekaletine başvuru neticesinde 110.944 liralık fon tahsisi ile beraber İller Bankası'nın istikraz yoluyla verilen 152.000 liralık bir maddi yardımla imar planının hazırlanması için Şehir uzmanları arasında açılacak bir yarışmayla belirlenmesi kararı verilmiştir.⁴⁷⁸ Belediye Başkanı *Ulusoy*, konuya ilişkin açıklamasında *Şehrimizin imar planına esas teşkil eylecek olan imar haritası ikmal edilmiş olup İller Bankasında revizyona tâbi tutulmaktadır. İmar planı, tanzimi vesair masraf için lüzumlu paranın şehrimizin nüfusu 50.000'den yukarı olduğu cihetle fondan yardım suretiyle temini mümkün olmadığından istikrazı cihetine gidilmiştir. İmar haritasının Nafia Vekaletince tasdikini müteakip önümüzdeki iki ay zarfında imar planının ihale ve yıl sonuna kadar da ikmal edilebileceğini tahmin edilmektedir.*⁴⁷⁹ demiştir. 1957 yılı açıklanan İmar Komisyon Raporuna göre şunlar ifade edilmektedir. *Samsun şehri, Çiftlik ve Bağdat Caddesi, Yeni Karakol arka kısımları, Metruk mezarlık civarı, hastane alt kısımlarına doğru (heyelan mıntıkası hariç) inkişaf etmektedir. Şehrin inkişaf sahası olarak yamaçlardaki araziler seçilmelidir. Jeolojik bakımdan inkişaf sahası için en iyi yer 19 Mayıs mahallesinin arkasında eski Rum mezarlığına doğru uzanan derenin doğusuna uzanan meyilli yamaçtır. Eğer bu saha, kâfi gelmezse dere boyunca uzanan kayma sahası Kadı caddesi ile Saitbey mahallesi arasında bulunan heyelanlı arazi boş bırakılmalıdır. Dere civarındaki arazi iskan sahası içine alınırsa oradaki kaymaların iskan sahasına doğru genişlemesini önlemek için lüzumlu olan tedbirler alınmalıdır. Dere civarında yapılacak evlerin muhakkak suretle kanalizasyona bağlanması ve evlerin lağım sularının toprağa girmemesi temin edilmelidir. Mert ve Kürdün ırmakları taşkınlarında etraflara zarar vermektedir. Bunlardan Mert ırmağının ıslahı işinin hemen ele alınması zaruridir. Irmak, Kâzımpaşa, Çiftlik, İstiklâl ve Gazi caddelerinin genişletilmesi lazımdır. Cumhuriyet meydanı ve Subaşı meydanı istimlakı, Saathane ve Belediye meydanları ve Buğdaypazarı meydanlarının geliştirilmesi uygundur.*⁴⁸⁰

Bu dönemde Samsun'da bir üniversite kurulması konusunda da girişimlerde bulunulmuştur. Belediye ve vilayet, Samsun'da üniversite kurulması için gerekli girişimlerde bulunarak bunun Samsun'un ön plana çıkarılmasında etkili olacağını belirtmişlerdir.⁴⁸¹ Kurulacak üniversitenin Trabzon veya Samsun'da kurulması ihtimaline karşı civar illerin Vilayet ve Belediye Meclisleri, Samsun lehine temenni kararları almışlar ve Samsun

⁴⁷⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 21 Şubat 1957.

⁴⁷⁸ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 14 Şubat 1957

⁴⁷⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 14 Şubat 1957, aynı yer.

⁴⁸⁰ Samsun Belediyesi 1957 İmar Planı Raporu.

⁴⁸¹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 7 Şubat 1957.

Belediyesi ile ortak çalışma talebinde bulunmuşlar ve Samsun Belediyesi de bu konuya hassasiyetle yaklaşmış;⁴⁸² ama üniversite'nin Trabzon'da kurulması kararı alınmıştır.

19 Ağustos tarihli Belediye Meclis toplantısında da Şehirlerarası terminal ve büyük bir halin kurulması için gerekli plan ve projelerin hazırlanmasına girilmiş, her birinin 4-5 bin liraya mâl olabileceği belirtilmiştir. 1957 yılı bütçesinin tanzimi sırasında inşa masrafları için yeterli tahsisat ayrılmış olmamakla beraber, şehrin ihtiyacı öne alınarak inşaatına başlanması yönünde karar alınmıştır. Bununla beraber garaj sahipleri ve hâl komisyoncuları ile yapılan görüşmeler sonucunda inşaat sonunda bu tesislerin kendilerine kiralanması durumunda her birinden üçer dörder bin lira ikraz edilerek, ilgililerden istikraz olunarak inşaata başlanması ve yeterli gelmediği halde de belediyenin kendi imkânlarından ve 1958 yılı bütçesinde ayrılacak tahsisatla karşılanması uygun görülmüştür.⁴⁸³

Bu dönemde yaşanan önemli bir gelişme de 14 Eylül 1957 tarihinde Belediye Başkanı *Nüzhet Ulusoy*'un DP'den Samsun Milletvekili adayı olmak için görevinden ayrılması olmuştur. *Ulusoy* ile birlikte aday adayı olanlar arasında Eski Belediye Başkanı *Hamit Erip Kenber*, Belediye Meclis üyelerinden *Esat Kitaphioğlu*, *Osman Yeniçeri*, *Abdullah Keleşoğlu* da bulunmaktadır.⁴⁸⁴ Buna karşın yerel yönetimden bazı aday adayları adaylığa seçilememişlerdir. 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde 14 Milletvekili bulunan Samsun'un 14 Milletvekilini de DP çıkarmıştır. Seçilen milletvekilleri arasında yerel yönetimden sadece Belediye Başkanı *Nüzhet Ulusoy* ve Belediye Meclis üyelerinden *Abdullah Keleşoğlu* yer almıştır.⁴⁸⁵

3.8.5. Muzaffer UZAR'ın Belediye Başkanlığı Dönemi (1Ekim 1957-27 Mayıs 1960)

14 Eylül 1957 tarihinden itibaren Belediye Başkanlığı görevini vekâleten en yaşlı üye *Mustafa Köksal* yürütmüştür. Belediye Meclisi, 1 Ekim 1957 tarihinde Belediye Başkanını seçmek için olağanüstü toplanmış, seçime 29 üyeden 26'sı katılarak, 4 boş 22 kabul oyu ile *Muzaffer Uzar* Belediye Başkanı seçilmiştir.⁴⁸⁶ Böylece *Uzar*, DP'den seçilen son Samsun Belediye Başkanı olmuştur.

Samsun Belediyesi'nin 1958 yılındaki ekonomik görünümüne bakıldığında mâli bütçe si, 2.681.500 lira üzerinden denkleştirilmek suretiyle oluşturulmuş olduğu görülmektedir.⁴⁸⁷ 1958 yılı itibarıyla Samsun Belediyesi'nin ön plana çıkan sorunu ise elektrik ihtiyacının karşılanması ve elektrik santralının düzenlenmesi olmuştur. Samsun'un elektrik ihtiyacının günden güne artması ve elektrik santralının ıslahını gündeme getirerek bu kapsamda İller Bankası'ndaki fondan 4 defa toplam 1.939.693. 95 lira tahsis ve 663.000 lira ve 77.000 lira olmak üzere 2 defada toplam 740.000 lira ve son defa da 493.837 lira istikraz yapılmışsa da elektrik santralinde bulunan *Fairbanks* ve *Enterprise* makinalarının eskimiş parçalarının değiştirilmesi gerekmiş ve Amerika'dan getirilen makinalara 91.140 lira; elektrik şebekesinin ıslahı da 1.514.394.60 lira olup, bunun 1.323.474.67 lirası ikinci kısım şebeke ıslahı için ödenmiştir. 374.003 lira birinci kısım şebeke ıslahı için ödenerek müteahhide 227.921.94 lira

⁴⁸² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 7 Şubat 1957, aynı yer.

⁴⁸³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 19 Ağustos 1957.

⁴⁸⁴ Samsun; 14 Eylül 1957.

⁴⁸⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi; Milletvekili Albümü, C.2, s. 820.

⁴⁸⁶ Samsun Belediyesi Seçim Mazbatası; 1 Ekim 1957.

⁴⁸⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 6 Mart 1958.

borçlu kalınmıştır. Dolayısıyla İller Bankası'ndan 250.000 lira daha istikraz yapılması yoluna gidilmiştir.⁴⁸⁸ Samsun'un nüfusu bu dönem 50.000'in üzerinde olduğu için fon yardımı artık kanun gereğince mümkün olmayacağından alınan bu para ile Belediye müteahhide olan borcunu ödenmiştir.⁴⁸⁹

Mevcut elektrik santrali'nin kapasitesi 2600 kilovat olduğu halde şehrin enerji ihtiyacı 2300 kilovattı bulduğu görülmektedir. Elektrik şebekesinin 5000 kilovatlık enerjiyi sağlayabilecek olmakla beraber 2000 kilovatlık bir termik santraline daha ihtiyaç duyulduğundan 9 Haziran 1958 tarihinde yapılan toplantıda konu gündeme gelerek Etibank Genel Müdürlüğü ile yapılan anlaşma onaylanmıştır.⁴⁹⁰ 6 Haziran 1958 tarihli Belediye Meclis toplantısında şehrin elektrik santrali'nin kapasitesini yükseltmek amacıyla yapılan araştırmalar sonucunda *Mak* ve *Enterprise* markalı motorlarla takviye edilmesi kararı alınmış ve bu bağlamda tespit edilen meblağın İller Bankası'nca ödenerek T.A.Ortaklığı aracılığıyla İller Bankası tarafından Samsun Belediyesi'ne 10 yıl süre ile 142.377.04 lira ikrazda bulunulmuştur.⁴⁹¹

Su şebekesinin ıslahı konusunda yaşanan gelişmelere bakıldığında 10 Mart 1958'de yapılan Belediye Meclis toplantısında ayrıntılı bir açıklama yapılmıştır. Açıklama'da; *Şehir su şebekesi ve bu husustaki bilimum tesisler 27 sene evvel yapılmıştır. O zamanlar şehrin nüfusu 19 bin civarındaydı. Şebeke 35 bin nüfusun ihtiyacını karşılayacak şekilde hesaplanmıştır. Bugün şehrin nüfusu 80 bine yaklaşmakta ve halkın su ihtiyacını temin etmekte müşkilat çekilmektedir. Bundan başka şehrin tepelere doğru inkişaf etmektedir. Halen mevcut olan tesisat bu mıntıkaları besleyecek durumda değildir. Halkın su ihtiyacı normal olarak karşılamak su miktarını arttıracak yeni tesisler yapmak ve yüksek mıntikalardaki mahallerinin su ihtiyacını karşılamak için yeni isale hattı ve depolar yapmak mecburiyetindeyiz. Şehir suyu tevsî ve ıslahı için İller Bankası'na bir su projesi tanzim edilmiştir. Bu projedeki işlerin ikmalî için bugünkü rayiçlere göre 8 milyon lira lazımdır. Projedeki bu işler kısım kısım yaptırılacaktır. Bazı formüllerle geçen sene İller Bankası'ndan 900 bin liralık istikraz yapılmıştır. Bu sene de aynı formülle 2 milyon lira daha belediyemize verilmesi için kat'i söz alınmıştır. Şehir içme suyu I. Kısım inşaatına fiilen başlamış bulunmaktayız. 4 sene vade ile istikraz yolu ile alınan bu meblağların senelik taksitlerini ödemek mecburiyetindeyiz. Mevcut gelir meblağlarımızla bu taksitleri ödememize imkân yoktur. Bu bakımdan tonu 30 kuruşa satılan suyun bedelini 50 kuruşa çıkarılması artık bir zorunluluk olmuştur.*⁴⁹² denilmiştir. Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesi'nin bu talebi Belediye Meclisince onaylanarak 1958 yılı 3.596.626 lira gelir-gider bütçesi de onaylanmıştır.⁴⁹³

13 Ekim 1958 tarihli Belediye Meclis toplantısında Meclis üyeleri, Başkan Uzar'dan şehrin durumu ile ilgili bilgi almak amacıyla çeşitli sorular yöneltmişlerdir. Başkanın ifadelerine göre, 1958 yılı içerisinde bütçede kanalizasyon, inşaat ve yol yapımları için ayrılan paylar incelediğinde şunlar ifade edilebilir *Kanal tamirine 18.000, kanal inşasına 43.076 lira, yol, asfalt ve kaldırım tamirine 60.000 lira, asfalt ve kaldırım inşaatına 180.332 lira ayrıldığı görülmektedir. 1958 yılı içerisinde 3470 metre cürüflu, 1540 metre stablize 2250 metre kaldırım, 460 metre parke, kaldırım 860 metre olmak üzere ceman 8.5 km'lik yol ile beraber*

⁴⁸⁸ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 12 Mayıs 1958.

⁴⁸⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 12 Mayıs 1958, aynı yer.

⁴⁹⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 9 Haziran 1958.

⁴⁹¹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 16 Haziran 1958.

⁴⁹² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 10 Mart 1958.

⁴⁹³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 10 Mart 1958, aynı yer.

altyapı çalışmalarında ise de 4080 metre kanal inşaatı yapılmıştır. Bütçe tahsisatları ile mukayeseye gelince kanal tamirâtı için konulan 18.000 lira tahsisattan 13.669 lirası sarf edilmiş ve halen son bir aylık hesaplar tasviyesi hariç, bakiye 4330,50 lira tahsisat kalmıştır. Kanal inşaatında ise konulan 43.076,58 liradan 430.2915 lirası sarf edilerek bakiye 47,43 lira kalmıştır. Asfalt ve kaldırım tamirine konulmuş olan 60.000 liralık tahsisattan 351.6622 lirası sarf edilmiş, bakiye son ay hesabı hariç 248.3378 lira kalmıştır. Bu izahlardan da anlaşılacağı üzere 1958 bütçesi ile konulmuş olan tahsisat bazı inşaat faaliyetlerimizin büyük bir kısmını karşılayamamakta bulunduğundan icabı halinde yüksek heyetinize tahsisat ilavesi hususunda müracaat zorunda kalacağını arz etmek isterim.⁴⁹⁴

Yapılan yol ve kanal işlemlerinin yapımı konusunda sorulan bir soruya da Başkan Uzar, şöyle cevap vermiştir; yol ve kanalizasyon işleri tamamen taşeronlara ihale suretiyle yaptırılmaktadır. Bu işlerin taşeronlara yaptırılmasının sebebi bunların daha az kâra kanaat etmelerinden ileri gelmektedir. Esasen şehrin muhtelif yerlerinde çeşitli iş faaliyetlerini yakinen takip kontrol edebilme bakımından bu şekilde yol tutulması Belediyenin büyük ölçüde menfaatini sağlamış bulunmaktadır.⁴⁹⁵ Elektrik santralinin akaryakıt ve kömür ihtiyacının nasıl karşılandığı ilişkin soruya ise; İşletmemiz akaryakıt ve kömür ihtiyacı her sene eksiltmeye çıkarılarak bir müteahhide verilmektedir. Halen 1958 yılı akaryakıt müteahhidimiz Petrol Ofis Samsun Bayisidir. Kömür nakliye müteahhidimiz ise Umumi mağazalar Türk Anonim Şirkettir. Bu konuda tesisi edilen muameleler mukavelelere ve anlaşmalara bağlı yapılmış ve uyulmuştur. Kömürler Zonguldak'tan motorla geldiği takdirde müteahhidin mesul adamları ile zabıt tutularak bundan sonra peyderpey kömür sahasına intikal ettirildiğinde tesellüm edilmektedir.⁴⁹⁶ şeklinde yanıt verilmiştir.

1959 yılı itibarıyla Samsun Belediyesi'nin mâli durumu incelenecek olursa Merkez Bankası'nda nakit olarak 1,5 milyon lira mevcuttur. 12 Mart 1959 tarihinde Merkez Bankası'ndan istenildiği anda nakde çevrilebileceğine dair garanti mektubu almak şartıyla Emlak ve Kredi bankasından tahvil alınmasına yönelik kararın oy birliği ile Belediye Meclisi'nde kabul edildiği görülmektedir.⁴⁹⁷ Belediye'nin 1959 yılı gider gelir bütçesi de 3.966.250 lira olarak tespit edilmiş,⁴⁹⁸ hazırlanan 1959 Bütçe Kararnamesine göre Belediye Meclisi'ne imar planının hazırlanmasında gerektiğinde istikraz hakkı yapma hakkı verilmiştir.⁴⁹⁹ Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesinin 1959 yılı mâli gelir gider bütçesine bakıldığında bütçe, 7.002.944 lira üzerinden görüşülmek üzere meclise sunulduğu görülmektedir. Gelir bütçesi ile gider bütçesi 7.002.944 lira olarak öngörülmüş ve oybirliği ile kabul edilmiştir.⁵⁰⁰ Fakat 3 Ocak 1959 tarihinde Elektrik Su ve Otobüs İşletme Müdürünün meclise gönderdiği yazı kurumun içinde bulunduğu durumu ifade etmektedir. Durum şu şekilde belirtilmiştir; İşletmemizin bugünkü mâli durumu bir kilovat elektrik enerjisini istihsal ederken; yapacağı masrafları dahi karşılayamayacak bir tenezzül arz etmiş bulunduğundan elinde olan mevcut muazzam tesisleri ile beraber sukuta doğru gitmektedir. İşletmemiz mevcut halde birkaç motor ilave ederek inkitasız devam etmek vazifesini dahi yapmak imkânına sahip değildir. Aynı zamanda kuruluş sermayemizi veren belediyemizin ve keza zaman zaman müşkül vaziyette kalmasına binaen nakdi yardımlar yapması ve ayrıca tesis ve tevsi sebepleri

⁴⁹⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 13 Ekim 1958.

⁴⁹⁵ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 13 Ekim 1958, aynı yer.

⁴⁹⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 13 Ekim 1958.

⁴⁹⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 12 Mart 1959.

⁴⁹⁸ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 13 Mart 1959.

⁴⁹⁹ Samsun Belediyesi 1959 Yılı Bütçe Kararnamesi.

⁵⁰⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 16 Mart 1959.

ile İller Bankasından bin bir müşkülât ile yapmakta olduğunuz istikrazların taksitinin ödenmesi keyfiyeti karşısında işletmemiz adeta belediyemizin bütçesine bir yük ve onun devamlı desteği ile yürüyerek mefluç bir durumda yaşamaktadır. Bu yardımlar neticesinde belediye'ye karşı borçlarımız milyonların üzerine çıkmıştır. Halbuki biz bu borcumuzu ödemekten dahi uzak olduğumuz halde; devamlı olarak yenilerini ilave etmekte borç miktarını sanki ödemek üzere alıyormuş gibi yükseltmekteyiz. Hali hazır durumumuz bu kadar feci olduğu göz önünde tutularak Türkiyemiz belediyeleri elektrik ve su işletmelerinin bugünkü anlayış içinde ve hakikati görerek realitiye uygun tarifeler tespit ederken; Meclis-i âlinin yüksek bilgisine durumumuzu aksettirmeyi ve bu surette tarifemizde bazı değişiklikler yapmayı zaruri gördük. Neticede tam tarifede % 54, sanayi'de %25 tenzilatın kaldırılarak tam tarife tatbik edilmesi şeklinde elektrik tarifemizde değişiklik yapılması hususunda Yüksek Belediye Meclisince karar ittihazını yüksek tasviblerine arz ederim.⁵⁰¹

İller Bankasından gelen raporda 2.373.42 liralık masraf yekununa fark olarak 140.000 liranın ilavesi suretiyle umumi masraf yekunun 2.519.342 liraya çıkarılması icap etmektedir. Zonguldak'tan alınan kömürün tonu 6 aylık 29 liradan 101 liraya temin edilmek suretiyle 155.220 lira fark ücreti ödenmiştir. Mazot ile beraber toplam 299.000 lira fark ücreti ödendiği ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kilovat için yapılan % 25 tenzilatın (indirim) kaldırılmasına, elektriğin kilovat başına 54 kuruş olarak belirlenmesine ve toplam gelir gider bütçesine 226.675.05 liranın tahsisat olarak ilavesine Belediye Meclisi karar vermiştir.⁵⁰²

1959 yılı içerisinde Belediye'nin maddi imkânsızlıklar içinde olduğu yönünde çeşitli iddialar da Belediye Meclis üyeleri tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda bu sıkıntılardan kurtulma yolunda çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Belediye'ye bağlı olan şehir içi otobüs işletmesinin belediyeden çıkarılarak özel sektöre devri dikkati çeken bir tartışma olmuştur. Başkan Uzar, bu konuda şunları ifade etmiştir; *Mevcut imkânlarla hizmet layıkı veçhile görülememektedir. İthal güçlükleri ile vasıta ve parça temin edilememektedir. Bununla beraber mevzu hukuki ve iktisadi bakımdan tetkik etmek ve neticeye bağlamak üzere meclis içinden bir komisyon kurulmalıdır.*⁵⁰³ Ayrıca 5 Ekim 1959 tarihinde yapılan Belediye Meclis toplantısında bir Meclis Üyesi, Otobüs İşletmelerinde fazladan ve işten anlamayan elemanlar çalıştırıldığını ve maaşlar ödendiğini böylece kısıtlı olan işletme bütçesinin bu şekilde harcandığını iddia etmiştir.⁵⁰⁴ Nitekim bu dönemde Otobüs İşletmesinin araçlardaki bakımsızlık, vakitli hizmet görememe gibi hususlarda yanlışlar yapıldığı ve bu durumun belediyenin hizmet anlayışını zarara uğrattığı yönünde endişeler yarattığı dile getirilmiştir.⁵⁰⁵

Bir başka Belediye Meclis Üyesi de yaptığı açıklamada şunları kaydetmiştir. *Bütçe imkânsızlıkları içinde yüzen işletmenin paralarının ne şekilde harcanmış, ziyan edilmiştir. ... istedikleri adama memuriyetleri vermişler, dağıtmışlar, tayin etmişler. Bu sözleri vekilin değil asıl Belediye Reisinin duymasını isterdim. Halk arasında Belediye Reisine Belediye Meclisi ademi itimat beyan edecekmiş, onun için Belediye Reisi Ankara'ya kaçmış diyorlar. Ankara'nın yüksek şahsiyetleri sayesinde onların emirleri ile vazifesinin başında kalacakmış.*

⁵⁰¹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 3 Ocak 1959.

⁵⁰² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 3 Ocak 1959, aynı yer.

⁵⁰³ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 8 Ekim 1959.

⁵⁰⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 5 Ekim 1959.

⁵⁰⁵ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 5 Ekim 1959, aynı yer.

Ankara'da yüksek makamlara sığınarak onların emirleri ile reislikte kalacak bir Belediye Reisi'nin reislik edeceği Belediye Meclisinde azalık yapmayı zillet sayarım, hicab ediyorum.⁵⁰⁶

Belediye Meclis toplantısında bir başka üye de önemli bir açıklamada bulunmuştur. *Otobüs İşletme hizmetinin mevcut imkânlar muvacehesinde dahi muazzam laubalilik içinde yüzmekte olduğunu, tarifelere riayet edilmediğini, otobüslerin ne zaman gelip gideceğinin belli olmadığını, maalesef belediye hizmetleri bakımından halkın karşısında yalancı ve kifayetsiz bir duruma düşüldüğünü belediye mümessilleri olarak şahıslarına karşı suitefahhümlerin doğmasına bu suretle sebep olunduğunu hizmetler mahdud ve muayyen imkânlar sebebi ile idari, teknik sebepler dolayısıyla layık veçhile yapılamıyorsa Adana ve Tokat'ta olduğu gibi kanuni imkânlardan faydalanarak hizmetin mukavele ile hususi sektöre devredilmesinin imkân ve isabetli olduğunu beyan ederim.*⁵⁰⁷ demiştir. Bir beyanında da belediye hizmetlerini ve Başkanı yetersiz bulduğunu ve kendisine muhalif olduğunu söylemiştir.⁵⁰⁸ Yapılan uzun görüşmeler sonucunda Otobüs İşletmesi'nin özel teşebbüse devri kararı alınmıştır.

Samsun'un imar planı kapsamında da İller Bankası tarafından yapılan imar planı yarışmasının 2 Şubat 1959 tarihinde sonlandırılmış, Yüksek Mimar *Mehmet Ali Topaloğlu*, Yüksek Mühendis Mimar *Melahat Topaloğlu* ve Yüksek Mimar *Bülent Berksan* 'ın hazırladıkları ortak proje birinci olmuştur.⁵⁰⁹ I/4000 ölçekli Samsun şehri müsabaka inkişaf sahalarını imar durumunu gösteren imar planı ile şehrin müstakbel inkişaf sahalarını ve imar durumunu gösteren I/25.000 ölçekli imar planı üzerinde gösterilen inkişaf sahaları vesair gibi imar ile ilgili hususların I/10.000 ölçekli plan üzerinde işlenmesi şartıyla 28 Nisan 1959'da Belediye Meclisi imar planını oy çokluğu ile kabul etmiştir.⁵¹⁰

4 Mayıs 1959 tarihli Belediye Meclis toplantısında İller Bankası tarafından açılan Samsun imar planı yarışmasında birinciliği kazananlarla belediye bir mukavele yapmak amacıyla daha önce imar planı yarışması için bankadan ikraz edilen 152.000 liradan 83.144.50'si yarışma için harcanmış, 68.885.50 lira ise elde kalmıştır. Mukavele için 126.894.50 liraya daha ihtiyaç duyularak, İller Bankası tarafından Samsun Belediyesi'ne 10 yıl süre ile 126.894.50 liranın % 9 faizle istikrazı kararlaştırılmış 25 Nisan 1959 tarihinde bildirildiği ifade edilmiştir. Yarışmada birinciliği kazanan uzmanlarla yapılacak olan mukaveleye Belediye Meclisi, Başkan *Uzar*'ı görevlendirmiştir.⁵¹¹

6 Kasım 1959 tarihinde Samsun için uzmanlar tarafından hazırlanan imar planının İmar ve İskân Vekâleti tarafından onaylandığı ve belediye'ye ulaştırıldığı bildirilmiştir. Konu 23 Kasım 1959 tarihli Belediye Meclis toplantısında gündeme gelmiştir.⁵¹² Planın özelliklerine bakıldığında şunlar ifade edilebilir; *şehrin genişleme yönleri göz önünde bulundurularak yeni genişleme alanları gösterilmiştir. Küçük sanatlar çarşısı ve ağır sanayi bölgesi belirlenmiştir. Önemli problem halindeki şehrin trafik durumunu düzelterek olan 50 metre genişliğindeki sahil yolu ve baştanbaşa şehrin ortasından geçirilen yolun da sahil yoluna paralel olarak 30 metre genişliğinde ikinci bir yol gösterilmiştir. Genel hizmetlerden, sportif kuruluşlar, park,*

⁵⁰⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 5 Ekim 1959, aynı yer.

⁵⁰⁷ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 5 Ekim 1959, aynı yer.

⁵⁰⁸ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 5 Ekim 1959.

⁵⁰⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 28 Nisan 1959.

⁵¹⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 28 Nisan 1959, aynı yer.

⁵¹¹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 4 Mayıs 1959.

⁵¹² Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 23 Kasım 1959.

otopark ve yeşil sahalar belirtilmiştir. Sahildeki limanın yapılmasında doldurulan 60 dekarlık saha da Atatürk Parkı olarak ayrılmıştır. Şehrin batısındaki Matasyon imar planına alınmadığı halde şehrin sayfiye ve dinlenme yeri olan ihtiyacını da göz önünde bulunduran belediye, burasının da imar planı uygulaması içine alınması ve kadastronun yapılması için İller Bankası'na yetki vererek gerekli işlemleri başlatmıştır.⁵¹³

Belediye Meclisinin 23 Kasım 1959 tarihli toplantısında imar planının hazırlanma sı amacıyla bir komisyon kararı alınmıştır. Komisyon başkanlığına Yüksek Mimar *Bülent Berksan* getirilmiştir.⁵¹⁴ Hazırlanmakta olan imar planında Mert ırmağından itibaren demir yolunun sahil tarafından ve sahil boyunca uzanan sahada bulunan evlerin yıktırılması ve Kılıçdede semtinin ucuz mesken sahası haline getirilmesi kararı alınmıştır.⁵¹⁵ Hazırlanan imar planı 29 Nisan 1960 tarihinde Belediye Meclisinde kabul edilmiştir.⁵¹⁶

1960 yılına ait Belediye Bütçesi incelendiğinde ise Belediye Bütçesi 3.961.550 lira; ⁵¹⁷Su, Elektrik ve Otobüs Müdürlüğü'nün 1960 yılı bütçesi de 4.469.610 lira olarak tespit edilmiştir.⁵¹⁸ Belediye'nin Elektrik, Su ve Kanalizasyon işlerinin Belediye Bütçesi ile karşılanmadığı açıklanmak suretiyle Hükümet'ten yardım talebinde bulunulduğu da belirtilmelidir.⁵¹⁹ Su tesisinin yapımı amacıyla İller Bankası'ndan alınan istikraz harcanmasına karşın Çekoslovakya'dan getirilecek makinaların su santraline monte edilmesi konusunda Belediyenin gerekli ödeneği olmadığı için tekrar İller Bankası'ndan istikraz yoluna gidilerek 635.646.83 lira alınmıştır.⁵²⁰

Samsun Belediyesi, 27 Mayıs 1960'a bu şartlar altında giderek tesislerin yapımı devam etmiştir. Darbe ile Belediye Başkanı ve Meclis Üyelerinin görevlerine son verilerek *Muzaffer Uzar*'ın yerine de *Turan Ergüngör* Belediye Başkanlığına getirilmiştir.⁵²¹

⁵¹³ Samsun Belediyesi 1959 İmar Planı Raporu.

⁵¹⁴ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 23 Kasım 1959.

⁵¹⁵ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 7 Mart 1960.

⁵¹⁶ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 29 Nisan 1960.

⁵¹⁷ Samsun Belediyesi 1960 Yılı Mâli Bütçe Kararnamesi.

⁵¹⁸ Samsun Belediyesi 1960 Yılı Su, Elektrik ve Otobüs Müdürlüğü Bütçe Kararnamesi.

⁵¹⁹ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 15 Şubat 1960.

⁵²⁰ Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı; 11 Ocak 1960.

⁵²¹ Sarısakal; Samsun Belediye..., s.436.

IV. SONUÇ

Demokrat Parti'nin iktidarına kadar Türkiye'de kentleşme ve nüfus artışının düşük olduğu izlenmektedir. Kentleşmenin ise imar, planlama, uygulama ve denetleme süreci de merkezi yönetimin otoritesi altındadır. Dolayısıyla belediyeler, merkezi hükümetin doğal bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. 1950-60 dönemi de gerek iktidar gerek belediyeler, aynı partiden oldukları için belediyelerin merkezi hükümetin tamamlayıcısı olarak görme alışkanlığı sürmüştür.

Demokrat Parti, programında yerel yönetimlerin yetki genişliğinden söz etmesine karşın, planlar ve ödenekler yoluyla illerin merkeze bağlılığının devam ettiği görülmektedir. Parti'nin kentleşme politikaları, kendisinden önceki mevcut sorunların, süreç içerisinde akışına ve gelişimine göre şekillenmiş, merkezin yerel örgütler üzerindeki etkisinden dolayı çözüm arayışları da çözümler de merkez tarafından şekillendirmeye açık olmuştur. İmar ve İskân Bakanlığı ve bünyesinde İmar Planlama Müdürlüğü'nün kurulması, teşkilatının geliştirilmesi, Bölge kalkınma planlarının hazırlanması ve İller Bankasının gerek maddi gerekse teknik açıdan donatılması bu siyasa üzerinde şekillenen çalışmalardan bazılarıdır.

Türkiye'de yerel yönetim yapısı ile mâli ve yönetsel açıdan merkeze bağlı gelişen kentleşme, II. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı kentleşmeye ayak uyduramamıştır. Çünkü Türkiye'deki kentsel gelişmeler, kentlerin özel dinamikleri ile değil; toplumun daha dar bir sınıf kesimine ve yavaş gelişen bir kentleşme anlayışına dayalıydı. Sağlıklı bir şehir gelişiminden söz edilemediği için bu durumu sanayileşme ile ilişkilendirmek de mümkün değildir. Batı ülkelerinde görülen orta ve büyük kentlere yayılma şeklinde görülen kentleşme; Türkiye'de büyük şehirlerin daha da büyümesine ve bir yığılma ile karşı karşıya kalınmasına sebep olmuştur.

Oluşan bu yığılma ile kentlerde eğitim, alt yapı, konut vb. gibi birçok önemli probleme yol açmış, özellikle de bölge planlama, şehircilik, mesken ve arsa politikalarının takip edilmeyişi ve konut sektörünün şehirlere gelen düşük gelirli nüfusa yeterli sayıda, fiyatta ve nitelikte konut sağlayamaması toplumun kendiliğinden ortaya çıkardığı bir yapılaşma biçimi olan gecekonduların yayılmasına yol açmıştır.

Demokrat Parti'nin bu süreçte çıkardığı yasalar, belediye gelirlerinde yapılan düzenlemeler, konut sorununun çözümüne ve imar planlama düzeninin yeniden kurulmasına ilişkin olduğu görülmektedir. Bu hususların dışında 1930-1944 yıllarına ait yasalar yürürlükte kalmıştır. Konut ve kalkınma sorunları ayrı ayrı ele alınarak, her kurum kendi kendine hareket etmiş ve dolayısıyla da planlı bir konut politikası izlenememiştir.

Türkiye'de kentleşme olgusunun yeterince kavranamaması, kendisini yetersiz çalışmalara dayanan imar planlarında göstermektedir. Yapılan planlarda teknik ve fiziki yapılanma çerçevesinde kalınmıştır. Bu dönem planlamaları daha sistematize olarak belli kurum ve kişiler arasında paylaştırılmıştır. Henüz ihtisaslaşmamış şehircilik belirmemekle birlikte şehircilik faaliyeti, mimarlık bürolarının yaşamasını sürdüren bir faaliyet halinde olmuş ve plan sayısındaki fazlalık da oldukça belirginleşmiş ve biraz da rutinleşmiş bir plan tekniğini oluşturmuştur. Dolayısıyla planlamalar teknik ve fiziki çerçevede kalmış, şehrin güzelleştirme çabasını aşamamıştır. Bu dönem çıkarılan 6785 sayılı İmar Kanunu, eksikleri olmasına karşın soruna daha geniş bir bakış açısı getirmiş ve imar sorununu sınırlı yasal düzenlemeler ile çözülemeyeceği anlaşılmıştır. Demokrat Parti, yerel yönetimler için görece bir yetki genişliği

ve serbestlik öngörmesine karşın planların merkez onayı ile yapılma zorunluluğunu kullanarak belediyeleri merkeze bağlı tutmanın bir yolu olarak görmüştür.

Bu dönemde belediyelerin harcama kapasitesinde de yükseliş gözlemlenir. Bayındırlık işleri yine belediyelere ait olmakla birlikte belediyeler, devlet kasasından genel bütçe gelirlerine oranla her yıl belli bir oranda kaynak kullanmıştır. Bunun dışında yardım-borç kaleminin de kullanılması ile maaş ödemelerinden artan her ek kaynağın yatırıma yönlendirilmesi sağlanmıştır. Ancak bu gücün kullanılmasında içme suyu, elektrik, büyük yapı işleri ve harita-imar planı hazırlanmasında İller Bankası'nın devreye girdiği görülmektedir. Ayrıca dönemin belediyelerinde gerekli teknik eleman ve araç gereçten yoksun bulunduğunu da ifade etmek gerekir.

Belediyelerin gelirlerini arttıracak birçok düzenleme yapılmasına karşın giderlerini karşılayacak bir düzeye erişemediği tespit edilmektedir. Devletin topladığı temel vergilerden pay alma esasına dayanan bir belediye geliri sisteminin belediyeyi bağımlı kılacağı, belediye gelirleri arasında önemli bir pay tutacak temel bir mahalli verginin gerekliliği savunulmuştur. Belediyelerin borçlanma sınırlarının arttırılmasıyla gelişen sistem, Demokrat Parti döneminde de devam ettirilmiş, borçlanma oranının en yüksek olduğu dönem 1957-60 arası olarak tespit edilmiştir.

Demokrat Parti, mevcut düzeni güçlendirici bir tutuma giderek, olaylar karşısında kısa vadeli, geçici önlemler almak suretiyle bir tavır sergilediği görülmektedir. Bu süreç içerisinde de Samsun'un özel bir önemi vardır. Bir liman kenti, bütün merkezi ve ulaşımın rahat olması nedeniyle hem demografik hem ekonomik hem kentsel açıdan süreci anlatabilmek için iyi bir örnektir. Samsun, sahip olduğu konum nedeniyle hep çeşitli bir yapıya sahip olmuştur. Özellikle de mübadele döneminde bu durum daha da belirginleşerek ortaya çıktı. Bu kapsamda şehrin yönetimi, ihtiyaçların karşılanması, imar sorununun çözüme kavuşturulması her zaman önem arz eden konu olarak öne çıkmıştır.

Samsun Belediyesi'nin Demokrat Parti öncesinde kendi imkânlarıyla işlerini görebilmekle beraber alınan borçları da belediye birimlerinin bütçelerinden karşılayabildiği görülmektedir. Belediye, on yıllık süre içerisinde bütçe açısından sıkıntılı bir dönem geçirmekle beraber İller Bankasından yoğun bir şekilde borçlanma yapmıştır. İller Bankası tarafından Samsun Belediyesi'ne 10 yıl süre ile 142.377.04 lira istikraz'da bulunulmuştur. Borcun büyük bir kısmı elektrik ve su tesisinin büyütülmesi ve imar çalışmaları dolayısıyla yapılan harcamalar oluşturmuştur. 1960 yılına kadar Samsun Belediyesi, elektrik, su ve kanalizasyon işleri açısından sistemlerin genişletilmesi gerekçesini öne sürerek şehrin ihtiyacını karşılayabilecek kalıcı bir sistem ortaya koyamadığı görülmektedir.

İmar planları konusunda da Samsun, Osmanlı döneminde hazırlanan planlar varken, Cumhuriyet ile beraber 1923-37-38-40'ta imar planları hazırlanmıştır. Demokrat Parti döneminde 1954 yılında beş yıllık imar planı hazırlanmış, Samsun Limanı'nın açılması da öngörüldüğünden imar planında değişikliğe gidilmiştir. 1959 yılına ait imar planı ise şehrin daha çok yamaçlara doğru genişlemesini öngören bir plan olmuştur.

Demokrat Parti'nin Belediyecilik politikası ekseninde Samsun Belediyesi, merkeze aşırı bağımlı, kendi iç görevlerini yapmakta sınırlı kalan bir portre çizmiştir. Sürekli gelirlerini teminat göstererek borç almış ve borç yükünü hızla arttırmıştır. Belediye'nin alt idareleri ise kendi bütçeleri yetersizlikleri nedeniyle yönetime sürekli bağlı kalmış ve günden güne artan borçlar ile görev yapabilmıştır. Sonuç olarak Samsun Belediyesi, Demokrat Parti'nin öngördüğü bir belediyecilik sistemine tamamen uygun politikalar izleyen çalışmalar yapmış

olmakla birlikte farklılıklar gösteren, kendi kaynaklarını değerlendirebilen bir belediye olmadığı görülmektedir.

V. KAYNAKÇA

A – ARŞİV BELGELERİ

1- Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi CHP Kataloğu

B. BASILI ESERLER

1- KİTAPLAR

ADIGÜZEL, Nilgün; **Cumhuriyet Dönemi'nde Belediyecilik (1923-1938)**, Dan: Nuray Özdemir, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 2010.

ADİYAMAN, Kadriye; **Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği**, Dan: Ali Acar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2008.

ALBAYRAK, Mustafa; **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004.

ALDAN, Mehmet; **Şehirleşme Hareketlerinin Düzenlenmesi ile İlgili Çalışmalar Bakımından Belçika ve Türkiye**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1962.

ALSAÇ, Orhan; **Mahalli İdareler ve Planlama**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1962.

ARAR, İsmail; **Hükümet Programları (1920-1965)**, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968.

ARU, Kemal A.- ÖZDEŞ, Gündüz; **Memleketimizde İmar Planı Çalışmaları ve Tersim Esasları Hakkında Teklifler**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1955.

ATAY, Falih Rıfkı; **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2009.

AVŞAR, Abdülhamit; **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

AYMAN GÜLER, Birgül; **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1998.

BAYINDIRLIK VEKÂLETİ DEMİRYOLLARI VE LİMANLAR İNŞAAT İDARESİ; **Samsun Limanı**, TCDD Matbaası, Ankara, 1953.

BAYKARA, Tuncer; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Yayınevi, Ankara, 2009.

_____ ; **Türkiye'de Devletçilik**, İmge Yayınevi, Ankara, 2005.

CEM, İsmail; **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, Cem Yayınevi Kültür Dizisi, İstanbul, 1982.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ; **Yedinci Büyük Kurultayı**, Üçüncü Birleşim, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947.

_____ ; **Şehirlere Akın ve Mesken Davası**, Rüzgârlı Matbaası, Ankara, 1959.

ÇETİNER, Ayten; **Türkiye'de İmar Planlama Eylemleri ve Dayanması Gereken Bilimsel Kurallar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İTÜ Matbaası, İstanbul, 1965.

ÇILGIN, Kumru; “ **Milli Hicabı Aşmak**” Üzere: **1940-1960 Arası CHP ve DP Kent Politikaları**, Dan: Besime Şen, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, 2010.

ÇOLAK, Hikmet; **1930 Belediye Seçimleri**, Dan: Temuçin Faik Ertan, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.

DEMOKRAT PARTİ; **Program ve Tüzük**, Pulhan Matbaası, Ankara, 1946.

DEVLET DEMİRYOLLARI İŞLETMESİ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; **Samsun Limanı**, TCDD Matbaası, Ankara, 1965.

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI; **Konut Sektörü Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yardımcı Çalışmaları**, Ankara, 1962.

ELDEM, Vedat; **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

ERGÜVEN, Ekrem; **Şükrü Kaya, Sözleri-Yazıları**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.

EROĞUL, Cem; **Demokrat Parti ve İdeolojisi**, İmge Yayınevi, Ankara, 1998.

ERYILMAZ, Bilâl; **İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sistemi İçindeki Yeri**, Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınma Sempozyumu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1989.

GÖYMEN, Korel; **Türkiye’de Kent Yönetimi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997.

GÜL, Kemal Vehbi; **Samsun ve Samsun Belediyesi**, Ünal Ofset, Samsun, 1987.

HANSON, A.H.; **Mahalli İdareler Hakkında Etütler**, Çev: İzgan Bazoğlu, TODAİE Yayınları, Ankara, 1955.

HURMA, Hüseyin; **Türkiye’de Kentleşme ve Göç Olgusunun Siyasal Katıma Etkisi**, Dan.: Muhittin Tataroğlu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2003.

HÜRRİYET, Bilgen - ÖZCAN, Gül; **İmar ve Şehir Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Planlamasına Etkileri**, Makine Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 1990.

İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI MESKEN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ; **50 Yılda İmar ve Yerleşme**, Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Teksir Matbaası, Ankara, 1973.

İPEK, Nedim; **Mübadele ve Samsun**, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

KELEŞ, Ruşen; **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 1990.

KILIÇ, Cemil; **Demokrat Parti Dönemi'nde Kent Kentleşme ve Siyaset**, Dan: Esat Öz, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Gazi Üniversitesi, Ankara, 1998.

KOÇAK, Cemil; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

MUMCU, Ahmet; **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I**, Ed: İhsan Güneş, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 2005.

ORTAYLI, İlber; **Tanzimat'tan Sonra Mahalli İdareler**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1974.

ÖZCAN, Ali; **Demokratik ve Katılımcı İlkeler Çerçevesinde Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yeniden Yapılanma Çalışmaları** , Dan: Ali Acar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005.

ÖZSOYLU, Ahmet Fazıl; **Türkiye Ekonomisi - Tarihsel Gelişim**, Karahan Kitabevi, İstanbul, 2011.

ÖZTÜRK, Şükrü; **Cumhuriyet'in Kuruluşundan Çok Partili Döneme Kadar Kayseri Belediyesi (1923-1946)**, Dan: Hasan Ali Şahin, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2005.

SAMSUN BELEDİYESİ; **Tarih Boyunca Samsun Belediyesi**, Nüve Matbaası, Samsun, 1978.

SAMSUN VALİLİĞİ; **10 Yıllık Cumhuriyet'te Samsun**, Vilayet Basımevi, Samsun, 1933.

_____ ; **Cumhuriyet'in 50. Yılında Samsun 1973 İl Yıllığı**, Vilayet Basımevi, Samsun, 1974.

SARISAKAL, Bâki; **Samsun Belediye Tarihi**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2007.

_____ ; **Bir Kentin Tarihi Samsun**, C.2, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2003.

TANÖR, Bülent; **Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri**, 20.b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

TEKELİ, İlhan - ORTAYLI İlber; **Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi**, Ed.:Ergun Türkcan, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1978.

TEKELİ, İlhan; **Cumhuriyet’in Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2009.

_____ ; **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982.

_____ ; **Bağımlı Kentleşme**, Mimarlar Odası Yayını, Ankara, 1977.

TÜRKİYE MÜHENDİS VE MİMARLAR ODASI BİRLİĞİ; **Türkiye’de Kentleşme**, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 1971.

_____ ; **Bildiri**, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, 1960.

TUĞLACI, Pars; **Osmanlı Şehirleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

TURGUT, Serdar; **Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi: Ekonomik Kalkınma Süreleri Üzerine Bir Deneme**, Adalet Matbaası, Ankara, 1991.

TÜRK BELEDİYESİLER DERNEĞİ; **Birinci Genel Yıllık Kongresi**, İller ve Belediyeler Dergisi, S. 15-16, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947.

TOPÇU, Özen; **Atatürk ve Samsun**, Erol Ofset, Samsun, 2005.

TORUN, Esmâ; **II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenler (1946-1960)**, Dan: Bige Yavuz, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002.

TORTOP, Nuri; **Mahalli İdareler**, Yargı Yayınları, Ankara, 1994.

TÜMERTEKİN, Erol; **Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1973.

TÜRK DİL KURUMU; **Türkçe Sözlük**, Ankara, 2005.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ; **Milletvekili Albümü**, C.1, Gökçe Ofset Basımevi, Ankara, 2010.

_____ ; **Milletvekili Albümü**, C.2, Gökçe Ofset Basımevi, Ankara, 2010.

UMUR, Hasan; **Samsun’da On beş Sene**, Güven Basımevi, Samsun, 1947.

VAROL, Muharrem; **Yerel Siyasetin Demokratikleştirilmesi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.

YAVUZ, Fehmi; **Şehirlerimizin Büyümesi ve Bölge Plancılığı**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1958.

_____ ; **Şehirciliğimiz Hakkında Mukayeseli Raporlar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1956.

_____; **Şehircide Aranan Vasıflar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1960.

YEŞİL, Ahmet; **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Cedit Neşriyat, Ankara, 2002.

YETKİN, Çetin; **Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Toplumsal Dönüşüm Yayıncılık, İstanbul, 1997.

2- MAKALELER

AKALIN, Muzaffer; “İhtilâl Hareketinden Sonra Belediyelerimiz ve Türk Belediyecilik Derneği”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.176, Ankara, 1960, s.236-237.

_____; “Belediye Gelirleri”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.40 Güney Matbaası, Ankara, 1949, s. 73-76.

AKBAY, Orhan; “İstimlâk İşleri”, **Belediyeler El Kitabı**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1963, s.54-56.

AKBULUT, Dursun Ali; “ ‘Samsun'un Gazi Günü’ Ya Da 19 Mayıs Bayramı”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.12/1, Samsun, 1999, s.1-5.

ALİSBAH, Hulki; “İdare ve Belediye”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.113, Ankara, 1955, s.147-149.

_____ ; “İmar Hamleleri”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.131, Doğu Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1956, s.576-577.

ARKİTEKT, “Samsun Şehri İmar Müsabakası ve Jüri Raporu”, **Arkitekt**, S. 131-132, Ankara, 1940, s.277-282.

ATALIK, Gürdüz; “Şehir Planlaması ve Belediyeler”, **İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Bülteni**, S.5-6, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975, s.6-8.

AY, İsmail Cem; “II. Dünya Savaşı Ulusal Planlama Faaliyetleri:1946 İvedili Sanayi Planı ve 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı'nın Karşılaştırılmalı Analizi”, **İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.62, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2012, s. 142-172.

BORATAV, Korkut; “ Açık Ekonomi Koşullarında Yeniden İnşa:1923-1929”, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980**, C.4, Ed.: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008, s.310-321.

CANSEVER, Turgut; “U.İA. Şehircilik Komisyonunun İstanbul'daki Toplantısı Münasebetiyle” **Arkitekt**, S.1, Ankara, 1959, s.30-32.

DARKOT, Besim; “Samsun”, **İslam Ansiklopedisi**, C.10, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 172-175.

DERBİL, Süheyp; “Belediyelerimizin Durumu”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.177, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s.234-235.

_____; “Belediye Seçimleri Dolayısıyla”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.9, Pulhan Matbaası, 1946, s.320-322.

_____; “Türk Belediyelerine Genel Bir Bakış”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.174, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1960, s. 93-94.

DUYMAZ, Şevki; “XIX. Yüzyılda Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Birkaç Mimari Örnek”, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Ed: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s.449-461.

EKE, Feral; "Türkiye'de İmar Mevzuatının Gelişimi", **Şehircilik Çalışmaları**, Ed.: Tahir Çalgüder, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 20. Yıl Anısı, Nobel Yayınevi, Ankara, 2005, s.116-118.

EMİROĞLU, Mecdi; "Şehirleşme", **İdare Dergisi**, S.239, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 1956, s.56-70..

ERTUĞ, Hasan Refik; "Halkın Seçeceği Belediye Başkanı", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.65, Pulhan Matbaası, Ankara, 1951, s. 23-25.

ERYILMAZ, Bilâl; “ İl Özel İdarelerin Mahalli İdare Sistemi İçindeki Yeri”, **Mahalli İdareler ve Toplum Kalkınma Sempozyumu**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1989, s. 91-93.

GERAY, Cevat - KELEŞ, Ruşen - YAVUZ, Fehmi - HAMAMCI, Can; “Şehircilik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.9, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2359-2384.

GERAY, Cevat; “Şehircilik Bakımından Yeni İmar Kanunu”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.131, Doğuş Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1956, s.573-575.

GÖYMEN, Korel; “Türkiye’de Yerel Yönetim” **Cumhuriyet Dönemi Ansiklopedisi**, C.10, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 2837-2844.

İLLER VE BELEDİİYELER DERGİSİ; “İstanbul Bölge Kalkınma Kongresi”, S.178, Doğuş Limited Ortaklığı Matbaası, Ankara, 1952, s.23-25.

_____; “Türk Belediyecilik Derneği Birinci Genel Yıllık Kongresi”, S.15-16, Pulhan Matbaası, Ankara, 1947, s.47-49.

İNALCIK, Halil; “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, **Belleten** C.XXVIII, S.112, Ankara, 1962, s. 571-622.

İNCE ERDOĞAN, Dilşen; “1946 Genel Seçimlerinin Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti Açısından Değerlendirilmesi: Samsun Örneği”, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, 1.C, Ed.: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s.701-713.

İPEK, Nedim; "Canik Umumi Meclisi", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu Bildiriler**, Samsun, 2003, s.297-300.

KARACA, Ayça; "Kent-Kentleşme ve Siyasal Yapı", **Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 22-26.

KARAGÖZ, Rıza; "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Canik Sancağında İdari Yapılanma", C.1, Ed: Cevdet Yılmaz, **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s.65-81.

KAZGAN, Gülten; "Şehirlere Akın ve İktisadi Değişme", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.19, S.1-4, İstanbul, 1958, s.380-389.

_____ ; "Türkiye Ekonomisinde Strüktürel Değişme 1950-1960", **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası**, C.23, S.3-4, İstanbul, 1964, s.167-193.

KELEŞ, Ruşen; "Yerel Yönetimler ve Konut Sektöründeki Rolü", **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.12, Ankara, 1986, s.12-15.

KIRMIZI, Abdülhamit; "19.Yüzyıl'da Osmanlı Taşra İdaresi", **Selçuklulardan Cumhuriyete Şehir Yönetimi**, Ed.:E. Özvar-A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 299-376.

KİTAPÇIOĞLU, Vefik; "Muhtelif Memleketlerde Şehircilik", **İdare Dergisi**, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1953, s. 1-25.

PAMUK, Şevket; "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm", **Türkiye'de Tarımsal Yapılar**, Yurt Yayınları, İstanbul, 1988, s. 91-93.

OKTAY, Tarkan; "Osmanlı Döneminde Modern Belediye Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi" **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi**, Ed.:E. Özvar - A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s.377-402.

ORAN, Baskın; "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.24,S.3, Ankara, 1969, s. 256-275.

ONAT, Selahattin; "Şehircilik İşlerimiz", **Arkitekt**, S.161-162, Ankara, 1945, s.127-134.

ÖKÇÜN, Gündüz; "1920-1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1971, s. 1-98.

ÖZ, Mehmet; "XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıla Samsun Yöresi" , **Geçmişten Geleceğe Samsun**, C.1, Ed: Cevdet Yılmaz, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun, 2006, s. 3-29.

ÖZCAN, Tahsin; "Osmanlı Şehirciliği ve Vakıflar", **Selçuklulardan Cumhuriyet'e Şehir Yönetimi**, Ed.:E. Özvar-A.Bilgin, Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul, 2008, s. 113-127.

SAMSUN BELEDİYESİ; "1947 Yılı Faaliyet Raporu", **Demokrasinin Müdafii**, 25 Ağustos 1950.

SAYAR, Zeki; “Bizde Mesken Finansmanı”, **Arkitekt**, S.9-10, Ankara, 1952, s.165-166.

_____; “Mesken İşinde Teşkilat”, **Arkitekt**, S. 253-254, Ankara, 1953, s. 213-214.

_____; “Şu Mesken Davamız”, **Arkitekt**, C.25, Ankara, 1955, s.3-4.

_____; “Belediyenin Mesken Davası Anlayışı”, **Arkitekt**, S.2,Ankara, 1955, s.49-50.

_____; “İstanbul'un İmarı Münasebetiyle”, **Arkitekt**, S.284, Ankara,1956, s.49-51.

_____; “İmar Vekâleti Teşkili Münasebetiyle”, **Arkitekt**, S.3,Ankara, 1956, s. 97-98.

_____; “Mesken İşi ve Kanunlarımız”, **Arkitekt**, S.229-230,Ankara, 1953, s.3-4.

_____; “Bizde Mesken Finansmanı”, **Arkitekt**, S.253-254, Ankara, 1952, s.165-166.

SUNAR, İlkey; “Demokrat Parti ve Popülizm”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.8, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.2076-2088.

ŞANDA, Avni; “Samsun Limanı Ne Zaman Yapılacak? ”, **Samsun**, 8 Ekim 1952.

ŞENER, Sefer; “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Kocaeli, 2004, s. 73-92.

TEKELİ, İlhan – GÜLÖKSÜZ, Yiğit; “Kentleşme, Kentlileşme ve Türkiye Deneyimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 1123-1238.

TEKELİ, İlhan; “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye’nin Kent Planlaması Pratiğindeki Gelişmeler”, **İmar Planları Yapım ve Uygulama Süreci Semineri**, Der: Perihan Kiper-Nevzat Uğurel, Şehir Planlama Mimar Mühendisler Odası Yayını, Ankara, 1981, s. 15-18.

TİRYAKİOĞLU, Samih; “Serbest Fırka Samsun’da Belediye Seçimlerini Taksiler Sayesinde Kazanmıştı”, **Bütün Yönleriyle Samsun**, C.3, Nüve Matbaası, Samsun, 1978, s.14-16.

TOKSOY, Enver; “Belediye Gelirleri”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.104, Pulhan Matbaası, Ankara, 1954, s. 395-397.

ÜLKMEN, İsmail Hakkı; “Belediye Başkanlarının Başkanlıktan Uzaklaştırılması”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.112, Pulhan Matbaası, Ankara, 1955, s.70-73.

_____; “Değerlendirme Resmi”, **İller ve Belediyeler Dergisi**, S.92, Pulhan Matbaası, Ankara, 1953, s. 133-136.

WAGNER, Bernard; “Türkiye’de Mesken Meselesi”, **Arkitekt**, S.284, Ankara, 1956, s.78-80.

YANKUTAN, İrfan; “Samsun Limanı”, **Samsun**, 15 Ağustos 1953.

_____; “Şehir Neden Susuz ve Karanlıkta...”, **Samsun**, 8 Aralık 1954.

YAVUZ, Fehmi; “Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952, s. 1-116.

YENEN, Mithat; “Türk Şehirleri ve Türkiye’de Şehircilik”, **Arkitekt**, S.269, Ankara, 1954, s.72-74.

C – RESMİ SÜRELİ YAYINLAR

1 - TBMM ZABIT CERİDESİ

2 – TUTANAKLAR

1. Samsun Belediye Meclisi Faaliyet Raporu, 11.11.1938.
2. Samsun Belediyesi 1939 Faaliyet Raporu
3. Samsun Belediyesi Fen İşleri Raporu, 12.10.1950.
4. Samsun Belediyesi Nafia Komisyon Raporu, 31.10.1950.
5. Samsun Belediyesi Hesap İşleri Raporu, 02.11.1950.
6. Samsun Belediyesi Beyanname, 24 Temmuz 1953.
7. Samsun Belediyesi 1954 İmar Planı Raporu.
8. Samsun Belediyesi, Seçim Mazbatası 08.09.1950, 14.11.1955, 1 Ekim 1957.
9. Samsun Belediyesi Elektrik, Su ve Otobüs İşletmesi Müdürlüğü Bütçe Kararnamesi.
10. Samsun Belediyesi Belediye Meclis Tutanağı 1950, 1952, 1956, 1957, 1958,1959.
11. Samsun Belediyesi İmar Planı Raporu 1957, 1959
12. Samsun Belediyesi 1959 Bütçe Kararnamesi.
13. Samsun Belediyesi 1960 Mâli Bütçe Kararnamesi

3- AYIN TARİHİ

Ayn Tarihi, Sayı:264

D – GAZETELER

AHALİ GZ.

AKS-I SADÂ GZ.

CUMHURİYET GZ.

DEMOKRASİNİN MÜDAFİİ GZ.

HABER GZ.

SAMSUN GZ.

SAMSUN DEMOKRAT GZ.

ŞAMAR GZ.

VATAN GZ.

YARIN GZ.

YENİ SELAMET GZ.

E. İNTERNET KAYNAKLARI

İSTEMİHAN, Fatih; "Türkiye Ekonomisinin 1946-1953 Döneminde Uluslar arası Ekonomiye Farklı Bir Eklemlleme Denemesi ", (**Erişim:** www.akademiktisat.net/calisma/tr)

Samsun Ticaret ve Sanayi Odası; (14 Nisan 2013), Nurettin Ceridoğlu'nun Başkanlığı, **Erişim:** www.stso.org/Dokuman/samsun/odatarihçe.

Nüzhet Ulusoy; (20 Nisan 2013), Nüzhet Ulusoy'un Geçmişi, **Erişim:** www.wikipedia.com/Nüzhet_Ulusoy_maddesi.

Oktruva Vergisi; (20 Kasım 2012), **Erişim:**[www.wikipedia.com/oktruva vergisi](http://www.wikipedia.com/oktruva_vergisi)

Food and Agriculture Organisation (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı),(15Mart 2013), **Erişim:** [www.wikipedia.com / F.O.A. Maddesi](http://www.wikipedia.com/F.O.A.Maddesi)

VI. EKLER

1.

Samsun Saathane Meydanı

Kaynak: Samsun Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

2.

Samsun CHP İl Başkanlığı

Kaynak: BCA CHP Kataloğu

3.

Samsun Gazi Park

Kaynak: Samsun Kùltür ve Turizm İl Müdürlüğü

4.

Samsun Çiftlik Caddesi

Kaynak: Samsun Kùltür ve Turizm İl Müdürlüğü

5.

Samsun Sahil Şeridi

Kaynak: Samsun Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

6.

Samsun Atatürk Onur Heykeli

Kaynak: Samsun Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

7.

Samsun Sahil Şeridi

Kaynak: Samsun Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü

7.

Samsun Belediye Binası

Kaynak:  etin Ko ar Albümü

8.

Samsun Belediye Binası Çevresi

Kaynak: Çetin Koşar Albümü